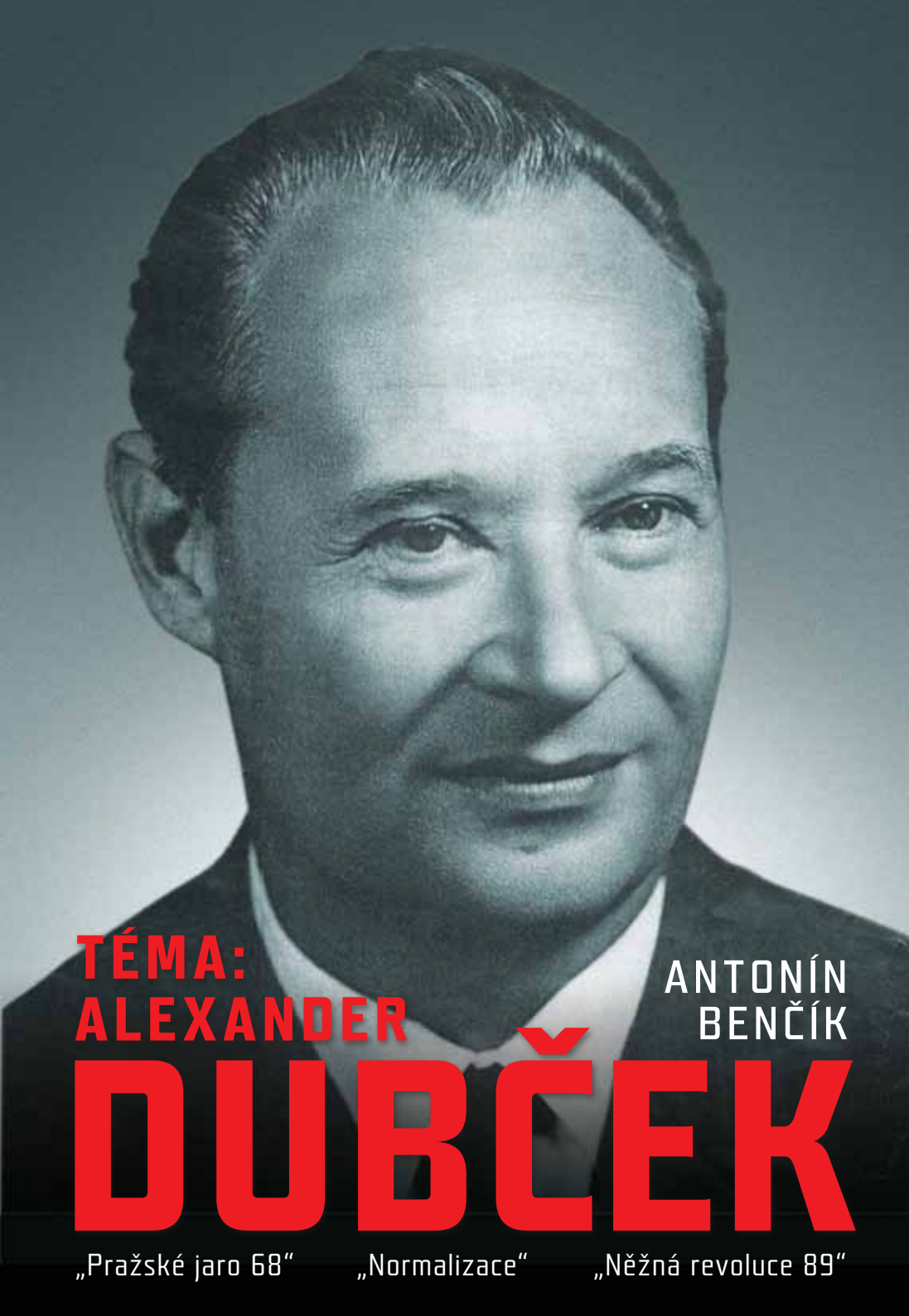

**TÉMA:
ALEXANDER**

**ANTONÍN
BENČÍK**

DUBČEK

„Pražské jaro 68“

„Normalizace“

„Něžná revoluce 89“

—

Památce **Alexandra Dubčeka**, prvního muže Pražského jara 1968 a jedné z nejvýznamnějších osobností „sametové revoluce“ 1989.

K 20. výročí jeho úmrtí po tragické autohavárii (1. 9. 1992) (†7. 11. 1992) a k nedožitým **91. narozeninám** (*17. 11. 1921).

—

ANTONÍN
BENČÍK

**TÉMA:
ALEXANDER
DUBČEK**

OBSAH

5	O AUTOROVÍ
6	PROČ DRUHÉ VYDÁNÍ UTAJOVANÉ PRAVDY...
15	I. KDO BYL ALEXANDER DUBČEK
21	II. PRAŽSKÉ JARO A SRPNOVÁ INTERVENCE 1968
47	III. ZÁPAS O POJETÍ „NORMALIZACE“
47	PO NÁVRATU Z MOSKVVY
54	POLITICKÁ KRIZE. ZÁPAS O SMRKOVSKÉHO
64	HOKEJOVÁ KRIZE ANEB PYRHODOVÉ VÍTĚZSTVÍ...
71	PRVNÍ VÝROČÍ INTERVENCE...
81	IV. AKCE „BŘÍZA“ ZAČÍNÁ
101	V. OHLAS DUBČEKOVA DOPISU FEDERÁLNÍMU SHROMÁŽDĚNÍ A SNR
117	VI. NOVÁ DIMENZE AKCE „BŘÍZA“ A ORGIE STB
135	VII. V ZÁBLESCÍCH GORBAČOVSKÉ „PERESTROJKY“
153	VIII. DUBČEK, DUBČEK, DUBČEK...
189	IX. ALEXANDER DUBČEK A VÁCLAV HAVEL V PODVEČER SAMETOVÉ REVOLUCE 1989
227	X. SAMET? ANO, ALE HODNĚ POCÁKANÝ...
255	HAVEL – ČALFA
263	PETR PITHART VERSUS BARON PRÁŠIL
280	KONEČNĚ VOLBY...
284	XI. ALEXANDER DUBČEK, PŘEDSEDA FEDERÁLNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ
318	XII. ZÁVĚREM
320	XIII. ŘEKLI O DUBČEKOVÍ, PRAŽSKÉM JARU 1968 A O SAMETOVÉ REVOLUCI
331	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENU
335	JMÉNA DŮLEŽITÝCH ÚČASTNÍKŮ DĚJE

O AUTOROVI

PhDr. Antonín Benčík, CSc., narozen 18. 1. 1926 v Bratislavě. Bývalý vědecký pracovník Vojenského historického ústavu v Praze (1958-1970). V letech 1971-1989 vykonával z politických důvodů různá dělnická povolání. V období 1990-1992 byl členem Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967-1970. Je členem českého *Klubu autorů literatury faktu a Obce spisovatelské*.

Z jeho děl připomeňme: *21. srpen 1968* (s J. Domařským, 1990), *Osm měsíců Pražského jara: 21. srpen 1968* (spoluautor, 1990), *Žpravodajové generála Píky a ti druzí* (s V. Kuralem, 1991), *Operace Dunaj* (1994), *Vojáci a Pražské jaro 1968* (1994), *Kdo byl generál Píka* (s K. Richterem, 1997), *Rekviem za Pražské jaro* (1998), *V chapadlech kremelské chobotnice* (2007) a další... Neméně rozsáhlá je i jeho publicistická a dokumentární činnost. Za své práce z oblasti literatury faktu, obdržel řadu literárních cen.

V období kdy nesměl publikovat, se věnoval řezbářství. Za dvacet roků tak vzniklo přibližně tři sta jedinečných obrazů.

PROČ DRUHÉ VYDÁNÍ UTAJOVANÉ PRAVDY...

[Upravené a podstatně doplněné]

Protože k stále platným důvodům pro napsání a publikování vydání prvního, kromě nynějšího zájmu nakladatele, jsem v roce 2006 „objevil“ ještě jeden, nadmíru závažný důvod.

Ale začnu od „Adama“.

Je zřejmě nesporné, alespoň pro mne jako historika a aktivního účastníka sametové revoluce, že nejvážnějšími kandidáty na post prvního prezidenta sametové revoluce po 17. listopadu 1989 byli dva muži: Alexander Dubček a Václav Havel.

Alexander Dubček jako dlouholetý stranický funkcionář KSČ (od r. 1949), bývalý první tajemník ÚV KSS a od ledna 1968 ÚV KSČ, první charismatický představitel reformního procesu Pražského jara 1968. A poté, po porážce reformního procesu vojenskou intervencí armádami varšavské pětky (SSSR, NDR, PLR, BLR a MLR), a jejím pokračujícím velmocenským nátlakem (po 21. srpnu 1968), po vystřídání ve funkci G. Husákem v dubnu 1969, se stal nejznámější postavou opozičního hnutí proti Husákovu normalizačnímu režimu v letech 1969-1989. A to jak zvláště v zahraničí, tak i na půdě domácí.

Václav Havel, spisovatel a dramatik, aktivní účastník Pražského jara, s jehož jménem a protinormalizační aktivitou, jako s vedoucí postavou, je především spojen vznik a činnost nejpočetnější opoziční skupiny, Charty 77 v letech 1977-1989. Za což strávil několik let ve vězení Husákovu režimu.

Se jmény obou těchto adeptů se čs. veřejnost začala v různé intenzitě setkávat a blíže seznamovat od roku 1967. Jejich životní

cesty se velice sporadicky přibližovaly či setkávaly, ale teprve listopadová sametová revoluce je oba přivedla do centra dění jako dvě její hlavní postavy. A proti vůli A. Dubčeka je postavila do role soupeřů o post prvního prezidenta.

Když jsem si však v roce 2006 zalistoval v poslední publikaci V. Havla: „Prosím stručně“ jako člověka, hlásajícího v listopadu 1989 zásadu, že „lásky a pravda zvítězí nad lží a nenávistí“, byl jsem doslova šokován. Neboť na otázku Karla Hvizďaly, jak na něj působil mezinárodně známý symbol reformních snah A. Dubček jako protikandidát Havel odpověděl:

„Pokud si dobře vzpomínám, byl jsem tehdy oficiálním kandidátem jen já. Nicméně dost se o něm jako o možném prezidentovi mluvilo, hlavně mezi reformními komunisty a na Slovensku. Myslím, že on sám také dost chtěl být prezidentem, i když to takto přímo neříkal. Veřejnost proti násilí a Občanské fórum však možnost Dubčkovy kandidatury dost vehementně odmítaly, jednak byl pro ně příliš svázán s reformním komunismem, po němž už veřejnost netoužila, jednak mu bylo zazlíváno jeho dvojsmyslné chování po sovětské okupaci. Vzpomínám si, že ho nikdo nedokázal nebo se ani neodvážil přesvědčovat, aby se své ambice, respektive neformalizované kandidatury vzdal. A tak to nakonec padlo na mne. Byl to jeden z nejabsurdnějších úkolů, jaké jsem v životě měl: sám kandidát na prezidenta, navíc tak trochu z donucení, měl jsem za úkol někomu jinému vysvětlovat, že se nemá o tu funkci ucházet. Měl jsem na toto téma více důvěrných hovorů s Dubčkem a musím říct, že mi ho bylo velmi líto a že mi tohle poslání bylo příšerně nepřijemné. Na druhé straně jsem se ale při tom přesvědčoval, že to je opravdu člověk svým způsobem nepřilíživě pevný, který by – vystaven nějakému osudovému dilematu, jakému bývají u nás někdy prezidenti vystaveni – mohl opět selhat. Myslím, že to byl velmi čestný člověk, velmi milý, hodný, skromný, ale beznadějně zapletený do komunistické ideologie a frazeologie; mluvil vždycky velmi dlouho a těžko se dalo rozpoznat, co vlastně chce říct.“

O tom, že V. Havel je zapomínáním pověstný, jsem již dobře věděl. A přesto jsem nevěřicně zíral na řádky jeho odpovědi a bylo pro mě nepochopitelné, jak může člověk, jenž hlásal že pravda

a láska zvítězí nad lží a nenávistí, takhle překrucovat skutečnost. Zvláště když má k dispozici autentické záznamy svých vystoupení a činnosti a činnosti z celého průběhu sametové revoluce. Neboť co věta jeho odpovědi je po mém soudu nepravda či polopravda, nechci-li použít tvrdšího označení jako lež. Nebo snad termín státnická skleróza by byl pro hodnocení jeho odpovědi ještě nejmilosrdnější.

Jaká je tudíž pravda ve světle faktů a dokumentů? Pokusím se nejdříve v co nejstručnějším podání zachytit jejich vzájemné kontakty v letech 1967-1988.

Poprvé se Havel osobně setkal s Dubčekem v červenci 1968 na setkání spisovatelů s vedením reformního hnutí v Hrzánském paláci. V „Dálkovém výslechu“ Havel – jako aktivní účastník radikálního proudu reformního hnutí – uvádí, jak posilněn koňakem, radil „dost neomalene“ Dubčekovi – který jej pozorně poslouchal – jak má postupovat v reformní politice.

Druhé, byť nepřímé setkání s Dubčekem, respektive jeho reformní politikou, se odehrálo v listopadu 1968. V. Havel, opět jako aktivní účastník radikálního proudu reformního hnutí, vystoupil na plenárním zasedání „Výborů svazů tvůrčí inteligence“ 22. 11. 1968, jednajícím o politické situaci v Československu a možnostech odporu proti postupující normalizaci. Navrhoval, aby do připravované rezoluce bylo zahrnuto jím formulované prohlášení: *„Jsme přesvědčeni, že realitou není jen přítomnost několika desítek tisíc cizích vojáků, přítomných na československém území, ale že realitou je také mínění a vůle čtrnácti milionů čs. občanů...“*

„Vidí-li naši politikové dnes jediné reálné východisko ze situace v neustálém ustupování cizím tlakům a v nejrůznějších formách kompromisu mezi těmito tlaky a vůlí národa, pak jediným skutečným reálným východiskem pro národ je nekompromisní a účinné vyjadřování vůle většiny, protože to je jediný možný prostředek působení na politiky a tím i na osud země. A jestli mohla cizí vojska donutit třisetčlenný parlament, aby legalizoval jejich přítomnost v zemi, aniž je do země pozval, nemohou donutit čtr-

náctimilionový národ, aby chtěl něco jiného než chce. Budeme-li všichni stát tvrdošíjně na svém, bude muset nakonec stát na svém i parlament, který nás zastupuje“.

Václav Havel sklídl tenkrát za své vystoupení – které značně ovlivnilo i návrh vlastní rezoluce – velký potlesk. Avšak V. Havel, a s ním i většina tleskajících účastníků jednání jaksi tenkrát přehlédla skutečnost, že proti vůli čtrnácti milionů čs. občanů osamocенého Československa stála vůle Brežněvova vedení 230 milionové sovětské supervelmoci a jejích čtyř satelitů. Vůle, dokumentovaná srpnovou intervencí téměř půlmilionové armády varšavské pětky, ale i pokračujícím obrovským mocenskopolitickým nátlakem. V něm bylo zakalkulováno i oživení a vliv domácí „páté kolony“ konzervativců všech odstínů a možnost nasazení dalších divizí kdykoliv to bude Brežněv či maršál Grečko považovat za „potřebné či vhodné“. Dokladem toho je i vojenská operace „Jestřáb“, připravená velitelem Střední skupiny sovětských vojsk v Československu, generálem Majorovem, k eventuálnímu potlačení jakýchkoliv nepokojů, včetně plánované generální stávky ve dnech krize kolem osoby Josefa Smrkovského a volby předsedy Federálního shromáždění, stávky plánované na prosinec 1968. Dalším dokladem „vůle“ Brežněva a Grečka je např. i svévolné doplnění Střední skupiny sovětských vojsk o dalších 8-12 tisíc sovětských vojáků ve dnech tzv. hokejové krize počátkem dubna 1969. Pokud by snad někomu tyto argumenty ještě nestačily, dodávám: podle vzpomínek generála Majorova a údajů uvedených v jeho publikaci, velení vojsk Varšavské smlouvy, či přesněji sovětské velení maršála Grečka, drželo trvale, i po 21. srpnu 1968, v bojové pohotovosti téměř 200 divizí, schopných kdykoliv k okamžitému nasazení do bojové akce.

Úvahy V. Havla, posuzované z hlediska uvedených, ale mnoha dalších neuvedených faktů a argumentů jsou „klasickým“ dokladem naivního radikálního kriticismu reformní politiky A. Dubčeka v této době. Nejen on, ale i řada dalších radikálních bojechtivých „hrdinů“ a kritiků (P. Pithart, E. Mandler, V. Prečan,

P. Tigrid, J. Pfaf a řada dalších) se zřejmě příliš inspirovali biblickou bajkou o Davidu a Goliášovi, když kritizovali jakési údajné selhání a kompromisní politiku A. Dubčeka, když nemohl odolat obrovskému tlaku Brežněvova vedení 230 milionové supervelmoci a neustálé hrozbě krveprolití. Základním zdrojem či motivem naivních názorů a postojů představitelů radikálního proudu reformního hnutí byla neznalost či ignorace vnějších podmínek rozvoje tohoto hnutí: tj. velmocenské zájmy sovětské supervelmoci. Na straně druhé, priorita Západu v úsilí o dorozumění s Východem a ponechání volných rukou Moskvě k opatřením ve vlastním „hájemství“. Pro diplomaty USA byla srpnová intervence pouze „rodinnou záležitostí“ východního bloku. A neznalost či ignorace těchto skutečností je také základní zdroj přežívající kritiky Dubčeka reformního vedení a jeho osobně, jako by on svojí politikou, v níž se nebylo možné vyhnout různým kompromisům, zavinil porážku reformního hnutí. K vyvrácení tohoto mylného tvrzení jsem snesl ve své nejnovější publikaci V chapadlech kremelské chobotnice více než dostatek důkazů. Zde stačí jen poznamenat, že plně souhlasím s názorem Michala Reimana v článku „Rok 1968, co s ním“ (LN č. 27, 8. 7. 1998), že hlavní příčinou porážky reformního procesu byla srpnová intervence a že na tomto závěru, na této skutečnosti nemohou nic změnit ani případné chyby a omyly A. Dubčeka: *„Západní mocnosti, které zrovna vedly jednání s Moskvou o evropských dohodách a odzbrojovacích smlouvách, neměly zájem na vyostření vztahů se SSSR...“*

K dalšímu přiblížení životních cest Dubčeka a Havla došlo ve dnech tzv. hokejové krize a prvního výročí srpnové intervence v roce 1969.

Když Grečko v dubnu 1969 dojednával s prezidentem Svobodou v Praze a s Husákem v Bratislavě, a také Brežněv s Husákem v Užhorodě, výměnu Dubčeka za Husáka, Havel se stal stoupencem teorie menšího zla, rozšířené M. Hüblem, podle níž Husákovy zločiny představuje menší zlo: „...nedojde k zásadní změně politického kurzu, ale jen k dílčím změnám... nové vedení bude

prosazovat brzké konání XIV. sjezdu, voleb atd.“ za předpokladu, že „nebude docházet k politickým srážkám“. A V. Havel se tehdy dal slyšet, že A. Dubček je „lyrik a snílek“, kterému chybí pevná ruka, zatímco Husák je pro něj jediná osobnost, „která má pevnou koncepci a může vyvést národ z krize“. Tak to také zaznamenala StB při jeho odposlechu.

Avšak neuplynulo příliš vody ve Vltavě, když Havel, pod vlivem vrcholících příprav Husákova vedení na potlačení očekávaných demonstrací k srpnovému výročí okupace, se obrátil 9. srpna 1969 na „lyrika a snílka“ A. Dubčka, zbaveného již možnosti efektivního jednání, s rozsáhlým dopisem s výzvou, aby vystoupil na obranu reformního hnutí (V. H. „Eseje a jiné texty z let 1953-1969“, s. 911-929). A. Dubček však tento dopis nedostal a seznámil se s ním až v roce 1990. Havlův dopis nesehrál tudíž v životě A. Dubčka v srpnu 1969 sebemenší roli. Úvahy a tvrzení různých obdivovatelů a životopisců V. Havla o vlivu jeho dopisu na Dubčka jsou jen různé fabulace.

Dubček i bez Havlova opozičního prozření a výzvy věděl, jak se má zachovat, když na zářijovém plénu ÚV KSČ 1969 vystoupil s obhajobou reformního hnutí přesto, že věděl, že ho čeká odvolání z funkce předsedy FS i z předsednictva ÚV KSČ.

Poté co byl Dubček po krátké epizodě velvyslancování v Turecku vyhnán mezi statisíce neplnoprávných, ze strany vyloučených reformistů, což hodnotil jako fakt, že se dostal do dobré společnosti, na rozdíl od V. Havla, který jako spisovatel a dramatik žil na volné noze a nemusel se starat o „chléb náš každodenní“, musel prací zajistit živobytí své početné rodině. A to v podmínkách, kdy se on i celá jeho rodina ocitla pod stálou a tvrdou kontrolu StB v rámci dlouhodobé akce „Breza“.

Cesty osudu je opět na krátkou chvíli přiblížily až v roce 1975. Bylo to v době, kdy kritické dopisy A. Dubčka, opakovaně posílané Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě, na adresu Husákova normalizačního režimu a zvláště orgánů bezpečnosti, ale také dopisy vedení NDR, Polska a KS Itálie s požadavkem

jednat o politické situaci v Československu, vyvolaly u Husáka hysterickou reakci, které dal průchod 16. dubna 1975 na společném zasedání československých a republikových orgánů Národní fronty. Zde stačí zatím uvést, že jméno A. Dubčeka se po těchto událostech stalo pojmem a po dlouhé týdny vévodilo v zahraničních masmédiích v dlouhém seznamu aktivních bojovníků proti normalizačnímu režimu G. Husáka. A kouzlem nechtěného se stala i skutečnost, že díky hysterické reakci Husáka, jeho nediplomatické polemice se švédským předsedou vlády O. Palmem za jeho kritiku totalitního režimu, rozpoutáním rozsáhlé politické a bezpečnostní kampaně proti A. Dubčekovi, ale také proti reformistům, se jméno A. Dubčeka a Pražského jara stalo i na domácí půdě na dlouhou dobu připomínkou nadějného pokusu z roku 1968 a důkazem aktivity A. Dubčeka proti Husákovu normalizačnímu režimu.

Je sice pravda, že 8. dubna 1975 rovněž odeslal G. Husáko-
vi dopis i V. Havel a že i tento dopis byl v zahraničí zveřejněn. V „Dálkovém výslechu“ Havel uvádí, že ten dopis, jehož obsah byl v podstatě stejný jako dopisy Dubčeka s tím rozdílem, že byl napsán jazykem dramatika – byl pro něj „v prvním plánu“ aktem jakési „autoterapie“. Faktem ale zůstává, že u Husáka nevzbudil žádnou zřejmou pozornost a že se ve svém vystoupení o něm ani nezmínil. Zato Havlova obdivovatelka Eda Kriseová v životopisu svého idolu jako patnáctiletá puberťačka uvedla, že „tím dopisem začalo nové období československých dějin“, aniž by se jediným slovem zmínila o ohlasu dopisů Dubčekových, či zveřejněné publikace Zdenka Mlynáře.

Do hlubšího povědomí čs. společnosti, ale i Evropy, vstoupilo jméno Havlovo až po založení Charty 77, ale hlavně bombastickými akcemi Husákova režimu proti ní. Charta sdružovala lidi nejrůznějšího politického i náboženského přesvědčení. Avšak vzhledem ke zvolenému tématu, považují za nutné zdůraznit, že podstatnou část jejich zakladatelů, ale i celkového počtu signatářů, tvořili představitelé a stoupenci reformního hnutí, posta-

vení po prověrkách v roce 1970 do role neplnoprávných občanů. (Zd. Mlynář, Miloš a Jiří Hájkové, Zd. Jičínský, V. Šilhán a jeho manželka, R. Slánský, manželé Jarošovi, M. Kusý, M. Hübl...) Přitom Charta 77 byla téměř výhradně záležitostí českých zemi. Účast Slováků byla omezena z různých důvodů jen na pár jednotlivců. A. Dubček nebyl při jejím zakládání osloven. On měl ale vlastní způsob protestů proti režimu. Když ale Husákův režim zahájil útok proti Chartě, postavil se na její obranu.

K většímu sblížení s Havlem a prolínání jejich osudů došlo až koncem osmdesátých let. V době, kdy byl A. Dubček nejen v zahraničí, ale i na domácí půdě již znám jako první muž protihusákovské opozice a představitel opozičního proudu reformistů, k čemuž vydatně přispěla i kampaň tohoto režimu proti němu.

Ale o tom všem až v příslušných kapitolách.

Antonín Benčík, 2010

A. G. Kubis

I.

KDO BYL ALEXANDER DUBČEK

Jméno Alexandra Dubčeka je navždy spojené s dvěma historickými událostmi nejnovějších dějin Československa: s reformním hnutím Pražského jara 1968-1969, když stál v čele tohoto hnutí jako první tajemník ÚV KSČ, s „něžnou revolucí“ a léty 1989-1992, když byl předsedou Federálního shromáždění.

Alexander Dubček po těžké autonehodě, která se stala 1. září roku 1992, na následky vážného zranění 7. listopadu 1992 zemřel. Jak to už v případě velkých osobností většinou bývá – a v Čechách obzvláště – zatímco Pražské jaro a osobnost Alexandra Dubčeka získávají na Západě nejvyšší ocenění, na domácí půdě se na jejich adresu nezdědka ozývají – zvláště z řad mladé, resp. nové polistopadové generace politiků – hlasy kritické, znevažující a odsuzující. Jsou často výsledkem úsilí překřičet výčitky svědomí za svoji nedávnou, neblahou minulost anebo bohorovného přesvědčení, že dějiny Československa se začínají psát až jejich vstupem do politiky. Jim adresoval výčitku i Adam Michnik, nejvýznamnější polský disident, v odpovědi na otázky ankety časopisu *Listy* z roku 1993:

„Alexander Dubček, vůdce československých komunistů a symbol Pražského jara, zosobňoval naděje na demokratický vývoj, na reálný pluralismus, na pokojnou cestu k právnímu státu a občanským svobodám...“

„Je třeba se zeptat, zda ‘čistota’ (těch kritiků – A. B.) nespočívala čirou náhodou v oportunismu, ve zbabělém vyhýbání se konfliktním situacím. Zda právě oni, tito ‘neušpinění opatrníci’

byli v letech komunistické diktatury předmětem nejzuřivějších útoků a represálií.“

Jiná skupina kritiků znevažujících význam Pražského jara i osobnosti Alexandra Dubčeka, vychází z pravidla ze zjednodušeného pohledu na minulost z pozice vulgárního antikomunismu, antisocialismu a vykazuje hrubou neznalost či ignorování základních faktů, ale i dokumentů z té doby.

Dejme proto slovo ještě jedné, tehdy československé osobnosti a pamětníku těchto událostí. Jiří Pelikán, v roce 1968 ředitel Československé televize a potom v emigraci v Římě, zakladatel časopisu *Listy* a jeho šéfredaktor (1971), v anketě k 30. výročí Pražského jara (1998) mimo jiné řekl:

„Náš rok 1968 a jeho první část nazvanou Pražské jaro nevnímáme jako náhlou změnu po zvolení Alexandra Dubčeka do čela KSČ, ale jako výsledek dlouhodobého procesu. Měl kořeny v šedesátých letech a projevil se mnohostranným pohybem ve více oblastech: v literatuře, filmu, divadle, historii, sociologii, ekonomii...“

„Po listopadu 1989 se o reformním úsilí roku 1968 začalo s oblibou mluvit jako o marném, ba škodlivém pokusu ‘reformovat nereformovatelné’. Tehdejší pokus však byl reálný, v roce 1968 nebyla jiná cesta z totalitního režimu, než reforma existujícího režimu. Podstatné je, že nešlo o nějaké kosmetické úpravy či ‘frakční mocenské boje’, ale reformy. Které směřovaly – i když nevykrytalizované a podmíněné naší geopolitickou situací – k pluralitní demokracii a smíšené tržní ekonomice.“

Hlavní postavou tohoto ojedinělého pokusu byl – ať se to někomu líbí či nelíbí – Alexander Dubček. Dokazují to kromě dalšího i všechny tehdejší průzkumy veřejného mínění, podle kterých byl stálíci na vrcholu řebříčku popularity. On však byl i vedoucí osobností reformního hnutí, a proto i hromosvodem odrážejícím blesky kritiky kremelských odpůrců reformního hnutí a jejich satelitů, ale i odpor a tlak domácích konzervativců zleva, netrpělivých radikálů i ojedinělých antisocialistů zprava.

Tak tedy kdo to vlastně byl Alexander Dubček? Jakým byl člověkem a jakým politikem?

Alexander Dubček se narodil 27. listopadu 1921 jako syn světoběžníka a socialistického stoupence a přesvědčeného pacifisty Štefana Dubčeka, vyučeného tesaře. Ale dříve než uzřel světlo světa v malém domku v rodném Uhrovi, v domku, ve kterém se předtím narodil významný slovenský národní buditel Ludovít Štúr, překonal v lůně matky dlouhou cestu po moři, když se jeho rodiče s prvním synem vraceli z několika ročního pobytu a práce v různých místech Ameriky domů na Slovensko. Sotva však začal vnímat a objevovat svět kolem sebe, rozhodli se rodiče odejít do Sovětského svazu, kde v dobré víře jako členové Interhelpa pomáhali budovat socialismus.

Dvacátého devátého března 1925 se vydala vlaková souprava s první částí výpravy, v které byla i rodina Dubčeků, ze žilinského nádraží na východ. Dětství a léta dospívání poté přežil Alexander Dubček v rodinném kruhu v gruzínském Pišpeku (později Frunze) a od r. 1933 v Gorkém, kde jeho otec pracoval v továrně na automobily (GAZ) jako tesař. Odtud se vrátil se svým otcem v roce 1938 jako sedmnáctiletý domů do Uhrovice k matce a k staršímu bratrovi, kteří se vrátili ze Sovětského svazu už v roce 1935. Dubčekův otec, přesto že byl komunista, se chtěl po zkušenostech v SSSR vyhnout přijetí sovětského občanství, které v té době začalo být nevyhnutelné.

Nástup hitlerovského Německa, rozpad Československa, vznik Slovenského státu, ilegální komunistická aktivita otce jako vedoucího funkcionáře KSS, jeho nucené skrývání a nakonec i zatčení a uvěznění v Mauthausenu – v takovém rámci dospíval Alexander Dubček, dělník ve zbrojovce v Dubnici nad Váhem. Když v roce 1944 vypuklo Slovenské národní povstání, Alexander nezaváhal a odešel k partyzánům, stejně jako jeho starší bratr Julius, který v lednu 1945 padl zasáhnutý střelbou německé hlídky. A. Dubček byl v době SNP dvakrát raněný.

Několik měsíců po válce si A. Dubček založil rodinu a přestěhoval se do Trenčína, kde pracoval v továrně na droždí jako údržbář a operátor destilačního zařízení. Svoji aktivitu jako člen KSS omezoval jen na místní buňku v továrně. Ale v červnu 1949 mu nabídli funkci administrativního tajemníka OV KSS v Trenčíně. Tímto se začíná jeho cesta profesionálního stranicko-politického pracovníka. Do října 1951 byl vedoucím tajemníkem OV KSS v Trenčíně. Potom ho přeložili do Bratislavy, kde působil jako pracovník organizačního oddělení ÚV KSS. Od ledna 1953 vykonával funkci vedoucího tajemníka KV KSS v Báňské Bystrici.

Absolvoval vícere školení a studoval i na Univerzitě Komenského v Bratislavě. V šestém semestru byl nucený studium přerušit, protože ho vyslali na studium na Vysokou školu politickou v Moskvě (1955-1958). Bylo to v době nástupu N. S. Chruščeva do vedení KSSS, jeho odhalení zločinů stalinismu a jeho prvních pokusů – i když nesmělých a polovičatých – o reformy. Za krátký čas po návratu z Moskvy v září 1958 A. Dubčeka jmenovali vedoucím tajemníkem Západoslovenského krajského výboru KSS, odkud ho potom v roce 1960 přeložili do Prahy, kde se stal tajemníkem ÚV KSČ pro průmysl. V této funkci se začátkem šedesátých let velmi aktivně podílel na práci rehabilitačních komisí – Kolderově i barnabitské (1962-1963). Přineslo mu to nejen poznání kruté pravdy o zločinech v padesátých letech, ale i zkušenost na celý život. Ve svých paměti o tom napsal:

„Práce v komisi na vyšetřování politických zločinů padesátých let bylo pro mě určitým ‘vodním předělem’... Skutečnosti o mechanismu represí, které jsem se v této době dozvěděl, byly pro mne většinou úplně nové a skutečně šokující. Tato zkušenost výrazně posílila mé reformistické názory a moje zaměření na změnu stavu věcí... Nemyslím si, že jsem byl tím samým člověkem na konci práce v komisi, jakým jsem byl na začátku.“

Dalším inspirativním zdrojem vývoje reformních představ Dubčeka byl tehdejší vývoj v Sovětském svazu a reformní pokusy N. S. Chruščeva.

Aktivní účast na práci v rehabilitačních komisích, zvláště při prosazování rehabilitace tzv. slovenských buržoazních nacionalistů, ale i aktivita a vlastní názory jako tajemníka ÚV KSČ pro průmysl při projednávání různých otázek na sekretariátu ÚV KSČ vyvolaly nevůli a odpor Antonína Novotného. Když však byl z funkce prvního tajemníka ÚV KSS odvolaný Karol Bacílek (na základě závěrů rehabilitačních komisí o jeho podílu na represích padesátých let ve funkci ministra vnitra), byl A. Dubček i přes nevůli a odpor Novotného v dubnu 1963 zvolen za prvního tajemníka KSS. Z toho titulu se potom stal i členem předsednictva ÚV KSČ.

Dubček si však dobře uvědomoval, že v tom čase by jakékoliv otevřené vystoupení proti Novotnému a jeho klice s reformními představami nemělo naději na úspěch. Proto si trpělivě a houževnatě upevňoval svoji pozici. Zároveň v něm pozvolna dozrávaly reformní představy – podobně jako u mnohých dalších komunistů i nekomunistů – a formovala se protinovotnovská reformní opozice.

Na podzim roku 1967 dospělo opoziční antinovotnovské a reformní hnutí do stadia otevřeného konfliktu uvnitř vedení KSČ, který získával podobu sporu o dekulaci nejvyšších stranických a státních funkcí. A jedním z rozhodujících momentů, který vyvrátil situaci dovedl do otevřeného konfliktu s režimem A. Novotného, bylo promyšlené programové vystoupení A. Dubčka na zasedání ÚV KSČ 30. října 1967, při projednávání materiálu o postavení a úloze KSČ. Jeho vystoupení bylo výsledkem dlouhodobé přípravy, předcházejících diskuzí na ÚV KSS, ovlivněných dílem Radovana Richty Civilizace na rozcestí, a v souladu se závěry, ke kterým dospěla i vedení brněnské a ostravské organizace KSČ.

★

Proletáři všech zemí, spojte se!

RUDÉ PRÁVO

ORGÁN ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

V SOBOTU 23. BŘEZNA 1968 ČÍSLO 82 — ROČNÍK 48 [Právo lidu roč. 71] CENA 40 HAL.

REZIGNACE presidenta republiky

Dopis A. Novotného Národnímu shromáždění

Vážený soudruzi poslanci, oznamuji Vám, že jsem se rozhodl rezignovat na funkci presidenta Československé socialistické republiky. Toto své rozhodnutí jsem učinil po bedlivé úvaze, vycházející z vnitřní situace, která u nás v současné době je, dále z toho, abych pomohl svým krokem k dalšímu rozvoji socialistické společnosti, k upevnění naší socialistické vlasti.

Prosim, abyste mi uvěřili, že po dobu své činnosti jako prezident republiky jsem se snažil vycházet vždy ve své práci ze zájmů našeho pracujícího lidu, ze zájmů naší vlasti, ve shodě s našimi socialistickými cíli.

Snažil jsem se, abych i jako prezident republiky přispěl k upevnění mezinárodního postavení naší republiky a zabezpečení její bezpečnosti.

Do funkce presidenta republiky jsem byl navržen ústředním výborem Komunistické strany Československa a schválen Vámi, soudruzi poslanci.

Své rozhodnutí odstoupit z funkce presidenta republiky jsem již oznámil předsednictvu ústředního výboru Komunistické strany Československa.

Prosim, abyste vzali na vědomí mé poděkování za Vaši spolupráci se mnou.

Přeji naší socialistické vlasti, Československé socialistické republice, nových úspěchů na její cestě vpřed v zájmu našeho lidu, v zájmu pokroku a míru.

Se soudružským pozdravem

A. NOVOTNÝ v. r.

V Praze dne 22. března 1968

DOPIS PŘEDSEDY NS PŘEDSEDOVI VLÁDY

Předseda Národního shromáždění odevzdal v pátek Předsedovi vlády J. Lenártovi tento dopis:

Vážený soudruhu předsedo vlády, se zřetelem k ustanovení článku 65 Ústavy Vám sděluji, že prezident Československé socialistické republiky A. Novotný dopisem ze dne 22. března

1968 adresovaným Národnímu shromáždění rezignoval na funkci presidenta republiky. Předsednictvo Národního shromáždění rezignaci A. Novotného na funkci presidenta republiky přijalo.

Se soudružským pozdravem

BOHUSLAV LAŠTOVIČKA,
předseda Národního shromáždění

Prezident A. Novotný, pod tlakem veřejnosti, rezignoval na svoji funkci.

II.

PRAŽSKÉ JARO A SRPNOVÁ INTERVENCE 1968

V březnu roku 1953 zemřel vůdce Sovětského svazu J. V. Stalin za podivných okolností. Za několik dnů po návratu z jeho pohřbu zemřel i jeho učenlivý žák, vůdce KSČ a prezident ČSR Klement Gottwald. S jeho jménem je spojeno nejen vítězství komunistů v únoru 1948, ale i budování socialismu podle sovětsko-stalinského vzoru. A to včetně hrůzy politických procesů padesátých let, které poslaly do vězení tisíce a na popraviště stovky nevinných lidí.

V září 1953 stanul v čele Sovětského svazu N. S. Chruščov. Jeho tajná zpráva o zvrstvech stalinismu, přednesená na 20. sjezdu KSSS v roce 1956, náprava křivd stalinského teroru, počáteční politika mírového soužití i první pokusy o reformy, byť polovičaté a nedokonalé, to všechno se stalo impulsem pro mezinárodní dělnické hnutí a komunistické strany pro kritické posuzování a přehodnocování „jedině správného“ stalinského pojetí socialismu.

Nejinak tomu bylo i u nás – v Československu. Mezi první markantní známky tohoto procesu nesporně patří stržení monstrózní sochy Stalina v Praze na Letné v roce 1962. Nebo ustavení a závěry stranických rehabilitačních komisí v letech 1962-1963 k procesům padesátých let. V šedesátých letech se tento proces projevil na všech úsecích života v Československu, především v literatuře, filmu, divadle, historii, filozofii, sociologii, ekonomii i politické publicistice. Dlouholetá kritika administrativně byrokratického, poststalinského režimu Gottwaldova nástupce Antonína Novotného, narůstající volání a hnutí uvnitř vládnoucí KSČ i ve společ-

nosti po návratu k demokratickým tradicím života v naší zemi, vyvrcholily na podzim 1967. Dostaly podobu zápasu o rozdělení nejvyšších stranických a státních funkcí: prezidenta a prvního tajemníka ÚV KSČ. Obě totiž zastával A. Novotný, představující hlavní překážku pro prosazení nutných a nazrálých změn v řízení a kvalitě společnosti.

Základním podnětem k tomuto zápasu se stal jednak průběh a ohlas červnového sjezdu spisovatelů a jejich otevřená kritika režimu A. Novotného. Na druhé straně to bylo promyšleně připravené programové vystoupení prvního tajemníka ÚV Komunistické strany Slovenska Alexandra Dubčeka na zasedání ÚV KSČ 30. října 1967.

Opětovně v něm žádal kritické a zvláště sebekritické zhodnocení stavu a řízení československé společnosti komunistickou stranou, především na úrovni předsednictva ÚV KSČ. Zdůraznil nutnost vypracovat nový program strany, odpovídající podmínkám vědecko-technické revoluce, stavu a potřebám dalšího vývoje čs. společnosti včetně spravedlivého řešení národnostních otázek. Předložil ale i nové pojetí úlohy strany: *„Musíme přejít od nahrazování (vlády) k politickému vedení... Strana společnost neřídí, ale vede... Strana a její ÚV není vláda. Vládnout musí vláda.“*

Novotnému se již nepodařilo Dubčeka a jeho stoupence umlčet. Ba ani neočekávaný příjezd sovětského vůdce L. Brežněva, kterého Novotný pozval počátkem prosince 1967 do Československa, ani plány generála Šejny na použití armády, hroutící se pozice Novotného nezachránily. Po dlouhých jednáních ÚV KSČ v prosinci 1967 a počátkem ledna 1968 byl A. Novotný z funkce prvního tajemníka odvolán a na tuto funkci byl zvolen, vcelku neočekávaně, A. Dubček. Tím byla uvolněna základní překážka k rozvoji reformního hnutí do podoby Pražského jara.

V prvních lednových dnech roku 1968 se většině občanů zdálo, že došlo jen k běžné výměně „stráží“. Avšak ani většina aktérů „Ledna“ neměla jasné představy o tom, co dál. Informační vakuum o smyslu lednového pléna přerušil člen ÚV KSČ Josef Smr-

kovský článkem v deníku Práce: „Oč dnes jde“. V tentýž den, 27. ledna, vystoupil v televizní besedě spisovatel Eduard Goldstücker na téma „Lidé se ptají“. Následovala série článků a vystoupení politiků, spisovatelů a publicistů... A zatím A. Dubček usiloval o zformování nového reformního vedení, schopného akceptovat připravovaný Akční program. Současně navazoval první kontakty s vedoucími státníky zemí Varšavské smlouvy: s maďarským J. Kádárem, s polským W. Gomulkou a pochopitelně s L. Brežněvem.

Mnohé ze svých představ o dalším vývoji naznačil již ve svém projevu na VII. sjezdu JZD ve dnech 1. -3. února. A také v projevu ke 20. výročí února. V přítomnosti celé špičky představitelů socialistických zemí – L. I. Brežněva, W. Ulbrichta, W. Gomulky, J. Kádára, T. Živkova, N. Ceauseska a V. Vlahoviče – šel v naznačení své reformní orientace ještě dále, a to přesto, že si Brežněv vynutil v původním textu určité úpravy. V Dubčekových projevech výrazně zaznívala orientace na novou socialistickou demokracii, na hledání vlastní cesty k řešení společenských problémů, na významně nové pojetí vedoucí úlohy KSČ, atd.

26. února se konal v Praze aktiv 2000 novinářů, kteří se v dopise Dubčekovi hlásí k progresivním myšlenkám lednového pléna. Krátce poté je zrušena předběžná cenzura. Následuje informační exploze. Do ní zapadají zprávy o aféře generála Šejny, který z obavy před odhalením svých zlodějen utekl se synem a s milenkou do USA. Přispěl tím k definitivnímu pádu svého ochránce A. Novotného i řady dalších funkcionářů. Začala se tvořit občanská společnost: vznikají nové organizace, jako byla organizace politických vězňů (K 231), Klub angažovaných nestraníků (KAN), začali se sdružovat bývalí sociální demokraté. Strojvůdci se pokoušeli vytvořit nezávislou odborovou organizaci, aktivizuje se studentská mládež. 20. března se schází v Parku kultury a oddechu J. Fučíka v Praze na dvacet tisíc studentů pod heslem: „Mladí se ptají“. Na jejich dotazy odpovídají J. Smrkovský, O. Šik, E. Goldstücker, G. Husák, M. Švermová a student L. Holeček.

Informační exploze, v níž se objevovala spousta informací a úvah i o dosud tabuizovaných tématech, jako byla např. padesátá léta a volání po odpovědnosti, aktivizace občanské společnosti i první kroky reformní politiky Dubčekova vedení, včetně odvolání Novotného z funkce prezidenta, a další кадровá opatření, záhy vystrašila naše spojence. Moskevské vedení L. Brežněva, vedení NDR, PLR, BLR a posléze i MLR s velkým znepokojením sledovala vznik a vývoj reformního hnutí v Československu. Od počáteční kritiky tohoto hnutí a kritiky Dubčekova vedení záhy přecházejí k hrozbám a masivnímu mocensko politickému nátlaku. Avšak pod rouškou jejich kritiky pravicového nebezpečí a nebezpečí kontrarevoluce se skrývá jejich strach z reformní náказы a obavy o své pozice, ale hlavně mocenskopolitické a vojenskostrategické zájmy a plány Moskvy a varšavské pětky. Velice jednoznačně to vyjádřil ministr obrany SSSR maršál A. Grečko: „*Socialistické Československo nikdy nikomu nedáme. Československo je strategickým bodem ve střední Evropě. Žtrtit ho by znamenalo anulovat výsledek druhé světové války.*“

A to byl také důvod, proč bylo Dubčekovo vedení pozváno na 23. března do Drážďan pod záminkou, že se bude jednat o ekonomických otázkách. Ve skutečnosti se zde na něj snesla tvrdá kritika za „nebezpečnou“ situaci v Československu, i špatně zakrývané hrozby v podobě přítomnosti početné generality. Bylo to první společné vystoupení této varšavské pětky, zaměřené na zastavení a likvidaci reformního procesu v Československu. Dubček se však nedal zastrašit, ani odradit. *A tak na dubnovém plénu ÚV KSČ ve dnech 28. 3. -5. 4. byl projednán a schválen Akční program, program demokratických reforem ve všech oblastech života čs. společnosti.* Byla zde také přijata řada кадровých opatření k posílení reformního vedení včetně volby nového prezidenta Ludvíka Svobody, opatření k rozvoji reformního hnutí i k rehabilitaci nevinně odsouzených... V Československu byl nesporně zahájen proces demontáže sovětského systému, proces směřující k syntéze socialismu s politickou demokracií.

Sovětským velvyslancem Červoněnkem a jeho lidmi důkladně informovaná Moskva však na zprávy o obsahu dubnového pléna a situaci v Československu reagovala okamžitě, velice podrážděně a razantně. Ihned bylo svoláno plénum ÚV KSSS, aby ve dnech 9. -10. 4. jednalo o situaci v Československu a přijalo příslušná opatření. L. Brežněv napsal Dubčekovi varovný dopis. Avšak ještě předtím, 8. dubna, vydal maršál Grečko příslušným velitelům sovětských vojsk v SSSR i v zemích Varšavské smlouvy příkaz k zahájení příprav eventuální intervence v Československu. A jen o několik dnů později maršál Jakubovskij, velitel Spojených ozbrojených sil Varšavské smlouvy, objížděl účastnické země a jednal zde mj. o zapojení jejich armád do těchto příprav. V tomto smyslu jednal např. 19. 4. s představiteli Polska W. Gomulkou, W. Jaruzelskim a dalšími, u nichž našel plné pochopení. Snad právě proto, že příklad Československa zde nalezl velký ohlas vyjádřený v hesle: „Celé Polsko čeká na svého Dubčka“.

Zatím se reformní hnutí v Československu začalo rychle rozvíjet do šířky i do hloubky. Byla ustavena nová reformní vláda O. Černíka, která začala skutečně vládnout. Do čela parlamentu byl zvolen J. Smrkovský a parlament začal plnit roli zástupce lidu. Stejně tak ústřední výbor Národní fronty, do jehož čela byl zvolen F. Kriegel, začal plnit svou roli představitele politických stran a společenských organizací. Ve všech orgánech stranických, státních i společenských organizací docházelo k výměně neschopných a zprofanovaných funkcionářů za stoupence reformního hnutí. Jako houby po dešti začaly vznikat rezortní rehabilitační komise k očištění obětí nezákonných procesů padesátých let. Začalo se vážně diskutovat a jednat o příštím federativním uspořádání státu. Vznikaly nové profesní a zájmové organizace. Sdělovací prostředky přinášely nejrůznější informace o odhalení deformací minulosti i návrhy a podněty jednotlivců i organizací k současnosti. Nechyběly pochopitelně ani různé senzace. Téměř nic nebylo tabu. Celá československá společnost byla v pohybu. Drtívala většina Čechů a Slováků byla jednoznačně stržena a vtažena

do reformního procesu. Spontánní, nikým neorganizované oslavy 1. máje podaly o tom nad jiné přesvědčivý důkaz. Tuto skutečnost dokládá i komentář dopisovatele francouzského listu Le Figaro k průběhu oslav 1. máje v Praze jako spontánní projev důvěry a očekávání od organizátorů „socialismu s lidskou tváří“: „*Chtěl-li A. Dubček změřit puls veřejného mínění, zkušenost z dnešního dne překonala nesporně všechna očekávání a poskytla mu o skutečném stavu lepší informace než nejrafinovanější průzkum; defilé před Dubčkem bylo skutečným plebiscitem.*“

Avšak úměrně s rozvojem reformního hnutí a občanské společnosti narůstala i otevřená kritika a hrozby varšavské pětky a prvo-májové oslavy se pro ně staly bodem zvratu směrem ke kontrarevoluci. A rychle narůstala i jejich antireformní aktivita.

Když na opakované pozvání L. Brežněva přijela 4. května čs. stranická a státní delegace do Moskvy (A. Dubček, O. Černík, J. Smrkovský, V. Biřák), místo jednání o finanční půjčce byla nucena vyslechnout tvrdou kritiku reformní politiky i vážné varování: „... v případě dalšího zhoršení situace... SSSR nezůstane lhostejný a... je připraven učinit i ty nejdalekosáhlejší kroky.“ A zatímco Dubček, Černík i Smrkovský obhajovali a vysvětlovali, co a jak chtějí řešit, V. Biřák se zcela ztotožnil s kritikou kremelských vládců.

Sotva se za naší delegací zavřela brána Kremlu, politbyro ÚV KSSS a Vojenská rada ministerstva obrany SSSR na svých zasedáních 6. 5. přijaly řadu rozhodnutí a opatření k zesílenému nátlaku na Dubčeko-vé reformní vedení a také k podpoře tzv. „zdravého“, to znamená probrežněvovského křídla v čs. vedení (Indra, Kolder, Biřák a další). Bylo rozhodnuto prosadit konání velitelsko-štábního cvičení „Šumava“ na území ČSSR. Do Československa byla vyslána na jakousi inspekci velká skupina maršálů a generálů pod záminkou oslav květnového výročí porážky fašistického Německa. Byl učiněn pokus, sice neúspěšný, o přesun jedné sovětské divize na západní hranici Československa. A 8. května se konala v Moskvě tajná schůzka představitelů varšavské pětky, na níž byla vypracována jakási strategie postupu proti reformnímu hnutí

v Československu, ale také na podporu „zdravých“ sil. Její součástí byl i schválený návrh na cvičení „Šumava“. V průběhu května pak bylo Československo „poctěno“ dvěma státními návštěvami. Ve dnech 17. -22. května početná delegace maršála Grečka jednala s prezidentem L. Svobodou, A. Dubčekem, O. Černíkem a hlavně s ministrem národní obrany generálem Dzürem. Výsledkem těchto jednání bylo mj. rozhodnutí o konkrétních přípravách a termínu cvičení „Šumava“. Ve stejnou dobu přijel údajně na léčení – do Karlových Varů A. Kosygin, předseda Rady ministrů SSSR. Četné rozhovory s vedoucími představiteli Československa jsou však spíše důkazem, že šlo o nějakou „inspekční“ návštěvu.

Obrovský mocenskopolitický tlak Moskvy a celé varšavské pětky nezůstal bez následků. Uvnitř reformního vedení došlo k diferenciaci. Vyhranila se – sice úzká – probrežněvovská skupina Biřak, Kolder, Indra a spol., ale také skupina radikálů. To se projevilo i v řadě nejruznějších schůzí a porad, včetně přípravy a průběhu květnového zasedání ÚV KSČ ve dnech 29. 5. -1. 6. 1968. Nicméně, i když zde bylo označeno pravicové nebezpečí za hlavní, pokračování reformního procesu bylo jednoznačně potvrzeno. Bylo také přijato usnesení o svolání mimořádného 14. sjezdu KSČ na září 1968.

Koncem května a počátkem června začala přijíždět do Československa sovětská, polská a maďarská vojska na cvičení „Šumava“, plánovaného na 20. -30. 6. 1968. Maršál Jakubovskij, velitel cvičení, si však vynutil účast většího počtu vojsk, než bylo původně dohodnuto s velením čs. armády – s generálem Dzürem. Oficiálním programem cvičení byla „obrana“ západních hranic proti „útoku“ vojsk NATO. Jak se však později ukázalo, a jak již tenkrát správně usoudili maďarští generálové, byla to ve skutečnosti jakási generálka na plánovanou intervenci. Paradoxně zasáhlo toto cvičení velice rušivě do politické situace v Československu až po jeho skončení. Maršál Jakubovskij se snažil zcela záměrně – v duchu kremelských plánů – prodloužit cvičení a poté i odsun cvičících vojsk, a to i přes kategorické protesty Dubčeka, Černíka i Dzü-

ra. V čs. veřejnosti to vyvolalo masovou protestní masmediální kampaň z obav, že tato vojska chtějí zůstat až do plánovaného 14. sjezdu KSČ.

Další událostí, která velice rušivě zasáhla do vztahů mezi Československem a varšavskou pětkou, bylo prohlášení „Dva tisíce slov“. Reformní vedení pokračovalo v demokratizačním procesu vydáním zákona o rehabilitacích, byla úplně zrušena cenzura, probíhala jednání o federativním uspořádání státu, o volbách závodních rad pracujících... Avšak koncem června byl spisovatel L. Vaculík požádán několika vědci (akademik Wichterle, profesor Brod, profesor Poupá, profesorka Kadlecová a další), kteří se obávali, že se proces reformy zastaví pod tlakem konzervativců, aby napsal toto prohlášení. Bylo pak otištěno v řadě deníků. Vyvolalo však svým radikálním tónem na pokračí zákona rozporné ohlasy. Od nadšeného souhlasu až po kategorická odmítnutí. Nevyvolalo však ani jedinou demonstraci, a to ani mezi nejradikálnější částí čs. společnosti, mezi mládeží. Západní pozorovatelé hodnotili toto prohlášení jako zbytečné dráždění Moskvy a jako taktickou chybu. Avšak pro Moskvu a varšavskou pětku představovalo platformu „československé kontrarevoluce“ a důvod k nové vlně nátlaku proti Československu. Byla rozvinuta masivní propagandistická kampaň, ale také zintenzivněny přípravy na intervenci v podobě řady vojenských cvičení kolem Československa. Kreml a jeho vazaly vylekala také skutečnost, že průběh červnových a červencových okresních a krajských konferencí KSČ jasně naznačil, že probrežněvovská konzervativní opozice ztratí na 14. sjezdu poslední pozice.

Za této situace dostává Dubčekovo vedení sérii dopisů z Moskvy, i od představitelů varšavské pětky. Shodně v nich hodnotí situaci v Československu jako kontrarevoluční, prohlášení Dva tisíce slov jako platformu kontrarevoluce a československému vedení navrhuje společnou schůzku k projednání situace. Dubčekovci odmítají s tím, že souhlasí pouze se schůzkami bilaterálními, ale včetně vedení Jugoslávie a Rumunska, od nichž se čs. reformnímu

hnutí dostává významné diplomatické a politické podpory. Stejně tak jako od nejsilnějších komunistických stran západních zemí – KS Itálie, Francie, Španělska a dalších. Když ale k žádné dohodě nedošlo, sešli se představitelé pětky ve Varšavě 14. -15. 7. 1968 bez účasti československých představitelů. Situaci v Československu podrobili zdrcující kritice a označili ji za kontrarevoluční. Vypracovali rozsáhlý dopis, který odeslali Ústřednímu výboru KSČ. Obsahoval zastřenou hrozbu použití síly k řešení situace. Bulharský představitel T. Živkov dokonce již v průběhu jednání otevřeně navrhoval použití vojenské síly.

Reakce Dubčekova vedení na tento dopis byla sice velice uvážlivá, ale kategorická. Obvinění, obsažená v dopise, byla odmítnuta a odpověď ÚV KSČ představitelům pětky byla jednoznačně schválena na schůzi ÚV KSČ 19. července. Navíc byla podpořena tisíci rezolucemi od nejrozličnějších organizací, ústavů, úřadů a institucí. Široká čs. veřejnost byla totiž seznámena tiskem jak s dopisem pětky, tak s odpovědí ÚV KSČ. A KS Francie odmítla žádost Moskvy o souhlas s varšavským dopisem a označila jej za nepřípustné vměšování do vnitřních záležitostí Československa. Obdobné stanovisko zaujala řada dalších komunistických stran. Vlády západních zemí, zvláště pak USA, setrvaly v této napjaté situaci i nadále na stanovisku nevměšování se do tohoto vnitřního sporu východního bloku. Pro administrativu USA, která svou prioritu spatřovala v uvolňování mezinárodních vztahů, to byla pouze „rodinná záležitost“.

Moskevský Kreml reagoval na československé stanovisko projevem Brežněva na plénu ÚV KSSS 17. 7. a hlavně na zasedání politbyra 22. 7. Zde padlo rozhodnutí o zahájení bezprostředních příprav intervence. 20. 7. byla vyhlášena bojová pohotovost určených vojsk. Na 23. července svolal maršál Grečko poradu štábů těchto vojsk. K 29. červenci měla být vojska připravena k operaci „Dunaj“, jak znělo její krycí označení. V polské Legnici, ve štábu intervenčních příprav maršála Jakubovského, se sjížděli styční důstojníci sovětských, polských i východoněmeckých armád.

Obdobně tomu bylo v Maďarském Matyasföldu, ve štábu sovětské armádní skupiny Jih u generála Provalova. Tato přísně utajená opatření byla doprovázena masivní halasnou antičeskoslovenskou propagandou pětky. Její součástí byla i nota vlády SSSR čs. vládě z 20. července, v níž bylo čs. vedení obviňováno z oslabování jednoty a obranyschopnosti Varšavské smlouvy (VS), že nedostatečně zajištěnými hranicemi proudí do zemí VS tisíce špiónů a diverzantů, že v Československu byl odhalen jakýsi sklad amerických zbraní určených pro reakční síly. Byla zde opakovaná obvinění proti generálu Prchlíkovi z prozrazení údajně utajovaných skutečností o organizaci Varšavské smlouvy na tiskové konferenci 15. července. Dnes je ale také dobře známo, že v Československu v té době působila i řada sovětských agentů KGB jako provokatéři.

23. července, ve stejný den, kdy politbyro ÚV KSSS odsouhlasilo dohodu o uskutečnění československo-sovětské schůzky v Čierné nad Tisou a kdy proběhla porada štábů intervenčních vojsk u maršála Grečka, bylo zahájeno na západní Ukrajině rozsáhlé týlové cvičení „Němen“, postupující na západ, směrem do Polska...

Mezitím, 20. července, odletěl první tajemník ÚV KS Ukrajiny P. Šelest – na příkaz Brežněva – k tajné schůzce s V. Biľakem na Balaton. Jednali zde o situaci a úloze „zdravých sil“ v nadcházejících událostech. Zde také P. Šelest opakovaně navrhoval Biľakovi, aby představitelé „zdravého jádra“ napsali do Moskvy dopis s prosbou o pomoc...

V přípravě na nadcházející čs. -sovětská jednání se československým představitelům dostává významné podpory obyvatelstva. V poselství občanů předsednictvu ÚV KSČ, formulovaném spisovatelem P. Kohoutem pod názvem „Socialismus, spolenectví, suverenita, svoboda“, podepsaném téměř milionem občanů, dává československá veřejnost reformnímu vedení mandát jednat v Čierné n. T. v duchu jeho odpovědi na varšavský dopis pětky. Tato podpora se projevuje i v utlumení aktivity občanské společnosti a sociální demokraté přerušují veškerou aktivitu. Avšak

výsledek vládní expertizy o vztahu Západu k Československu říká: Západ nepodnikne nic na podporu Československa a mezinárodní dělnické hnutí a světová demokratická společnost nemá možnost zasáhnout efektivně ve prospěch Československa.

Za této situace bylo československo-sovětské jednání v Čierné n. T. zahájeno 29. 7. 1968. Byl to však jakýsi festival monologů, zvláště ze sovětské strany, která nebyla ochotna naslouchat seriózní argumentaci a obhajobě reformního procesu Dubčekem, Smrkovským, Černíkem a dalšími. A navíc, sovětskému vedení, vystupujícímu jako dobře sehraný orchestr, se dostalo podpory i od představitelů „zdravého jádra“, zvláště V. Biřaka a D. Koldeřa. Přesto však na konci těchto jednání, 1. 8., nebylo ani vítězů, ani poražených. Sovětské straně se nepodařilo vrazit dostatečně silný klín do čs. reformní lodi a potopit ji. Konkrétním výsledkem jednání byla pouze dohoda, že 3. srpna se uskuteční v Bratislavě schůzka vedení šesti komunistických a dělnických stran, na níž však varšavský dopis nebude předmětem jednání.

Nutno ještě dodat, že jednání v Čierné probíhalo za velkého pohybu vojsk kolem Československa, že však plánované zahájení vojenské akce bylo v důsledku jednání v Čierné o několik týdnů odloženo. A že také poslední sovětské jednotky ze cvičení „Šumava“ odjížděly z Československa až 3. srpna, v den bratislavské schůzky.

Na bratislavské poradě bylo přijato nic neříkající frázovitě prohlášení o společném boji proti imperialismu a o internacionální jednotě. Byla v něm však zakomponována Brežněvova teorie omezené suverenity, o níž později Moskva a pětka opíraly právo na intervenci. A navíc, v průběhu této porady odevzdal V. Biřak Brežněvovi, prostřednictvím P. Šelesta, takzvaný zvací dopis s prosbou o všestrannou pomoc proti kontrarevoluci, včetně pomoci vojenské. Pod tímto dopisem byli podepsáni V. Biřak, D. Kolder, A. Indra, O. Švestka a A. Kapek.

Po těchto schůzkách – v Čierné a v Bratislavě – došlo v Československu i v Evropě k výraznému uklidnění. A. Dubček ujistil obyvatele Československa, že žádné jiné dohody a závazky, kro-

mě bratislavského prohlášení, zde nebyly přijaty. Zdálo se tudíž, že nebezpečí intervence bylo zažehnáno a že Dubčekovo vedení bude moci pokračovat v intenzivních přípravách 14. sjezdu KSČ, který měl stanovit další postup reformního procesu Pražského jara. Svou podporu tomuto procesu dali občané jednoznačně najevo mimo jiné další iniciativou, zahájením dobrovolných sbírek na Zlatý poklad a Fond republiky.

Představitelé Bulharska, Polska a NDR – T. Živkov, W. Gomulka a W. Ulricht však s výsledky bratislavské schůzky nebyli nikterak spokojeni. Uspokojila snad jen J. Kádára. A Leonid Brežněv nedopřával A. Dubčekovi klidu. Prostřednictvím velvyslance Červoněnka a osobně telefonickými rozhovory 9. a 13. srpna naléhal na plnění údajných dohod z Čierné. Šlo však ve skutečnosti jen o různé jím vyslovené požadavky, např. odstranění některých funkcionářů jako byl ministr vnitra Pavel či předseda ÚV Národní fronty Fr. Kriegel a další. Dubček však jeho naléhání odmítal a odkazoval ho na zasedání ÚV KSČ, které jediné může rozhodovat. Součástí nátlaku na reformní vedení byla i oficiální návštěva představitelů NDR v čele s W. Ulbrichtem v Karlových Varech 12. 8. a jejich jednání s čs. vedením. V zápětí letí do Moskvy od Ulbrichta alarmující zpráva, že dubčekovci nejsou ochotni plnit žádné dohody. V téže době, 12. -15. srpna, došlo v Jaltě ke schůzce sovětského vedení – Brežněva, Kosygina a Podgorného s představiteli Maďarska, J. Kádárem a K. Erdélyim. A zde také maďarští představitelé vyslovili souhlas s protičeskoslovenskou vojenskou intervencí. Současně v těchto dnech, 13. -15. srpna, objíždí maršál Grečko s doprovodem vojska připravená na Ukrajině, v Polsku a NDR a vydává poslední pokyny k připravované intervenci.

Zatím v poklidném Československu jsou vítány přátelské státní návštěvy z Jugoslávie a Rumunska (9. a 17. 8.), maršála Tita a N. Ceausesca. A ministr vnitra Josef Pavel ve svých pravidelných informacích o vnitropolitické situaci v Československu uvádí: *„Jinak byl na celém území ČSSR klid a nedošlo k závažnějším událostem politického významu.“*

V té době se však události, které vyústily v tragický 21. srpen, daly do urychleného pohybu. Sotva se maršál Grečko vrátil do Moskvy, sešlo se 15. srpna politbyro ÚV KSSS, aby jednalo (15.-17. 8.) o situaci v Československu. Po souhlasu Maďarska zde padlo definitivní rozhodnutí o provedení intervence armádami varšavské pětky. Příštího dne – 18. srpna – se v Moskvě scházejí její představitelé, aby zde přeochoťně schválili plán intervence, vypracovaný sovětskou stranou po dohodě s představiteli čs. „zdravého jádra“, jakož i další intervenční dokumenty.

Přípravy a definitivní rozhodnutí o intervenci byly před reformním vedením Československa důkladně utajeny. Navíc nikomu z vedoucích činitelů se nechtělo věřit, že by se vedení SSSR k takovému kroku skutečně odhodlalo. Přesto však – znepokojeno různými informacemi o pohybu vojsk kolem Československa a propagandistickou kampaní pětky – svolalo předsednictvo ÚV KSČ na 17. srpna poradu novinářů. Informovalo je o přípravách 14. sjezdu a současně nabádalo k rozvaze a umírněnosti. Neboť – jak zde řekl Fr. Kriegel: *„Čekají nás osudové dny. Visí nad námi Damoklův meč.“*

A. Dubček se však nemohl této porady zúčastnit. Byl totiž pozván J. Kádárem do Komárna. Plnil tak žádost L. Brežněva ze schůzky v Jaltě. Kádár však nepřesvědčil Dubčka o nutnosti změny politiky, ale ani Dubček nepřesvědčil Kádára. Kádár neprozradil, co je proti Československu připraveno.

A tak zatímco připravená intervenční vojska vyčkávají ve výchozích prostorách k zahájení nástupu, v Moskvě i v zemích pětky se horečně dokončují poslední vojenskopolitické přípravy. A v samotném Československu se aktivizuje probrežněvovská pátá kolona. Skupina „zvatelů“ kolem A. Indry, D. Koldera, V. Biřáka, O. Švestky a A. Kapka připravuje vlastní plán k zahájení intervence: získat většinu na zasedání předsednictva ÚV KSČ 20. srpna, vnutit mu k projednávání zprávu o vnitropolitické situaci, převzít iniciativu k zajištění politické legitimacy intervence a zajistit zveřejnění prohlášení jménem nového vedení KSČ, vlády a parlamen-

tu, připraveného v Moskvě. Tento plán byl odevzdán do Moskvy prostřednictvím Červoněnka a Brežněv s ním seznámil i představitele pětky na schůzce 18. srpna.

Z „dovolené“ v Bulharsku se 18. srpna urychleně vrátil náměstek ministra vnitra plukovník V. Šalgovič, aby jako hlavní agent KGB u nás zajistil přistání sovětských výsadků, pacifikoval čs. armádu a zajistil internaci vedoucích představitelů. Ke splnění těchto úkolů povolává do služby řadu předtím propuštěných pracovníků StB. V roli turistů přijíždějí v tyto dny do Československa početné skupiny příslušníků KGB i důstojníků sovětské armády v civilu. Karel Hoffmann, ředitel Ústřední správy spojů, měl zajistit se svými komplici odvyšilání již uvedeného prohlášení „zvatelů“.

Součástí intervenčních příprav byly i dva dopisy od L. Brežněva a politbyra ÚV KSSS Dubčekovi a předsednictvu ÚV KSČ ze dne 16. -17. srpna, které směřovaly k podpoře plánů „zvatelů“. Jejich obsahem byla opakovaná kritika na adresu reformního procesu a naléhání na plnění údajných dohod z Čierné a Bratislavy. S obsahem dopisu byli „zvatelé“ seznámeni předem, a to velvyslancem Červoněnkem. 19. srpna přijel za Biľakem do Bratislavy K. Hoffmann, aby ho informoval o souhlasu Moskvy s poskytnutím vojenské pomoci. Poté se Biľak pokouší přesvědčit naposled Dubčeka o nutnosti změnit reformní politickou linii. Pochopitelně neuspěl.

Hodina „H“ se rychle blížila. Představitelé varšavské pětky a jejich diplomaté dostávají během 20. srpna v Moskvě připravené dokumenty, zdůvodňující zahájení intervence na požádání čs. představitelů. Velvyslanec Červoněnko obdržel depeši ministra zahraničních věcí SSSR A. Gromyky s určením pro informaci prezidenta L. Svobody a připravený text „Svobodova“ uklidňujícího prohlášení k čs. armádě. Zdálo by se, že v Kremlu myslí na všechno. A přece...

20. srpna se po 14. hodině sešlo předsednictvo ÚV KSČ, aby projednalo materiály k přípravě mimořádného 14. sjezdu KSČ. Kolder a Indra se v duchu svých zvatelských plánů pokusili vnu-

tit změnu programu a navrhli, aby se nejdříve jednalo o jejich materiálu k vnitropolitické situaci. Odmítnutí tohoto návrhu – to byl první škrt přes plány „zvatelů“. A tak zasedání dlouho projednávalo teze – podklad hlavního sjezdového referátu. Pokud šlo o další cíle reformního hnutí, bylo zde mj. uvedeno: „*Socialismus potřebuje nikoli méně, ale více a reálnějších svobod než kterákoli dřívější společnost: svobody slova a projevu, shromažďování, pohybu cestování atd. ; více a reálnějších práv člověka; právo na domov, na zaměstnání a uplatnění, na vzdělání a příležitost k rozvoji schopností, na sociální péči a sociální zabezpečení, na osobní majetek, demokratické zastoupení, na hájení svých zájmů i účast v rozhodování – a to pro všechny členy společnosti...*“

Teprve po dvacáté hodině, po předchozí přestávce, se začal projednávat kontroverzní materiál Indry a Koldera o vnitropolitické situaci. Většina účastníků jej odmítá, neboť příliš připomíná názory pětky. Ba, někteří jej označili za zradu a pokus o likvidaci výsledků jednání v Čiemě a v Bratislavě. Zatím čas rychle ubíhá, aktivita organizátorů intervence i domácí páte kolony se stupňuje: plukovník Šalgovič organizuje zajištění výsadku v Ruzyni; ministru Dzúrovi zprostředkovává schůzku s generálem Jamščikovem, představitelem Spojeného velení vojsk Varšavské smlouvy. Spolu s ním přichází i velvyslanec Červoněnko. Informují Dzúra o přípravě intervence. Současně byl Dzúr v telefonickém rozhovoru s maršálem Grečkem i L. Brežněvem přesvědčován, že k intervenci dochází se souhlasem Dubčka. Pod hrozbou fyzické likvidace byl „požádán“, aby čs. armáda nekladla odpor. Poté odjel Červoněnko za prezidentem Svobodou, aby ho informoval podle pokynů Gromyky. Překvapený Svoboda odpovídá, že intervenci sice neví-tá, ale že proti sovětským přátelům vystupovat nebude...

Snad ve stejné chvíli, kdy Červoněnko informuje Svobodu, si sovětský velvyslanec v USA A. Dobrynin vyžádá slyšení u prezidenta Johnsona. Sdělil mu, že země Varšavské smlouvy poskytl-y Československu vojenskou pomoc proti nebezpečí, hrozícímu zvenčí i zevnitř, a to na žádost vlády ČSSR. Toto sdělení se stalo

předmětem okamžitého jednání dvou mimořádných schůzí Rady národní bezpečnosti USA...

Mezitím se na Prahu snáší noc, lidé se vracejí z práce či zábavy domů, nebo vypínají televizory, na nichž sledovali poetický film „Řeka čaruje“ a Zelený magazín, a většina – nic netušíc – se ukládá ke spánku. Do spánku jim však začínají hučet těžká letadla. A v daleké Moskvě, v budově generálního štábu ministerstva obrany SSSR, vydává maršál Grečko, v přítomnosti Brežněva, příkaz k okamžitému zahájení operace „Dunaj“.

Krátce po 23. hodině 20. srpna 1968 se do nitra Československa začala valit ze všech stran – z NDR, Polska, Maďarska a západní Ukrajiny – záplava tankových, motostřeleckých a výsadkových divizí a pluků sovětských, polských, německých, maďarských i bulharských. Jejich nástup a celá operace byly podporovány několika leteckými armádami sovětskými a menšími jednotkami polskými a maďarskými. Podle náčelníka generálního štábu čs. armády, generála Rusova, ve zprávě čs. parlamentu, těžkou bojovou techniku těchto vojsk v počtu asi 28 divizí představovalo na 6 300 tanků, 2 000 děl, 500 bojových a 250 dopravních letadel a nezjištěný počet raketové techniky, V noci z 20. na 21. srpna a v ranních hodinách 21. srpna v Liberci, v Košicích, v Bratislavě a hlavně v Praze padly první výstřely interventů i první mrtví a ranění občané Československa.

Když se 20. srpna, krátce po 23. hodině, vrátil v průběhu jednání předsednictva ÚV KSČ O. Černík od telefonu se zprávou ministra Džúra o zahájení intervence, většina účastníků jednání byla šokována. Záhy však převládlo střízlivé uvažování a Dubček navrhl zaujmout stanovisko k intervenci. Když jej tajemníci Zd. Mlynář, V. Slavík a Č. Císař zformulovali, nastala zdoluhavá diskuse. „Zvatelé“ Bilak, Kolder, Švestka a další – se snažili diskusi záměrně protahovat v očekávání, že mezitím se v budově ÚV KSČ objeví jednotky interventů. Jejich plány však nevyšly a většina členů předsednictva prohlášení schválila v poměru 7:4. Pro hlasovali: Dubček, Černík, Smrkovský, Krieger, Špaček, Pil-

ler a Barbírek. Proti: Bilák, Kolder, Švestka a Rigo. V prohlášení „Všemu lidu Československé republiky“, vyzývajícím k zachování klidu a nekladení ozbrojeného odporu, se dále říká: „*Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale i za popření základních norem mezinárodního práva.*“

V následujících hodinách a dnech, po jeho zveřejnění rozhlasem i v tisku, sehrálo toto prohlášení nesmírně významnou roli. Jednak odhalilo před celým světem lživost tvrzení Moskvy o poskytnutí „internacionální pomoci“ na žádost čs. vedení. A také v tom, že rozhodujícím způsobem ovlivnilo vznik a charakter mohutného neozbrojeného, protiintervenčního a proreformního hnutí odporu československého lidu.

Plány „zvatelů“ a Moskvy na zajištění politické legitimacy intervence se začaly hroutit od prvních vteřin intervence. Nepodařilo se jim získat většinu v předsednictvu, nepodařilo se jim zveřejnit připravené „zvatelské prohlášení“ ani v rozhlase, ani v Rudém právu, ba ani prostřednictvím ČTK. Prohlášení předsednictva, šířené stoupenci reformního hnutí rozhlasem i tiskem, bylo oficiálně akceptováno československou vládou i parlamentem a drtivou většinou lidu Československa. Ukázalo se také velice prozíravé rozhodnutí svolat pro případ ochromení činnosti ÚV KSČ poradu delegátů 14. sjezdu KSČ, jakož i okamžité svolání parlamentu a vlády.

Se začínajícím rozbřeskem 21. srpna intervenční jednotky, vysazované na ruzyňském letišti, začaly obsazovat centrální úřady a instituce. Budovu generálního štábu čs. armády, ministerstva vnitra, předsednictva vlády, Hrad a také budovu ÚV KSČ. Reformní členové předsednictva zde byli fakticky internováni, zatímco skupina „zvatelů“ se uchýlila pod ochranná křídla sovětského velvyslanectví. Během dopoledne pak sovětskými orgány KGB, za asistence Šalgovičových mužů z StB, byli zatčeni jménem jakési neexistující „revoluční dělnicko-rolnické vlády A. Indry“ – A. Dubček, J. Smrkovský, J. Špaček, a F. Kriegel. Později

také O. Černík a B. Šimon, vedoucí tajemník MV KSČ v Praze. V pozdějších večerních hodinách je pak letecky dopravili kamsi k Užhorodu do internace.

V ranních hodinách 21. srpna došlo u budovy Čs. rozhlasu v Praze k nejkrvavějšímu střetnutí mezi jeho obránci a jednotkou interventů. Intervenční velení, v jehož čele stál generál Pavlovskij, se domnívalo, že obsazením rozhlasu se podaří umlčet stoupence a obránce reformního hnutí i jeho vedení. Záhy však pochopili, že i když se jim podařilo budovu Čs. rozhlasu v Praze a také další rozhlasová studia v krajích obsadit, pracovníky Čs. rozhlasu a stoupence Pražského jara se jim umlčet nepodařilo. Neboť okamžitě vznikala v Československu rozsáhlá síť náhradních rozhlasových stanic a studií, ať již z iniciativy jednotlivců, nebo zpravidla za podpory a pod ochranou místních stranických a státních orgánů. Když se např. Čs. rozhlas v Praze po jeho obsazení na krátkou dobu odmlčel, netrvalo dlouho a jeho pracovníci začali vysílat z náhradního studia v karlínských kasárnách, instalovaného za podpory příslušníků čs. armády a funkcionářů Městského výboru KSČ.

Bez nadsázky je možné říci, že i v podmínkách okupace, kdy ostatní spoje byly přerušeny nebo silně omezeny, se rozhlas stal základním registrujícím a současně i „řídícím“ a usměrňujícím centrem veškerého dění nejen v Praze, ale i v celé zemi, a to v duchu pokynů a směrnic legálních stranických i státních orgánů Československa. Rozhlas nepřetržitě informoval národy Československa o protiintervenčních stanoviscích vedoucích stranických, státních i společenských orgánů a organizací. A také obráceně, jeho prostřednictvím se lidé dovídali o protiintervenčním stanovisku nejrůznějších stranických, státních, společenských orgánů, organizací, institucí, kolektivů pracujících i významných jednotlivců, vyjadřovaných v tisících rezolucí, dopisů a prohlášení. Varoval před zrádci a provokatéry, před zatýkáním...

Obdobnou roli sehrál i tisk, který nepřestal vycházet ani po obsazení redakcí. Československé sdělovací prostředky informo-

valy národy Československa i celý svět o skutečné situaci, stanoviscích československého vedení a usměrňovaly protiintervenční hnutí odporu.

Živé barikády před postupujícími jednotkami interventů, odmítání jim jakékoli pomoci, likvidace či záměna silničních ukazatelů a uličních označení; tisíce plakátů a hesel na zdích domů, na výlohách a všude, kde bylo kousek volného místa; desítky, ba stovky protestních rezolucí a dopisů, adresovaných intervenčním orgánům; diskuse s vojáky... Takové a mnoho jiných forem protestu obsahovalo celonárodní hnutí odporu. Jedna ukázka z hesel proti intervenci za všechny: „*Lenine, probud' se, Brežněv se zbláznil a tvoje ideje na věky zazdil.*“

Vojáci intervenčních armád, zpracovaní oficiální propagandou, přicházeli do Československa s představou, že je zde budou očekávat po zuby ozbrojené kontrarevoluční bandy. Či dokonce tankové jednotky americké či západoněmecké. Očekávali snad uvítání a vděčnost za svou internacionální pomoc. Místo toho však k jejich překvapení se jim dostalo důkazů, že nejsou vítáni, že jsou okupanty.

Nedílnou součástí celonárodního hnutí odporu byla i československá armáda. První rozkaz ministra Dzúra o poskytování pomoci intervenčním jednotkám byl v zásadě odmítán. Když se Dzúr seznámil se skutečným stanoviskem předsednictva ÚV KSČ, požadavek generála Pavlovského o obsazení Čs. rozhlasu jednotkami čs. armády kategoricky odmítl. První pokusy interventů o odzbrojování jednotek čs. armády byly v zásadě odmítány. Po telefonickém rozhovoru Dzúra s maršálem Grečkem a Brežněvem – po argumentaci Dzúra, že v případě dalších pokusů nemůže zaručit „klid zbraní“, bylo od nich upuštěno. Československá armáda dala hnutí odporu k dispozici desítky radiostanic a další desítky jich používaly jednotky armády ve vlastní protiintervenční „režii“. Stovky protiintervenčních rezolucí a další aktivity jednoznačně potvrdily, že čs. armáda je nedílnou součástí československé proreformní společnosti.

Jestliže reformní proces Pražského jara si získal sympatie široké evropské i světové demokratické veřejnosti, pak nynější intervence, odhalená jako sprostá agrese, vyvolala v celém světě vlnu nesouhlasu, rozhořčení a odporu. Ale také jednoznačnou podporu požadavků lidu Československa a jeho ústavních orgánů za okamžitý odchod intervenčních vojsk, za bezpodmínečné uznání principu suverenity, za umožnění řádného výkonu funkce demokraticky zvolených stranických a státních orgánů, za propuštění zatčených představitelů. Na obranu Československa a proti intervenci se postavila nejen řada komunistických a dělnických stran, ale i řada představitelů různých zemí. Dánská vláda pověřila svého stálého zástupce v OSN, aby neprodleně požádal *o okamžité svolání Rady bezpečnosti k projednání situace v Československu*.

V průběhu jejího jednání v noci z 21. na 22. srpna většina delegátů pak proti hlasům zástupců SSSR a Maďarska zásah v Československu odsoudila jako agresi a hrubé porušování mezinárodního práva. Kromě toho v různých evropských městech došlo k řadě protestních demonstrací proti intervenci a na podporu Československa. Stejně tak se na podporu Československa vyslovila řada světových osobností jako Luis Aragon, Bertrand Russel, Jean-Paul Sartre a další, jakož i řada společenských, politických a kulturních organizací. Avšak kromě této morální podpory se Československu žádné efektivní pomoci ze strany západních demokracií nedostalo. Když se po informaci velvyslance Dobrynina prezidentu Johnsonovi o poskytnutí „internacionální pomoci“ Československu sešla Rada národní bezpečnosti USA, aby projednala situaci, její závěrečné stanovisko velice přesně vyjádřil viceprezident H. Humphrey: *„Je třeba postupovat opatrně. Češi zasáhli srdce komunistické revoluce. Vše, co můžeme dělat, je bruchet a vést rozhovory.“*

V průběhu 21. srpna pokračovala intervenční vojska v obsazování dalších měst a míst, zvláště vojenských prostorů, letišť, úřadů, ústavů, institucí, sekretariátů, rozhlasových stanic, redakcí deníků atd. Přibývalo mrtvých a raněných. Úměrně tomu narůstal

i odpor lidu proti interventům, volání po jejich okamžitém odchodu, po propuštění zatčených představitelů, odpor proti zrádcům a kolaborantům. Vláda a parlament vydávaly protiintervenční prohlášení a protestní nóty vůdcům intervenujících zemí.

Městský výbor KSČ v Praze vyvíjel všemožnou iniciativu ke svolání porady delegátů 14. sjezdu KSČ. „Zvateľé“ Indra, Kolder a Bilak, kteří se uchýlili na sovětské velvyslanectví, byli nuceni vyslechnout výtku v telefonickém rozhovoru s Brežněvem, jak je to možné, že „marxisticko-leninské síly dopustily, aby kontrarevoluční síly mohly nabýt vrchu“. V dalším telefonickém rozhovoru s prezidentem Svobodou se Brežněv snažil upravit „zvateľům“ cestu pro jednání s ním, aby zachránil hroučící se plány na zajištění politické legitimacy intervence. Svoboda údajně vyčetl Brežněvovi, že on jako vrchní velitel čs. armády nebyl o „vstupu“ předem informován a protestoval proti obsazení Hradu. Na jeho sdělení, že se v Praze střílí a jsou již oběti, **Brežněv prohlásil**, že k tomu příkaz nedal, že udělá opatření, aby k tomu nedocházelo, **bude-li ale čs. armáda klást odpor, dojde skutečně k boji**. V dalším rozhovoru však našel Brežněv u Svobody značné pochopení pro své důvody o nutnosti intervence: *„My vám plně věříme, je však třeba udělat vše, aby nedošlo ke krveprolití, najít způsoby, jak v rámci zákonů všechno obnovit a nastolit družbu.“*

K jednoznačnému odmítnutí opodstatněnosti intervence se však Svoboda „nepromyslel“. Když za ním v odpoledních hodinách přišla skupina Bilak, Kolder, Indra a Lenárt s návrhem na ustavení dělnicko-rolnické vlády, neboť prý dosavadní vláda nefunguje, rozpačitý Svoboda je odkázal na příští den. V té době totiž byla už u něho ohlášena delegace legální československé vlády, aby ho informovala o situaci. Ale Svoboda tuto delegaci – ani na přímý dotaz – neinformoval s jakým návrhem za ním ta povedená čtveřice přijela. „Zvateľé“ neuspěli ani na večerním zasedání třetiny členů ÚV KSČ v hotelu Praha. Reformisté odmítli návrhy na uznání okupační reality a prosadili svolání delegátů 14. sjezdu. Byla zde přijata dohoda o vyslání delegace k intervenčnímu

velení a také kompromisní rezoluce. Ta však byla všemi krajskými výbory KSČ odmítnuta.

22. srpen byl klíčovým dnem srpnových událostí.

V ranních hodinách toho dne sdělil generál Pavlovský ministru Džúrovi, že intervenční vojska zaujala předpokládaná postavení a dovoluje jeho velení volný pohyb. Vzápětí odjíždí Džúr na Hrad a účastní se jednání Pavlovského a Červoněnka se Svobodou. Na všechny své stížnosti však dostával Svoboda vyhýbavé odpovědi. A jeho žádost, aby se mohl projet Prahou a poznat situaci na vlastní oči, byla zamítnuta se zdůvodněním: *„Jistě, soudruhu prezidente, pochopíte, že soudruzi mají obavu o vaši bezpečnost jako prezidenta republiky, a my jsme z Moskvy ještě nedostali pokyny k tomu, abyste mohl vyjet z Hradu.“* Místo vyjížďky po Praze musel vyslechnout opakovaná zdůvodnění nutnosti intervence i žádost Červoněnka, aby promluvil k obyvatelstvu a uklidnil situaci. Snad v té chvíli pochopil, že s ním zacházejí jako se šachovou figurkou, a současně v něm zesílilo přesvědčení, že o skutečné situaci v Československu je Brežněv mylně informován.

V průběhu těchto jednání se z budovy ÚV KSČ přesunula na sovětské velvyslanectví zbylá probrežněvovská skupina členů předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. A zde pod taktovkou a nátlakem Červoněnka, za jeho přítomnosti i bez něj, byl podniknut další pokus o vytvoření kolaborantské dělnicko-rolnické vlády. Byl to V. Biřak, kdo navrhl, aby pro případ, že se nepodaří kontakt s Dubčekem a Černíkem, byla okamžitě ustavena „dočasná revoluční vláda... pod vedením A. Indry“. Žádost o kontakt s Dubčekem a Černíkem, resp. s Brežněvem, odbyl Červoněnko sdělením, že spojení s Brežněvem není možné, a naléhal, že i za této situace je nutné přijmout rozhodnutí, neboť Moskva na tomto řešení trvá. Ale mezitím, než se domluvili na alternativách tohoto řešení s tím, aby je předložili prezidentu Svobodovi, na opačném konci Prahy došlo k události, která do dalšího vývoje vnesla podstatné korektury.

V dopoledních hodinách se ve Vysočanech v budově ČKD sešli delegáti 14. sjezdu k poradě. Po informaci, že skupina konzervativců jedná na velvyslanectví o ustavení kolaborantské vlády, se porada rozhodla prohlásit za mimořádný sjezd KSČ. Z bezpečnostních důvodů a pro krátkost času jednal jen o nejdůležitějších otázkách. Zvolil nový ÚV KSČ včetně všech zatčených členů dosavadního předsednictva. Přijal řadu dokumentů: „Prohlášení mimořádného 14. sjezdu KSČ“; „Výzvu delegátů... komunistickým stranám celého světa“; „Provolání ke slovenským komunistům a slovenskému národu“. Jednáním a rozhodnutím tohoto sjezdu, který se přihlásil k reformní politice Dubčeka vedení, ztratil starý ÚV KSČ mandát a s ním i skupina „zvatelů“. Tento sjezd a jeho závěry získaly plnou podporu permanentně zasedajícího parlamentu i vlády. Československé sdělovací prostředky jednoznačně potvrdily i podporu drtivé většiny čs. společnosti, včetně čs. armády, i požadavky okamžitého odchodu okupantů a osvobození zatčených.

Za této situace prezident Svoboda návrhy na ustavení univerzální, stranicko-státní, revoluční dělnicko-rolnické vlády – především z obavy před hněvem lidu – odmítl. A rozhodl se odjet do Moskvy, jednat s Brežněvem, přivést domů internované členy předsednictva, ovšem s tím, že Dubček a Černík po návratu provedou sebekritiku a z funkcí odstoupí. *Rozhodnutím Svobody odjet do Moskvy k jednání ve chvíli, kdy veškeré úsilí Moskvy a „zvatelů“ o politické zajištění vojensky úspěšné intervence totálně selhalo, bylo fakticky umožněno Brežněvovi nalézt východisko z kritické situace politického patu.* Rozhodnutím prezidenta Svobody odjet do Moskvy k jednání s Brežněvem, a to bez souhlasu či doporučení parlamentu, byla zahájena závěrečná fáze srpnového dramatu 1968, probíhající zcela v režii Kremlu.

Do historie vešla pod označením „moskevská jednání“.

Spolu s prezidentem odlétali do Moskvy v ranních hodinách 23. srpna v letadle okupantů členové osobního doprovodu, ministři Džúr a Kučera, místopředseda vlády G. Husák, ale také nikoho

již nezastupující členové starého předsednictva ÚV KSČ J. Piller a dva „zvatelé“ – Biřák a Indra. Od čs. vlády a parlamentu nedostal Svoboda, resp. tato „delegace“, jiný mandát či doporučení, než vyslovit protest proti intervenci, žádat odchod vojsk a náhradu škody, propuštění zatčených a jejich návrat do funkcí. Součástí kremelské reže bylo i doslova pompézní přijetí Svobody v ulicích Moskvy a jeho doprovod Brežněvem do Kremlu, kde byla „delegace“ ubytována.

Zatím však Dubčekovi jeho věznitelé nasadili černé brýle a odvedli ho na stranický sekretariát v Užhorodu, kde mu v telefonickém rozhovoru N. Podgorný navrhl jednání v Moskvě. Dubček souhlasil s podmínkou, že se jednání zúčastní všichni zatčení. Spolu s Černíkem pak byli přivezeni do Moskvy, aniž mohli spolu mluvit. V Kremlu byl pak Dubček okamžitě postaven před kremelskou čtyřku: Brežněva, Podgorného, Kosygina a Voronova. Dubček však statečně odolával licoměrným argumentům Brežněva a ostatních i požadavkům na neuznání legality 14. sjezdu. Odmítal přijímat jakékoliv rozhodnutí bez účasti ostatních. Neváhal označit neodůvodnitelnou intervenci za největší politickou chybu a tragédii nejen pro ČSSR, ale i pro SSSR a celé mezinárodní dělnické hnutí.

Celý další průběh tzv. československo-sovětských jednání předznamenalo důvěrné jednání Svobody s Brežněvem. Autentický záznam z tohoto jednání dokazuje, že Svoboda až příliš akceptoval názory a požadavky Brežněva. Že jeho návrh uvolnit Dubčka a Černíka z vězení a vrátit je do funkcí s následnou sebekritikou a odvoláním byl jenom jakýsi taktický manévř: *„Aby nebylo důvodu říkat, že je to váš rozkaz, že jsme zradili národ a podřídili se vám. S takovou taktikou, jakou předpokládám, dosáhneme dobrých výsledků. Pak můžeme udělat, co vy chcete.“* Požádal také, aby mohl zůstat na svém místě prezidenta, neboť by prý mohl ještě „udělat mnoho ke zlepšení našich vztahů a udělal bych vše, jestli to bude možné“.

V následujícím prvním oficiálním jednání se Svobodovou „delegací“, po dlouhém monologu výtek Brežněva a dalších na adresu

reformního procesu, vyslovil Brežněv podmíněný souhlas s návrhem návratu zatčených do jejich funkcí. Vedle řady různých podmínek zvláště kategoricky požadoval anulování mimořádného 14. sjezdu KSČ. V opačném případě prý hrozí občanská válka. A Kosygin tuto výhrůžku precizoval: „*Jsou dvě alternativy: buď válka, nebo dohoda.*“

Popsat veškeré peripetie, složitost, podmínky a charakter čs. -sovětských jednání v Moskvě ve dnech 23. -26. srpna 1968 je nad možností a vymezený rozsah této kapitoly. Proto se zde omezím jen na teze zachycení základních skutečností jejich průběhu a výsledků. (Podrobnější rozbor těchto jednání je obsažen v knize autora *Rekviem za Pražské jaro*, vyd. nakl. Tempo, Třebíč 1998.)

24. srpna byli do Moskvy dopraveni i další uvěznění reformisté, Smrkovský, Šimon, Špaček a Kriegel. V rozhovorech s Brežněvem, Podgorným a Kosyginem byli podrobeni obdobnému nátlaku jako Dubček. O několik hodin později byli do Moskvy dopraveni i další členové starého předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. V nesourodé čs. „delegaci“ měla tudíž většinu probrežněvovská skupina. Další, v podstatě kuloárová či skupinová jednání probíhala pod obrovským mocensko-politickým tlakem monolitního Brežněvova vedení. Pod neustálou hrozbou krveprolití v Československu, kde v důsledku nejistoty hrozila stoupající nervozita na obou stranách výbuchem. A také pod hrozbou nenávratna pro reformní představitele. Alexandr Dubček se do poslední chvíle odmítal jednání zúčastnit a František Kriegel nebyl sovětskou stranou k jednání vůbec připuštěn a zůstal i v Moskvě v internaci.

Zato Vasil Biľak se pohyboval v kremelských kuloárech jako ryba ve vodě a spolu s prezidentem Svobodou tvořili jakousi nátlakovou skupinu k prosazení sovětských požadavků.

Souběžně s čs. -sovětským jednáním probíhalo stejně ve dnech 24. -27. srpna v Moskvě i jednání představitelů pětky k řešení situace v Československu. Sovětští představitelé zde informovali o průběhu čs. -sovětského jednání a současně vyslechli rady, jak postupovat v dalším jednání. A ze strany Ulbrichta, Gomulky

i Živkova padaly návrhy na potlačení čs. kontrarevoluce silou či na zavedení vojenského okupačního režimu se všemi důsledky.

Za této situace, po odmítnutí čs. návrhu vycházejícího z odpovědi na varšavský dopis pětky, byl sovětskou stranou vnucen vlastní návrh. Alternativou jeho nepřijetí byla přímá hrozba okupační správou, občanskou válkou a krveprolitím. Reformistům v čs. „delegaci“ se alespoň podařilo z návrhu vyškrtnout tvrzení o kontrarevoluční situaci a schválení intervence a vsunout formulace fakticky uznávající platnost Akčního programu. To dávalo jistou možnost pokračovat v reformním procesu. Prvního a zároveň posledního jednání kompletních „delegací“ před podpisem moskevského protokolu 26. srpna se pod nátlakem svých druhů – reformistů – a z obavy před možným krveprolitím doma zúčastnil i A. Dubček. Ale než protokol podepsal, pronesl statečnou odbojnou řeč, která vyvolala zuřivý nesouhlas Brežněva a dlouhé přerušování celého jednání. Brežněv však chtěl mít pod protokolem i podpis F. Kriegla. Když ho ale v poslední chvíli přivedli z internace, Kriegel podpis odmítl.

V ranních hodinách 27. srpna se celá čs. „delegace“ vrátila do Prahy. Jediný exemplář moskevského protokolu v ruském jazyce přivezl L. Svoboda. Snad teprve po jeho překladu, na nějž netrpělivě čekal s ustaranou tváří, si uvědomil, o co se to vlastně zasloužil. Že jeho patnáct bodů, obsahujících výčet, co všechno musí či nesmí reformní vedení udělat, koho musí a koho naopak nesmí odstranit z nynějších funkcí, za jakých podmínek odejdou intervenční vojska, atd. (protokol o rozhovorech delegací SSSR a ČSSR nalezne čtenář rovněž v již citované knize Rekviem za Pražské jaro, s. 228 n.), že to vše představuje nejhrubší diktát mocného Kremlu, uvázaný jako žernov na krk reformnímu hnutí a jeho vedení.

III.

ZÁPAS O POJETÍ „NORMALIZACE“

[srpen 1968 - srpen 1969]

Po návratu z Moskvy

Když. se nesourodá československá „delegace“ vrátila po podpisu hanebného a potupného Moskevského protokolu do Prahy, počáteční nadšení nad jejím návratem záhy vystřídaly rozpaky i množství se protesty. Vyvolalo je nic neříkající komuniké, neslaný, nemastný projev prezidenta a hlavně utajení obsahu protokolu před veřejností, vynucené Kremlem. Avšak po silně emotivním projevu Dubčeka a věcném projevu Smrkovského byla důvěra a podpora reformistů obnovena, ba dokonce dosáhla svého vrcholu. Neboť A. Dubček a jeho nejbližší, zvláště J. Smrkovský, dali jednoznačně najevo, že i v omezujících a svazujících podmínkách protokolu a v přítomnosti okupačních vojsk jsou odhodláni pokračovat v uskutečňování reformního programu. I když ve skromnějším rozsahu a pozvolněji. Vedle toho vůle a zájem většiny obyvatel na realizaci reformního programu byly po intervenci doplněny o další motiv. O zápas o obnovení národní svobody a státní suverenity.

V zápětí po návratu z Moskvy se G. Husák zúčastnil mimořádného 14. sjezdu KSS. V souladu s Moskevským protokolem odvolal platnost 14. mimořádného sjezdu KSČ, ale toto odvolání zdůvodnil neúčastí slovenských delegátů a nedemokratickým postupem při volbě slovenských členů ÚV KSČ, což bylo v rozporu se skutečností. Ve funkci prvního tajemníka ÚV KSS vystřídal zprofanovaného V. Biláka. Ve svém vystoupení **Husák proklamoval věrnost ideálům Pražského jara a osobně A. Dubčekovi:**

„Všechno to pozitivní, co bylo v uplynulých měsících, co se od lednového pléna tohoto roku, přes ostatní pléna ÚV KSČ a náš Akční program

K čj. 00335/70

Vyhotovené: 3*

Výtlačok č.: 1

Počet listov: 8

Z á z n a m z návštevy s. veľvyslanca ČSSR B. Chňoupka
u tajomníka ÚV KSSZ s. K.F. Katuševa, dňa 4. novembra 1970.

Po krátkej úvodnej zdvorilostnej časti (odovzdanie pozdravov od vedúcich čs. predstaviteľov), súdruh Chňoupek informoval s. Katuševa o vnútropolitickej situácii v ČSSR, najmä z hľadiska prípravy najbližšieho pléna ÚV KSČ v zmysle informácií, vyplývajúcich z rozhovorov s našimi vedúcimi politickými činiteľmi.

Súdruh Katušev po vypočutí informácie prejavil mimoriadne živý záujem predovšetkým o otázky prípravy pléna z hľadiska pojetia analýzy. V tejto súvislosti s. Chňoupek informoval s. Katuševa o úvahách s. Husáka - ako mu ich vložil pred jeho odchodom do Moskvy -, najmä o potrebe nájdania vhodnej adekvátnej formulácie, rešpektujúcej pozície ZSSR, socialistických krajín a medzinárodného komunistického hnutia vzhľadom na 21. august 1965 a tým, že táto formulácia má byť v porovnaní s predchádzajúcimi krokmi vpred.

Z obsiahlej diskusie, do ktorej vstupoval aj prítomný s. Kolesnikov, bolo možné dospieť k týmto záverom:

1) že priatelia chápu naše zámery vypracovať analýzu ako principiálny dokument, ktorý zodpovie zásadne na

Z dopisu veľvyslanca B. Chňoupka G. Husákovi. První strana záznamu rozhovoru s tajomníkem ÚV KSS K. F. Katuševom a jeho návodu, jak má být formulovaný normalizační dokument Husákova vedení, Poučení s krizové situace...

k nám, do naší společnosti, do našich rozumů dostalo, to všechno chceme uchovat, chceme to prohlubovat a chceme to znovu do naší společnosti prosazovat... Já stojím plně za Dubčkovou koncepcí, byl jsem při její tvorbě, já ho budu plně podporovat, buďto s ním budu stát, nebo odejdu..."

Úvahy, plány a rozhodnutí reformní části čs. vedení k pokračování reformního procesu vycházely z několika základních předpokladů. Především z přesvědčení, či alespoň očekávání, že základní podmínkou protokolem požadované normalizace politické situace v Československu bude postupný, avšak poměrně rychlý odchod intervenčních vojsk. V tomto duchu vyzněly i první projevy prezidenta, Dubčeka, Smrkovského a Černíka po návratu z Moskvy, usnesení Národního shromáždění z 28. srpna a také rozhovory Dubčeka a Smrkovského se sovětským zplnomocněncem V. Kuzněcovem v průběhu září 1968.

Další klíčovou podmínkou bylo důsledné plnění podmínek protokolu. Nejchoulostivějším problémem přitom bylo splnění požadavku Moskvy na anulování závěrů 14. mimořádného sjezdu KSČ. Avšak po dohodě Dubčeka s představiteli tohoto sjezdu se tento problém podařilo vyřešit s pravou českou vynalézavostí: do starého ÚV KSČ bylo kooptováno osmdesát členů vysočanského vedení. Stalo se tak na schůzi ÚV KSČ 31. srpna. Tím byl zároveň do značné míry eliminován další požadavek Moskvy, uvolnit z funkcí řadu reformních představitelů: ministra vnitra J. Pavla, ministra zahraničních věcí J. Hájka, ředitele ČST J. Pelikána, ředitele Čs. rozhlasu Zd. Hejzlara, předsedu Národní fronty F. Kriegla a místopředsedu vlády O. Šika. Toto řešení se také stalo předmětem tvrdé kritiky Brežněva v telefonickém rozhovoru s Dubčkem již v průběhu zasedání ÚV. Dubček však toto řešení obhájil: „Když v tomto okamžiku navrhnu změnu, každý by věděl, že jste to nařídil vy. Vědí, že mne voláte.“ S velkou nelibostí byl Brežněv nucen vzít toto řešení na vědomí.

Mezi klíčové body protokolu patřil požadavek Kremlu usměrnit řízení hromadných sdělovacích prostředků podle představ

Brežněva. Černíkova vláda přijala proto řadu opatření včetně zřízení Vládního výboru pro tisk a informace v čele s místopředsedou vlády P. Colotkou. Toto opatření, do jisté míry obnovující předběžnou cenzuru, však v žádném případě neznamenalo návrat do předlednové situace. Šlo totiž o to nepublikovat nic, co by mohlo vyznívat jako kritika Sovětského svazu, útoky proti socialismu či vedoucí úloze KSČ. Že ještě nešlo o návrat před leden 1968, stačí k pochopení nejen zběžný pohled do posrpnového tisku, ale i skutečnost, že stížnosti sovětských generálů Pavlovského a Ogarkova, či dalších sovětských představitelů na čs. hromadné sdělovací prostředky, adresované Dubčekovi a Černíkovi, byly na denním pořádku jednání Operativní skupiny vlády pro řešení problémů, spojených s normalizací politické situace a přítomností intervenčních vojsk.

Prvním a základním předpokladem, podmínkou pro zahájení skutečné normalizace života v okupovaném Československu, bylo stažení intervenčních vojsk z měst a vesnic, uvolnění obsazených budov, centrálních i regionálních úřadů, ústavů, redakcí, sekretariátů, spojovacích uzlů, rozhlasu, atd., atd. K řešení tohoto úkolu – podle pátého bodu protokolu – byla již 28. srpna usnesením čs. vlády vytvořena uvedená Operativní skupina vlády v čele s místopředsedou vlády Fr. Hamouzem. Jejím protějškem ze sovětské strany byla skupina generálů vedená náměstkem ministra obrany SSSR maršála Grečka, generálem Ogarkovem. A protože se jednalo převážně o vojenskou problematiku, byla v rámci československé Operativní skupiny vlády vytvořena ještě vojenská podskupina, vedená náměstkem ministra národní obrany gen. Muchou.

Základním úkolem Operativní skupiny vlády (dále OSV) i její vojenské podskupiny bylo vytvořit podmínky pro co nejrychlejší odchod intervenčních vojsk z Československa. Ale již první jednání OSV se skupinou generála Ogarkova ukázalo, že to bude sovětská strana, která bude diktovat podmínky. Velice jednoznačně to dal najevo gen. Ogarkov v rozhovoru s ministrem gen. Dzúrem, když mu vyčetl, že situace v zemi se nemění, že např. v Praze

zůstává mnoho hesel. urážejících důstojnost sovětských lidí, že Čs. rozhlas pokračuje ve vysílání proti SSSR, atd., a prohlásil: *„Ž těchto důvodů v současné situaci nelze vést jednání... o vyvedení vojsk... z měst a vesnic a předání spojení, rozhlasu, televize a jiných objektů, ale naopak můžeme mluvit o dalším zesílení těchto vojsk. Jedině po přijetí opatření k odstranění všech těchto nenormálností ke splnění podmínek komuniké bude možno přistoupit k řešení požadovaných otázek.“*

Uvedený příklad – jako jeden z mnoha – dokazuje, že již první kontakty čs. představitelů se sovětskými po návratu z Moskvy, při jednání o problémech a podobě normalizace situace v Československu, zřetelně naznačily, že představy čs. vedení a představy Moskvy na způsob a pojetí normalizace se diametrálně rozcházejí. Především v tom základním. Jestliže čs. vedení vycházelo z předpokladu, že základní podmínkou normalizace je odchod intervenčních vojsk, pak pro Brežněva a jeho vedení základní podmínkou odchodu intervenčních vojsk byla normalizace politické situace v Československu podle jejich představ. A jestliže již před srpnem Kreml a jeho satelité dokázali vyvinout na reformní vedení obrovský mocenskopolitický tlak, včetně hrozby intervencí, pak nyní – **po srpnu 1968 – měli k dispozici k prosazení svého pojetí normalizace ještě jeden nepřehlédnutelný argument a nástroj: téměř půlmilionovou intervenční armádu v Československu.**

Kritikové reformního vedení a jeho posrpnové politiky na tuto skutečnost často zapomínají nebo ji bagatelizují.

V úvodním odstavci pátého bodu Moskevského protokolu je sice uvedeno, že „obě delegace posoudily otázky spojené s přítomností vojsk pěti socialistických zemí na území ČSSR a dohodly se na tom, že tato vojska a jiné orgány spojeneckých zemí se nebudou vměšovat do vnitřních záležitostí ČSSR“, avšak ve skutečnosti vedení L. Brežněva se při prosazování svého pojetí normalizace spoléhalo – vedle různých speciálních propagandistických skupin, aparátů velvyslanectví, zvláštních zmocněnců, zpravodajské a informační sítě i na různé individuální a oficiální schůzky s čs.

vedením – na přítomnost a všestrannou aktivitu intervenčních armád. A základem jejich aktivity bylo především neustálé a zcela programové vměšování se do vnitřních záležitostí Československa, a to na všech úrovních a všemi možnými způsoby. Rozsáhlá zpráva Generální prokuratury ČSSR, zpracovaná na žádost Dubčka, přináší o tom více než dostatek důkazů.

Snad nejmarkantnějším a nejzjevnějším důkazem toho bylo vydávání a rozšiřování, či dokonce vnučování časopisu intervenčního velení „Zprávy“, vysílání stanice „Vltava“ z prostoru Drážďan, vysílání polských a sovětských stanic, jakož i masové rozšiřování různých sovětských tiskovin, jako např. tzv. bílá kniha K událostem v Československu. Zkrátka, představitelé intervenčních jednotek, stejně jako představitelé SSSR, si osobovali právo rozhodovat o tom, co je a co není v zájmu socialismu v Československu, kdo je a kdo není socialista, co se musí či naopak co se nesmí dělat, vynucovat si účast na stranickém i veřejném životě, vynucovat si družbu a přátelství, informace o názorech čs. představitelů, atd. Přítomnost a aktivita intervenčních armád probouzela a osmělovala současně i dosud zastrašené antireformní konzervativní síly a jejich aktivitu.

Za této situace nepovažoval Dubček za vhodné informovat širší čs. vedení, a tím spíše čs. sdělovací prostředky, o tomto obrovském mocenskopolitickém nátlaku. Jednak aby těchto informací nemohli využít či spíše zneužít aktivizující se konzervativci. A jednak aby zabránil všem možným incidentům, které by tyto zprávy mohly vyvolat. Avšak v důsledku embarga na tyto informace vznikl dojem jakoby čs. vedení a osobně Dubček nekladli tomuto nátlaku žádný odpor. Jakoby posrpnová politika reformního vedení představovala jen řadu kompromisů a jako by reformní proces vůbec nepokračoval. Tyto představy však neodpovídají skutečnosti. Stačí připomenout, že Národním shromážděním byl 28. října 1968 schválen zákon o federativním uspořádání republiky a o postavení národností v ČSSR. Pokračovaly rehabilitace, emancipace odborového a mládežnického hnutí, vznikaly rady pracujících, různé profesní organizace, atd.

Československé stranické i státní orgány a organizace na všech úrovních protestovaly proti sovětskému vměšování se do vnitřních záležitostí Československa. Bylo to však zpravidla jako ono pověstné házení hrachu na zeď. Neboť kremelské impérium v jakémkoliv zastoupení mělo vždycky pravdu. Příklad nad jiné výmluvný: v průběhu československo-sovětského jednání v Moskvě 3. -4. 10. 1968 A. Kosygin suverénně tvrdil, že intervenční armáda se do vnitřních záležitostí ČSSR nevměšuje. Na kategorické odmítnutí Dubčeka a prohlášení, že může o tom uvést řadu důkazů, Kosygin svá tvrzení tvrdošíjně opakoval. A když si později Dubček v dopise Brežněvovi stěžoval na vydávání „Zpráv“ a vysílání „Vltavy“ a žádal jejich zastavení, L. Brežněv stejně suverénně žádal, aby je čs. vedení legalizovalo, neboť prý „Zprávy“ jsou v Československu „jediný tiskový orgán, který nepíše nic antisovětského, nic protičeskoslovenského, ale přináší objektivní informace o Sovětském svazu a Československu“. Dubček jeho žádosti nevyhověl, ale „Zprávy“ vycházely dál, a stejně pokračovalo i vysílání „Vltavy“.

V takovéto atmosféře, jen v základních rysech naznačené, probíhalo v průběhu září a počátkem října i jednání o podmínkách Smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu a jejich rozmístění. Tato smlouva, podepsaná 16. října 1968 pod hrozbou opětného vojenského obsazení všech politických center Československa, znamenala, že v zemi zůstalo „dočasně“ na 75 000 vojáků sovětské armády tzv. Střední skupiny sovětských vojsk v Československu. Tato „dočasnost“ – jak známo – trvala dvacet let. Zbytek intervenčních vojsk se koncem října 1968 postupně odsunul do svých zemí. A v takovéto atmosféře se konalo i listopadové plénum ÚV KSČ 14. -17. 11. 1968, poznamenané nejen vzrůstající aktivitou konzervativců, ale hlavně vzrůstajícím tlakem Moskvy. Nicméně, i když toto jednání znamenalo podstatné oslabení vlivu reformního vedení a omezení jeho programu, základní trend reformního procesu byl přece jen zatím zachován.

Politická krize. Zápas o Smrkovského

Smlouva o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk v Československu, ale především kompromisní rezoluce listopadového pléna ÚV KSČ, přijatá pod tlakem aktivizujících se konzervativců, hlavně však Brežněvova vedení, zesílily v zemi značnou nespokojenost a pokračující protesty proti interventům a Kremlem vnucovanému pojetí normalizace. Tato nespokojenost nedostatečně informované veřejnosti se však obracela i proti reformnímu vedení, jehož původní jednota – ať již skutečná nebo iluzorní – se začala v dané situaci zjevně drolit. Vedle zužující se skupiny reformistů kolem A. Dubčeka se v čs. vedení vytvořila i skupina tzv. realistů, u níž požadavky Moskvy nacházely značné porozumění. Patřil sem především L. Svoboda, O. Černík, G. Husák, L. Štrougal a z armádního velení to byl ministr M. Dzúr. A probrežněvovská konzervativní skupina kolem V. Biláka, A. Indry, M. Jakeše a dalších byla nyní posílena o silně se aktivizující starokonzervativní skupinu Novotnovců. Z toho je zřejmé, že A. Dubček byl vystaven ve svém úsilí o pokračování reformního hnutí velkému tlaku z několika stran současně. A tak na sklonku roku 1968, s pokračujícími projevy nesouhlasu a nespokojenosti stoupenců reformního hnutí nad oklešťováním reformního programu, začaly se projevovat první příznaky narůstající politické krize. Sovětské orgány pokračovaly totiž dál v neztenčeném mocenskopolitickém nátlaku na prosazení svého pojetí normalizace posrpnové situace. A Leonid Brežněv čekal na první příležitost, aby po řadě reformních představitelů zbavil Dubčeka opory i jeho nejbližšího spolupracovníka a tribuna lidu, předsedy Národního shromáždění Josefa Smrkovského.

Jakousi počínovou náloží příští krizové exploze bylo pozvání československých představitelů k jednání do Kyjeva na 7. -8. prosince 1968. Mezi pozvanými však jméno Smrkovského chybělo. Dubček tam jel v doprovodu čtyř „realistů“ – Svobody, Černíka, Štrougala a Husáka. Záhy se také ukázalo proč. V průběhu těchto jednání, která je nejspíš možné charakterizovat jako velice

kritickou Brežněvovu prověrku plnění linie listopadové rezoluce, byla tvrdé kritice podrobena i situace v československé armádě a pochopitelně i činnost J. Smrkovského, označovaného za pravičáckou a antisovětskou osobu. Brežněvovi se vůbec nelíbila aktivita Smrkovského po listopadovém plénu: *„Netajíme se tím, že nás pobuřuje činnost Smrkovského, nikdo z vás se však neodhodlal volat ho k pořádku.“ Stejně tak proti němu bouřil A. Kosygin: „Improvizace je z jeho strany pouhou pózou a maskou. Ve skutečnosti kolem sebe systematicky a houževnatě seskupuje pravicové síly.“*

Z československého vedení jim otevřeně přitakal L. Štrougal: „Z řady (výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ – B. A.) vybočuje soudruh Smrkovský.“ Je velice pravděpodobné, že osud Smrkovského se probíral i při zákulisních jednáních v průběhu honu, jak to později na dotaz Smrkovského naznačil Štrougal.

Do kampaně proti Smrkovskému se velice razantně zapojil i velitel Střední skupiny sovětských vojsk v Československu generál Majorov. Ve své knize Vtoržení, Čechoslovákija, 1968 (Moskva 1998) uvádí, jak v průběhu rozhovorů s G. Husákem (2. 12. 1968), O. Černíkem (6. 12.) a L. Svobodou (18. 12.) podrobil tvrdé kritice nejen politickou situaci v čs. armádě, ale i činnost Smrkovského po listopadovém plénu ÚV KSČ. Podle něj se Smrkovský i Špaček snažili ovlivňovat vývoj v čs. armádě v „kontrarevolučním zaměření“ v rozporu se závěry pléna i Smlouvou o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu. V rozhovoru se Svobodou, obdobně jako s Černíkem, si Majorov stěžoval, že Smrkovský vystupuje příliš často v armádě na podporu pravičáků a proti Smlouvě... Je samozřejmé, že zpravodajské orgány a velení Střední skupiny se staly jedním z hlavních zdrojů informací Kremlo o situaci v Československu, ale i nástrojem jejich ovlivňování situace v Československu.

Neúčast Smrkovského v čs. delegaci vyvolala v západním tisku různé úvahy o naléhání Moskvy na jeho odstranění. Reakce čs. médií na tyto úvahy vyvolala vzápětí zneklidnění československé veřejnosti, ale také masovou akci na podporu J. Smrkovského

v podobě dopisů, rezolucí, telegramů různým politikům, a rovněž delegací z nejrůznějších institucí, které přicházely ujistit předsedu Národního shromáždění o své podpoře.

Zvlášť rozhodná slova na jeho obranu a podporu zazněla z řad odborářů, z jejich sjezdů, jimiž právě v této době dovršovali etapu své emancipace v podobě ustavujících odborových svazů. Byl to především ustavující sjezd Českého odborového svazu pracujících v kovoprůmyslu (16. -20. 12.), sdružujícího více než 900 000 členů. V otevřené kritické až radikální diskusi podpořil polednový reformní vývoj, požadoval uskutečnění Akčního programu, přijal rezoluci požadující zvolení Smrkovského – jehož vystoupení na sjezdu si vynutili – za předsedu příštího Federálního shromáždění. Sjezd přijal také dohodu o spolupráci se Svazem vysokoškolského studentstva, který se mj. připojil k rezoluci na podporu Smrkovského včetně usnesení sjezdu, že „v případě odvolání soudruha Smrkovského nebo jiných špičkových státníků a stranických funkcionářů, kteří mají důvěru pracujících, vyhlásí generální stávku“.

Příslowečného oleje do ohně napjaté situace přilil G. Husák jako první tajemník ÚV KSS svým vystoupením na zasedání ÚV 22. 12., kde jménem předsednictva ÚV KSS vyslovil požadavek, aby v čele příštího Federálního shromáždění byl představitel slovenského národa. Tento požadavek opakoval i ve vánočním televizním projevu 25. 12. a na zasedání Slovenské národní rady 28. -29. 12. Sotva lze pochybovat, že Husák jednal v intencích Moskvy.

Drtivá většina české veřejnosti však tento, v zásadě oprávněný požadavek Slováků, správně pochopila, že v dané situaci a podmínkách je to útok směřující k oslabení reformního hnutí a Dubčekova vedení, vycházející z plánů Moskvy a Brežněvova pojetí normalizace. Situace se prudce radikalizovala a hrozila výbuchem. Nejpočetnější odborové svazy vyhlásily stávkovou pohotovost. Ústřední výbor odborového svazu kováků na zasedání 27. prosince – po zhodnocení situace – prohlásil, že v případě nezbytnosti nebude váhat s vyhlášením stávky.

Rodný dům Ludovika Štúra a Alexandra Dubčeka v Uhrovci.

Rodina Dubčekových v Pišpeku.

Alexandr Dubček v kruhu svých nejbližších.

Dvě momentky z roku 1968, roku ve kterém se Alexander Dubček nesmazatelně zapsal do paměti našich národů.

Mladý, sportovně založený politik pro "obyčejné lidi", mezi kterými vyrůstal a ze kterých vyšel a hlásil se k nim, představoval novou lidskou tvář politika a člověka, velmi odlišnou od představitelů starého byrokratického režimu stalinských a poststalinských aparátčků.

A. Dubček, J. Smrkovský a O. Čiernik směřují na jednání se sovětskou delegací v Černé nad Tisou, 29. 7. 1968.

Alexander Dubček nastupuje do vlaku do Černé nad Tisou.

Mobilizoval však i Kreml, i domácí konzervativci, neboť přízrak generální stávky ohrožoval nejen zájmy reformního vedení, které potřebovalo klid, ale i zájmy Moskvy.

27. prosince se náhle, proti původnímu plánu mnohem dříve, objevil v Praze tajemník ÚV KSSS K. F. Katušev s početnou delegací a s ní i náměstek ministra zahraničních věcí SSSR V. V. Kuzněcov. Několikadenní pobyt této delegace v Československu je možné bez nadsázky označit za jakousi inspekci a nátlakovou akci. Předmětem rozhovorů Katuševa s představiteli Československa bylo kritické posouzení situace v odborech, v mládežnickém hnutí, ve sdělovacích prostředcích, v čs. armádě a ovšem činnost J. Smrkovského, respektive situace kolem obsazení funkce předsedy Federálního shromáždění. Názorně to dokládá i záznam rozhovoru Dubčeka s Katuševem z 2. ledna 1969. V závěru rozhovoru Katušev opakoval: „*Politbyro se domnívá, že jste na samé hranici boje. Ohniskem je otázka Smrkovského. Proto je třeba přijmout řešení.*“ Nátlak a hrozby proti reformnímu vedení, proti Dubčekovi a reformnímu hnutí vůbec, přicházely i z dalších stran.

Generál Majorov, velitel Střední skupiny sovětských vojsk, se po znepokojivých zprávách svého štábu o vývoji situace v Československu a „přípravě akcí pravičáků k Vánocům a k Novému roku“ rozhodl pro preventivní opatření v podobě vojenské operace „Šedý jestřáb“. Podle první varianty mělo být v případě zosítnění situace posláno do ulic větších měst (Praha, Ostrava, Brno, Bratislava, Košice, Olomouc, Mladá Boleslav, Ústí nad Labem) 18-20 motostřeleckých praporů, aby zde demonstrovaly sílu a připravenost – v případě potřeby přijmout rozhodná opatření. Podle druhé varianty, zatímco určené prapory budou působit v příslušných městech, hlavní síly Střední skupiny měly blokovat nejbližší posádky čs. armády a demonstrovat připravenost k jejich odzbrojení v případě odporu

Již 20. listopadu náčelník generálního štábu sovětské armády maršál Zacharov sdělil generálu Majorovi, že maršál Grečko jeho plán schválil. A tak, když generál Majorov obdržel od svých zpra-

vodajských orgánů v ranních hodinách 30. prosince zprávu, že na 31. prosince v 10. 00 hod. je ohlášena generální politická stávka, vydal 31. ráno, se souhlasem Grečka, příkaz k zahájení akce. Informoval o ní místopředsedu vlády F. Hamouze, člena předsednictva ÚV KSČ L Štrougala, velvyslance Červoněnka a tajemníka Katuševa. Přesto, že se informace o stávce ukázaly jako mylné, určené prapory dostaly příkaz projíždět městy a demonstrovat svoji připravenost. Hlavní síly Střední skupiny vojsk zůstaly v bojové pohotovosti pro zahájení druhé varianty. V řadě měst došlo ke konfliktům obyvatelstva se sovětskými jednotkami, jako kupříkladu v Mladé Boleslavi.

V útocích proti Smrkovskému se v těchto dnech aktivizovali i konzervativci. Markantním projevem toho bylo i ilegální vydávání tiskovin Politik dvojí tváře a Metamorfózy J. Smrkovského, které ho měly diskreditovat.

Reformní vedení, či spíše A. Dubček se ocitl ve velice složité situaci. Odmítnutí požadavku G. Husáka, který nahrával mocenskopolitickým plánům a nátlaku Kremlu, mohlo znamenat ztrátu či alespoň silné oslabení podpory Slováků, i když řada z nich, zvláště vysokoškoláci a inteligence, s postupem Husáka nesouhlasila. Navíc, federální uspořádání státu k 1. 1. 1969 by bylo poznamenáno nacionálními rozpory. Na druhé straně úsilí o odstranění Smrkovského a akce na jeho obranu vyvolaly hrozbu prvního otevřeného střetu českého reformního proudu s reformním vedením a také hrozbu ozbrojeného zásahu sovětských vojsk. A do redakcí denního tisku proudily stovky rezolucí na podporu Smrkovského a jeho setrvání ve funkci.

Za této situace se J. Smrkovský rozhodl ulehčit Dubčekovi situaci a ustoupit. A právě když 5. ledna projednával s Dubčkem svůj televizní projev, v němž chtěl své rozhodnutí zdůvodnit, navštívila ho delegace odborového sjezdu pracujících v hornictví, geologii a plynárenství, aby mu vyjádřila svoji podporu. Do jejich jednání vstoupil A. Dubček a ve vzrušené diskusi jim vysvětlil složitost situace i vše, co hrozí – včetně krveprolití – v případě, že neu-

stoupí od vyhlášení generální stávky. Delegace pochopila vážnost situace a Dubčekovy obavy. Počáteční rozhodnost jejích členů se změnila v rozpaky, neboť nepřišli, aby mu komplikovali již dost zkomplikovanou situaci.

Mezitím 3. 1. zveřejnilo předsednictvo ÚV KSČ prohlášení, v němž se přihlásilo k pokračování v polednové politice, ale současně vyslovilo nesouhlas a vyzvalo k upuštění od akcí, které mohou poškodit reformní hnutí a vést k tragickým následkům. V prohlášení se ovšem odrazila nejen rozporuplnost současné situace, ale i nejednota reformního vedení i nevykrytalizovanost poměru sil uvnitř tohoto vedení. Proto také bylo přijímáno s velkými rozpaky. Teprve emocionální televizní vystoupení Smrkovského 5. ledna, v němž požádal o upuštění od akcí na jeho podporu a zdůvodnil své rozhodnutí ustoupit, znamenalo počátek zklidnění politické situace. Tímto kompromisním řešením se nakonec přece jen podařilo – alespoň na čas – zachránit Smrkovského v reformním vedení, neboť zůstal nadále členem předsednictva ÚV KSČ, a v nově zřízeném Federálním shromáždění, jehož předsedou se stal P. Colotka, byl J. Smrkovský zvolen předsedou Sněmovny lidu a prvním místopředsedou Federálního shromáždění. Československá veřejnost přijala toto rozhodnutí bez protestů...

Nástup konzervativců a tlak Moskvy se však stupňoval. A sotva se politická situace začala poněkud uklidňovat, nová událost silně rozvířila politickou hladinu v Československu, 16. ledna 1969, v den, kdy konservativní síly zahájily svůj nástup proti reformistům na zasedání ÚV KSČ, jako blesk z čistého nebe zasáhla obyvatelé Československa zpráva o sebeupálení studenta filozofické fakulty Jana Palacha na protest proti vydávání „Zpráv“ a proti cenzuře. Následující demonstrace, zvláště v Praze, nástup konzervativců poněkud zabrzdily. Trvalo však několik dalších týdnů, než se situace poněkud uklidnila. Další sebeupálení středoškoláka Jana Zajíce bylo již před širší veřejností utajeno.

Hokejová krize aneb Pyrrhovo vítězství...

V této době již v Moskvě, ale i mezi domácími konzervativci, narůstala nervozita a Brežněv hledal jakoukoli záminku, aby mohl odstranit Dubčeka z vedení KSČ a nahradit ho O. Černíkem, nebo G. Husákem. Bylo tomu tak mimo jiné i proto, že A. Dubček a jeho věrní se snažili přípravou plenárního zasedání ÚV KSČ zastavit nástup konzervativců. Na něm mělo být rozhodnuto o termínu konání 14. sjezdu i o volbách do zastupitelských orgánů. A jedním z hlavních bodů jednání tohoto zasedání mělo být i projednání dlouho připravované zprávy tzv. Pillerovy rehabilitační komise. Její projednání a zveřejnění jmen funkcionářů, odpovědných za události padesátých let, přijetí navržených kádrových opatření i závěrů k systému stranického řízení by znamenalo vážné oslabení konzervativců. Navíc tato zpráva obsahovala i údaje o podílu sovětských poradců na těchto událostech.

Leonid Brežněv měl však ještě jeden důvod k nervozitě a k úsilí co nejdříve se zbavit Dubčeka. Blížil se totiž termín mezinárodní porady komunistických a dělnických stran (červen 1969). Pro Brežněva bylo nepřijatelné, aby v čele delegace přijel A. Dubček. Protože jeho přítomnost by nutně vyvolala reminiscence na reformní hnutí, znamenala by satisfakci reformnímu vedení a osobně A. Dubčekovi. Většina západoevropských komunistických stran totiž s tímto hnutím otevřeně sympatizovala. A navíc, A. Dubček se navzdory všem peripetiím vývoje, vynuceným kompromisům a ústupkům, nátlaku a hrozbám Moskvy stále těšil velké autoritě a úctě národů Československa. Důkazem toho jsou např. i záznamy návštěvníků na březnových výstavách dokumentárních fotografií a karikatur A. Dubčeka v Praze a v Brně. Nebo také osobní dopisy A. Dubčekovi, jako je např. dopis slovenského básníka Jána Smreka z 12. února 1969:... *“Keď vidím, ako hrdinsky bojujete s časom, krotím svoje pero. Ono by Vám chcelo napísať mnoho a ešte viac, ale ja ho krotím. Dlhý list redukujem na jedno slovo: ďakujem!”*

A organizátoři výstavy v Brně v dopise A. Dubčekovi 21. března 1969 píší: *„Výstava Vašich fotografií a karikatur, kterou jsme spolu s Parkem kultury a oddechu uspořádali v naší, moravské metropoli“, nám připadá jako paprsek naděje a víry uprostřed pochmurných dnů současné, reality.“*

17. března se A. Dubček zúčastnil zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Budapešti jako vedoucí čs. delegace a podle procedurálních pravidel předsedající zasedání. Na programu byla reorganizace velení armádám Varšavské smlouvy a projednání „výzvy k poradě o evropské bezpečnosti.“

Mezitím ale byl 13. března pozván do Moskvy O. Černík pod záminkou jednání o hospodářských otázkách. Ve skutečnosti však byl zde testován jako jeden z kandidátů na vystřídání A. Dubčka, a to podle Červoněnkem připravených otázek. Hlavním adeptem Kremlu, ale také domácích konzervativců i prezidenta Svobody, však byl G. Husák. Čekalo se jen na první vhodnou příležitost, jak tuto výměnu prosadit. A ta se objevila velice záhy...

O tom, že hokejové mistrovství světa v březnu 1969 bude uspořádáno v Československu, bylo rozhodnuto již dlouho před srpnovou intervencí a následnou okupací Československa. Mezinárodní hokejová federace však poté rozhodla přemístit šampionát do Stockholmu. Obávala se totiž výbušné situace a možných následků. Navíc uvažovala o tom, že zápasy mezi mužstvy ČSSR a SSSR budou i ve Stockholmu sehrány v prázdné hale za „zavřenými dveřmi“ a televize je bude přenášet do stockholmských kin. Bylo to z obav před rozpoutáním protisovětských demonstrací československých emigrantů v hledišti. Nakonec se však utkání hrála v normálních podmínkách.

Českoslovenští hokejisté přijeli do Stockholmu správně „nažhavení.“ Vždyť uplynulo sotva pár týdnů od sebeupálení Jana Palacha a Jana Zajíce na protest proti „normalizaci“, vynucované Moskvou. A tak vzájemné utkání 15. března 1969 na stadionu Johaneshov skončilo vítězstvím našeho mužstva v poměru 2:0. Když dozněla hymna na počest vítězů, žádné obvyklé podávání

rukou se „nekonalo.“ Trenér čs. mužstva Pitner k tomu na tiskové konferenci na první dotaz novinářů odpověděl: „*U nás je zvykem, že poražený přichází blahopřát vítězi.*“ Ale ve skutečnosti k dohodě čs. hráčů se svým vedením o nepodání rukou došlo již před odjezdem na šampionát. Českoslovenští hokejisté tak vyjádřili svůj protest proti okupaci své země.

Po prvním vítězství našich hokejistů nad „sbornou komandou“ vyšly do ulic Prahy a dalších měst stovky a tisíce lidí, tento úspěch oslavili. Pochopitelně, že v dané politické atmosféře padala u toho i nějaká ta proti sovětská hesla. A do Stockholmu přiletělo z domova na 830 telegramů s blahopřáním, jako např. od ZV ROH Rakona Rakovník: „*Kluci naši zlatí, český fortel na ně platí, snažte se to opakovat, svět vás bude oslavovat.*“

Jenomže tyto oslavy a možné druhé vítězství našich hokejistů a následné oslavy inspirovaly prosovětského plukovníka StB B. Molnára k přípravě zákeřné provokace. Je více než pravděpodobné, že to bylo v dohodě se sovětskými „přáteli.“ Shodně to uvádějí J. Frolík ve své knize Špion vypovídá i tehdejší místopředseda či předseda vlády L. Štrougal v rozhovoru pro Komisi vlády ČSFR v květnu 1991.

Ke druhému utkání se „sbornou komandou“ 28. března nastoupilo několik našich hokejistů s upraveným státním znakem na svých dresech: pětícípou hvězdičku nad hlavou českého lva přelepili černou páskou. Autor nápadu J. Jiřík to komentoval následovně: „*Naše babička říkala, že lev má mít na hlavě korunu a ne hvězdu.*“ Ve strhujícím zápase čs. mužstvo pak poráží svého soupeře i podruhé v poměru 4:3. A usmívající se televizní hlasatelka Milena Vostřáková si po skončeném televizním přenosu nalévá do skleničky kofolu a říká divákům: „*Normálně piju urologický čaj, ale teď musím připít červeným vínem.*“ (V tehdejších pouze černobílém vysílání diváci rozdíl nepoznali.)

Ihned po skončení přenosu se náměstí a ulice Prahy a dalších měst zaplnily davy lidí, aby toto vítězství oslavili. Václavské náměstí v Praze zaplnilo na 150 000 nadšenců a taxikáři jezdi-

li s rozsvícenými světly a houkáním klaksonů. Avšak jak již to v davové atmosféře bývá, zvláště v podmínkách nahromaděného hněvu a odporu za srpnovou intervenci a proti normalizační politice Moskvy, v řadě měst se tyto oslavy změnily ve slovní i fyzické útoky proti Sovětskému svazu, proti intervenci a interventům – sovětským jednotkám. A to právě byla ona voda na mlýn pro plukovníka Molnára a jeho sovětské přátele.

Ještě v předvečer utkání se před sovětským Aeroflotem na Václavském náměstí objevila hromada dlažebních kostek, ačkoliv se zde nic neopravovalo. Nyní, bezprostředně po skončeném přenosu utkání, zaparkoval u Hlavní pošty v Jindřišské ulici autobus s Molnárovými lidmi, kteří se ihned vmísili do oslavujícího davu. Pak stačilo vhodit do výkladní skříně Aeroflotu pár kostek a rozvášněný dav pokračoval a dokončil zdemolování místností Aeroflotu, zatímco iniciátoři této akce se rychle stáhli. Rovněž v řadě dalších měst docházelo k verbálnímu i fyzickému napadení Sovětského svazu a hlavně sovětských posádek a velitelství, jako např. v Ústí nad Labem a v Mladé Boleslavi. A to i za podpory estébáckých provokatérů a účasti sovětských „pozorovatelů“ v civilu, mapujících situaci. Těchto oslav a následných demonstrací se účastnilo na půl milionu občanů v 69 městech a místech, přičemž ke konfliktům se sovětskými vojáky došlo ve 21 místech sovětských posádek.

Provokace stoprocentně vyšla a Moskva dostala záminku k okamžitému nejhrubšímu nátlaku proti zbytku reformního vedení a zejména proti A. Dubčekovi.

Československá vláda svým prohlášením v tisku i v televizi nepřiměřenou reakci čs. obyvatelstva odsoudila a jménem prezidenta Svobody a předsedy vlády Černíka byla velvyslanci Červoněnkovi předána pro sovětskou vládu omluva. Avšak čs. vláda zřejmě nedocenila možné důsledky těchto událostí a jejich hodnocení Moskvou.

Dne 31. března 1969 přiletěl do Československa – po předběžném ohlášení – zvláštní zplnomocněnec sovětské vlády, náměstek

ministra zahraničí V. Semjonov a spolu s ním i maršál Grečko s početným generálským doprovodem. V. Semjonov si vyžádal přijetí u prezidenta Svobody, předsedy vlády Černíka i u prvního tajemníka ÚV KSČ Dubčeka. Předal jim Prohlášení ÚV KSSS, obsahující tvrdou kritiku vedení KSČ s obviňováním i hrozbami jako před srpnem 1968: „*ÚV KSSS a sovětská vláda považují za nutné oficiálně varovat, že v případě dalších protisovětských, protisocialistických provokací bude sovětská strana nucena podniknout účinná opatření.*“

O vysvětlení pojmu „účinná opatření“ se okamžitě postaral maršál Grečko.

Již na letišti v Milovicích, kam ho přijel uvítat náčelník generálního štábu ČSLA generál K. Rusov místo nepřítomného ministra Dzúra, na otázku, zda bude chtít jednat s prezidentem a vládou, arogantně a přezíravě odpověděl: „*Co je mi do prezidenta a vlády, vy odpovídáte, vás budu brát k zodpovědnosti.*“

A skutečně. Příští den, 1. dubna, na zasedání vojenské rady MNO ČSLA, jako herec velkého dramatu, po dlouhé zámlece, Grečko spustil do napjaté atmosféry vodopád kritiky na adresu „antisocialistických, antisovětských, chuligánských a kontrarevolučních“ sil, na adresu armádního velení ČSLA i stranického a státního vedení ČSSR. Samozřejmě že nechyběly hrozby nejrůznějších vojenských opatření, včetně rychlého „zvýšení počtu sovětských vojsk v Československu o 10-15 000 mužů.“ A na závěr uvedl, že „*dal pokyn skupině sovětských vojsk v NDR, v Polsku a na Ukrajině připravit plán vstupu na území ČSSR a že v případě nebezpečí vstoupí na území ČSSR i bez vyrozumění čs. orgánů.*“

Skutečně také, zatímco Grečko pronášel tyto hrozby, kolem Československa byl zaznamenán pohyb sovětských vojsk. Bylo to konstatováno i na právě probíhajícím zasedání výkonného výboru předsednictva ÚV KSČ, jednajícího o situaci a o prohlášení ÚV KSSS.

Kolotoč mocenskopolitického nátlaku Moskvy proti zbytku reformistů, reformního hnutí a proti Dubčekovi se začal roztáčet

na plné obrátky. A do tohoto nátlaku se plně zapojila i vojenská rada MNO ČSLA, která se už zcela ztotožnila s názory a závěry maršála Grečka a jejíž stanovisko s návrhy opatření tlumočil výkonnému výboru předsednictva ÚV KSČ ministr Dzúr.

Další vývoj:

- Výsledkem jednání předsednictva ÚV KSČ, vedeného mj. i pod tímto tlakem, k němuž se pochopitelně připojili i domácí konzervativci, bylo přijetí Prohlášení předsednictva ÚV KSČ, v němž se sice Dubčekovi podařilo ještě odmítnout sovětské závěry o organizované kontrarevoluci v Československu, avšak plně akceptovalo požadavky Moskvy. Téhož dne, 2. dubna, přijala obdobné prohlášení i čs. vláda, konkretizující prohlášení předsednictva ÚV KSČ. Rozhodováním o řešení krizových situací – včetně použití armády – byl pověřen triumvirát: předseda vlády O. Černík, ministr národní obrany generál M. Dzúr a ministr vnitra J. Pelnář. A. Dubček byl tímto usnesením zbaven možnosti rozhodovat o řešení obdobných krizových situací.
- Ve stejný den – 2. dubna – při jednání maršála Grečka s prezidentem Svobodou, Černíkem a Dubčekem, za účasti zplnomocněnce V. Semjonova, velvyslance Červoněnka, velitele Střední skupiny sovětských vojsk generála Majorova a ministra Dzúra, maršál Grečko ostře napadl Dubčka, že v noci z 28. na 29. března nedovolil proti demonstrantům použít čs. armádu. V dalším jednání ho pak ignoroval, zcela podle režie Brežněva na jeho odstranění.
- V následujících dnech vedl Grečko, Semjonov, Červoněnko i Majorov celou sérii rozhovorů se Svobodou, Husákem, Štrougalem a dalšími představiteli Československa, mj. i o nahrazení Dubčka Husákem.
- V osobním jednání Semjonova s Dubčekem, 7. a 11. dubna, dal Semjonov Dubčekovi zřetelně najevo, že Moskva mu již nedůvěřuje a zostří-li se situace, „přijme opatření.“

- 12. dubna rozhlas oznámil zahájení přesunu sovětských jednotek z NDR do Československa. Přes Děčín se již téhož dne přesunovaly první transporty vojsk s technikou a byly vyloženy v Mělníku, v Ústí nad Labem a v Jaroměři.
- Mezitím se v Jihlavě 4. dubna upálil člen okresního výboru KSČ a delegát 14. sjezdu Evžen Plocek na protest „proti zotročení země...“

V takové atmosféře obrovského nátlaku – aspoň telegraficky naznačené, kdy konzervativci prosazovali urychlené svolání pléna ÚV KSČ s cílem zlikvidovat zbytek Dubčeka reformního vedení, se A. Dubček rozhodl 12. dubna 1969 na svou funkci rezignovat.

Zasedání ÚV KSČ bylo svoláno na 17. dubna. Do zajištění jeho bezpečnosti byla zapojena čs. armáda i StB. Aktivní roli přitom sehrál i prezident Svoboda. Když ho A. Dubček varoval před nominací G. Husáka na post prvního tajemníka ÚV KSČ pro jeho charakterové vlastnosti, Svoboda mu odpověděl: *„Proboha, Sašo, musím ti něco říct. Vždyť já jsem již Grečkovi slíbil, že budeš rezignovat.“*

Později, v rozhovoru s J. Kádárem, se Svoboda chlubil, jak těsně před zasedáním, v důvěrném jednání skupiny konzervativců a tzv. realistů v prezidentském domečku, kategoricky odmítl návrh Štrougala na nominaci O. Černíka na post prvního tajemníka a prosadil nominaci nepřítomného G. Husáka. Ten totiž právě jednal v Užhorodě s Leonidem Brežněvem, kam byl tajně dopraven letadlem z Milovic a odtud se vrátil s jeho požehnáním. Svědectví o tom podal velvyslanec Červoněnko, který tuto přepravu zařizoval. *A podle jeho svědectví v interview s maďarským historikem M. Kúnou, byl to prezident Svoboda, kdo prosadil, aby se jednání ÚV KSČ konalo na Hradě, kde dal odpojit všechny telefonní linky, aby reformisté a pracovníci sdělovacích prostředků neměli možnost informovat o průběhu jednání veřejnost a rovněž prosadil, aby se jednalo jen o kádrových otázkách – tj. o nahrazení Dubčeka Husákem.*

Když byly telefonní linky opět zapojeny, G. Husák mluvil již na zasedání ÚV KSČ jako nový první tajemník. A jeho nástupem do funkce 17. 4. 1969 byla zahájena závěrečná etapa normaliza-

ce podle představ L. Brežněva a definitivní likvidace reformního pokusu o vybudování socialismu s „lidskou tváří.“

První výročí intervence...

Nástup Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ tedy znamenal počátek závěrečné etapy normalizace podle představ a plánů Brežněva, postupný návrat do situace daleko před leden 1968. Bylo započato dvacetileté období politické, hospodářské, kulturní i mravní devastace Československa. Jestliže se část reformistů zpočátku utěšovala, že volba Husáka znamená přece jen menší zlo, byla záhy vyvedena z omylu. Neboť současně s volbou Husáka došlo i k plné „rehabilitaci“ srpnových vlastizrádců a kolaborantů V. Biřáka, D. Koldera, E. Riga, O. Švestky, A. Kapka, J. Lenárta, A. Indry, M. Jakeše a dalších. Biřák byl dokonce zvolen do Husákova předsednictva ÚV KSČ. Tato skupina a její stoupenci spolu s novotnovskými starokonzervativci vytvořila silnou nátlakovou skupinu, která ve své vítězné a mstivé euforii naléhala na Husáka a jeho vedení k přijímání stále razantnějších opatření proti reformistům a k definitivní likvidaci reformního hnutí. Razantnějším než sám Husák zamýšlel. A Kreml toho velice chytře a dovedně využíval...

Několik týdnů po nástupu Husáka se ještě sporadicky ozývaly protesty proti potlačování reformního hnutí a proti postupu Husáka. Uskutečnila se i řada plánovaných akcí reformního charakteru. Pokračovaly rehabilitace. Byly ustavovány nové profesní organizace, jako např. Svaz českých výtvarných umělců, Svaz českých spisovatelů, Slovenská zemědělská akademie. Pokračovala volba podnikových rad pracujících i mnoho dalších akcí.

Skutečností však zůstává, že ne tyto akce charakterizovaly tehdejší situaci. Bylo to zahájení masového odvolávání či výměny proreformních funkcionářů stranických, státních i společenských organizací a orgánů za poslušnější představitele Husákovy víry, a to na všech stupních. Došlo k masovému odvolávání a výměně

šéfredaktorů a redaktorů deníků a časopisů. Řada časopisů, jako Listy, Reportér, Studentské listy, My 69, Svět v obrazech, Plamen a další byla zastavena. Byla zesílena cenzura. Byla zahájena různá disciplinární řízení a „pohovory.“ Jako např. se signatáři prohlášení „Dva tisíce slov.“ Desítky mladých lidí byly zatčeny za strhávání a ničení sovětských praporů ve dnech květnových oslav vítězství nad fašistickým Německem. Začínaly první „prověrky“ a čistky i vylučování z řad členů ÚV KSČ a z KSČ vůbec.

Na květnovém plénu ÚV KSČ (29. -30. 5.) byla přijata nová Husáková politická linie, tzv. Realizační směrnice květnového pléna. Tato směrnice, přes verbální přihlášení se k setrvání na reformní linii, byla jednoznačně protireformní a protidemokratická. Na tomto plénu byla z ÚV KSČ vyloučena první skupina vedoucích reformistů: Fr. Kriegel, Fr. Vodsloň, V. Slavík, J. Špaček, O. Šik, K. Kosík, F. Pavlíček a K. Pavlišťík, a F. Kriegel byl vyloučen z řad KSČ. Na A. Dubčka si zatím Husákovu vedení netrouflo a Dubček byl zvolen za předsedu Federálního shromáždění, kde se ocitl ve společnosti J. Smrkovského jako svého místopředsedy a předsedy Sněmovny lidu. Avšak jejich možnost zasahovat pozitivně do vývoje společnosti byla již omezena na minimum. Neboť poté, co Husák soustředil veškeré rozhodování do svých rukou, resp. do svého sekretariátu, Federální shromáždění se okamžitě opět stalo jen jakousi převodovou pákou pro plnění příkazů strany.

Změnu situace po nástupu Husáka zvláště výstižně charakterizovala první oficiální návštěva vedoucích představitelů KSČ a ČSSR G. Husáka, L. Štrougala, Š. Sádovského a M. Dzúra na velitelství Střední skupiny sovětských vojsk v Milovicích u příležitosti květnových oslav. Husákovu vedení tak chtě nechtě založilo tradici, kterou ve svých opožděných pamětech on sám charakterizoval takto: „*Sovietská armáda na našom území mala v rukách obravskú silu. Kontrolovala aj našu armádu a Bezpečnosť. Jej prvý veliteľ (generál Majorov) si pozýval do Milovic krajských a okresných tajomníkov KSČ. Mnohí k nemu chodili pravidelnejšie a častejšie než na ústredný výbor*

strany. Bola to okupačná armáda, ktorá si cez svoje tykadlá budovala aj politické pozície. Ovpľyňovala aj veľké štáby ľudí, ktorý systematicky pracovali na roznych analýzách vývoja u nás po Januári 1968, až to dotiahli k previerkam a Poučeniu. Malo to pomôcť ospravedlniť vstup vojsk a verifikovať režim, ktorý utvárali a upevňovali.“ (To jsou vsutku výstižně pokrytecká slova o jiných, kteří naplňovali jeho politiku...) Součástí tohoto úsilí velení Střední skupiny sovětských vojsk, Moskvy i Husákova vedení bylo proměnit čs. armádu v poslušný nástroj na potlačování odporu československého lidu. K tomu měla sloužit i série společných cvičení, při nichž byla obnovována československo-sovětská „družba“ ve zbrani.

V této souvislosti nelze nereagovat na tvrzení Viléma Prečana, že k tomu, aby KSČ zvládla normalizaci a návrat do situace před leden 1968 (Proměny pražského jara 1968, str. 33), „nebylo... zapotřebí ani jediného sovětského komisaře.“ Toto tvrzení svědčí buď o neznalosti elementárních faktů a dostupných dokumentů, nebo o jejich hrubé ignoranci. Neboť obecně známá fakta a prameny nezvratně dokazují, že intervenční armáda, či Střední skupina sovětských vojsk v Československu, svojí přítomností a posrpnovou aktivitou plnila roli ne jednoho, ale tisíců „sovětských komisařů“ při prosazování brežněvovského pojetí normalizace. Lze tudíž plně souhlasit s názorem profesora M. Reimana (Literární noviny č. 27 z 8. 7. 1998), že spíše než kritiku a odsuzování si Dubček zaslouží ocenění, jak i za této situace projevil pozoruhodnou houževnatost v odporu proti sovětskému tlaku a v odmítání jít cestou vnucované „normalizace.“

Jestliže před srpnem 1968 a také dlouhé měsíce po srpnové intervenci drtivá většina obyvatel Československa jednoznačně stála na pozicích reformního hnutí, pak po nástupu Husáka do vedení KSČ a státu se stala základním rysem vývoje čs. společnosti její diferenciaci: od pravověrných probrežněvovských internacionalistů a novotnovských starokonzervativců přes stoupence Husákových a Štrougalových „realistů“ až po vytrvalé stoupence reformního hnutí.

A mezi nimi rozhodující část váhavých, pro niž se základním kritériem jednání stalo zachování existenčních podmínek. Nejvýraznějším projevem této diferenciace bylo „Slovo do vlastních řad“ ze 17. května, pod které se v krátké době svými podpisy přihlásilo na 350 novinářů k normalizační politice Husáka.

Za situace – jak byla na předchozích stránkách v hrubých rysech načrtnuta – se blížilo první výročí srpnové intervence. A s ním rostly obavy Husákova vedení i Kremlu z očekávaných demonstrací a odporu lidu Československa, jak jej signalizoval rostoucí počet různých letáků a projevů odporu proti Husákově politice. 24. června proběhla patnáctiminutová stávka 3 000 pracovníků ČKD na protest proti rozpuštění Svazu vysokoškolského studentstva. Aktiv komunistů ČSAV 26. června odmítl výsledky dubnového a květnového plenárního zasedání ÚV KSČ jako anulování polednové politiky... Jestliže se ale Husákovo vedení i Moskva do poloviny června poněkud mírnily s ohledem na připravovanou mezinárodní poradou 75 komunistických stran v Moskvě (5. -17. 6.), pak po jejím skončení se proces normalizace i přípravy na potlačení očekávaných srpnových demonstrací rozeběhly na plné obrátky. Černíkovo předsednictvo vlády vytvořilo již 16. července orgán pro řízení příprav k jejich potlačení ve složení: předseda vlády O. Černík, ministr vnitra J. Pelnář, ministr národní obrany M. Dzúr a předseda výboru pro tisk a informace J. Havelka. Jeho tajemníkem byl jmenován generál A. Gross. V čs. armádě, Bezpečnosti a v Lidových milicích probíhal výběr spolehlivých lidí a jednotek: jejich intenzivní výcvik a zajištění, včetně objednávek speciálních technických a chemických prostředků z Polska.

Na zasedání vojenské rady Střední skupiny sovětských vojsk (SSSV) 18. července představitel ministerstva národní obrany podrobně informoval velení této skupiny o přípravách čs. armády na očekávané akce. Pozorně vyslechl nejen souhlas s připravovanými akcemi, ale i jeho četná doporučení a požadavky. SSSV se srpnových akcí neměla zúčastnit. V plánech Moskvy měla v dané situaci sloužit jako záloha pro likvidaci jakékoliv možné „recidi-

vy“ Pražského jara. V těchto dnech velení čs. armády, Bezpečnosti a Lidových milicí vypracovávaly podrobné plány podle pokynů řídicího orgánu – ve vzájemné součinnosti. 23. července tyto plány schválilo Černíkovo předsednictvo vlády. A 24. července projednalo předsednictvo ÚV KSČ a schválilo všechny dokumenty stranických a státních orgánů a společenských organizací k prvnímu výročí okupace Československa. Neboť Husák chtěl přesvědčit sebe, Moskvu i celý svět, že jeho režim je legitimní a má podporu lidu.

Příprava ozbrojených sil i všech stranických, státních a společenských rezortů, zapojených do těchto plánů, byla koncipována jako pro eventuální případ občanské války. A počty ozbrojených sil, zapojených do těchto příprav, se ze dne na den zvyšovaly. I když řídicí složkou těchto příprav byly orgány Bezpečnosti, hlavní ozbrojenou sílu představovaly jednotky čs. armády v počtu téměř 20 tisíc mužů, 310 tanků, 2 309 aut a 200 obrněných transportérů. Počet členů Lidových milicí, zapojených do různých akcí, přesáhl číslo 24 tisíc. 2. srpna odjeli G. Husák, L. Svoboda a A. Indra na setkání s představiteli varšavské pětky na Krym. Není pochyb o tom, že předmětem jednání ve dnech 2. -10. 8. byla i situace v ČSSR a příprava na srpnové výročí. A aby se opravdu na nic nezapomnělo, přijela tyto přípravy zkontrolovat již 6. srpna početná skupina sovětské generality v čele s náčelníkem Hlavní politické správy Sovětské armády generálem Jepiševem. Zdržela se v Československu až do 22. srpna. Navštívila všechna vyšší velitelství čs. armády. Jednala se všemi vedoucími představiteli KSČ i státu. Nejspíš z jejich podnětu O. Černík ještě 12. srpna upřesňoval a posiloval všechny plány na zajištění „klidu, veřejného pořádku a bezpečnosti“ ve dnech prvního výročí intervence a okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy.

Dnes je již zřejmé, že zatímco Husákovu normalizační stranické, státní vedení zmobilizovalo mohutné a dokonale organizované síly k potlačení očekávaného odporu, příprava na srpnová protinormalizační a protiokupantská vystoupení probíhala živelně

a nekoordinovaně. Byla záležitostí jednotlivců či malých izolovaných skupin a různých organizací, i když je pravda, že jejich počet s blížícím se datem prudce vzrůstal. Je to zřejmé i z narůstajícího počtu různých letáků, prohlášení, rezolucí, výzev a pokynů, jak se chovat v srpnových dnech: pasivní rezistence, bojkot veřejné dopravy, kulturních podniků, zastavení práce atd. Narůstal počet rezolucí a dopisů, adresovaných OSN, žádajících odchod sovětských vojsk a svobodné volby pod dohledem OSN. Takových rezolucí a dopisů bylo bezpečnostními orgány zaregistrováno na 880 a letáků jen za období od 1. do 21. srpna na 4 000 exemplářů 128 druhů.

V posledních dnech před srpnovým výročím intervence vystupovali normalizátoři svoji aktivitu. Jejich masmédia přinášela denně projevy Husáka, Černíka, Svobody, Štrougala, Pillera, Dzúra a dalších z různých porad a aktivů. Různými apely, výzvami, prosbami, ale i hrozbami se za každou cenu snažili „udržet klid“. G. Husák ještě 19. srpna na celostátním aktivu komunistů ve Sjezdovém paláci v Praze mj. řekl: *„Propaganda o naší dnešní okupaci atd., je drzý výmysl a podvod, zaměřený na dezinformaci našich lidí... Orgány státní moci v tomto státě dostaly pokyny, aby energicky a tvrdě zakročily proti nepřátelským a rozvratným akcím... Divoký západ si z našeho státu dělat už nenecháme...“*

G. Husák pamatoval na všechno. Proto již koncem července 1969 důrazně „doporučil“ Dubčekovi i Smrkovskému, aby se nezdržovali v Praze, což oba akceptovali. A to i proto, že parlament, který již opět ztratil svou původní funkci a byl z rozhodování o životě čs. společnosti fakticky vyřazen, měl prázdniny. Z toho je také zřejmé, že tvrzení různých kritiků, jako by Dubček rozhodoval o nasazení ozbrojených sil a transportérů proti demonstrantům (jak to například tvrdil P. Pithart v LN z 21. 8. 1999) je buď vědomá, nebo amatérsky a nezodpovědně manipulující nepravda. Je to jeden ze závažných příkladů, kdy se mění fakta o A. Dubčekovi, kdy se zamlžuje či dokonce záměrně zatajuje skutečnost.

Když G. Husák začal uvažovat o přípravách na první výročí srpnové intervence na poradě se štábem LM 10. července – jako první tajemník ÚV KSČ a také hlavní velitel milicí – mj. prohlásil:... “stanovisko vedení je takové, že to, co se odváží aktivního odporu někde na ulici nebo něco podobného, rozbijeme nemilosrdně, ať by to stálo co stálo.“ A skutečně. Veškeré přípravy stranických a státních orgánů a hlavně průběh srpnových událostí ve dnech 18. -22. srpna jasně ukázaly, že Husák nemluvil do větru a že je odhodlán ke všemu, včetně krveprolití.

Masivním mocenskopolitickým nátlakem a hrozbami se jeho vedení přece jen podařilo značnou část obyvatelstva, občanské společnosti zastrašit natolik, aby se uchýlily pouze k pasivní rezistenci. A tak se spontánní, živelné a nekoordinované stávky a demonstrace většího rozsahu, převážně mladých lidí, omezily jen na větší města. Především v českých zemích, zvláště na Prahu, Brno, Liberec, České Budějovice, Ústí n. Labem, Havířov, Karlovy Vary. Na Slovensku to byla Bratislava. Jinak zde byl relativní klid. V menším rozsahu a méně bouřlivě proběhly demonstrace i v dalších českých městech, jako byla Ostrava, Opava, Vsetín, Olomouc, Jihlava, Pardubice, Plzeň a další.

Pochopitelně, že nejrozsáhlejší a nejprudší demonstrace probíhaly v Praze. V menším rozsahu proběhly na Václavském náměstí již 18. a 19. srpna. “Pořádkové“ síly je však stačily poměrně snadno rozehnat pomocí obušků, slzného plynu i varovnou střelbou do vzduchu. Avšak 20. a 21. srpna se mnohatisícové demonstrace v centru Prahy proměnily v pouliční střetnutí se státní mocí, v odpor proti okupaci a Husákovu režimu. Proti demonstrantům byla nasazena vodní děla, transportéry a další technika. Demonstranti se bránili či útočili dlažebními kostkami, železnými tyčemi, zápalnými láhvemi, stavěli a zapalovali barikády, demolovali policejní auta či vodní děla a došlo i k demolování výloh. V naprosto ojedinělých případech i k drancování. Dosud nevíme, zda k tomu nepřispěly provokace Bezpečnosti. Když hrozilo, že se demonstranti na Václavském náměstí spojí s přicházejícími dělníky z Vyso-

čan, nebo když hrozilo nebezpečí obklíčení „pořádkových sil“ demonstranty, Husákův operační štáb dal příkaz nasadit 9. tankový pluk a další jednotky čs. armády.

Obdobně tomu bylo i v Brně.

Jestliže nasazením těžké techniky chtěl Husák zabránit pravděpodobnému krveprolití střelbou do demonstrantů, obětem na životech stejně nezabránil. Střelbou Lidových milicí byli v Praze zabiti tři mladí lidé, v Brně dva. Podle zprávy předsedy vlády O. Černíka a ministra vnitra J. Pelnáře předsednictvu ÚV KSČ z 1. září 1969, bylo v průběhu demonstrací zastřeleno 5 lidí, zraněno 33, z toho 4 těžce. Zadrženo bylo celkem 2 414 osob, převážně (83 %) mladších 25 let. Skutečných obětí – tj. zraněných – bylo zřejmě mnohem více.

Nasazením jednotek čs. armády byl podán touto největší poválečnou akcí důkaz, že ČSLA se proměnila v poslušnou satelitní armádu. A srpnové události 1969 představovaly největší otevřený boj u nás proti Husákově totalitní moci a jejím ozbrojeným silám. Do srpnové akce k takzvanému „zajištění klidu a bezpečnosti“ bylo kromě přesně nezjištěných několika tisíc příslušníků SNB a StB nasazeno proti demonstrantům a k plnění různých jiných úkolů skutečně již avizovaných na 20 tisíc vojáků ČSLA, 310 tanků, 2 309 aut a 200 obrněných transportérů, na 24 a půl tisíce příslušníků LM s příslušnou výzbrojí a technikou.

Již v průběhu srpnových demonstrací se Husák rozhodl donutit parlament k legalizaci srpnového teroru, neboť si mj. potřeboval umýt své ruce potřísněné krví demonstrantů. Proto již 22. srpna přijalo předsednictvo ÚV KSČ (za nepřítomnosti Dubčka) usnesení o přijetí návrhu zákonného opatření č. 99/1969, o některých přechodných opatřeních, potřebných na upevnění a ochranu veřejného pořádku.“ Vzápětí byl tento návrh schválen na zasedání předsednictva Černíkovy vlády.

S porušením zásad parlamentního jednání bylo narychlo svoláno zasedání předsednictva parlamentu. Dubček, jako předseda Federálního shromáždění, byl narychlo povolán z domova, ze

Sence, a dopraven letecky do Prahy až 22. srpna kolem 16. hodiny. Při jednání předsednictva o tomto návrhu, předloženém Černíkem, souhlasil sice s použitím zákona proti vandalům, ale odmítl nekontrolovatelné pravomoci soudců k odsuzování lidí. Byl jediný, kdo v dané situaci varoval před vytvářením systému umožňujícímu porušování zákona.

Dubček pro tento návrh nehlasoval, ale pod hrubým nátlakem Husáka a dalších, a s vědomím, že jeho přijetí zabránit nemůže, z profesionální povinnosti předsedy FS návrh zákona podepsal. Záhy si uvědomil, že to byla jeho největší chyba. Vždyť mezi nejčastěji provolávaná hesla demonstrantů patřila hesla „Ať žije Dubček, ať žije Smrkovský.“ Je ovšem neseriózní, jestliže různí kritičtí připisují přijetí tohoto zákona pouze Dubčekovi, jako by to nebyla iniciativa Husáka a Černíka a jako by pod tímto zákonem nebyl podepsán i Černík a Svoboda.

Hlasování pro přijetí tohoto zákonného opatření, jež dostalo přezdívku „pendrekový zákon“, to bylo zvonění umíráčku nad definitivním koncem pokusu o vybudování demokratického humánního socialismu.

Strážci A. Dubčeka a jeho rodiny na svých stanovištích – 70. léta.

IV.

AKCE „BŘÍZA“ ZAČÍNÁ

(Alexandr Dubček v „dobré společnosti“)

Krvavé potlačení demonstrací v srpnu 1969 znamenalo tedy definitivní konec sebemenší naděje na pokračování reformního procesu. Součástí srpnové kampaně Husákova režimu se staly i přímé či nepřímé útoky proti A. Dubčekovi a jeho obviňování z dané situace.

Zatím co si Leonid Brežněv pospíšil s poděkováním L. Svobodovi a G. Husákovi za „zvládnutí“ situace. V telefonickém vzkazu prezidentu Svobodovi z 25. srpna říká: *„Výsledek posledních událostí považují sovětské soudruzi za vítězství strany a jejího vedení nad kontrarevolučními silami a pravičáky... Mimořádnou zásluhu na úspěchu mají soudruzi Husák a Svoboda. Projevili rozhodnost a statečnost... Ve školních knihách se bude o nich psát...“* Ano, dodávám, píše se a bude se psát. Ale v tomto kontextu ve znamení hanby a pohrdání za zradu zájmů a nadějí našich národů.

Když následujícího dne, 26. srpna 1969, A. Dubček v dopise G. Husákovi protestoval proti útokům a pomluvám na svou adresu – stále ještě oficiálního čs. představitele – a také na adresu reformního hnutí a žádal o zastavení této kampaně, odpovědi se nedočkal. A článek, kterým reagoval na tyto útoky a pomluvy, šéfredaktor Tribuny O. Švestka uveřejnit odmítl. Zatímco euforie antireformních sil ze srpnového „vítězství“ byla doprovázena rozvinutím kruté a halasné mstivé kampaně proti „poraženým.“ V tom vynikala zvláště nám již dobře známá vlastizrádná probřežněvovská skupina kolem V. Biřáka: D. Kolder, A. Indra, O. Švestka, A. Kapek, V. Šalgovič, ale také M. Jakeš, K. Hoffman, J. Piller,

B. Chňoupek a další. Hlavní roli v ní hrál Brežněvův chránělec V. Biřák, zavilý nepřítel A. Dubčka a jeho spolupracovníků.

4. září, ještě jako předseda Federálního shromáždění, podal Dubček generální prokuratuře trestní oznámení na poslance FS V. Nového podle paragrafu 103 tr. zákona pro trestný čin hanobení republiky a jejího představitele. Šlo o hrubé útoky proti A. Dubčkovi, v nichž ho V. Nový činí odpovědným za mrtvé v srpnových dnech roku 1968. Zamítavou odpověď obdržel A. Dubček až v dopise FMV – správy vyšetřování StB z 20. května 1971...

Jen několik málo týdnů po srpnových událostech r. 1969 rozhodlo Husákovo předsednictvo ÚV KSČ o odvolání A. Dubčka z funkce předsedy Federálního shromáždění a z funkce člena tohoto předsednictva. Toto rozhodnutí mělo schválit plenární zasedání ÚV KSČ ve dnech 25. -26. 9. 1969. A. Dubček však ani pod touto hrozbou a nátlakem „nešel do kolen“, i když na něho již předem L. Svoboda i V. Biřák naléhali, aby zde vystupoval „rozumně.“ A místo snad očekávané sebekritiky vystoupil s fundovanou a zanácenou obhajobou reformního procesu Pražského jara. Reagoval tak na různá obviňování a na pravou míru uváděl různá nepravdivá nebo tendenční tvrzení, která se objevila v srpnové a posrpnové kampani. A co bylo zvláště předvídaté, upozorňoval na nutnost věnovat pozornost sektářským tendencím a jejich škodlivosti. Naléhavě varoval před masovými prověrkami a čistkami, které mohou roztočit události, ne nepodobné padesátým létům, „neboť ve svém důsledku mohou nikoliv upevnit, ale snížit vliv strany.“

Svým nebojácným vystoupením si A. Dubček vědomě, stejně jako řada jeho přátel, podepsal rozsudek nad svým osudem. Předsednictvo ÚV KSČ „doporučilo proto plénu ÚV KSČ předložit návrh na odvolání soudruha Dubčka z předsednictva ÚV KSČ a z funkce předsedy Federálního shromáždění.“

Zasedání ÚV KSČ v září 1969 bylo posledním místem, kde mohli představitelé reformního procesu vystoupit veřejně se svými názory a tyto názory obhajovat. Následovalo 19 rezignací na členství v ÚV KSČ, 10 členů bylo z ÚV KSČ vyloučeno, 3 členové byli

vyloučení z KSČ. Bylo odvoláno protiintervenční usnesení Dubčekova vedení z noci 21. srpna a intervence varšavské pětky byla překvalifikována na „internacionální pomoc.“ Dále bylo odvoláno původní stanovisko ke schůzce intervenční pětky v červenci roku 1968 ve Varšavě, zrušena platnost vysočanského sjezdu a mandátů jeho delegátů. Tím vším Husákovo vedení fakticky uvolnilo mj. cestu k čistkám ve straně a společnosti a k represím proti představitelům a stoupencům reformního hnutí. Proti A. Dubčekovi si zatím zřejmě ještě netroufli vystoupit tak razantně jako proti jeho spolupracovníkům.

Vystoupení představitelů reformního vedení, ale zvláště vystoupení A. Dubčka na zasedání ÚV KSČ v září 1969, vyprovokovalo V. Biřáka k rozsáhlé replice. S vědomím vítěze a s přesvědčením vyvoleného hlasatele pravd poslední instance obviňoval tento chráněnc L. Brežněva všechny ze všech možných hříchů proti „skutečnému“ socialismu. Podle něho oni zavinili, že musela přijít vojska k záchraně toho opravdového socialismu. Jeho vystoupení byla snůška polopravd, překrucování skutečnosti i vědomých lží, které byly později dovedeny k „dokonalosti“ ve známém „Poučení“, jehož se stal duchovním otcem a spoluautorem. „Můj vztah k soudruhu Dubčekovi je úplně čistý. Měl jsem ho velmi rád a ani dnes necítím nějakou zlobu či nenávist... Nikdy jsem před soudruhem Dubčekem nic neskrýval,“ prohlásil lživě a licoměrně. A já k tomu dodávám: opravdu nic, jen zamlčel takové „maličkosti“ jako byly jeho tajné schůzky se sovětskými zpravodajskými orgány a informace, které podával o situaci v Československu a o jeho vedoucích orgánech. Jako byly tajné schůzky s tajemníkem ÚV KS Ukrajiny P. Šelestem, jeho úvahy a plány na zajištění Dubčka a Svobody na plánovaném 14. sjezdu KSS, či jeho spoluautorství na dopise k pozvání intervenčních vojsk atd. A nesčetná fakta a dokumenty jednoznačně prokazují, že to byla skupina V. Biřáka, v níž hrál jakéhosi „primáše“, která měla velký podíl na rozpoutání prověrek v roce 1970. V. Biřák a jeho parta „zdravého jádra“, trvale hájená Moskvou, to byla ona tikající časovaná nálož pod

křeslem G. Husáka, která ho nutila táhnout politickou káru čs. vedení stále více doleva, možná víc než si zřejmě i on sám původně přál a chtěl.

A. Dubček reagoval na vystoupení V. Biláka na uvedeném zářijovém zasedání dopisem G. Husákovi z 29. října 1969, v němž uváděl tvrzení V. Biláka na pravou míru a žádal, aby jeho stanovisko bylo připojeno k protokolu tohoto zasedání, což předsednictvo ÚV KSČ odmítlo. Pro V. Biláka to bylo podnětem k napsání osobního dopisu A. Dubčekovi ze dne 27. 11. Vyčítá mu v něm, že ho včas neseznámil s obsahem svého dopisu předsednictvu ÚV KSČ a podivuje se nad jeho žádostí o připojení dopisu k protokolu ze zasedání v září. Z dalšího obsahu dopisu je zřejmé, že je psán z pozice vítěze, který se mstí a který neváhá opakovat dřívější denunciantství proti Dubčekovi po návratu z moskevských jednání, když mu řekl, že toho příliš mnoho ví, že to však nepoužije, nebude-li muset! „Ty však, žel, svým vystoupením jsi mě k tomu donutil.“ Dále pak mu mimo jiné vyčítá, že po návratu z Moskvy se odmítal radit s ním, nebo se Švestkou, Koldrem, Rigem, Kapkem a jinými soudruhy, kteří mu čestně pomáhali... (!?)

V. Bilák vyčítá A. Dubčekovi, že se neradil s „čestnými“ (vlastizrádci – pozn. B. A), ale dal přednost Smrkovskému, Špačkovi a dalším „nečestným“ spolupracovníkům! „Tvoje hlavní starost byla přesvědčit mě, abych se vzdal členství v předsednictvu (po srpnu 1968 B. A). Tvými hlavními poradci i poté zůstali ne ti, co ti pomáhali a chtěli pomáhat, ale největší pravičáci.“

A. Dubček delší dobu váhal, zda má na tento dopis Bilákovi odpovědět. Než se k tomu odhodlal, musel řešit řadu naléhavějších problémů. Především svou další budoucnost, své zaměstnání.

Po odchodu z Prahy do Bratislavy k rodině několik dnů odpočíval, věnoval se údržbě domu, v němž jeho rodina bydlela, a vyčkával. Teprve v polovině října 1969 byl povolán do Prahy – k tajemníkovi ÚV KSČ pro zahraniční styky V. Bilákovi. A ten, s nemalou škodolibostí, nabídl Dubčekovi místo velvyslance v Ghaně, podle rozhodnutí předsednictva ÚV KSČ. Tuto nabídku Dubček odmí-

tl a odjel domů. V atmosféře vzrůstajících útoků proti své osobě, nástupu konzervativců a vážného onemocnění své manželky Anny, napsal předsednictvu ÚV KSČ protestní dopis proti těmto útokům a žádal, aby s ním byli seznámeni všichni členové ÚV KSČ. G. Husák však jeho žádost odmítl a současně mu přikazoval informovat předsednictvo, zda souhlasí se současným politickým kursem strany.

A Dubček ve svých pamětech uvádí, že jediným důvodem, proč nakonec přijal Biřakovu změněnou nabídku na místo velvyslance v Turecku, byla jeho manželka, pro niž odjezd za hranice představoval únik z dané atmosféry kolem jejich rodiny.

Po několikadenním nezbytném školení na ministerstvu zahraničních věcí bylo 15. prosince 1969 veřejně oznámeno Dubčkovu jmenování velvyslancem v Turecku. Ale ani toto rozhodnutí nebylo bez podmínek a komplikací. V. Biřak v rozhovoru s A. Dubčkem mu 7. ledna 1970 tlumočil požadavek předsednictva ÚV KSČ, aby se dřív, než odletí do Turecka, vzdal členství v ÚV KSČ. Dubček to v dopise z 8. ledna Biřakovi odmítl. O týden později, 15. ledna 1970, s ním o stejném požadavku jednala tříčlenná delegace: V. Biřak, J. Piller a L. Štrougal s tím, že nebude-li souhlasit, stejně ho plénium vyloučí. V rozsáhlém dopise G. Husákovi Dubček zdůvodnil svůj nesouhlas s požadavkem vzdát se členství v ÚV KSČ. Jednak tím, že neviděl žádný důvod k takovému kroku, a jednak obavou z pokračování kampaně proti němu a ze ztráty možností se proti ní bránit, a také tím, že se podřídil usnesení předsednictva pracovat mimo území ČSSR. Vyslovil ale i podezření, zda toto jeho zařazení nemá být využito k jeho další diskreditaci. V další části dopisu vyslovil velké znepokojení nad růstem revanšistických tendencí ve straně a narůstajícím sektářstvím. Žádal o konečné rozhodnutí o nástupu do funkce, neboť po nástupní audienci u tureckého velvyslance v Praze (podle protokolu) bylo datum nástupu, stanovené MZV na 18. ledna, opět odloženo. Nakonec v závěru dopisu vyslovil souhlas, „aby bylo oznámeno plénu ÚV KSČ, že jsem se na návrh PÚV vzdal členství

v ÚV KSČ.“ A dříve, než nasedl do letadla směřujícího do Ankary, někdy koncem ledna 1970 (a nikoliv 16. ledna jak uvádí ve svých pamětech), stačil ještě napsat rozsáhlou odpověď V. Biřákovi na jeho dopis z 27. listopadu. V tomto dopise A. Dubček bod za bodem vyvrací různá Biřákova obvinění vůči němu ze špatné politiky. Konkrétně vyjmenovává, kdo byl za který úkol zodpovědný a jak jej splnil, či spíše nesplnili Kolder, Indra, Štrougal, Chňoupek, Biřák a další.

Bylo by zajímavé zeptat se ještě dnes „nevinného“ V. Biřáka, jak se cítil, když četl Dubčekovu úvahu: *„Po 21. srpnu zůstává stále otevřena otázka, jaké informace o vedení strany a státu a o našem postupu dostávali spojenci a zda někteří soudruzi a možná i část vedení strany nepracovala na jiném postupu, který se podstatně lišil od stanoveného postupu pléna a předsednictva ÚV KSČ. To ve svých důsledcích mělo za následek zásah pěti zemí Varšavské smlouvy. Přitom některé kroky ministerstva vnitra (Šalgovič) svědčí o tom, že se obešla i hlava státu – prezident. Některí soudruzi dokonce tvrdili, že jím byly známé kroky související s 21. srpnem a že na nich aktivně spolupracovali.“*

Obdobně jako v dopise Husákovi varuje před některými tendencemi v politickém vývoji, připomínajícími padesátá léta: *„Padesátá léta, to nejsou jenom politické procesy. Je to i zasetí a postupné rozvíjení psychózy strachu, nedůvěry, podezírání... Nejvíce ze všeho mne znepokojuje, že se nepozorovaně oživuje a uvádí do praxe teorie hledání nepřítele uvnitř strany. To vede i k umělé konstrukci nepřítele uvnitř strany a hlavní nápor se soustřeďuje zvláště na členy strany.“* V závěru dopisu ho opakovaně vyzývá, aby se neoháněl přátelstvím k němu a nezneužíval slovo přítel a spolupracovník.

Když A. Dubček psal tento dopis, neměl zřejmě ani tušení, co všechno V. Biřák o něm doslova „natáral“, napovídal nesmyslů, na zasedání Krajského výboru KSS v Košicích 8. ledna 1970. Kromě jiných pomluv a lží zde vyslovil dokonce takovou nehoráznost, jako by mu Dubček nabídl, že bude v zahraničí získávat zprávy od Američanů – kteří mu důvěřují – a předávat je Rusům. I když nejdříve prohlásil, že to, co jim říká, nelze veřejně publikovat, jako

pravá drbna prozradil, že Dubčeka posílají do Turecka, neboť se obávají jeho vlivu na národy, aby ho izolovali, aby z něj národ nemohl udělat mučedníka, aby ho nemuseli postavit před soud. Protože: *„Žádný politický proces by této straně nepomohl. Ani vnitřně, ani mezinárodně.“*

Koncem ledna 1970 konečně odstartovalo poloprázdné letadlo Čs. aerolinií z Ruzyně přímo do Ankary. Během letu se A. Dubček i paní Anna těšili velké a upřímné pozornosti dvou letušek, za niž je zakrátko po návratu čekal vyhazov. Po přistání, již na letišti v Ankaře, se A. Dubčekovi dostalo neobyčejně vřelého přivítání od množství obyvatel. A teprve po hodině, za asistence policie, mohl odjet do rezidence čs. velvyslanectví. Při předávání pověřovacích listin na MZV Turecka byl nad rámec běžných diplomatických zvyků přijat na nejvyšší úrovni, včetně prezidenta Ceodeta Sunaiho.

Během pobytu v Ankaře se Dubčekovi těšili velké pozornosti a přízně tureckých činitelů, ale i obyvatel. Značné pozornosti se „těšil“ i v malém kolektivu čs. velvyslanectví. Dubček záhy vycítil, že je sledován, že Husák se mu snaží pobyt v Turecku znepříjemnit. A jeho původní obavy, jak je uvedl v citovaném dopise Husákovi, se změnily ve vážné podezření, že ho chtějí donutit k emigraci. K tomu, aby požádal některou západní zemi o politický azyl. To by byla voda na mlýn husákovské a bílakovské propagandy, aby z něho mohli udělat zrádce.

Skutečně také řada zemí – USA, Kanada, Francie, Austrálie, Švédsko a další – nabízela Dubčekovi pohostinství, což on s díky odmítl, protože byl rozhodnut, že se děj se co děj vrátí do vlasti. Když se z různých zdrojů dověděl, že Husák a spol. mají v úmyslu zabránit mu v návratu, rozhodl se k návratu za každou cenu. Po dohodě s manželkou, za pomoci přátel si obstaral letenku z Istanbulu do Budapešti, odkud je to domů jen pár kilometrů. Počátkem června 1970, v nočních hodinách, opustil nepozorovaně rezidenci, taxíkem dojel na nádraží a vlakem do Istanbulu, kde nasedl do maďarského letadla. Ale Husák, zavčas informován J. Kádárem, vyslal do Budapešti své-

ho emisara Fr. Dvorského, předsrpnového člena ÚV KSS, který Dubčeka dopravil z Budapešti do Prahy.

První informace, kterou se v Praze dověděl, bylo sdělení o jeho vyloučení z KSČ. 24. 6. byl oficiálně odvolán z funkce velvyslance. Zasedání ÚV KSČ 25. -26. 6. 1970 jeho vyloučení potvrdilo a sdělovací prostředky zveřejnily. Tato zpráva se rychle rozšířila do celého světa. Svědčí o tom i reakce jednoho z nejznámějších spisovatelů a historiků Francie, Luise Aragona. V řádcích adresovaných A. Dubčekovi bezprostředně po zveřejnění uvedené zprávy, píše: *„Drahý soudruhu Dubčeku, budou Vás moci vyhnat odkudkoliv, ale nikdy Vás nebudou moci vypudit z mého srdce. Aragon.“*

První starostí A. Dubčeka po návratu domů bylo zajistit také návrat manželky. Žádost, aby pro ni mohl odjet nejstarší syn, byla zamítnuta. Přesto, za pomoci přátel a pod tlakem zpráv zahraničního tisku o krizové situaci paní Anny, selhal Husákův pokus udělat z ní rukojmí. Řada obyvatel Ankary pak polévala kola auta, které ji odváželo na letiště – na tradiční znamení přátelství – aby se šťastně dostala domů.

Po návratu Dubčeka i jeho manželky do Bratislavy ke svým třem dětem a Dubčekově matce, nastalo pro něj jakési několikaměsíční politické vakuum. V průběhu marného hledání nějakého odpovídajícího zaměstnání v černém řemesle, v němž byl vyučen a v kterém kdysi řadu let pracoval, zjistil, že je obklopen jakousi neviditelnou zdí a všude slyšel zamítavou odpověď. Ukázalo se, že to, co V. Biľak nalhal na zasedání předsednictva KV KSS v Košicích v lednu 1970, pokračuje. Posléze dostal pokyn, aby vyčkal, než bude rozhodnuto o jeho zařazení. Husákovo vedení zatím několikrát jednalo o tom, jak Dubčeka izolovat od veřejnosti.

Počátkem října byl pozván na ÚV KSS k tajemníkovi a členu předsednictva Vačokovi, který mu sdělil, že vedení strany rozhodlo, aby nastoupil do Výzkumného ústavu důchodového zabezpečení jako starší referent. Tuto nabídku ale Dubček odmítl, protože jednak chtěl dělat něco praktického a jednak se obával, že by toto zařazení mohlo být zneužito proti němu. V dopise prvnímu

tajemníkovi ÚV KSS a členu předsednictva ÚV KSČ J. Lenártovi z 3. 11. 1970 mu vytkl, že byl postaven před hotovou věc, bez předběžného jednání s ním. Současně mu připomenul, že mu dosud nebylo umožněno slíbené lázeňské léčení, a že podle jednání s tajemníkem Vačokem o jeho léčení musí rozhodnout předsednictvo ÚV KSS, přičemž prý není vhodné, aby jel do Karlových Varů. Stejně tak prý není vhodné, aby si záležitost vyřizoval sám, ať již na ministerstvo zahraničních věcí (MZV) nebo na ministerstvo zdravotnictví (MZ) či jinde. Dále Lenárta informoval o svém odmítnutí požadavku MZV, aby podepsal „dohodu“ o rozvázání pracovního poměru k 15. září 1970, neboť mu nebyla sdělena zákonná výpovědní lhůta, aby si mohl sám vyhledat zaměstnání.

V závěru dopisu žádá o vydání pokynu MZ, aby mohl konečně nastoupit léčení. Žádá o souhlas, aby mohl nastoupit do zaměstnání ve své původní profesi a aby mu MZV řádně vyplácelo plat a rodinné přídatky na děti, které jsou mu zadržovány.

A. Dubček se v těchto dnech ocitl ve stejné situaci jako státsice jeho stoupenců, komunistů i bezpartijních. Tuto skutečnost charakterizoval ve svých pamětech konstatováním, že se ocitl „v dobré společnosti“, i když se mu dostalo mimořádné pozornosti bezpečnostních orgánů jako obzvlášť nebezpečnému „kontrarevolucionáři“ či „pravcovému oportunistovi.“

Byla to doba, kdy jednotlivé frakce a skupiny „vítězů“ – husákovští pragmatci či realisté, bílakovští dogmatici a konzervativci, novotnovští ultrakonzervativci i první renegáti reformního vedení atd., – rozvinuli mezi sebou zápas o prosazení svého pojetí normalizace a konsolidace, své pojetí „Poučení z krizového vývoje“, které začali připravovat, a pochopitelně i o svůj podíl na moci. Ale společně prosazovali a prosadili krutou mstu proti představitelům reformního hnutí a jejich stoupencům ve stranických prověrkách a masových čistkách. Celý tento proces byl z pozadí dirigován a urychlován různými emisary a zmocněnci moskevského Kremlu. Několik set tisíc vyloučených a vyškrtnutých komunistů a desetitisíce nestraníků bylo odsouzeno do role neplnoprávných občanů,

což bylo zpravidla spojeno nejen se ztrátou zaměstnání a jejich odchodem do kotlen, k lopatám a bagrům, ale i s postihem jejich rodin včetně dětí, které například ani nemohly pokračovat ve studiu... Byla to doba likvidace elity národa ve všech oborech lidské činnosti. Stačilo k tomu málo: nesouhlasit s intervencí varšavské pětky a nebát se to říci nahlas. Byla to doba nástupu „pravověrných“ outsiderů ~ kariéristů. Byla to msta amorálních primitivů.

Oficiálním dokumentem, který měl kodifikovat všechna tato opatření, a jakousi biblí normalizační a konsolidační věrouky se stalo „Poučení z krizového vývoje ve straně a ve společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, schválené plenárním zasedáním ÚV KSČ v prosinci 1971. Základním cílem tohoto „dokumentu“ bylo dodat Kremlu, ale také pro vlastní pseudosvědomí Brežněvovských stoupenců, přesvědčivý „důkaz“, že v Československu byla doopravdy kontrarevoluce a že tudíž vojenská intervence byla nejen nutná k záchraně opravdového – rozuměj podle představ Kremlu – socialismu, ale dokonce „vyžádaná“ tisíci čs. komunistů, případně i nekomunistů. Proto – podle „Poučení“ – byli reformní představitelé vylíčení jako pravicoví oportunisté a zrádci, a naopak vlastizrádci, jako V. Biřak, D. Kolder, A. Indra, O. Švestka, A. Kapek, coby představitelé „zdravého jádra“ a skuteční vlastenci. Vojenská intervence a okupace byla překvalifikována na bratrskou internacionální pomoc atd. O mimořádném zájmu Brežněvova vedení na vypracování takového dokumentu svědčí i jednání československého velvyslance B. Chňoupka s tajemníkem ÚV KSSS Katuševem 4. 11. 1970 a Chňoupkova zpráva G. Husákovi. Podle sovětských požadavků neměly formulace „Poučení“ v žádném případě vyvolat dojem, že vstup vojsk byl dílem nějaké skupiny spiklenců. Měly zdůraznit odpovědnost Dubčeka a ocenit zásluhy Husáka a Svobody...

Nakonec došlo i na procesy s představiteli rodící se opozice. I když se už nevěšelo a „vítězové“ se spokojili s dlouholetým žalářováním odsouzených. Strach z mezinárodního ohlasu a odporu nedovolil Husákovu vedení inscenovat procesy proti vedoucím

představitelům reformního hnutí, proti A. Dubčekovi, J. Smrkovskému, Fr. Kriegelovi a dalším. Přesto se v řadách „vítězů“ a hlavně v řadách pracovníků ministerstva vnitra objevila touha takové procesy inscenovat. Avšak ani Kreml neměl – z mezinárodních důvodů – zájem na takových procesech.

V atmosféře, jak byla vylíčena, po odmítnutí několika dalších nabídek, se Dubček rozhodl přijmout nabídku, odsouhlasenou vedením strany v Praze i v Bratislavě, nastoupit 1. prosince 1970 jako vedoucí mechanizátor Západoslovenských státních lesů na Lesní správě Krasňany. Při pohovoru s tajemníkem ÚV KSS Vačokem mu bylo přislíbeno, že když nastoupí na toto místo, bude mu umožněno odjet do Prahy, aby si mohl vyřídit formality na MZV, spojené s nástupem na nové pracoviště. Dubček souhlasil a 3. prosince odjel do Prahy vyřídit tyto záležitosti a současně obstarat některé náhradní díly pro podnikové závody. Jeho počáteční uklidnění, že bude mít práci, stálý i když nevelký příjem a hlavně že bude opět mezi lidmi, však vzalo brzy za své.

Představitelé Husákova režimu, zvláště ale jeho bezpečnostní orgány, byli totiž jiného názoru. I když si Dubček záhy vysloužil pověst nejlepšího zásobovače na Slovensku, byl vůči němu zvolen postup jako k nejnebezpečnějšímu nepříteli. Byl vyloučen ze všech společenských organizací, z odborů, ze Slovenského mysliveckého svazu, ba dokonce i ze Slovenského svazu protifašistických bojovníků, ačkoliv byl obecně znám jako ilegální pracovník a partyzán ve SNP. Málo je známá skutečnost, že byl také degradován z podplukovníka na vojína. Součástí degradace Dubčeka jako občana bylo i odebrání loveckých zbraní. V dopise Krajské správě SNB v Bratislavě z 24. 2. 1971 protestuje proti jejich odebrání a dokazuje jeho neodůvodněnost a nezákonnost. Žádá zrušení původního rozhodnutí Městské správy VB z 11. 2. 1971. Marně se však odvolává na svou občanskou bezúhonnost i na skutečnost, že když omezil na minimum své společenské styky a zábavu (kino, divadlo, sport), myslivectví mu zůstalo jako jediný zdroj rozptýlení.

Nezůstalo však jen u těchto forem diskriminace a šikanování. Z dopisu A. Dubčka ministrovi vnitra ČSSR R. Kaskovi z 8. 12. 1970 se dovídáme, že současně s jeho nástupem do práce byla orgány ministerstva vnitra zahájena akce „Bříza.“ Trvalý a systematický dozor nad pohybem a životem A. Dubčka, jeho rodiny a přátel. Dozor, který se později změnil v soustavné šikanování a terorizování. **Dubček se stal nehlídanějším domácím vězněm Husáka.**

V dopise Kaskovi popisuje, jak jako zkušený odbojář záhy zjistil, že při své cestě do Prahy, v Praze, při vyřizování svých záležitostí i při obstarávání náhradních dílů ve skladech v Horních Měcholupích, ale také při pochůzkách včetně oběda, byl sledován orgány bezpečnosti. Spolu se svým přítelem, bývalým tajemníkem O. Jarošem, v jehož autě jezdili, je trochu „povodili“ po Praze.

A. Dubček dále uvádí, že tento dopis nepíše jako stížnost a dává v úvahu, zda by se jeho kontrola nemohla organizovat nějak kulturněji. Že on se chce věnovat své práci a rodině a že není žádný protisocialistický živel.

Postavení A. Dubčka v podniku bylo záhy zkomplikováno nástupem nového ředitele – hlídače, který se nerozpakoval mj. kontrolovat a zabavovat jeho poštu.

Teprve 20. května 1971 dostal A. Dubček odpověď Správy vyšetřování StB – FMV na své trestní oznámení proti V. Novému ze 4. září 1969. Dověděl se z ní, že z obsahu napadených výroků V. Nového nelze vyvodit závěr, „že jde o výroky, kterými by byl hanoben představitel republiky“, a proto byl případ odložen. Na toto rozhodnutí reaguje Dubček dopisem FMV – Správy vyšetřování StB ze dne 13. 9. 1971. Trvá na opodstatněnosti svého podání a uvádí, že za Novým kritizovanou činnost masmédií v roce 1968 byl odpovědný B. Chňoupek, který nyní rozpoutal veřejnou kampaň proti němu podle zásady „zloděj křičí, chyťte zloděje“, aby sám sebe zachránil.

V jednom ze svých prvních dopisů generální prokuratuře, k němuž připojil kopii dopisu Hlavní správě StB a Inspekci MV

SSR, Dubček zaznamenává další z řady případů soustavného sledování orgány StB z té doby. Bylo to někdy v polovině roku 1971, kdy se zúčastnil soutěže zručnosti lesních dělníků na Lesním závodech v Partyzánském. Po skončení soutěže požádal místní pracovníky, zda by mu mohli vystavit účet na jeden špalek, který zůstal po soutěži. Napadlo ho, že by si z něho vyrobil zahradní stůl. Bylo mu však nabídnuto, že mu připraví lepší kus, který by lépe splnil účel. A. Dubček nakreslil potřebný rozměr kulatiny na papír, ale když jej jednomu z dělníků předal, zpozoroval, že ten odešel v doprovodu neznámého člověka, který se tam mezi nimi pohyboval, na záchod, kde, jak později zjistil, mu musel ukázat „záhadný lístek“ od Dubčeka. Na slíbený kus kulatiny pak čekal marně a ani se tomu nedivil.

Pro představitele Husákova režimu však byla každá záminka k šikanování vítaným zpestřením. Využili proto i toho, že se A. Dubček nezúčastnil listopadových voleb, které připadly právě na jeho padesáté narozeniny – na 27. 11. 1971. Za tento „zločin“ byl donucen se zodpovídat na schůzi ZV ROH 23. 12. 1971 za účasti zástupců vedení podniku a základní organizace KSS. A. Dubček objasnil motiv svého „zločinu“ a obhájil se. Odvolal se na Ústavu ČSSR a vysvětlil, že zákon nenařizuje povinnost volit, ale že dává občanovi právo, možnost volit a že už toto by mělo k vysvětlení postačit. Současně však nezakrýval, že nešel volit také v důsledku svého rozladění z toho, že je obviňován z protistranických postojů, z revizionismu, oportunismu, anti-sovětismu, protiinternacionalismu a z nepřátelství vůči pracujícím lidu. Že to byl výraz nesouhlasu s tímto obviňováním jeho i jeho rodiny a nesouhlasu s jejich šikanováním. V závěru své obhajoby uvedl:... „27. 11. 1971, tj. v den voleb jsem dovršil 50 let od svého narození a 32 let od vstupu do KSČ. Těžce jsem v této době nesl absolutní trest – vyloučení – i to, že jsem byl předsednictvem ÚV KSČ jako bývalý představitel oficiální politiky strany a státu, její první tajemník, ztotožněn s protistranictvím a nepřátelstvím k lidu a republice. Svůj vztah k socialismu projevuji a nadále budu projevovat ve své-

domité práci v nynějším zařazení, abych se tak nadále včleňoval do úsilí pracujících o rozvoj své vlasti.“

Účastníci tohoto jednání vzali Dubčekovo vysvětlení na vědomí bez jediného dotazu. Předseda ZV ROH přislíbil, že Dubčekovi bude dána plná podpora v plnění pracovních úkolů. A zástupce komunistů uvedl, že o jeho stanovisku bude informovat základní organizaci KSS.

Krátce po tomto jednání došel A. Dubček k závěru, že nebude dále mlčky snášet aktivity StB kolem své osoby a rodiny a rozhodl se napsat podání proti omezování své svobody bezpečnostními orgány. Toto podání, adresované Ministerstvu vnitra, Hlavní správě StB a Inspekci MV SSR ze dne 6. 1. 1973 odeslal také 2. 3. 1973 Generální prokuratuře SSR, neboť „prokuratura je podle zákona strážcem dodržování socialistické zákonnosti.“

To bylo zřejmě jeho první rozsáhlé a na konkrétních faktech založené podání proti orgánům bezpečnosti. Až dosud se totiž domníval, že nemá praktický význam apelovat na představitele bezpečnosti a strany, zvláště ne na krajské orgány, které tato opatření vůči němu a rodině nařizují a uskutečňují.

„Již téměř čtyři roky žiji v atmosféře těchto opatření,“ – píše, v úvodu podání. Možná vánoční a novoroční dny a vstup do nového roku 1973 mne podnítily k tomu, abych opět cosi napsal k činnosti Státní bezpečnosti, zvláště o svých poznatcích a faktech ze sklonku minulého roku – 1972.

Možná mě podnítilo opět psát i to, že i já jsem člověk (což vám asi mnoho neříká) a občan ČSSR, který má svou čest a svědomí, a jestliže chcete slyšet otevřené slovo, člověk, kterého ani vaše dýchání do týlu, stoupání na paty, ani vaše bdělé uši nepřinutí k tomu, aby před vámi klekl na kolena. Budu se snažit, abych toto i nadále duševně vydržel... i když musím také poznamenat, že vaše vytrvalé, hraní‘ na mé nervy není bez účinku na můj spánek, zdraví, moji rodinu a její ovzduší, na mou práci mechanizátora Státních lesů, na můj občanský život, který mi, zaručuje‘ Ústava ČSSR.“

Na následujících stránkách se omezil na výčet a popis řady konkrétních příkladů z poslední doby. Jak byl sledován ve dnech 5. -6. 11. 1972 při zabezpečování práce na Lesním závodě v Bánovcích nad Bebravou. Svým spolupracovníkům nic neprozradil, ale když jeho sledovači přijeli za ním až k horské chatě nad obcí Omastiná, kam ho ostatní pozvali do společnosti, šel motorizovaným sledovačům naproti a na zapískání šli za ním i spolupracovníci. Pochopitelně, sledovači rychle vycouvali po úzké horské cestě. Příští den však jeho sledování pokračovalo v Omastíně, v Bánovcích i v Trenčíně. Jako další příklad uvádí příhodu ze služební cesty na Lesní závod Trenčín 10. -11. listopadu 1972. Uvádí SPZ jednotlivých aut s osádkami sledovačů včetně jedné blondýny, o níž bude ještě řeč. Tentokrát na své sledovače upozornil své příbuzné, které v Trenčíně navštívil. Při návštěvě švagra se mu podařilo „nachytat“ právě onu blondýnu. Vyběhli totiž rychle do čtvrtého patra domu a zůstali tiše stát na schodišti. Po chvíli slyšeli opatrné kroky. A když ona blondýna došla opatrně ke čtvrtému patru, Dubček proti ní vystoupil a pozdravil. Ona se prudce obrátila a seběhla dolů na chodník. Mezitím Dubček a jeho příbuzní stačili vyjít na balkon, odkud ji zvali nahoru. Byla viditelně rozčilená, že byla odhalena, ale nereagovala. Obdobných případů, kdy dal Dubček sledovačům najevo, že o nich ví, uvedl v dopise několik. Uvedl řadu případů, kdy si zaznamenal datum, typy automobilů, barvu a čísla tak, jak se při sledování jednotlivé osádky střídaly.

„Po uvedení některých konkrétních faktů chci otevřeně říci, že je to ze strany bezpečnostních orgánů porušování naší socialistické zákonnosti. Proto je dopis stížností i podáním vůči porušovatelům zákona o Sboru národní bezpečnosti, občanských práv a Ústavy ČSSR.“

V další části dopisu Dubček uvádí, že on má svědomí čisté, ať ho Husákovo vedení obviňuje z čehokoliv. Že se netají názorem, že orgány bezpečnosti mají pro svou činnost „požehnání“ shora, což mu nebrání protestovat a nesouhlasit. To je jediné, co mi na mou

aktivní obranu zůstává. Nepatřím mezi zbabělce a ufňukance, za jakého mě označovali. Kdyby bylo zapotřebí, jsem ochoten, budu-li k tomu vyzván, kdykoliv před orgány (i státními) k tomu povolánymi se obhajovat.“

V závěrečné části svého třináctistránkového podání odmítá různá tvrzení o své nepřátelské, protisocialistické a protilidové činnosti. Potvrzuje své jednoznačné setrvání na pozicích socialismu, ale podle svých představ. Nedělá ze sebe hrdinu, přiznává, že postup bezpečnostních orgánů mu na spánku nepřidává a že ani v práci nemá potřebný klid.

„Víte, já nemám obavu o sebe, nepíše se rok 1950, i když projevy těchto metod se objevují v jiné formě. Mám obavu o lidi, kteří nic netušíce mohou být pro loajální vztah ke mně a mé rodině pracovní nebo jinak postiženi. Proto jsem své styky s lidmi omezil na nejnutnější míru.“ V závěru konstatuje, že se ale za to nedočkal ohleduplnějšího postupu vůči sobě. Ať si tedy orgány dále odposlouchávají telefon, cenzurují poštu, získávají informace na pracovišti, sledují ho pěšky nebo auty, budují své pozorovatelný a chodí za ním po ulicích, jestliže si myslí, že to přispívá ke konsolidaci. On se však nepokládá za vhodný objekt jejich pozornosti a nedá se vyvést z klidu.

„Já už nemám co ztratit. Nepracoval jsem ve straně pro funkci, postavení a pro peníze. Pracoval jsem ve straně z přesvědčení... Bude-li inspekce MV tuto záležitost šetřit, nechť se na tento dopis dívá jako na protest proti nezákonnosti... Hlavní smysl dopisu je v tom, že je podáním proti porušování socialistické zákonnosti a občanských práv.“

Odpověď na tento dopis – podání – však čekal marně. Odpovědí bylo pokračování v šikaně a terorizování jeho i rodiny, jak je to zřejmé z dopisu Federálnímu shromáždění a SNR z 28. 10. 1974, o němž bude řeč v kapitole následující. V této kapitole zaznamenávám ještě skutečnost, že došlo k prvnímu písemnému projevu A. Dubčka, který byl zveřejněn v zahraničí. Byl jím kondolenční dopis k úmrtí jeho nejbližšího spolupracovníka Josefa Smrkovské-

ho, adresovaný paní Katrin Smrkovské. Byl zveřejněn v Pelikánových římských Listech č. 2 z května r. 1974.

A. Dubček a J. Smrkovský byly nesporně dvě vůdčí postavy Pražského jara a nejdůvěrnější spolupracovníci a přátelé. Jejich cesty se však po srpnu 1969 – nikoliv však jejich vinou – rozešly. Do povědomí vznikající socialistické opozice se J. Smrkovský zapsal především dvěma veřejnými projevy. Svědectvím k roku 1968, zveřejněným v italském týdeníku „Giorni-Vie nuove“ v září 1971, a ve zvláštním čísle zářijových Listů r. 1971, posléze také v Listech č. 2 z 2. 3. 1975. Dále i dopisem L. Brežněvovi z 25. 7. 1973. J. Smrkovský v tomto dopise velmi podrobně popsal situaci v Československu, zejména represe proti bývalým členům KSČ, a důsledky normalizace pro další vývoj v zemi. Vyzval v něm k řešení československé otázky a SSSR k iniciativě v této věci, což by dobře zapůsobilo v široké české a slovenské veřejnosti a pomohlo by k obnově neformálních přátelských vztahů mezi ČSSR a SSSR. Uvedl, že pozitivní důsledky takového kroku by byly zřejmé.

Méně je ovšem známo, že dopis J. Smrkovského L. Brežněvovi byl doprovázen dopisem generálnímu tajemníkovi KS Itálie E. Berlinguerovi se žádostí o zprostředkování či předání dopisu Brežněvovi. Kopie tohoto dopisu z 25. 7. 1973 se zachovala i v korespondenci A. Dubčeka.

Své svědectví se Smrkovský rozhodl zveřejnit jednak jako reakci na biľakovsko-husákovský výklad Pražského jara v „Poučení z krizového vývoje...“ a jednak jako již nemocný člověk považoval za nutné zanechat svědectví o době a událostech. A pokud šlo o dopis Brežněvovi, došel pozorováním a vlastním hodnocením mezinárodněpolitické situace a různých změn v Brežněvově vedení i ve vedení v zemích varšavské pětky k závěru, že je možné hledat cesty ke zmírnění vnitropolitického napětí. Vážná nemoc ho však udolala a krátce před dovršením 63. roku svého života, 14. ledna 1974, zemřel.

Husákův režim se všemožně snažil o to, aby se veřejnost o úmrtí J. Smrkovského nedověděla, orgány Bezpečnosti se postaraly

o znesnadnění účasti jeho přátel a stoupenců na pohřbu. Příjezdová silnice ke krematoriu v Motole byla náhle zneprůchodněna fingovanou opravou. Autobusy a tramvaje končily své trasy o několik zastávek dříve a okolí krematoria bylo doslova obsypáno příslušníky VB a StB s fotoaparáty a kamerami. Připravena byla také vodní děla... Přesto se obřadu zúčastnilo na 1 500 lidí, přátel a příznivců, kteří se o pohřbu dověděli většinou ústním podáním.

A. Dubček se pohřbu nemohl zúčastnit, protože telegram, obsahující informace o pohřbu, mu byl po příslušné „kontrolě“ doručen až v hodinách konání pohřbu 18. 1. 1974. Proto okamžitě sedl ke stolu a napsal paní Katrin Smrkovské kondolenční dopis, který jí však odevzdal osobně po příjezdu do Prahy příštího dne. Vysoce v něm ocenil roli J. Smrkovského v národně osvobozeneckém protifašistickém boji v letech druhé světové války i po ní, jako představitele dělnické třídy a také v reformním hnutí v roce 1968 jako uznávaného tribuna lidu. Tvrdě kritizoval zradu G. Husáka na lidech a ideálech Pražského jara, zvláště na J. Smrkovském, za jeho vyloučení ze strany a obvinění z nepřátelství vůči straně, lidu a republice. Kategoricky obhajoval ideály Pražského jara a úsilí o jejich realizaci. A stejně kategoricky kritizoval současné vedení i situaci ve straně, v níž vedoucí role ve společnosti byla prosazována nikoliv přesvědčivostí programu, ale „komandováním, psychózou vynucené poslušnosti.“

Tento dopis, dopravený do Itálie jedním z příbuzných J. Smrkovského, pravděpodobně architektem Macháněm, zveřejněný italským týdeníkem „Giorno- Vie Nuove“ 13. 3. 1974, se stal významným politickým dokumentem a politickou událostí. Ne snad ani tím, že rozsáhlé výňatky z něj uveřejnily všechny přední italské deníky včetně „L' Unitá“ či přední světové noviny jako „Le Monde“ či „New York Herald Tribune“, ale především jeho obsahem a faktem, že ani po pětiletém šikanování a policejním teroru nepodlehł Dubček nátlaku a místo sebekritiky obhajuje socialistický charakter Pražského jara. Ačkoliv o tom výslovně nemluvil,

odhalil škodlivost teorie o Husákovi jako o „menším zlu.“ A zřejmě také, obdobně jako J. Smrkovský, předpokládal, že sovětské vedení v dané mezinárodní situaci bude mít zájem na uklidnění situace, proto neútočil jednoznačněji proti intervenci a perzekuci. Svým vystoupením naznačil, že na změnu situace k lepšímu nelze čekat se založenýma rukama. A poslední věta komentátora, že „vše nasvědčuje, že A. Dubček neřekl ještě své poslední slovo“, byla doslova prorocká.

V korespondenci A. Dubčeka – v pozůstalosti O. Jaroše – se dochovaly i fotokopie dvou dopisů Katrin Smrkovské prezidentu Svobodovi. Svědčí o tom, že Husákův režim a jeho orgány StB se vůči Smrkovskému i po jeho smrti chovaly a s jeho pozůstatky zacházely jako kanibalové. Nejen že bránily Katrin Smrkovské v řádném uložení urny s popelem na hřbitově, ale po jejím uložení do hrobu bez náhrobku urnu vyjmuly, aby pak paní Smrkovské oznámily, že byla 2. března nalezena na toaletě vlakové soupravy v Českých Velenicích. K tomu byla vymyšlena legenda, že ji zřejmě chtěl některý z přátel Smrkovského převézt do Rakouska, aby ji tam slavnostně pohřbil. Poté bylo opět rodině bráněno v uložení urny na hřbitově a doporučeno (příslušníky StB), aby si ji vzala domů. Katrin Smrkovská se od prezidenta Svobody odpovědi nedočkala. To vysvětluje i skutečnost, že na složce s dopisy je poznámka nějakého úředníka či pracovníka prezidentské kanceláře s nečitelným podpisem: „nereagovat a založit ad acta.“ Z další poznámky, sdělení od „s. Pudláka“, vyplývá, že do sekretariátu prezidenta republiky došly dopisy k založení 23. 9. 1974 a při tom konstatováno: „V sekretariátu PR neprotokolováno! bez č. j.“

Ú.j. P 150/75

U s n e s e n í

150. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 18. dubna 1975

k bodu 20: K protistraničným akcím Dubčeka a dalších osob
/s. G. Husák - účastník/

U s n e s e n í :

Předsednictvo ÚV KSČ

I. souhlasí s obsahem vystoupení s. G. Husáka na
společném zasedání ÚV NF ČSSR, ČSR a SSR 16. dubna
1975;

II. ukládá

1. s. G. Švestkovi

a/ zabezpečit, aby v Budém právu byl v nejb-
bližších dnech zveřejněn článek obsahující
činnost Dubčeka a dalších osob;

b/ urychleně připravit k vyobrazení stranického
aktivu brožuru obsahující fakta a argumenty
k odhousení minulá /s let 1968-1969/ i sou-
časné, straně a naší společnosti škodlivé,
činnosti Dubčeka a dalších osob;

2. s. J. Fojtíkovi a s. G. Švestkovi předložit
sekretariátu ÚV KSČ návrh opatření k dopisu
Havla;

III. souhlasí, aby na nejbližším zasedání ÚV KSČ byl
jeho členům a kandidátům předložen text obou
dopisů Dubčeka a dopisu Myrdka.

Provede: s. G. Husák
s. J. Fojtík
s. G. Švestka

V.

OHLAS DUBČEKOVA DOPISU FEDERÁLNÍMU SHROMÁŽDĚNÍ A SNR

Největší rozruch a ohlas v Československu i v celé Evropě vyvolal dopis A. Dubčeka Federálnímu shromáždění ČSSR a Slovenské národní radě z 28. 10. 1974. A to přesto, že ani v jedné z těchto institucí se nestal předmětem jednání. S největší pravděpodobností byl i tento dopis nejdříve předmětem pozornosti orgánů Obzinova ministerstva vnitra, neboť k předsedovi Federálního shromáždění A. Indrovi dorazil až 11. listopadu. Ten jej obratem – ještě téhož dne – podle předběžného dohovoru nechal doručit prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ G. Husákovi.

V úvodní části dopisu v rozsahu 24 hustě popsaných stran Dubček uvádí, že hlavním důvodem k jeho napsání je neustálé pošlapávání socialistické demokracie a zákonnosti ze strany orgánů Federálního ministerstva vnitra a Ministerstva vnitra Slovenské republiky. A to nejen vůči němu a jeho rodině, ale i celému jeho okolí, v němž se pohybuje: při služebních cestách, v soukromém životě, při návštěvách rodiny a přátel, na nákupech, při návštěvách lékaře či při cestách do práce. Dokládá to popisem šestnácti konkrétních příkladů za období od srpna 1973 do října 1974. Uvádí přitom i zjištěné typy aut používaných k jeho sledování a jejich SPZ. Uvádí, jak v nejednom případě dal sledujícím orgánům znát (např. oslovením pod záminkou různých dotazů), že ví o jejich „poslání.“ To také dokazuje, že Dubček nebyl žádný strašpytel.

Pro ilustraci zde uvádím alespoň jeden zdánlivě banální případ z počátku prosince 1973. A. Dubček se tehdy zúčastnil služební cesty pracovníků podnikového ředitelství na Lesní závod Topol-

čany, polesí Duchoňka, ve „funkci“ náhradního řidiče. A zatímco pracovníci ředitelství řešili na polesí problémy racionalizace práce a mezd, Dubček při procházce kolem hospodářských budov zašel do kovárny, odkud slyšel klepot kovářského kladiva. Slovo dalo slovo a místní kovář poznal v lesnické uniformě Dubčeka. A ten překvapeného krajana požádal, zda by nemohl zkusit, jestli ještě nezapomněl kovářské řemeslo. Dubček kdysi několik let pracoval v Dubnici nad Váhom jako kovář. Dohodli se posléze, že si udělají dvě ručně kované podkovy. Dohodnuto – uděláno. Pro oba aktéry toto náhodné setkání a společný prožitek přinesl pocit uspokojení a rozloučili se dlouhým chlapským stiskem ruky jako přátelé...

O tom, co následovalo, nechám „mluvit“ autora dopisu:

... následovalo velké šetření... Bezpečnostní orgány zatroubily na poplach. Na lesním závodě se zvedla vichřice. Poté na polesí, v kovárně, na podniku... Mnozí nezainteresovaní se divili, co jsem to jen udělal... že přinejmenším tam musel být nějaký tajný sjezd, kacířů' ... Divil jsem se především já, proč se mě nikdo neptá, nebo spolucestujících, mezi nimiž byl i předseda stranické organizace a dva jeho podřízení, kteří by zřejmě podali pravdivou zprávu.

Ale vyšetřovatelé museli asi pospíchat, když, nahoře' nahlásili že Dubček si organizoval v Topolčanech popularitu. Vyráběl podkovy, které rozdával tamějším občanům i s vyraženými autogramy. Žel, byl jsem asi poslední, s odstupem času, kdo to měl objasnit. (Nemusel být ten cirkus a obavy tolika lidí)... Skočil jsem domů a donesl podkovu... A jaké překvapení – nebyl ani na ní monogram... Ale umím si představit, co asi duševně prožívá takový člověk (na odlehlé samotě Duchoňka), který si život a práci představoval jednodušeji... a který neměl ani zdání o sprádaní, pavoučích sítí' bezpečnostních orgánů..."

Další stránky Dubčeka dopisu obsahují tvrdou kritiku husákovsko-bílačkovského normalizačního režimu, v níž odhaluje falešnost jeho normalizační bible, tzv. "Poučení z krizového vývoje..." , na niž husákovské vedení nutí přísahat věrnost tomuto režimu, a to nejen příslušníky KSČ. Dopis je současně zanícená a pře-

svědčivá obhajoba polednového reformního procesu, ale i tvrdá kritika jeho odpůrců, zvláště probrežněvovské frakční skupiny, která neváhala pozvat intervenční vojska k jeho zardoušení.

Dubček však v tomto dopise neobhajuje jenom sebe a své názory. Otevřeně a jednoznačně vystupuje na obranu všech tímto režimem nespravedlivě postižených politicky, morálně i sociálně. A nejen to. Jeho dopis je upřímnou a naléhavou obranou všeho lidu Československa proti nastolování režimu osobní moci:

„Oponuje se a – mírně řečeno – odmítá se můj závěr o systému osobní moci. Fakta v tomto dopise a v předchozí stížnosti jsou jasným svědectvím, dokazujícím tuto skutečnost. Určité složky Státní bezpečnosti jsou na jedné straně zneužívány k oné nezákonné činnosti a na druhé straně jsou i v ní tendence po moci a ovládání politického a veřejného života. Určité kruhy ve službách ozbrojené moci se cítí povolány k tomu, aby opět zaměřovaly svoji činnost dovnitř strany. Proto se sprádají pavučiny a organizují zpravodajové nejen na mém pracovišti, ale v celé společnosti. To ochromuje činnost a výchovnou politickou práci strany. Vede to k odumírání její hlavní funkce a nahrazuje se vládnutím, což je daleko jednodušší, ale nanejvýš škodlivé, a to nejen pro socialismus v Československu. Ve straně zbavené možnosti otevřené diskuse, pravidelné a účinné kontroly – i vyšších orgánů strany – roste korupce. Obavy o existenci vedou mnohé členy strany ke schvalování závěrů, s nimiž nesouhlasí. A tak roste skutečná dvoutvářnost: jinak na schůzi, jinak doma, v soukromí, mezi přáteli. Mezi lidmi vzniká lhostejnost, vytváří se atmosféra pokoutního donašečství, podezřívavosti a strachu, pokrytectví, namísto otevřeného stanoviska... jak na schůzích, tak i v tisku...“

„Lid je zbaven možnosti bez strachu, to je svobodně, mluvit o obsahu politiky strany, a tak rozhodovat o společenských záležitostech.“

V závěru dopisu Dubček konstatuje: *„Moc příslušné složky Státní bezpečnosti v ministerstvu vnitra je neomezená, i když existují zákony různého druhu... Pavoučí síť pronikají do celého života v zemi a ti, kteří je sprádají, potřebují obživu i požehnání. Nemohu to nazvat jinak než pravým jménem – zneužívání moci a porušování socialistických principů a zásad strany, porušování lidských práv.“*

Po několikaměsíčním marném čekání na jakýkoliv ohlas příslušných orgánů na svůj dopis se Dubček rozhodl k napsání dalšího dopisu. V tomto dopise z 1. 2. 1975, adresovaném opět Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě, mj. píše: „Smyslem, obsahem mé stížnosti byla nezákonná činnost Státní bezpečnosti – federálního i slovenského ministerstva vnitra, a aby mi byla dána možnost plně zastávat nynější práci u Státních lesů.“ Dále zde uvádí, že ačkoli své politické názory nikde nerozšiřuje a ničím se neprovinil, je nadále štván jako lovná zvěř a klade otázku, zda nemá právo na normální rodinný život, na přátele, na normální výkon svého nynějšího zaměstnání, k jehož výkonu daly souhlas nejvyšší politické orgány. Poukazuje mimo jiné na to, že řada těch, kdož byli v letech 1968-1969 ve vedení strany a státu a obhajovali polednovou politiku, své politické ambice a své spoluautorství normalizačního „Poučení“...maskují tvrzením, že neznali skutečnou situaci, „že nebyli informováni.“

Zde má Dubček zřejmě na mysli především Husáka, který tímto tvrzením omlouval svou zradu na něm i na ideálech Pražského jara.

V další části dopisu uvádí Dubček několik dalších konkrétních příkladů svého sledování a šikanování orgány Bezpečnosti.

V závěru dopisu pak docela vtipně působí citace oficiální zprávy ČTK z 22. 1. 1975: *„Demokratická frakce v americkém Senátu rozhodla v pondělí 45 hlasy proti 7 vytvořit zvláštní výbor, který bude vyšetřovat činnost Ústřední zpravodajské služby CIA, Federálního úřadu pro vyšetřování FBI i dalších výzvědných služeb... vyšetřit činnost... která omezuje a porušuje základní práva a svobody občanů USA. V posledním čase byly zveřejněny informace o tom, že CIA špehovala tisíce Američanů. Demokratický senátor... Stevenson prohlásil, že metody FBI jsou typické pro policejní stát.“*

Ani na tento dopis se však Dubček nedočkal žádné odpovědi. A Husákovu vedení se nadále tvářilo jako by Pražské jaro nebylo a jeho protagonista č. 1 nikdy neexistoval.

Zatím však tento „neexistující“ a neúnavný bojovník za pravdu a spravedlnost sepišoval další dopis. Ten však byl určen pro plá-

novanou mezinárodní poradou komunistických a dělnických stran. V tomto dopise z 29. 3. 1975, adresovaném politbyru Jednotné socialistické strany Německa (SED v NDR), politbyru Polské sjednocené dělnické strany a předsednictvu Komunistické strany Itálie, se na ně obrací s naléhavou žádostí, aby byla na nadcházející poradě posouzena a projednána kritická situace v Československu a v KSČ. Neboť podle něj situace v KSČ se již v roce 1968 stala záležitostí internacionální.

Ani v tomto desetistránkovém dopise, v němž uvádí příčiny současného kritického stavu, nebojuje jen za sebe, ale především za statisíce postižených neaktivnějších stoupenců Pražského jara:

„Statisíce komunistů (bývalých členů strany) jsou vystaveny sociálnímu útlačku, zbaveny své práce, jsou postihováni jejich děti, sourozenci, příbuzní. Silně je postižen nejen revoluční kádr strany, v převážné míře z dělnického jádra, ale i tvůrčí, vědecká a umělecká inteligence... Tito komunisté (zvláště komunisté) jsou zvláště registrováni ve všech kádrových a osobních odděleních a zvláště sledováni, aby nemohli najít své uplatnění na jiných pracovištích v jakékoli méně významné práci, kterou ovládají...

Celá složitost sociálního dopadu... vyjadřuje nerovnost nejen v právu na práci a vzdělání a jiná práva podle našich zákonů, ale staví je do nerovnoprávného postavení před zákonem, neboť většina z nich je pod policejním dozorem. Orgány Státní bezpečnosti tak stojí nad všemi zákony, ba neváhám říci i institucemi, zvláště nad soudy, prokuraturou, společenskými i masovými organizacemi, neboť, jak se říká, jsou všude a při všem... Nejen že slouží moci, ale staly se mocí.“

V druhé polovině dubna 1975 se v Československu rozpoutalo politické zemětřesení, jehož otřesy byly zaznamenány v celé Evropě. Jeho „epicentrem“ se stal Dubčekův dopis z října 1974.

Zatím se nepodařilo zjistit, jak se tento dopis dostal na Západ. Při pozdějším vyšetřování orgány ministerstva vnitra Dubček kategoricky popíral, že se tak stalo jeho přičiněním. Ať tomu však bylo jakkoliv – vždyť dopis k adresátům procházel rukama lidí v institucích včetně MV – v polovině dubna se jeho obsah objevil

na stránkách tisku jak na Západě, tak i v zemích Skandinávie: v rakouském „Kurýru“, v západoněmeckém „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ a v bonnském „General Anzeiger“, v „Listech – Blätter“, vydávaných ve Frankfurtu n. M., v britském „Observer“, v římských „Listech“ J. Pelikána, ve švédském deníku „Dagens Nyheter“, v dánském „Berlingske Tidende“, v norských „Dagbladet“ a „Aftenposten“ i v islandském listu komunistů „Thjóðviljinn.“ Předseda švédské vlády, sociální demokrat Olof Palme, ve svém projevu v Lindköpingu 13. dubna vysoce vyzvedl a ocenil Dubčekův dopis, jeho pevnost a odvahu, a vyslovil protest proti jeho šikanování. Podrobil kritice byrokratické diktatury sovětského bloku a Dubčekův politický i soukromý osud označil za odstrašující příklad. A redakce římských „Listů“ v komentáři k Dubčekovu dopisu – zveřejněném v téměř úplném znění – ocenila jeho statečnost a odvahu při obhajobě reformního procesu r. 1968, kritice stávajícího husákovského režimu a že nemluví jen o svých potížích a bolestech, „ale že mluví i za ostatní, ponížené a uražené“.

„Dubček dokázal tímto svým zásadním dopisem a celkovým postojem, že se nedá ani zlomit, ani umlčet. Žůstává synonymem odporu našeho lidu proti cizí okupaci a naději na obnovu národní nezávislosti a svobody v opravdovém socialismu, bez pavučin.“

... i tento dopis ukazuje, že A. Dubček se dál vyvíjí, že uzrává jako politik i člověk, který vysoce převyšuje ty, kdo se dnes dostali k moci jen díky cizí okupaci, ale jimiž naše národy pohrdají. A oni to ví, a právě proto se bojí. Proto trvá i nebezpečí pro Dubčka a jeho spolupracovníky z roku 1968.“

Shodou okolností, jako by to neviditelná ruka osudu správně načasovala, 8. dubna 1975 odesílá Václav Havel Gustávu Husákovi rozsáhlý dopis, v němž obdobně jako A. Dubček podrobuje tvrdé kritice situaci v zemi a metody vlády G. Husáka, vedoucí k totální politické, mravní a kulturní devastaci československé společnosti. Snad jediný podstatnější rozdíl mezi oběma dopisy je způsob myšlení a formulace politika a vybroušené formulace literárního dramatika.

Zveřejnění Dubčekova dopisu, jeho ohlas v Evropě a jako ona pověstná poslední kapka do poháru snad i Havlův dopis z 8. dubna vyvolaly u Husáka záchvat politické nepřičetnosti. 16. dubna 1974 se konalo společné zasedání ÚV NF ČSSR, ÚV NF ČSR, ÚV NF SSR ke třicátému výročí osvobození Československa. A šokovaní občané Československa se stali svědky, jak se z televizní obrazovky, z úst hysterického Husáka – a mimo původní program – valí žlučovité a nenávistné spílání na adresu reformních představitelů Pražského jara, zvláště pak na A. Dubčka. Neboť většina občanů ještě nezapomněla, že je to týž Husák, který po srpnu 1968, v touze po moci, zradil všechny své přátele, kteří se zasloužili o jeho rehabilitaci za nespravedlivé obvinění a věznění v padesátých letech jako „buržoazního nacionalisty“ a kteří mu upravili cestu zpět do politiky. Tentýž Husák, který v touze po moci zradil po srpnu 1968 ideály Pražského jara a jeho představitele, kterým ještě po návratu z Moskvy v srpnu 1968 přísahal věrnost. Připomeňme si: tenkrát na mimořádném 14. sjezdu KSS Husák prohlásil: *„Takže otázka stojí tak: alebo pevne podporiť, stát za Dubčekom a ostatnými, alebo im vyslovit nedôveru, niet tretej cesty... Já stojím plne za Dubčekovou koncepciou, bol som pri jej tvorbe, jeho budem podporovať, alebo s ním budem stát, alebo odídem.“*

Tentýž Husák nyní, slovníkem prokurátora Urválka, nechvalně známého z hrdelních procesů padesátých let, a podle známého přísloví „zloděj křičí, chyťte zloděje“, žlučovitým a nenávistným hlasem obviňuje všechny kritiky jeho režimu, zvláště pak A. Dubčka, ze zrady československého lidu ve službách imperialismu.

Nejdříve se pustil do „kontrarevolučních elementů“ z let 1968–1969, do „Pelikánů, Šiků, Pachmanů, Löblů“ atd., pak přešel na kritiku nejbližšího Dubčekova spolupracovníka J. Smrkovského. Podle Husáka se i on zapojil do „koncertu protičeskoslovenské propagandy“ a různí pohrobkové prý kolem něho „rozvinuli v posledních měsících kampaň proti nám s jeho tzv. paměťmi“, jejichž obsahem je „falzifikace historie, faktů, osobní chvástání.

Jeho jádrem je nenávist k marxistické (sic) politice naší strany a našeho státu, zavilý antisovětiismus.“

Ani sám G. Husák však nemohl věřit těm lžím, které chrlil na hlavy posluchačů v sále i diváků u televizních obrazovek. Nemohl přece věřit, že občané Československa ztratili paměť, že souhlasí s pronásledováním, šikanou, vynucovanou přetvářkou... Husák však zřejmě ztratil poslední špetku soudnosti a studu a jeho myšlení ovládla uražená ješitnost moci pána z odhalení jeho nahoty a živočišná nenávist v bezmoci tomuto odhalení zabránit. Jí také dal plný průchod, když přešel ke kritice Dubčeka.

„Teď, v posledních dnech, jsou velké senzace kolem dopisu Dubčeka, který formálně adresoval Federálnímu shromáždění, ale prakticky svým obsahem je určen mezinárodní reakci a buržoazní propagandě proti Československu. Pomlouvá v něm naši stranu a její politiku schválenou demokraticky volenými orgány a sjezdem, pomlouvá státní orgány, vzešlé z řádných demokratických voleb. Vymýšlí si pomlavy o jakémsi policejním teroru v Československu, kde prý Bezpečnost vládne nad vším. Pomlouvá naše spojenecké vztahy, pomlouvá Sovětský svaz atd., atd.

Pro kontrarevoluční obsah Dubčeka dopisu, ať už ho psal sám nebo se skupinou spřeženců, kteří se okolo něho, Smrkovského a některých dalších pohybovali, začali ho zveřejňovat v buržoazních státech takřka v jeden den a rozpoutali takový humbuk.“

V následující dlouhé tirádě Husák obviňoval Dubčeka ze všech smrtelných hříchů proti politickým, sociálním i kulturním zájmům lidu Československa v době Pražského jara, v letech 1968-1969. A opět v duchu přísloví „zloděj křičí...“ a v duchu své normalizační bible „Poučení...“ chrlí na adresu Dubčeka a Smrkovského obvinění ze zvrhlosti a zvrácené logiky: *„Taková zvrhlá a zvrácená logika i morálka je v těchto různých, dokumentech Smrkovského a Dubčeka a dalších, kteří vystupovali v posledních letech.“*

Po dalším farizejském výkladu, jak po svém nástupu do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ řešil spory se svými politickými odpůrci – stoupenci reformního hnutí – demokratickými, politic-

kými metodami, jako by statisíce lidí nebyly postiženy politicky, sociálně (ztráta zaměstnání), zbaveny plnoprávného občanství, jako by se nekonaly žádné procesy a nikdo nebyl žalářován, přešel k otevřeným výhrůžkám:

„Chci říci otevřeně, že i Dubček si může třeba zítra zabalit kufrы a odejít do kteréhokoliv buržoazního státu, jehož svobodu cení výše než revoluční vymoženosti našeho lidu, než socialistickou společnost. Může jít třeba zítra ke svým patronům a ke svým ochráncům.“

Poté se pustil do zcela nediplomatické, handlířské polemiky se švédským ministerským předsedou, proti jeho obhajobě Dubčeka a kritice jeho pronásledování:

... „Pokud vím, pan Palme se také považuje za představitele demokratického socialismu. Nabízíme mu Dubčeka třeba zítra jako experta pro demokratický socialismus, nebo třeba jako prověřeného instruktora. Pravda, nevím, co by řekl švédský lid, kterého si vážím, jestliže by tam za několik měsíců Dubček zruinoval švédské království tak jako v roce 1968 Československo.“

Další dlouhé minuty pak obviňoval Západ ze snahy využít vystoupení Dubčeka, Smrkovského a dalších k vyvolávání jakéhosi zemětřesení či revoluce v Československu. V závěru vystoupení se pak demagogicky a zjihlým hlasem vmlouval do přízně československého lidu vychvalováním jeho podílu na dosažených budovatelských úspěších jako základu skvělé perspektivy. A jako pozoruhodnost v jeho projevu zaznamenejme, že v celém vystoupení ani jednou nezaznělo jméno V. Havla, ani sebemenší zmínka o jeho dopisu z 8. dubna, ačkoliv jen o několik hodin později se stal předmětem jednání Husákova nejvyššího grémia.

Televizním vystoupením G. Husáka ze 16. dubna 1975 jeho vyhocená politická nepřičetnost a ztráta soudnosti zdaleka neodězněly. Svědčí o tom i záznam ze zasedání předsednictva ÚV KSČ 18. 4. 1975, na jehož pořadu bylo jednání „K protistranickým akcím Dubčeka a dalších osob.“ Úvodní informaci k jednání podal sám G. Husák. V rukopisných záznamech z jednání jeho vystoupení zachyceno není. Obsahují však stanoviska a návrhy

ostatních účastníků: Bilaka, Kempného, Lenárta, Hoffmana, Colotky, Hruškoviče, Jakeše i Štrougala. Od návrhu na pohovor s Dubčekem a jeho varování, přes návrh na jeho zesměšnění či rozbíjení jeho údajné skupiny, přes zesílenou pozornost Bezpečnosti, po návrh na trestní oznámení a uvěznění až po jeho vyvezení na Západ. Usnesením předsednictva bylo odsouhlaseno Husákovo televizní vystoupení a uložena řada úkolů: Švestka měl zabezpečit zveřejnění článku v Rudém právu, odsuzujícího činnost Dubčeka a dalších osob. Pro stranický aktiv měla být urychleně připravena brožura k odsouzení minulé (1968-69) i současné škodlivé činnosti Dubčeka a dalších osob. J. Fojtík a O. Švestka měli předložit sekretariátu ÚV KSČ návrh opatření k dopisu V. Havla. A konečně zde byl vysloven souhlas, aby na nejbližším zasedání ÚV KSČ byl předložen k seznámení text obou dopisů Dubčeka i dopisu (materiálu) Zd. Mlynáře „Teorie a praxe pokusu o reformu politického systému v Československu 1968“, který zaslal 14. 4. ÚV KSČ.

Redakce Rudého práva si pospíšila a již 19. dubna se na jeho stránkách objevil rozsáhlý článek, svým obsahem a názvem připomínající procesy padesátých let: „Cestou zrady.“ Jeho obsahem bylo jen žlučovité rozměšňování a opakování Husákova projevu a obviňování Dubčeka a dalších z podpory studenoválečnických plánů Západu proti zmírňování mezinárodního napětí a proti připravované konferenci o evropské bezpečnosti a spolupráci. Nemá tudíž smyslu se jím blíže zabývat. Důležitější je ale zaznamenat, že vzápětí po zasedání předsednictva ÚV KSČ 17. dubna byla zahájena na stránkách čs. tisku organizovaná kampaň na podporu Husákova projevu a odsuzování „zrádců“, Pochopitelně bez seznámení se skutečným obsahem dopisů Dubčeka a ostatních. Proto také sovětský velvyslanec Mackevič údajně upozornil Husáka, že podle důvěrných zpráv třetina členů KSČ s jeho hrubým vystoupením 16. dubna nesouhlasí, nebo má alespoň výhrady. Pověřený stranický aparát pak zjistil, že i v učesaných hlášeních z okresů a krajů se o tom skutečně píše.

Mezitím se již naplno rozběhla i mašinerie ministerstva vnitra a generální prokuratury, a to na žádost G. Husáka. Je to zřejmé i ze „Stanoviska k písemným projevům A. Dubčeka, V. Havla a Zd. Mlynáře“, které již 23. dubna 1975 odeslal generální prokurátor Feješ žadateli.

Pokud jde o dopisy A. Dubčeka, je zde jednoznačně konstatováno, že jejich obsah je nepochybně závadný. Pokud by bylo prokázáno, že je předal do zahraničí, o čemž je však vyslovena pochybnost, mohl by být potrestán vězením od tří do deseti let. V opačném případě by šlo o obvinění pro trestný čin pobuřování, za což je možno stanovit trest od šesti měsíců do tří let. A pokud by šlo o dopis adresovaný SED, orgány Bezpečnosti došly k závěru, že i když je „nepochybně politicky závadný“, vzhledem k adresátovi nezakládá podstatu trestného činu.

Rovněž u dopisu V. Havla došly k závěru, že „zakládá skutkovou podstatu trestného činu.“ Podobně jako Dubček „hovoří o všudypřítomné a všemocné síti tajné státní policie.“ A navíc, Havel dal dopis k dispozici akreditovanému novináři Pierre Regnetovi se žádostí, aby jej v zahraničí předal k otištění v plném rozsahu, což se stalo. To vedlo k závěru, že se Havel dopustil trestného činu podvracení republiky, za což může dostat od jednoho roku do pěti, eventuálně 3 až 10 let odnětí svobody.

Při hodnocení materiálu Zd. Mlynáře se posuzovatelé vyjadřovali velice opatrně, neboť prý Mlynář, jako bývalý prokurátor, se vyjadřuje opatrněji než Dubček a Havel. Spíše poťouchle a „využívá některých vytržených citátů z projevů roku 1968 k vyvolání nedůvěry vůči některým vedoucím představitelům KSČ...“ Nejspíše zde měli na mysli Husáka, Biláka a další. A v tomto případě došli k závěru, že *„prozatím nelze tedy s jistotou dospět k závěru, přestože při domovní prohlídce u Zd. Mlynáře z 23. 4. 1975 bylo zjištěno, že rukopis předal dalším osobám, že obsahem písemnosti byl spáchán trestný čin. Definitivní názor by bylo možno vyslovit až po důkladném prostudování písemnosti.“*

Jak již bylo naznačeno – současně s posuzováním dopisů byla zahájena rozsáhlá série policejních domovních prohlídek u bývalých představitelů a stoupenců Pražského jara, spisovatelů, novinářů, vědců a umělců, v Praze, v Brně a v Bratislavě. U mnoha z nich byly tyto prohlídky spojeny s výsledky v proslulé Bartolomějské ulici.

Jen v Praze bylo těchto bytových prohlídek provedeno 135: u V. Šilhána, Zd. Mlynáře, R. Horáka, L. Lise, J. Litery, V. Mencla, J. Křena, J. Zelenkové, P. Uhla a A. Šabatové, O. Jaroše (bývalého tajemníka A. Dubčka), M. Vaculíka, K. Kosíka, L. Kohouta, V. Prečana, L. Vaculíka, I. Klímy, VI. Kostrouna atd. V Brně to postihlo J. Špačka, A. Černého, Vašíčka, Schopfa a další, v Bratislavě M. Šimečku, I. Kadlečíka, A. Münzovou, A. Smutného, J. Brinzíka (Dubčková bývalého řidiče) a mnoho dalších.

Předmětem pozornosti Obzinových mužů byly různé samizdaty, časopisy, zvláště „Listy“ a „Svědectví“, knihy Froma, Garaudyho, Orwela, Köstlera, Šika, Machovce, ale také výtisky Akčního programu z roku 1968, staré ročníky Literárních novin. A nejen to. Nejznámějšímu československému filozofovi K. Kosíkovi zabavili dokonce i poznámky a přípravné studie ke dvěma publikacím, „O praxi“ a „O pravdě.“

Abychom byli stejně důslední, jako tenkrát G. Husák, dodejme ještě: jestliže až dosud byla kolem Dubčka dokonalá síť sledujících špiclů, kteří ho izolovali od společnosti, pak nyní nejenže se octl v palbě bezúspěšné kampaně, ale i v téměř hermetické izolaci. O jeho „bezpečnost“ se začali starat nejen Obzinovi „civilisté“, ale i lidé v uniformách. A 22. dubna 1975 bylo Dubčkovi orgány ministerstva vnitra ústně sděleno, že uniformovaná stráž a hlídky kolem jeho domu jsou rozestavěny proto, aby mu v případě potřeby poskytly ochranu.

Toto zdůvodnění připomíná výjev ze života zvířat. Jako když si přežraný tygr vynáší zbytek antilopy do větvoví stromu, aby mu ji jiná dravá šelma nesežrala.

Akce Obzinových mužů – akce „Bříza“ – dostala vystoupením Husáka nový impulz a mnohem širší rozměry.

Jestliže si ale G. Husák myslel, že se mu touto hysterickou kampaní podaří A. Dubčeka a další představitele opozice a kritiky jeho totalitního a současně lokajského režimu umlčet, či dokonce vymazat z paměti lidí, pak se hluboce zmýlil a dosáhl pravého opaku. Dopisy Dubčeka, situace v Československu a režim G. Husáka se po řadu týdnů staly předmětem pozornosti a úvah na stránkách evropského tisku i v dalších médiích.

Ve Švédsku, jak bylo obecně známo, se Pražské jaro těšilo hlubokým sympatiím. Tomu také odpovídala ostrá a kategorická reakce Olofa Palmeho na invektivy G. Husáka. Na shromáždění stockholmské organizace sociální demokracie 19. dubna mj. řekl: „Citoval jsem před několika dny z dopisu A. Dubčeka, který je v Československu šikanován tajnou policií. G. Husák pokládal za nutné vstoupit se mnou do polemiky. Já však nemám žádnou chuť polemizovat s Husákem, jako jsem nikdy nepolemizoval se saigonským prezidentem Thiem.“ Dále pak citoval výroky ministra Obziny, že „československá Bezpečnost učiní vše, aby odhalila a zničila každou opoziční činnost.“ Toto „odhodlání“ okomentoval Palme výrokem: „Tak mluví kreatury diktatur mezi sebou.“ Dále uvedl: „Je fakt, že český u slovenský lid je vystaven útlaču diktatury, kterou nenávidí a pohrdá. Do našeho pojetí solidarity s utlačovanými na celém světě musíme zahrnout i naději, že přijde čas, kdy československý lid opět získá svou svobodu.“

Na obranu Dubčeka, za jeho právo svobodně vyjadřovat své názory, a proti Husákově kampani vystupovali i představitelé západoevropských komunistických stran. Např. Výkonný výbor KS Velké Británie v prohlášení, publikovaném 13. května v „Morning Star.“ Nebo generální tajemník KS Španělska Santiago Carrillo. V interview pro pokrokový francouzský časopis „Nouvel Observateur“ z 22. 6. 1975 mj. řekl: „*Soudruh Dubček, jak známo, poslal dopis italským soudruhům, ve kterém žádá, aby příští setkání evropských komunistů diskutovalo také problém Československa. Tento krok považuji za naprosto oprávněný, neboť KS Itálie dala podnět*

k evropské konferenci komunistických stran. Komunistická strana Španělska bude na této konferenci podporovat právo soudruha Dubčka, aby mohl své názory svobodně vyjadřovat v Praze. Osobně bych k tomu chtěl podotknout, že lidé jako Dubček jsou nejlepší zárukou výstavy socialismu v Československu.“

Velký ohlas na Západě vyvolal také dopis K. Kosíka věhlasnému francouzskému filozofovi J. -P. Sartrovi, v němž mu vylíčil okolnosti domovní prohlídky husákovskou Bezpečností a zabavení rukopisů. Podstatnou část tohoto dopisu publikovaly všechny přední západní noviny a informace o něm přinesl rozhlas i televize. V redakčním stanovisku v oficiálním orgánu KS Itálie „L'Unità“ z 27. května se k tomuto dopisu uvádí: *„Fakta, citovaná agenturou ANSA (Italská tisková agentura), se nám jeví jako mimořádně znepokojující. Domovní prohlídka a zabavení rukopisů v soukromém bytě vědce představují opatření, která musí vyvolat nesouhlas a politování.“*

Jean-Paul Sartre v odpovědi na Kosíkův dopis a sugestivní otázku, „zda je vinen“, odpovídá: *„Ne, nejste vinen. Sám Váš dopis by postačil jako důkaz Vaší nevinu nejen mně, ale všem přátelům okupovaného a poníženého Československa.“*

J. -P. Sartre se ovšem nespokojil jen s uklidňující odpovědí Kosíkovi. A výsledkem jeho iniciativy byla výzva velké skupiny asi osmatřiceti předních evropských filozofů a univerzitních profesorů na obranu K. Kosíka a svobody vědecké činnosti. V ní se po vylíčení faktů o zabavení rukopisů mj. uvádí: *„Tento postup čs. úřadů uráží právo na svobodné vyjádření názorů. V tomto případě jsou zasaženy samotné základy svobodného myšlení. Žádáme proto čs. úřady, aby vrátily Kosíkovi zabavené rukopisy a zrušily zákaz výkonu odborné činnosti, který již po řadu let postihuje Kosíka a tlačí ho do ponižujícího postavení.“*

Obdobně jako se K. Kosík obrátil na J. -P. Sartra, spisovatel L. Vaculík napsal rozsáhlý dopis generálnímu tajemníkovi OSN Kurtu Waldheimovi. Formou vynikající eseye, hodné jeho pera, si L. Vaculík stěžoval na porušování lidských práv, na několika-

násobně nedořešené trestní stíhání, na dubnovou domovní prohlídku, při níž i jemu Bezpečnost zabavila mj. rukopis rozepsané knihy. V závěru dopisu v určité nadsázce vyslovuje obavy, aby porušování lidských práv nedospělo až do stadia, kdy se předmětem stíhání stane vlastní, ještě nevyjádřené, myšlení. A aby to nedospělo do stavu, kdy by „byly už novorozenatům vkládány pod lebku přístroje, zaznamenávající převalování jejich myšlenek z levé hemisféry do pravé.“ Dopis byl odeslán z Prahy 29. 7. 1975, jen několik hodin před slavnostním podpisem dokumentů Helsinské Konference o míru a bezpečnosti v Evropě v paláci Finlandia, 1. srpna 1975.

O hysterii G. Husáka kolem dopisů A. Dubčka se evropská veřejnost dověděla i z dopisu historika V. Prečana účastníkům Světového kongresu historiků z července 1975. Ani on nebyl ušetřen ponížením domovní prohlídkou. V dopise účastníkům konference líčí osudy proreformních historiků v podubnovém režimu G. Husáka. Protestuje proti pošlapávání základních lidských práv, proti diskriminaci pracovníků vědy a kultury a vyzývá své kolegy k solidaritě.

Zbývá ještě konstatovat, že G. Husák v této době zorganizoval odstranění L. Svobody z funkce prezidenta a dne 29. 5. 1975 se sám stal prezidentem.

Díky jeho hysterické reakci na Dubčkovy dopisy se ve dnech intenzivního jednání o uvolnění mezinárodního napětí a usilovných příprav závěrečné fáze Helsinské Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1. 8. 1975) stal A. Dubček nejhledanějším, ale také nejznámějším vězněm Husákovy režimu – i když vězněm bez mříží vězeňské cely. A národy Československa i celé Evropy si připomínaly, kdo stál v čele reformního hnutí v letech 1968-1969 a kdo ho zradil jako Jidáš Krista. Koho ani šestileté nejhrubší politické, policejní a sociální šikanování Husákovy režimu nezlomilo a neodradilo od přesvědčivé obhajoby myšlenek Pražského jara. Kdo neúnavně pokračoval v kritice totalitního policejního režimu i v boji proti diskriminaci statisíců postižených stoupenců reformního hnutí, proti porušování lidských práv a vůbec

proti politické, mravní i kulturní devastaci československé společnosti. Jméno Alexandra Dubčeka se stalo pojmem a po dlouhé týdny vévodilo v dlouhém seznamu aktivních bojovníků proti totalitnímu režimu G. Husáka.

VI.

NOVÁ DIMENZE AKCE „BŘÍZA“ A ORGIE STB

Husákova dubnová hysterická reakce na Dubčekův dopis Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě z října 1974 a jeho ohlas doma i ve světě našly svou přímou odezvu v maximálně možném zesílení všech opatření StB, zaměřených na sledování, izolaci, šikanování a všestrannou diskriminaci A. Dubčka, jeho rodiny, příbuzných, přátel i náhodných známých. Masmediální kampaň proti Dubčekovi a dalším „nepřátelům socialismu“, zahájená dubnovým vystoupením Husáka, veřejným obviňováním Dubčka ze zrady, z kontrarevoluce, z protilidové a protistátní činnosti, přímo vybízela autory akce „Bříza“ k organizování protidubčekovských provokací, ke snaze sestavit kolem něj nějakou „protistátní skupinu“, jejíž odhalení by mohlo Dubčka přivést do opravdové zamřížované cely.

Jestliže až dosud byl každý krok Dubčka a jeho rodiny pečlivě sledován a hlídán početnou skupinou motorizovaných i pěších dozorců StB v civilu, pak od této chvíle byl Dubčekův dům v Mišíkově ulici v Bratislavě také pod nepřetržitým dozorem uniformovaných orgánů Bezpečnosti (24 hodin denně). Toto opatření bylo Dubčekovi oficiálně zdůvodněno orgány ministerstva vnitra, aby mu prý bylo možno v případě potřeby poskytnout ochranu. Pod touto záminkou také uniformovaná stráž legitimovala každého, kdo přicházel do domu a kdo z domu odcházel, včetně kolemjdoucích, kteří se zastavili na kus řeči s jeho obyvateli. Je pocho-pitelné, že toto opatření vyvolalo v okolí velkou pozornost, ba i strach. Tak se např. stalo, že objednaný instalatér se raději vrátil,

S P R Á V A

o priebehu výsluchu Alexandra DUBČEKA, dňa 29. 8. 1975

V poslednej dobe v zahraničnej tlači boli publikované články pod rôznymi titulkami, ktorých spoločné bolo to, že :

- 1/ Ostro hanobili ČSSR a jej čelných predstaviteľov.
- 2/ Odvolávali sa "na ďalší - nový " dopis A.DUBČEKA, z ktorého citovali rozstiahle časti.

Na základe uvedeného, s cieľom vyjasniť okolnosti súvisiace s existenciou dopisu, jeho úniku - predaním do zahraničia ako i s cieľom dosiahnuť odmietnutie "nového DUBČEKOVHO dopisu" bolo prikročené k výsluchu A.DUBČEKA.

Výsluch bol prevedený dňa 29.8.1975 od 09.15 hod. do 16.30 hod. K výsluchu bolo prikročené, podľa pripraveného plánu výsluchu, ktorý previedli pplk. Jozef IVAN, náčelník 3.odboru SV-ŠtB, plk. Jozef VAVRO, zást.náčel.XII. S-FMV a plk. Ján KOVÁČ, náčelník XII.S-FMV. V úvode bol A. DUBČEK zoznamovaný s predmetom jedusnia a poučený bol o právach a povinnostiach v zmysle §-u 158 tr.por. Proti výsluchu samotnému ako aj k poučeniu nemal výhrady. Pri odpovedi na otázku : " či vie o článkoch v zahraničnej tlači, ktoré sa odvolávajú na jeho ďalší dopis ", vypovedal, že o tomto nevie nič, že o existencii týchto článkov nie je mu nič známe. Poznámkou sa zmienil o tom, že pochybuje vôbec, že nejaké články existujú. Po zapísaní výpovede, pri prechode k druhej otázke boli mu predložené noviny - časopisy, v ktorých boli publikované spomenuté články, s príslušnými prekladmi, / rakuský "KURIER", západonemecké "Frankfurter Allgemeine Zeitung", "Listy - Blätter", vydávané vo Frankfurte n/M. a "Listy", vydávané PETIKÁNOM".

*Zpráva náčelníka XII. správy FMV plukovníka J. Kováče
pro G. Husáka o výsledích A. Dubčeka.*

když viděl u vchodu k Dubčekům uniformovanou hlídku. Hodný zaznamenání je také příběh, vyvolávající trpký úsměv: okolo branky domu Dubčekových procházela paní s kočárem s malou holčičkou a s paní Dubčekovou se pozdravila. A malá holčička se docela vážně matky ptala: „Mamička, plečo stlázia ten dom, sak je dobre plilepený.“ Co si v tu chvíli myslel naslouchající „esenbák“, se již sotva dovíme...

Proti tomuto rozšíření dozoru a dlouhodobému omezování osobní svobody, občanských a lidských práv své rodiny, proti porušování zákonů, Ústavy, Charty OSN i usnesení Helsinské konference se tentokrát se stížností a žalobou obrátila na generálního prokurátora Slovenské republiky Dubčekova manželka Anna.

K této stížnosti a žalobě – v rozsáhlém osmistránkovém dopise z 12. 8. 1975 – uvedla řadu konkrétních příkladů. Kategoricky odmítla tvrzení G. Husáka v dubnovém projevu, že tvrzení o „omezování naší svobody není pravdivé, že dokonce i manžel může volně cestovat po republice apod.“ Uvedla zde, jak neustálé sledování a vulgární výhrůžky sledovatelů vůči ní, když se proti jejich drzým způsobům ohradí, velmi negativně působí na její psychický a zdravotní stav. Uvedla, jak byla její snacha ve vysokém stupni těhotenství sledována od návštěv lékaře až po odvoz do porodnice, a jak v jednom případě stresovaná sledováním upadla, přičemž jejího sledovatele, který byl těsně u ní, ani nenapadlo, aby jí pomohl, a pomohli jí až kolemjdoucí. Uvedla dále, jak její dva synové, vysokoškoláci, byli donuceni pracovat jako noční hlídači, jak jeden z nich byl vyloučen z bytového družstva a nejmladšímu bylo zabráněno ve studiu na vysoké škole. Uvedla také, jak se úřady snaží zbavit je jejich bytu atd.

V závěru dopisu opakuje:

„Protestuji a vznáším žalobu proti omezování méj osobní svobody, dětí a manžela. Vznáším žalobu proti porušování zákona, Ústavy, občanských práva především lidských práv, což se přiči nejen Chartě OSN, ale i závěrečnému obsahu Helsinské konference.“

Jen o několik dnů později, 29. srpna, byl A. Dubček podroben více než šestihodinovému výslechu orgány Bezpečnosti. Ze zprávy náčelníka XII. správy FMV, plukovníka J. Kováče G. Husákovi z 30. 8. 1975, se dovídáme, že výslech probíhal podle pečlivě připraveného scénáře, za účasti vysokých představitelů MV: plukovníka J. Kováče, náčelníka XII. správy FMV, podplukovníka J. Vávry, zástupce náčelníka této správy, a podplukovníka J. Ivana, náčelníka 3. odboru správy vyšetřování ŠtB.

Předmětem vyšetřování byly okolnosti „úniku“ Dubčekova dopisu z října 1974 do zahraničí a snaha vyšetřovatelů dosáhnout odmítnutí „nového Dubčekova dopisu“, tj. dopisu Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě z 1. 2. 1975. V tomto druhém dopise totiž Dubček urgoval odpověď na předchozí dopis, potvrzoval a zdůvodňoval jeho obsah a dokládal svou stížnost dalšími příklady.

V průběhu výslechu si Dubček velmi pečlivě přečetl všechny předložené články a zprávy zahraničního tisku, odvolávající se a interpretující jeho dopisy. Avšak přes veškerý nátlak a domluvy odmítl obvinění, že by se jakkoliv přičinil o odeslání svých dopisů do zahraničí. A nejen to. Podle zprávy Kováče Husákovi „prohlásil, že v předmětné věci už víc vypovídat nebude, protokol o výpovědi bez ohledu na to, co v něm bude uvedené, bez ohledu na to, jestli s tím souhlasí nebo ne, nepodepíše. Na tomto stanovisku setrval až do konce, navzdory obsáhlým rozhovorům, vysvětlením, zdůvodněním, a navzdory tomu, že mu byla opět připomenuta práva ale i povinnosti vyslýchaného.“

V průběhu vyšetřování Dubček údajně připustil, že toto jeho stanovisko nemusí být správné. Byl si vědom toho, že si svou situaci nijak nevylepší. Své stanovisko však zdůvodňoval nedůvěrou k orgánům StB, obavou z možného zneužití jeho podpisu. Kromě toho, podle něj, řešení tohoto problému považoval za nepodstatnou záležitost oproti situaci, v níž se již dlouhá léta nacházel nejen on, ale celá jeho rodina, za níž viděl vliv StB, respektive nějakého vyššího centra.

V závěru zprávy vyslovil plukovník Kováč mj. úvahu, že obsah a publikování článků v zahraničí Dubčekovi vyhovuje a že neřešením dílčích, pro něj nepodstatných záležitostí si chce vynutit řešení základních problémů své situace. Připustil také, že dopis, na který se západní autoři odvolávají, nemusel napsat Dubček. Skutečně také, dnes je již možné konstatovat, že zatímco obsah Dubčkova dopisu z října 1974 byl na západě interpretován či přetiskován přesně, interpretace jeho druhého dopisu z 1. 2. 1975 byla velice nepřesná, laděná jednostranně proti osobě G. Husáka, a to i v časopise Listy. A to byl také zřejmě jeden z motivů hysterické reakce Husáka. Jedině v tomto případě Dubček připisované autorství článku odmítl i dopisem redakci Listů, jak je zřejmé z dopisu plukovníka Kováče G. Husákovi z 18. listopadu 1975.

Ze zprávy Generální prokuratury SSR z 9. prosince 1975 je zřejmé, že šikanování a diskriminace Dubčeka a jeho rodiny nabývala stále větších rozměrů a všestrannosti. Přesně v duchu návrhů účastníků na zasedání předsednictva ÚV KSČ 18. dubna 1975. Nyní nešlo o nic menšího než o pokus nejhrubšího zásahu do majetkoprávních záležitostí Dubčeka a jeho rodiny, včetně úsilí zbavit je i vlastní střechy nad hlavou, tj. jejich domu v Mišíkově ulici č. 31. O dům, který Dubček řádně zakoupil od státu, zastoupeného Obvodním podnikem bytového hospodářství v Bratislavě. Trnem v oku husákovských orgánů se stala také Dubčkova chata u jezera v Senci, stavební pozemek v Trenčíně, který dostal Dubček jako příděl z konfiskátu ještě v roce 1948 a na němž postavil zahrádkářský domek, i část domku zděděného po smrti Dubčkova otce, v němž ještě bydlela vdova po otci Irena Dubčková a její příbuzní. A jak už to bývá, že kdo chce psa bít, hůl si vždycky najde, i příslušné orgány si pohotově vyhledaly potřebné paragrafy se žádoucím výkladem.

Stejně tak, v duchu diskuse, návrhů a usnesení ze schůze předsednictva ÚV KSČ z 18. dubna 1975, pokračovala proti Dubčekovi masivní vnitrostranická i veřejná kampaň ve sdělovacích pro-

středcích, obviňujících Dubčeka a další představitele reformního hnutí z kontrarevoluční, antisocialistické ba i protistátní činnosti.

V rozsáhlém hanopisu o 39 stranách „Cesta zrady“, určeném „jen pro vnitrostranickou potřebu“, byli A. Dubček, J. Smrkovský, Zd. Mlynář a další – slovníkem krvavých prokurátorů, Stalinova pacholka Vyšinského a jeho československé napodobeniny Urválka obviňováni z „protistranické, protisocialistické a kontrarevoluční činnosti.“ A proto „všechny důsledky za porušování zákonů ČSSR si ponesou sami.“

Současně ale Vasil Bejda, vedoucí ideologického oddělení ÚV KSČ a pravá ruka Vasila Biľaka, se snažil různými pomluvami vykreslit A. Dubčeka jako nějakého prostáčka, kterého využívají jako nastrčenou figurku. Na různých vnitrostranických aktivech např. tvrdil, že Dubčekův kondolenční dopis Katrin Smrkovské (psaný vlastní rukou – BA) zřejmě napsala „nějaká“ skupina lidí. Neboť prý Dubček při svém inteligenčním kvocietu by se k jeho formulaci těžko dopracoval. Že vlastně Dubček ani neměl zájem zúčastnit se pohřbu Smrkovského. Že Západ využívá Dubčeka jako figurku symbolizující čs. opozici, atd.

V téže době byla na obrazovkách televizorů rozpoutána bombastická kampaň kolem údajných odhalení činnosti protihusákovské opozice v zahraničí navrátilivším se čs. špiónem „kapitánem“ Minaříkem. Zvláště pak lidí kolem redakce římských Listů J. Peliána a rozhlasové stanice Svobodná Evropa.

V jednom ze svých vystoupení uváděl Minařík různé údaje o tom, jak se Dubčekův dopis Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě z října 1974 dostal přes Svobodnou Evropu do redakce Listů. Tvrdil, že Dubček tomuto dopisu, vypracovaném jeho přáteli, propůjčil pouze své jméno. A že i když jej Svobodná Evropa vlastnila již delší dobu, její „američtí přátelé se rozhodli, že tento dopis bude odvyšlán až ve dnech 14. -15. dubna 1975... až bude zajištěno současné zveřejnění v západoevropských sdělovacích prostředcích.“ Jeho zveřejněním prý sledovali narušení oslav 30. výročí osvobození Československa Sovětskou armádou.

Pro mladší čtenáře dodávám, že Pavel Minařík pracoval již od roku 1968 jako hlasatel rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Je ale více než pravděpodobné, že ambiciózní Minařík neodcházел do zahraničí jako čs. špion a tím méně jako kapitán. Ale jako tisíce dalších občanů, jako člověk toužící po sebeuplatnění, např. i jako herec. Avšak jako člověk bez potřebného vzdělání, bez maturity a po neúspěšných zkouškách na brněnskou AMU a tudíž bez potřebného nadání. Důkazem toho je mimo jiné i skutečnost, že redakce Listů nepřijala ani jeden z jeho nabízených článků, protože byly primitivně antikomunistické a zaměřené proti čs. ministerstvu vnitra a navíc byly napsány negramotně.

S různými pomluvami a závažným obviněním proti Dubčekovi vystoupil v té době i bývalý člen ÚV KSČ V. Šimečka z Plzně v dopise Ústřednímu výboru KSČ. A jeho sekretariát dal souhlas se zveřejněním tohoto dopisu jak v tisku, tak i v televizi.

Pro Husáka a jeho orgány Bezpečnosti, zvláště pak pro organizátory akce „Bříza „, byla ale všechna uvedená opatření proti Dubčekovi zřejmě nedostatečná. Proto byla doplněna ještě úsilím o totální izolaci Dubčka od všech jeho přátel. Nadmíru přesvědčivé svědectví o tom podává bývalý tajemník Dubčka Oldřich Jaroš v protestním dopise předsednictvu Federálního shromáždění a předsednictvu Slovenské národní rady z 28. května 1976. Tento dopis zaslal současně na vědomí i generálnímu prokurátorovi ČSSR a ministru vnitra.

8. května 1976 přijel O. Jaroš s manželkou Věrou a synem do Bratislavy na návštěvu Dubčkovy rodiny. Spolu s Dubčkovou manželkou si pak vyjeli na prohlídku známých míst, města a okolí, jako jeho bývalí obyvatelé. Sotva však opustili ulice města, na výpadovce směrem k seneckým jezerům – kde měli Dubčkoví chatu – zastavila je dopravní Bezpečnost pod záminkou technické kontroly. Až by se však její příslušníci zajímali o technický stav vozidla, odebrali osobní doklady nejen paní Jarošové, která vůz řídila, ale i jejímu manželovi. Přitom odmítli udat důvody a stejně tak se odmítli prokázat služebními průkazy. Vzápětí je donutili

odjet v doprovodu několika vozidel Bezpečnosti na ministerstvo vnitra SSR. Zde byli oba – každý zvlášť – podrobeni téměř čtyřhodinovému výslechu. Zatím jejich syn s paní Dubčkovou byli nuceni čekat v hale ministerstva.

Z otázek vyslyšajících, jakéhosi pana Cádra a pana Bystrického, O. Jaroš vyrozuměl, že jejich návštěvu v Bratislavě se snaží dát do souvislosti s blíže neurčeným trestním stíháním proti nejmenovanému pachateli.

O. Jaroš, neustále protestující proti porušování osobní svobody a svého práva kdykoliv a kohokoliv navštívit, odmítal na tyto otázky odpovídat. A v průběhu výslechu byl nucen vyslechnout řadu „varování“, či spíše výhrůžek, včetně šovinistických protičeských invektiv. Ačkoliv O. Jaroš ani slovem nenaznačil, že se chce setkat s Dubčkem, vyšetřovatelé prohlásili, „že zabrání mému setkání s ním a jeho rodinou teď i kdykoliv jindy. A nejen mně a mé rodině, ale i komukoliv jinému.“ Po opětovém protestu Jaroše, že „má právo setkat se s kterýmkoliv svobodným občanem této republiky – třeba i s Dubčkem“ a že se nemíní podrobit jejich svévoli, odpověděli, „že mému setkání s ním nebo jeho rodinou zabrání za každou cenu, že na to mají sílu.“ Když ale O. Jaroš žádal, aby mu toto rozhodnutí dali písemně, byl odmítnut s poukazem na jakýsi paragraf.

Obdobně byla vyslýchána i paní Jarošová, na jejíž adresu padaly mj. i výhrůžky, že mají možnosti prosadit, aby si již po Bratislavě nezajezdila. Nicméně po propuštění z výslechů nasedli všichni do auta a za doprovodu několika aut Bezpečnosti navštívili dům A. Dubčka.

Závěr Jarošova dopisu končí protestem proti omezování osobní svobody a občanských práv jeho, jeho rodiny i dalších občanů a konstatuje: *„Příslušníci ministerstva vnitra si počínají tak, jak jim to dovoluje současné politické klima.“*

Navzdory obrovskému všestrannému nátlaku na Dubčka, jeho rodinu i okolí, doplněnému o četné mnohahodinové výslechy na stejné téma, A. Dubček zůstal nezlomen a nadále vytrvale vzdo-

roval mašinérii Husákova režimu, nepřestal ji nebojácně kritizovat a současně obhajovat ideály reformního hnutí a politiku Pražského jara 1968 i jeho stoupence. Jeho odpovědí na kampaň, rozpoutanou proti němu projevem G. Husáka z dubna 1975, byl mimo jiné i jeho další dopis generálnímu prokurátorovi ČSSR J. Feješovi a předsedovi Nejvyššího soudu ČSSR J. Ondřejovi z 12. 4. 1976. Obsahem mnohastránkového dopisu a řady příloh je nejen kritika mlčení na všechny jeho stížnosti či jejich „přehazování“ z orgánu na orgán jako horký brambor, ale především podání proti ministerstvu vnitra ČSSR J. Obziny a ministerstvu vnitra SSR Š. Lazara, jakož i na řadu konkrétně uváděných příslušníků Bezpečnosti. Se žádostí o „zrušení bezpečnostních opatření, uskutečňovaných proti nám orgány ministerstva vnitra – Státní bezpečností a volat k odpovědnosti a vyvodit důsledky z porušování zákona v tom, že jsme bez rozhodnutí soudu již 6 let politickými vězni a vystaveni zvůli a teroru.“

Toto podání, jako již v mnoha jiných případech, dokládá pravdu o nezakrytém sledování, o terorizování a vyhrožování, o úsilí postihnout rodinu zbavením jí vlastní střechy nad hlavou a její totální izolaci od společnosti.

Jeden příklad – důkaz z mnoha:

„4. dubna 1976 jsem byl autem spolu s manželkou v Trenčíně. Ve škodovce... byli dozorcí č. Š/4 a č. 20. V polském fiatů č. Š/6 a č. 18 a v dalším č. . 30 a č. 6. V žiguli č. 7 a ve fiatů s páskem na kapotě č. 22 a nový muž, který nemá ještě poznávací značku. Dozorci v tmavozelené simce BAE 51-03 jsem pro vzdálenost nemohl identifikovat. Když jsme přijeli domů, syn říkal, že ho dva čekali již u vlaku při příjezdu z práce. Snachu přivedl strážný z večerní školy až k brance a počkal až odemkne a vejde. Díval jsem se z okna. Jestliže spočítáte, že obklíčení domu musí zůstat, spolu s přístupovými ulicemi, neoslabeno, a že neznám čísla těch, co v tuhle dobu hlídali další dva syny, lehko si spočítáte počet jednosměnné brigády.“

Ani za této situace však neztrácel Dubček humor, a tak se v jeho dopise dočteme i řady ironických poznámek na adresu bezpečnostního aparátu a Husákova režimu:

„Dovedete si jistě představit, jakou sílu přímo ve výkonu i v záloze... drží MV kolem mne, manželky, synů, snachy na několik směn po dobu těchto šesti let. Nevím, zda jsou také v brigádách socialistické práce, ale jsem si jist, že vůbec neaplikovali na svou, práci“ závěry listopadového pléna ÚV KSČ z roku 1974 o racionalizaci, úspoře a efektivnosti...“

Jako červený hadr na býka v aréně muselo na ministra vnitra Obzinu a jeho orgány také zapůsobit Dubčekovo opakování poukazu na zveřejnění zprávy Rockefellerovy komise amerického senátu o nezákonné činnosti orgánů CIA a FBI a jejím odsouzení, o níž informovala i ČTK a bratislavská Pravda z 12. 1. 1975.

Dubčekův dopis je příliš rozsáhlý a věcně obsáhlý, než abychom jej zde mohli důsledně interpretovat. Proto zaznamenávám ještě alespoň některá základní fakta. Dubček zde nesmlouvavě kritizoval Husáka a jeho vedení za útěk od reformní politiky a popření Akčního programu. Podal obžalobu na orgány čs. Bezpečnosti i za své zatčení a zatčení svých spolupracovníků 21. srpna 1968. Žádal zveřejnění svých odpovědí na pomlouvačnou kampaň ve sdělovacích prostředcích vedenou Minaříkem, V. Šimečkem, Husákem a dalšími. S podstatou svých stížností a kritiky na adresu bezpečnostních a jiných orgánů Československa se A. Dubček současně obrátil i na ÚV KSČ a jeho předsednictvo, jakož i na ÚV KSS a jeho předsednictvo. Dále na Krajskou prokuraturu v Bratislavě, a to dopisy z 21. 4. 1976. Krátce poté mu bylo sekretariátem předsedy Nejvyššího soudu ČSSR a sekretariátem Generálního prokurátora ČSSR (31. 5. a 2. 6. 1976) sděleno, že na svůj dopis z 12. dubna obdrží odpověď.

Týden za týdnem a měsíc za měsícem ubíhaly, odpověď nepřicházela, a na situaci A. Dubčeka a jeho rodiny se v podstatě nic nezměnilo. Avšak v mezinárodním dělnickém hnutí v Evropě došlo k několika událostem, které de facto znamenaly nejen obhajobu myšlenek a politiky Pražského jara, ale i jejich další

rozvíjení. A tudíž i obhajobu – i když ne vždy přímou – jejich protagonistů.

Dubčekův dopis Federálnímu shromáždění a Slovenské národní radě z října 1974 se mohl stát významným podnětem k diskusi na XV. sjezdu KSČ.

Zásluhou Husákova vedení se tak ovšem nestalo a sjezd proběhl v ovzduší strnulého normalizačního myšlení. Avšak na XXV. sjezdu KSSS v Moskvě (koncem března 1976) již byla situace značně odlišná. Zcela zřetelně se zde vyjevily rozpory uvnitř mezinárodního komunistického hnutí. Brežněv a jeho kamarila zahájili sice útok proti „modernímu revizionismu“ a „oportunismu“, ale dostalo se jim zřetelné oponentury. Generální tajemník KS Itálie, Enrico Berlinguer, kategoricky obhajoval z tribuny sjezdu linii své strany, která se v mnohém podobala programu čs. reformního hnutí z roku 1968, ba dokonce šla již značně dál. Řekl zde mj., že socialistická společnost musí nikoliv zmenšit, nýbrž rozvinout všechny vymoženosti demokracie. Na jejím rozvoji se mají podílet všechny organizace a politické strany. Musí být pluralistická a spočívat na podpoře většiny, musí respektovat svobodu názorů, náboženství, umělecké a vědecké činnosti, atd. A generální tajemník KS Španělska S. Carilla, který sice nebyl účastníkem sjezdu, za pobytu v Římě mj. prohlásil, že komunisté musí přijmout pravidlo demokracie a dostanou-li se za podpory většiny k moci, musí se zavázat, že ztratí-li tuto podporu, přejdou do opozice.

Ve vedení komunistických stran na Západě, zvláště v KS Itálie, Španělska a Francie, se diskutovalo o různých cestách k socialismu, o nezávislosti každé strany, o nevměšování a rovnosti ve vzájemných vztazích jednotlivých stran. Ne náhodou se proto v úvodníku francouzského listu *Le Monde* objevilo vtipné konstatování, že v průběhu sjezdu KSSS se na zdech Kremlu objevil „Dubčekův stín.“ Jiný autor glosoval tuto situaci konstatováním, že „strašidlo dubčekismu obcházelo dvacátým pátým sjezdem KSSS“ a když jej vyhnali oknem, „vrátilo se dveřmi.“ Metafora „strašidlo dubčekismu“ se v této době stala častým hostem v různých článcích,

komentářích i v titulcích úvodníků západního tisku. Když sovětské orgány ještě před sjezdem propustily pod tlakem evropské levice matematika Pljušče – po jeho dvouletém „lčení“ v psychiatrické léčebně – a bylo mu dovoleno odjet ze Sovětského svazu do Francie, na otázku, co považuje za nejdůležitější pro vývoj mezinárodního socialistického hnutí, odpověděl, že „československé jaro... Dubček a typ socialismu, který hlásal, jsou jediným vzorem a východiskem pro SSSR.“ Jak se později ukázalo, byla to přímo prorocká slova.

Úspěch KS Itálie v červnových volbách, kde získala 34, 8 % hlasů, potvrdil správnost jejího programu „italské cesty k socialismu“, ne nepodobného Akčnímu programu ze 68. roku.

Nejvýraznější pokrok byl zaznamenán na konferenci 29 evropských komunistických a dělnických stran v Berlíně ve dnech 29. -30. června 1976. Důkazem toho je i závěrečný dokument: Za mír, bezpečnost, spolupráci a společenský pokrok v Evropě. I pozorný československý čtenář si jistě povšiml, že zde není ani náznak o vedoucí úloze Moskvy. Zato zde našel řadu pozoruhodných formulací. Výzvu k politickému dialogu, spolupráci a společným akcím s demokratickými silami, k rozvíjení dobrovolné spolupráce a solidarity „při přísném dodržování rovnoprávnosti a svrchované nezávislosti každé strany, nevmešování se do vnitřních záležitostí, respektování svobodné volby různých cest v boji za pokrokové společenské přeměny a za socialismus.“ Tento dokument se odvolával na helsinské prohlášení o právu lidu každé země, aby si „samostatně, bez vnějších vměšování zvolil a rozvíjel svůj politický, ekonomický a právní systém“, atd. Avšak postoj Husákova vedení k výsledkům této kampaně velmi názorně charakterizuje mimo jiné i ekvilibristika redaktorů Rudého práva v úsilí o „roztřídění“ názorů některých účastníků konference – Ceauseska, Tita, Berlinguera a Marchaise – při zveřejnění výňatků z jejich příspěvků v Rudém právu dne 2. července 1976. „Meteorolog“ politické situace v Československu mohl v pravidelných zprávách hlásit: stav setrvalý.

Proto se také A. Dubček po několikaměsíčním marném čekání odpovědí na své dopisy opět zaktivizoval.

V jednom z posledních lednových dnů roku 1977 poslal ministr vnitra J. Obzina prvnímu tajemníkovi ÚV KSČ a prezidentu republiky G. Husákovi zásilku s průvodním dopisem – se stručným sdělením: „V příloze zasílám dopisy vyčleněné z poštovní přepravy a jejich fotokopie.“ Byly to dva dopisy A. Dubčeka z 22. 1. 1977. Jeden z nich byl adresován předsedovi čs. vlády L. Štrougalovi. Druhý generálnímu prokurátorovi ČSSR J. Feješovi a předsedovi nejvyššího soudu J. Ondřejovi. Dodejme k tomu, že byly odeslány jako dopisy „doporučené“!!!

V dopise L. Štrougalovi Dubček sděluje, proč mu v příloze posílá kopii uvedeného dopisu, a žádá ho, aby zvážil, zda je nadále únosné, aby byl vystaven teroru orgánů Bezpečnosti. Upozorňuje ho, aby si všiml zvláště události z 19. 12. 1976 v dopise popsané. Neboť mj. tato událost přivedla Dubčeka k tomu, že pokládal za potřebné „opět rozšířit žalobu a vás a vládu ČSSR o tom informovat.“

Dopis Dubčeka generálnímu prokurátorovi a předsedovi nejvyššího soudu navazuje na jeho dopis z 12. 4. 1976 a rozšiřuje jeho žalobu, protože „neustále jsem terorizován Státní bezpečností (jakož i celá moje rodina) a tento stav se událostí z 19. 12. 1976 dostal na horní hranici únosnosti.“

Následuje rozsáhlý výčet nejružnějších stížností, podání, odvolání a žádostí, na které nedostal žádnou odpověď. Místo toho byl nucen absolvovat asi deset mnohahodinových výslechů. Na dalších stránkách uvádí řadu konkrétních příkladů dokládajících jeho tvrzení. Uvádím zde alespoň jeden z nich, na nějž Dubček upozorňuje i L. Štrougala, a to v jeho autentickém podání:

„19. 12. 1976 jsem dostal od nich (pracovníků StB – B. A.) s předstihem vánoční nadílku. Byl jsem s manželkou, se snachou a jeden a půl roční vnučkou Žuzkou u rodičů snachy a jejich příbuzných... Vrátili jsme se kolem 20. hodiny. Zaregistroval jsem, že před bránou souseda parkuje auto tak, aby jeho posádka měla dobrý výhled na náš protější

vchod. Stálo přesně tak, jako v onen den, kdy mě přitlačila z obou stran auta (příslušníků StB – B. A.), což jsem popsal v podání generální prokuratury a nejvyššímu soudu (ze dne 12. 4. 1976). Pomohl jsem manželce a snaše do domu a vracel jsem se k autu na protější chodník přes vozovku. Šel jsem ze šikma tak, aby neonové světlo dopadalo na tvář hlídkujícího fízla. Byl od mého auta na 20-25 metrů. Postřehl můj záměr a prudce, s hvízdodem pneumatik, vystartoval od chodníku. Stačil jsem jen o vlas uhnout a špinavým koncem blatníku a nárazníkem se mi otřelo plášť. Ani sám nevím, jak jsem to stihl. Ale když před ním stálo moje auto, rozhodl se pro zpátečku. V tu chvíli jsem přiskočil k jeho dveřím a za zpáteční jízdy jsem mu je otevřel. Prudce zrychlil, až mě to strhlo na zem a on s hvízdodem ujel nahoru Slavínem. Na hvízdání kol při jeho prvním vystartování a zabrzdění před mým domem vyběhla manželka a sousedé povystrkovali hlavy. Bylo to vše tak rychle, že i tento popis je k tomu příliš dlouhý. Při této téměř bleskové akci jsem zaregistroval červenou škodovku MB BA s číslem 92-87... Svoji původní žalobu z 24. 4. 1976 rozšiřuji i na tohoto příslušníka StB.“

O sledování korespondence Dubčeka a jeho rodiny čtenář již jistě nepochybuje. Dubček opětovně žádá jeho zastavení stejně jako odposlouchávání telefonu a dalšího zasahování do osobních a občanských práv a záležitostí jeho rodiny. Ani v tomto dopise se však Dubček neomezuje jen na svou obranu a obranu své rodiny. Nepolevuje v kritice politiky husákovského normalizačního režimu, obhajobě neprávem postižených a pochopitelně v obhajobě reformní politiky Pražského jara i v otevřené kritice těch, kdož ji jako původní spolutvůrci zradili.

V této době Husákův režim rozpoutal divokou a nenávistnou kampaň proti právě vzniklé opoziční skupině Charta 77 a jejímu prohlášení z 1. ledna 1977. I když to byla převážně pražská, respektive česká záležitost, jejímž programem byla především obrana práv občanů a Dubček nebyl jejím signatářem, velice kategoricky protestoval v tomto dopise proti organizované kampani rezolucí a prohlášení proti Chartě, aniž by byla dána občanům možnost seznámit se s jejím obsahem, s jejím programem. Kritizoval, že ona

„jednomyslnost“ v odsuzování Charty a jejích signatářů, obdobně jako v jeho případě, je především výsledkem strachu, který se režimu podařilo vyvolat u obyvatelstva: „Ano, podařilo se v lidech vyvolat strach ze zítřka... co bude, jestliže se vymkne z té jednomyslnosti. A v tom já vidím ponížení důstojnosti člověka, který se od ostatních živočichů liší tím, že myslí. Věřte, že vidím v této jednotnosti symptom – atmosféru padesátých let.“ Dále pak kritizuje režim, že po roce 1969 zašel již hluboko před situaci v roce 1967. Že stranická a státní politika roku 1968 byla odsouzena jako reakční a její stoupenci prohlášeni za nepřátele socialismu. A varuje před pokračováním v této divoké demagogické kampani proti Chartě. Stoupenci Pražského jara a kritici Husákova režimu nejsou žádní vlastizrádci, žádní kontrarevolucionáři, žádní nepřátelé socialismu. A v hlavách lidí musí taková kampaň napáchat obrovské morální škody.

V souvislosti se vznikem Charty 77 se objevil i jakýsi podivný pokus o diskreditaci A. Dubčeka, jehož recidiva se pak objevila i v době sametové revoluce v roce 1989. V deníku rakouské KS Volkstimme vyšlo 30. ledna 1977 a opakovaně 2. února tvrzení, jako by A. Dubček vyslovil nesouhlas s Chartou 77, že prý ji odmítl podepsat. O ničem takovém se žádným dopisovatelem Volkstimme však Dubček nikdy nemluvil. Čtenář těchto stránek po seznámení se s dlouholetým zápasem Dubčeka proti porušování občanských a lidských práv jistě pochopí absurdnost uvedeného tvrzení.

Dubček skutečně nebyl signatářem Charty 77. A proč také? On si totiž zvolil svůj způsob zápasu s normalizačním režimem, proti porušování občanských a lidských práv i k obhajobě Pražského jara. Způsob lépe odpovídající jeho původnímu politickému postavení, jeho názorům, povaze a současné situaci jeho a jeho rodiny. A také odlišným politickým podmínkám na Slovensku. Navíc Dubček (i jeho rodina), nalézající se v každodenním „obklíčení“ desítek slídlů StB, se snažil vyhýbat tomu, aby kdokoliv trpěl pronásledováním za přátelské kontakty a tím spíše za opoziční spolupráci s ním. Ostatně počet slovenských signatářů v prvních seznamech Charty bylo možné spočítat na prstech jedné ruky. A většina z nich byla ještě pražskými Slováky.

To však nebylo způsobeno jen vzdáleností Prahy a Brna od Bratislavy a Košic, ale také – zdůrazňuji – značně odlišnou politickou situací na Slovensku od situace v českých zemích. Zatímco v českých zemích byla před srpnem 1968 hlavním problémem demokratizace, na Slovensku byla hlavním problémem federalizace. Demokratizace byla udušena sovětskými tanky a federalizace byla uskutečněna. A posrpnové (1969) čistky byly na Slovensku o mnoho mírnější než v českých zemích. Miroslav Kusý, významný slovenský filozof, to ve své esejí charakterizoval takto:... „*rozdíl mezi posrpnovým vývojem v Čechách a na Slovensku se v jistém smyslu podobá rozdílu mezi pomnichovským vývojem v Protektorátě a ve Slovenském státě. A z tohoto přístupu k posrpnovému vývoji do značné míry zřejmě vyplývá také postoj Slováků k české paralelní kultuře a zvláště k Chartě 77. Chápu ji především jako specificky českou záležitost, jako odezvu na specificky české poměry, které nám nejsou vlastní. Navíc, a to si v této souvislosti nutno také uvědomit, že sedmdesátá léta byla ještě vždy léty dost intenzivního ekonomického rozvoje... Životní úroveň na Slovensku v tomto období ještě vždy rostla, prosperita vrcholila. Pravda, jiná otázka je, nakolik celý tento nový cyklus slovenského rozvoje probíhal na úkor Čech...*“

Vraťme se k dalšímu osudu a snažení A. Dubčka. V posledním dopise Dubček konstatoval, že na jeho situaci a situaci jeho rodiny se stále nic nemění, jenom připustil, že jeho sledování, omezování osobní svobody a lidských práv je orgány Bezpečnosti prováděno poněkud „kulturnějším“ způsobem. Ale na jakékoliv řešení své situace, svých podání, stížností a žádostí čekal marně. A koncem sedmdesátých let zavládlo kolem něho jakési spiknutí „mlčením.“ Jeho jméno se přestalo objevovat ve sdělovacích prostředcích. Snad se organizátoři protidubčkovských tažení domnívali, že když o něm přestanou psát, že zmizí z povědomí českého a slovenského národa. Snad k tomu přispěla i skutečnost, že do zorného pole Husákova vedení a Státní bezpečnosti tak razantním způsobem vstoupila Charta 77. Nebo k tomu přispěla i skutečnost, že pod G. Husákem se nečekaně začala povážlivě po určitou dobu

– od podzimu 1977 – kymáčet vládní židle pod vlivem kritiky jeho nekoncepční hospodářské politiky a preferování výstavby Slovenska na úkor českých zemí, zvláště Jihočeského kraje.

Za této situace se A. Dubček dožil v roce 1981 svého důchodu. Jako důchodce však odmítl nadále pracovat v Lesním závodě, kde byl pod kontrolou StB, resp. jejích donašečů. Odešel pracovat jako svářeč konstrukcí nákladních aut do dílen v Pezinku.

Jeho jméno se na stránkách československého a evropského tisku začalo stále častěji objevovat od roku 1985, aby se pak v letech 1988-1989 stalo nejfrekventovanějším jménem z řad představitelů čs. opozice. Ale to je již další kapitola jeho života nejhlídanějšího politického „vězně“ Husákova či Jakešova režimu a údajného „mlčení.“ A na adresu různých kritiků Dubčeka (Pithart, Gál, Mandler, Doležal, Prečan, Tigrid a další) je možné jednoznačně prohlásit:

Než vznikla Charta 77, Dubček již sedm let velmi výrazně vystupoval a protestoval proti normalizačnímu režimu G. Husáka, proti porušování občanských a lidských práv, na obhajobu Pražského jara, jakož i na obranu jeho postižených stoupenců. A to v podmínkách, o jakých se těmto kritikům v té době většinou ani nezdálo. Ačkoli nebyl signatářem Charty 77, otevřeně a odvážně ji podpořil.

Autor těchto řádků si proto nemůže odpustit poznámku: *nejen neznalost zákona, ale ani neznalost faktů neomlouvá toho, kdo chce vynášet veřejné soudy o jiných...*

Alexander Dubček, Miššikova 31, 811 04 Bratislava

Bratislava 18. 9. 1967

Predsedsnictvu ÚV MŠSR
do rúk generálneho tajomníka
súdruga Jánoša Kádára,

Budapešť

Vážení súdruhovia,

uplynulo 19 rokov od tragickej udalosti spôsobenej vojenským zásahom 5. spojeneckých armád do ČSSR dňa 21.8. 1968. Tento krok sa uskutočnil bez vedomia československých vrcholných straníckych a štátnych orgánov. Tento zákrok nebol namierený proti údajnej "kontrarevolúcii", ako sa to prezentovalo svetovej verejnosti, ale proti oficiálnej politike ÚVKSČ a vlády republiky, schválenej Národným zhromaždením ČSSR aj ľudom našej krajiny. Potvrďuje to 19 ročný odstup od tejto udalosti, ktorý dáva presvedčivé svedectvo o likvidácii Akčného programu, jeho predstaviteľov vo vedení strany aj štátu spolu s jednou tretinou členov strany, ktorá zotrvala na pôvodnej politickej platforme KSČ. Došlo tak ku porušeniu záverov porady komunistických strán, konanej v Bratislave začiatkom augusta 1968. Nedodržel sa ani Moskovský protokol, ktorý akceptoval pokračovanie obrodného procesu v ČSSR na báze záverov májového pléna ÚV KSČ z r. 1968.

Posugustová krízu v našej strane a v spoločnosti splodil nie odpor proti javom cudzím socializmu a obrodnému hnutiu, ale skutočný zámer, potvrdený ďalším vývojom, ktorý vyústil do totálnej likvidácie Akčného programu i celej oficiálnej obrodnej politiky. Svetovej verejnosti sa pri zásahu vojak prezentoval iný obsah. Dokumentuje to i "Prevolanie k československému ľudu", ktoré i u Vás, v NĽR publikovali dňa 22.8. 1968 dodnes neznámi pozývateľia spojeneckých vojsk./Dodnes, pravda, toto prevolanie nebolo u nás v ČSSR opublikované./ Tito pozývateľia v prevolaní prehlasujú, "že im ide o zásah proti tým javom, ktoré stoja v ceste našej obrodnej politiky a novému programu". V prevolaní zdôrazňujú, akú veľkú podporu dostal tento pro-

*A. Dubček apeluje na J. Kádára, že je nevyhnutelné prehodnotiť postoj
varšavské päťky k hodnotení vojenskej intervencie v srpnu 1968.*

VII.

V ZÁBLESCÍCH GORBAČOVSKÉ „PERESTROJKY“

Odchodem do důchodu se situace A. Dubčeka a jeho rodiny nijak podstatně nezměnila. Dubček nadále pracoval jako zámečnický a orgány StB nadále kroužily kolem něj i jeho rodiny jako vlci kolem salaše. Něco se však přece jen pomalu a nenápadně objevovalo, co představovalo záblesky nadějí pro pokračování v jeho zápase. Ve svých pamětech Dubček uvádí, jak v těchto letech pozorně sledoval vývoj situace v Sovětském svazu i ve světě po úmrtí L. Brežněva (v listopadu 1982). V době krátké vlády J. Andropova i K. Černěnka (1983-84) a hlavně po nástupu M. Gorbačova v březnu 1985. A pochopitelně jeho pozornosti nemohlo ujít, do jakého marasmu – hospodářského, politického, mravního i kulturního – se dostává Husákův režim, celá československá společnost. Proto ani v této době nepřestal protestovat proti porušování občanských a lidských práv a obhajovat politiku Pražského jara a jeho stoupence. Silným impulzem se pro něj stalo zvláště zákeřné vystoupení V. Biřáka.

Oč vlastně šlo?

V atmosféře úsilí Západu o prohloubení dialogu s Východem se V. Biřák rozhodl, že se stane mluvčím Československa v západních sdělovacích prostředcích. V té době byl členem předsednictva a tajemníkem ÚV KSČ, šedou eminencí Husákova vedení a hlavním koněm Kremlu v ČSSR. Chtěl se zřejmě „profilovat“ jako významný politik nejen na Západě, ale i doma, zvláště před nastávajícím sjezdem KSČ. V praxi bylo ovšem obvyklé, že jsou veřejní činitelé žádáni o interview. Protože však V. Biřák o něj žádán

nebyl, byl nucen volit obrácený postup a objednával si žurnalisty sám. Tak tomu bylo např. v případě jeho rozhovoru pro „švédský sociálně demokratický tisk“, který pak přetisklo Rudé právo v dubnu 1985. Ale žádné švédské listy jej neotiskly, protože si jej neobjednaly.

Obdobně tomu bylo i v případě jeho interview pro západoněmecký časopis Der Spiegel, otištěný v čísle 44 28. 10. 1985. V. Biřak si jej doslova vyžebal prostřednictvím čs. velvyslance Spáčila v Bonnu na jaře roku 1985. Redakci časopisu se do interview nijak nechtělo. Nakonec V. Biřak v touze po zviditelnění přistoupil i na požadavek, že interview uskuteční dva redaktori – Sandtnerová a Reinhardt, které dosud Praha považovala za „nežádoucí cizince.“ Hroší kůže V. Biřaka snesla i tento tvrdý bodyček a dal příkaz k udělení víza i těmto „nežádoucím cizincům.“

30. října 1985 přetisklo toto rozsáhlé interview Rudé právo a další čs. tisk.

Otázky redaktorů k mezinárodní i vnitropolitické situaci – ovlivněné nástupem M. Gorbačova do vedení Sovětského svazu a jeho novou politikou – díky dobré znalosti názorů a charakteru V. Biřaka byly opravdu kladeny „na tělo.“ Pochopitelně řeč přišla i na Pražské jaro, intervenci, i na osudy statisiců jeho stoupenců. A V. Biřak, jak již bylo u něho obvyklé, se různě vykrucoval, překrucoval fakta, ba zcela vědomě a záměrně lhal. Doslova jako pověstný baron Prášil, či jako koňský handlíř, když chce prodat zchromlého koně. Na dotaz redaktora po počtu vedoucích funkcionářů, kteří pozvali intervenční vojska, Biřak tvrdil, že o pomoc Moskvy žádaly tisíce občanů, ale o sobě pomlčel. Tvrdil, že kontrarevoluce byla likvidována výhradně politickými metodami, že nešlo o žádné statisíce postižených, ale pouze o jednotlivce, že „ani jeden z kontrarevolucionářů, kteří organizovali státní převrat, či vědomě připravovali občanskou válku, nebyl postaven před soud“, atd. Vrcholem jeho vědomých lží bylo tvrzení, že „šéfové vlád a stran se (na bratislavské schůzce 3. srpna 1968 – B. A.) osobně sešli a formulovali větu po větě: že ČSSR je ohrožena

kontrarevolučním převratem“ a že „poté se pod tím podepsaly všechny delegace i všichni českoslovenští delegáti jako Dubček, Smrkovský, Černík, včetně mne.“ A poté přešel k vyložené pomluvě dubčekovského vedení z roku 1968: „*Víte ostatně, že na počátku srpna 1968 již bylo vše připraveno, aby se zřídily koncentrační tábory v Československu pro odpůrce pravicových sil?*“ (Biľak zde měl zřejmě na mysli sebe, Koldera, Indru a další věrné pro sovětské „internationalisty.“)

Nevím sice, nakolik při čtení těchto a dalších Biľakových lží stoupl Dubčekovi v těle adrenalin, jisté však je, že reagoval okamžitě, razantně a velice důsledně. Již 8. 11. 1985 napsal redakci Rudého práva dopis – žádost o zveřejnění své repliky. Citováním původního dokumentu z uvedené bratislavské porady (3. -4. srpna 1968) jednoznačně vyvracel Biľakovo tvrzení o souhlasu a s formulací závěru, že „ČSSR je ohrožena kontrarevolučním převratem.“ Vysvětlil zde také, že žádné koncentrační tábory pro „odpůrce pravicových sil“ nebyly připraveny. Že šlo jen o návrh na vypracování politických opatření na politickou izolaci osob pro případ otevřených vystoupení proti socialismu, tj. proti reformnímu hnutí. Ale že ani tento návrh ministra vnitra J. Pavla nemohl být projednán v důsledku intervence. Jeho návrh se Dubčekovi ztratil i s dalšími dokumenty a s aktovkou při jeho zatčení 21. srpna...

Čtenáře jistě nepřekvapí konstatování, že Dubčekově žádosti o zveřejnění jeho stanoviska nebylo vyhověno. O několik dnů později proto napsal dopis, tentokrát předsednictvu ÚV KSČ s datem 18. listopadu 1985. Upozorňuje v něm mj. na to, že to byli zřejmě Indra a Kolder, kteří nesplnili úkol připravit návrh opatření, vyplývající z porady v Čierne n. T. a v Bratislavě (koncem července – počátkem srpna 1968) a že to byla zřejmě tato skupina informátorů sovětského vedení, která „neměla zájem, aby se vnitropolitická situace řešila vnitřními silami“ a které vyhovovalo vojenské řešení vnějšími silami. K tomu je třeba poznamenat, že v té době Dubček ještě nemohl vědět s jistotou, že Indra, Kolder, Biľak, Kapek a Švestka byli skutečně autoři „zvacího dopisu.“

V závěru dopisu, v němž vzpomíná a uvádí na pravou míru některé události kolem 21. srpna, píše: „*Je nemožné vrátit vývoj zpět jako ve filmu. Je nezbytné dívat se kupředu, i když je nemožné postupovat bez respektování a návaznosti na předchozí vývoj.*“

Když se ani poté Dubček nedočkal zveřejnění svého stanoviska k interview V. Biláka, rozhodl se jej zveřejnit v zahraničí. Zatím nevím, kdo zprostředkoval předání jeho odpovědi Jiřímu Pelikánovi. Ale ten ji obratem dal k dispozici Lucianu Antonettimu, který ji rychle přeložil a nabídl redakci L' Unitá. A 21. 11. 1985 si Dubčkovu odpověď V. Bilákovi mohli přečíst čtenáři deníku KS Itálie. Bezprostředně poté ji přetiskl i časopis Der Spiegel a řada dalších zahraničních časopisů a tiskových orgánů.

Jméno Luciana Antonettiho se bude v tomto vyprávění vyskytovat častěji. Proto o něm uvádím alespoň základní informace. Byl to italský novinář, publicista a člen KS Itálie. V Československu se postupně objevoval jako novinář v italském vysílání z Československa, jako tlumočník na mezinárodní konferenci komunistických a dělnických stran v Karlových Varech v roce 1966. Později jako zástupce KS Itálie v redakci Otázek míru a socialismu. Napsal řadu článků o Pražském jaru a o Dubčekovi do časopisu L' Unitá. O A. Dubčekovi věděl především z tisku, rozhlasu a televize. Měl také možnost několikrát ho pozorovat jako novinář „zblízka“, aniž však měl příležitost s ním promluvit. K osobnímu setkání Antonettiho s Dubčkem došlo až v prosinci 1987. Ale o tom později.

Vraťme se k Bilákovu interview a Dubčkově odpovědi.

Kritická a odmítavá stanoviska k Bilákovu interview vyslovila veřejně i řada bývalých vedoucích představitelů Pražského jara. Profesor Ota Šik zveřejnil své ostře kritické a odmítavé stanovisko již 18. listopadu 1985 v curyšském týdeníku Die Weltwoche pod příznačným názvem: „Bilákův interview – zrcadlo lži.“ Pod rozsáhlým prohlášením, uveřejněným v Listech pod názvem Kamenti A. Dubčeka, čteme tato jména: J. Dienstbier, J. Hájek, M. Hájek, Zd. Jičínský, VI. Kabrna, VI. Kadlec, E. Kadlecová, L. Lis, L. Kohout, J. Litera, R. Slánský, V. Slavík, J. Stehlík, V. Stern, J.

Sternová, V. Šilhán, F. Vodsloň a J. Zelenková. Snad je zbytečné dodávat, že s těmito názory a stanovisky měla možnost se seznámit i dlouhá řada občanů Československa, ať už z Listů, nebo v jejich samizdatovém rozmnožování a rozšiřování.

Můžeme tudíž konstatovat, že Biľakovo interview vyvolalo i v československé veřejnosti různé diskuse a polemiky, ale především nesouhlas a odmítání jeho snahy o tak hanebné pošpinění pokusu o obrodu socialismu. Vždyť lidé ani po 17 letech neztratili ještě paměť. A k jejímu oživení přispěl v oněch dnech profesor VI. Kadlec, bývalý ministr školství, samizdatovým dubnovým vydáním obsáhlejší práce pod názvem: „Dubček – 1968“ s podtitulkem: „Československá specifická cesta k socialismu.“ Byla to vlastně první dokumentární publikace k Pražskému jaru, doplněná o zasvěcené poznámky a komentáře autora. Jiří Ruml v recenzi samizdatového vydání pro Listy pod názvem „Když se řekne Dubček“ z prosince 1985 zvláště vyzvedává jeho dopisy Husákovi, Federálnímu shromáždění, Slovenské národní radě, federálnímu i slovenskému ministerstvu vnitra a Generální prokuratuře. V této korespondenci spatřuje aktuální Dubčekův odkaz.

Vraťme se však ke kauze Biľak – versus Dubček, k níž dodávám: O několik let později, po listopadové sametové revoluci v roce 1989, byl V. Biľak soudním výrokem donucen své lži odvolat. V denících Pravda (10. 4. 1991), Rudé právo (17. 4. 1991), Práca (18. 4. 1991) uvedl: „V rozhovoru s redaktorem časopisu *Der Spiegel*, uveřejněném v jeho č. 44/1985 a následně, prostřednictvím ČTK i v denním tisku – v *Rudém právu*, *Pravdě*, *Práci* dne 30. 10. 1985, jsem nepravdivě uvedl, že na poradě šesti komunistických stran v Bratislavě dne 3. 8. 1968 bylo přijato stanovisko, že ČSSR je ohrožena kontrarevolučním převratem. Rovněž jsem nepravdivě uvedl, že dokument, obsahující tuto informaci, podepsal A. Dubček. Za toto se A. Dubčekovi na základě jeho soudní žaloby z roku 1988 veřejně omlouvám.“

V roce 1985 však Dubček nedostal na své dopisy generálnímu prokurátorovi ze dne 3. 9. a 9. 12. 1985, v nichž protestoval proti omezování osobní svobody a porušování lidských práv orgá-

ny StB, žádnou odpověď. To je zřejmé z dalšího dopisu ze dne 7. 2. 1986 na stejnou adresu, v němž nesouhlasí s odložením svého podání a opakuje jej s dalším odvoláním na další případ z 31. 1. 1986. Konstatuje zde, že opatření proti němu byla opět zesílena: „Dům a okolí byly opět obléhané auty StB. Čísla aut již nebudu opakovat, uváděl jsem je v předchozích dopisech. Proto v tomto novém podání jen dokazuji, že zákon je porušován. Opačné vysvětlení mi dává oprávnění konstatovat, že v systému naší justice jsou v praktickém postavení orgány ministerstva vnitra nad nimi, a to československému zákonodárství nedělá dobré jméno. Nebylo mi doručeno žádné rozhodnutí, které by opravňovalo orgány ministerstva vnitra k takové činnosti.“ Speciální odbor generální prokuratury mu obratem, ještě téhož dne, odpověděl: „Sděluji Vám, že Generální prokuratura ČSSR neshledala důvodu k opatření ani na základě Vašeho opakovaného podání ze dne 7. 2. 1986. Kromě toho bylo podle našich informací upuštěno od praxe, na niž si stěžujete. Vaše podání proto odkládáme.“ Pod tím nečitelný podpis staršího prokurátora GP ČSSR.

Jak v této souvislosti nepřirovnat houževnatost a vytrvalost A. Dubčka k bájnému Sisyfosovi a jeho úsilí vytlačit balvan na vrchol hory? Ovšem – předběhneme-li události – Dubček byl nakonec úspěšnější a svůj „balvan“ na „svou horu“ vytlačil.

Již tento rok – 1986 – přinesl určité náznaky k lepšímu ve vztahu orgánů Husákova režimu (nikoliv však StB) k A. Dubčkově. Snad to bylo i pod vlivem závanů nových větrů z Východu či vývoje mezinárodní situace. Normalizace vztahů mezi Gorbačovovým vedením a KS Itálie se odrazila i v tom, že sjezdová čísla L' Unitá ze 17. dubnového sjezdu KS Itálie nebyla u nás zabavena. Ale i jinak byla Dubčková aktivita v tomto roce oproti minulým létům značně pestřejší.

V květnu 1986 napsal A. Dubček rozsáhlý dopis Katrin Smrkovské. Vysoce v něm ocenil roli J. Smrkovského v národně osvobozeneckém boji v létech druhé světové války a zvláště v Pražském povstání, i v době Pražského jara. Vyslovil naději, že v paměti

národa bude jeho jméno provždy uchováno jako jméno člověka, „který zasvětil celý svůj život službě lidu.“

V dalším dopise generální prokuratury a nejvyššímu soudu z 19. 7. 1986 A. Dubček reaguje na odpověď GP ze 7. dubna 1986. S odstupem času a s větším klidem rekapituluje průběh svého nezákonného šikanování a pronásledování od roku 1970 až dosud. Opakuje své přesvědčení, podložené dlouhou řadou důkazů o nezákonnosti opatření bezpečnosti proti němu, jeho rodině i dalším stoupencům Pražského jara. Opakuje a dokazuje správnost svých předchozích závěrů, že orgány Bezpečnosti stojí vlastně nad orgány prokuratury a soudnictví. Že to není jen záležitost MV, ale především stranického a státního vedení ČSSR. Opakuje, že ani on, ani jeho rodina, ani ty statisíce vyloučených a diskriminovaných, nejsou nepřáteli socialismu, ba právě naopak. V závěru dopisu připomněl, že když se v roce 1974 obrátil na Federální shromáždění a Slovenskou národní radu, na jeho dopis nikdo nereagoval. Terorizování ze strany orgánů Bezpečnosti pokračovalo a jejich psychický teror byl doplněn rozsáhlou kampaní ve sdělovacích prostředcích. Vyslovuje pak podiv, jak vůbec mohl čekat něco jiného od A. Indry. Vždyť právě jménem jeho „dělnicko rolnické vlády“ byl 21. srpna zatčen orgány jeho tehdejšího osobního přítele V. Šalgoviče, náměstka ministra vnitra, nynějšího předsedy Slovenské národní rady. Svůj dopis končí konstatováním, že svá podání z roku 1976 nepovažuje za uzavřená.

Náznak „nového větru“ se projevil i v odpovědi generální prokuratury ze dne 31. 7. 1986, kterou byl potvrzen příjem Dubčekova dopisu z 19. 7. a sděleno, že jeho kopie byla předána sekretariátu Nejvyššího soudu ČSSR.

K osmnáctému výročí srpnových událostí roku 1968 napsal A. Dubček 21. 8. 1986 dopis generálnímu tajemníkovi KS Itálie Alessandro Natta. Dubčeka zřejmě inspiroval úvodník Rudého práva z téhož dne, v němž byla sovětská intervence v srpnu 1968 ospravedlňována obviněním „pravicově oportunistických“ sil dovedeným do absurdnosti: *„Blok pravicově revizionistických sil, který*

se zformoval v ČSSR v r. 1968, našel všestrannou politickou, morální a materiální podporu imperialistických sil. Byl to pokus nejen o zmaření výsledků socialistické revoluce v Československu, ale i o zmaření výsledků druhé světové války.“

Dubček v dopise poděkoval za to, že zveřejněním jeho repliky k Bilakově interview v deníku *L'Unità* se široká mezinárodní veřejnost a do určité míry i veřejnost československá (samizdaty, Svobodná Evropa...) dověděly pravdu. Stručně rekapituloval obsah a zaměření současné československé propagandy k srpnovým událostem a reformnímu programu vůbec. Poukázal na zásadní rozpornost tehdejších a nyníjších stanovisek řady současných čs. představitelů. Vzpomněl také s díky podporu reformního procesu ze strany tehdejšího generálního tajemníka KS Itálie Enrico Berlinguera. Vyslovil naději, že nové podněty Gorbačovovy „perestrojky“, jakož i reformní opatření v Maďarsku, či ústup dogmatismu „kulturní revoluce“ v Číně, nezůstanou bez odezvy v Československu.

Tento dopis představoval současně i jakousi Dubčekovu osobní neveřejnou zpověď a úvahu o napsání svých názorů novému vedení KSSS, protože těžko snáší nálepku „antisovětského představitele ve straně.“ Přitom ho však neopouští ani černý humor, když uvádí, že má ještě štěstí, že se narodil v Československu až po návratu rodičů z USA. Neboť jinak by husákovští propagandisté mohli najít kořeny „zformovaného protisocialistického bloku až v imperialistických kruzích USA.“

Přesně o měsíc později, 21. 9. 1986, posílá A. Dubček další dopis generální prokuratuře a nejvyššímu soudu jako dodatek k podání z 19. 7. 1986. Reaguje tak na již vzpomínaný úvodník Rudého práva z 21. 8. 1986. Protestuje hlavně proti už uvedenému tvrzení, že „blok pravicově revizionistických sil, který se zformoval v naší zemi v roce 1968, našel všestrannou politickou, morální a materiální podporu imperialistických sil. Byl to pokus nejen o zmaření výsledků socialistické revoluce... i o zmaření výsledků druhé světové války.“

Kategoricky toto tvrzení, které se ho osobně hluboce dotýká, odmítá jako absurdní, neboť logicky z něj vyplývá možnost třetí světové války a objevuje se v něm duch padesátých let.

Jako představitel tehdejší oficiální reformní politiky poukazuje na reformní hnutí v Maďarsku, v Číně, dubnové plénum a XXVII. sjezd KSSS a Gorbačovskou „revoluci.“ Přes vážnost těchto obvinění se Dubček dál snaží neztratit smysl pro humor a ptá se: *„V jaké hlavě se ještě dnes rodí takové absurdnosti? Řeknu otevřeně – je to blbost. Švejk by to řekl takto: Nojo, vono to blbý sice je, ale musel to napsat nějaký študovanej...“*

Speciální odbor generální prokuratury přijem Dubčekova dopisu z 21. 8. 1986 sice potvrzuje, ale 18. 10. současně sděluje, že GP ČSSR „neshledala důvodu k tomu, aby na jeho základě činila jakékoliv opatření, a to i proto, že jde o politickou problematiku, k jejímuž řešení není prokuratura příslušná.“ Podepsán starší prokurátor GP ČSSR Vratislav Cimr.

Tato i následující korespondence mezi Dubčkem a generální prokuraturou i nejvyšším soudem připomíná hru pingpongovým míčkem. Dubček dopisem z 11. 11. upozorňuje, či se odvolává, na příslušný zákon o prokuratuře, podle něhož má chránit „politické, osobní, rodinné, pracovní, sociální, bytové, majetkové a jiná práva a zákonem chráněné zájmy občanů.“

Generální prokuratura v odpovědi A. Dubčekovi z 5. 12. 1986 vysvětluje, jak je nutné chápat příslušný zákon o prokuratuře a odkazuje ho na podání příslušnému soudu, neboť úvodník Rudého práva z 21. srpna vychází z politického dokumentu „Poučení...“, schváleného XIV. sjezdem KSČ. Nejedná se tudíž o „politické právo občana, ale o obecně politickou problematiku.“

Závěr roku 1986 vyznívá pro A. Dubčka přece jen poněkud optimističtěji. Významně k tomu přispěly nejen nadějně zprávy z východu, ale i uznání, kterého se mu dostalo od jeho přátel a stoupenců doma i v zahraničí. Zvláště z centra čs. socialistické opozice, soustředěné kolem Listů J. Pelikána.

27. listopadu 1986 se A. Dubček dožil pětasedesátilet. K tomuto jubileu byly v Listech (č. 6) zveřejněny výňatky z různých projevů a dopisů A. Dubčka. A co hlavně, vedle gratulací a přání dobrého zdraví a duševní síly bylo sděleno, že jako první svazek edice „Knihnice Listů“ vyjde v nakladatelství Index v Kolíně n. Rýnem publikace profesora VI. Kadlece: „Dubček – 1968“, považovaná za malý dárek. Na stránkách téhož čísla Listů byl pak uveřejněn úvod autora k této knížce, v němž vysoce hodnotí roli Dubčka v reformním procesu 1968: *„Dubček je, krátce řečeno, charismatickou osobností... Lidé věřili, že Dubček sám věří tomu, co říká a slibuje... Především však Dubček říkal to, nač již lidé dlouho v skrytu duše čekali, co již dávno bylo jejich více méně tajným přáním: demokratizace politického a společenského života, ekonomická reforma, větší svoboda projevu, konec deformací včetně ekonomických, odstranění kádrových diskriminací a preferencí, zkrátka pak Dubčekovo: místo bojovat proti čemusi bojovat za něco...“*

Profesor Kadlec nedělá ovšem z Dubčka neomylného člověka: *„Byl právě tak jako vy i my jen člověkem – tedy omylným.“ Avšak: „I když byl pokus o demokratický socialismus u nás zmařen vnějším vojenským zásahem, neubírá to na historickém významu Dubčka jako pokrokového politika, razícího progresivní myšlenky. Ostatně není vyloučeno, že se podobné pokusy budou jednou ještě někde opakovat.“*

Kromě řady gratulací obdržel A. Dubček 27. listopadu 1986 i následující telegram: „K Tvým pětasedesátinám Ti přejeme mnoho zdraví a síly do dalších let. Právě k tomuto životnímu jubileu dokazuje historie znovu nevyhnutelnou nutnost změn, o něž jsi usiloval. Rok 1968, spojený s Tvým jménem, zůstává pro nás živým odkazem a inspirací.“ Za skupinu Listy podepsali: Zdeněk Hejzlar, Zdeněk Mlynář, Adolf Müller a Jiří Pelikán.

Rok 1987 byl rokem velkých nadějí a iluzí a ještě větších zklamání a deziluzí. Naděje a iluze národů Československa byly vyvolány a živeny především zprávami o průběhu XXVII. sjezdu KSSS, vystoupením M. Gorbačova a jeho projevy v Kujbyševské oblasti, ve Vladivostoku, v Chabarovsku, v Krasnodaru i jinde a zprávami

o jeho „perestrojce a glasnosti.“ Jeho zahraniční mírovou politikou. Také ale prvními náznaky verbálního souhlasu některých čs. představitelů s nezbytností reformu. Gorbačovova „perestrojka a glasnost“ silně připomínala čs. reformní hnutí z roku 1968 a očekávaná a jednou už pozdržená Gorbačovova návštěva v Československu (6. -9. 4. 1987) naděje a iluze ještě vystupňovala.

V této atmosféře se A. Dubček obrací dopisem z 10. 2. 1987 na ÚV KSČ a jeho předsednictvo. Naléhavě je vyzývá k následování příkladu Gorbačovova vedení a k přehodnocení dosavadního normalizačního hodnocení reformního procesu Pražského jara a důsledku jeho násilného potlačení pro statisíce jeho stoupenců i pro celou československou společnost. Jako již obvykle – důsledně a na základě řady dokumentů té doby – dokazuje falešnost a účelovost normalizačního hodnocení. Současně však naléhavě vyzývá k následování příkladu nové Gorbačovské politiky, ale také varuje:

„Bez skutečné demokratizace vztahů naší společnosti stihne publikované, Žasady přebudování‘ osud bezúčelnosti, jako tomu bylo v případě, Souboru opatření‘, který jen prohloubil a konzervoval stav stagnace. Jen demokratizace celé společnosti, včetně vedoucí síly – KSČ – je nevyhnutelným předpokladem všestranného povznesení socialismu.“

Dubček však neměl na mysli prostý návrat do roku 1968: „Při hledání východisek pro další vývoj je důležité vycházet z poznání, že rozhodně nejde o prostý návrat do minulosti. Minulost je třeba překonávat pozitivním řešením těch uzlových problémů, které nám nedávná minulost zanechala.“ A na jiném místě shodně s Gorbačovem píše:... *“potřebujeme více dynamismu, více sociální spravedlnosti, více demokracie, jedním slovem více socialismu.“*

Jen o čtyři dny později, 16. 2. 1987, píše Dubček dopis i sovětskému vedení. Žel, tento dopis se nám zatím nepodařilo objevit. Lze ovšem předpokládat, že jeho obsah byl v mnohém totožný s dopisem pro ÚV KSČ.

Zprávy o verbálním souhlasu předsednictva ÚV KSČ z 26. února s podněty přicházejícími z Východu a Husákovu vystoupení

na posledních zasedáních ÚV KSČ ve stejném duchu, inspirovaly Dubčka k napsání tentokrát samotnému G. Husákovi jako generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ. Odvolává se na projevy Gorbačova a dalších s povděkem kvituje Husákovu vystoupení a upozorňuje, že tak je třeba chápat i jeho poslední dopis. Považuje za důležité Husákem vyslovené stanovisko, že „současná doba nevyhnutelně vyžaduje rozvinout širokou iniciativu lidí, uplatnění jejich tvořivých sil, předpokladem čehož je prohlubování socialistické demokracie, rozvoje samosprávy a rozvoje informovanosti jako nedělitelné součásti demokratizace společnosti.“

A. Dubček současně kritizuje názory V. Bilaka, vyslovené na ideologické komisi ÚV KSČ, kde setrval na hodnocení stoupenců reformního procesu jako „proti lidových a protisocialistických sil“, neboť jsou v rozporu se zaměřením, které závěry předsednictva ÚV KSČ slibují.

Dubček se v dopise také dovolává i osobních zkušeností Husáka, když byl v 50. letech křivě obviněn a vězněn jako údajný „buržoazní nacionalista“ a teprve v roce 1963 tzv. barnabitskou komisí rehabilitován. A o skromnosti Dubčka a jeho taktu svědčí i to, že ani slovem Husákovi nenaznačil, že právě on, Dubček, měl lví podíl na jeho rehabilitaci. Neskrýval ovšem, že očekává, že nejen jemu, ale i všem postiženým stoupencům reformního procesu v roce 1968 bude navrácena čest.

Tolik očekávaná návštěva M. Gorbačova v Československu v první dubnové dekádě a její výsledky však doslova zmrazily očekávání a naděje nejen u Dubčka, ale i u milionů obyvatel. Do Československa jako by přijel zcela jiný Gorbačov, než jakého si lidé vybájili na základě zpráv a informací přicházejících z Východu. Do Prahy totiž přijel především jako představitel sovětského impéria, jehož základním cílem bylo modernizovat a posílit svou velkou říši. A k tomu potřeboval i průmyslové Československo. To byl také hlavní smysl porady představitelů RVHP na podzim roku 1986 v Moskvě. A to byl také hlavní smysl přípravy Gorbačovovy návštěvy v Československu počátkem března 1987

za účasti šestatřicetičlenné skupiny sovětských hospodářských expertů. Navíc, Gorbačov se zřejmě obával, že vytažení Brežněvovy „mrtvoly Pražského jara“ na světlo boží a její čestné „pohřbení“ by mohlo destabilizovat celý východní blok a tím i samotnou přestavbu v Sovětském svazu, kde ještě nebylo nic definitivního rozhodnuto a zajištěno. Vždyť i M. Gorbačov měl za svými zády sovětského Bílaka v osobě hlavního ideologa J. Ligačova, který krátce před návštěvou Gorbačova v Československu a v rozporu s jeho hodnocením minulých dvaceti let ve vývoji Sovětského svazu prohlásil: *„Jsme rozhodně proti falzifikaci naší slavné minulosti, proti tomu, aby naše dějiny byly líčeny jako nepřetržitý řetěz chyb a rozčarování.“*

To byly základní důvody, proč se obyvatelé Československa nedočkali ani náznaku omluvy za srpen 1968. Proč naopak Gorbačov pochválil Husákovo vedení za dosažené úspěchy při výstavbě socialismu, přičemž mu zřejmě nevadilo, že srovnává nesrovnatelné: Československo a SSSR. A proč doma hlásal nezbytnost nejširší demokracie a proč naopak existenci údajných 17 organizací mládeže v Československu v roce 1968 považoval za zmatek. Při své procházce na Příkopech o tom řekl: „Víte, Československo jsem navštívil v roce 1969. Naši skupinu tvořili mladí straničtí pracovníci, kteří působili v Komsomolu, mládežnickém hnutí. Co jsme tu tehdy viděli a co vzal soudruh Husák na svá bedra? V ČSSR bylo sedmnáct mládežnických organizací, zkrátka zmatek, stejně jako ve vědomí mladých... Jsem velmi šťasten, že jsme byli v této nelehké době s vámi.“

Své hodnocení událostí roku 1968 ještě precizněji formuloval ve svém vystoupení při návštěvě v ČKD: „Musím říci, že po roce 1968, po těchto těžkých letech, jsme mnohé promysleli. Vždyť to nevzniklo na prázdném místě – problémy se nakupily. Kdosi tenkrát v Československu objevil, že dělnická třída je konzervativní třídou. Vidíte, jací revolucionáři a obnovitelé se tehdy našli! Ukazuje se, že revoluční silou jsou spisovatelé a novináři, komunistická strana jako strana dělnické třídy jako by k ničemu nebyla.“

No, i mnoho podobného se napovídalo, ekonomiku je třeba vrátit do soukromých rukou a tak podobně. Byly to těžké časy. Pro vás i pro nás. Udělali jste mnohé za tu dobu, vyvodili poučení. A dostali jste se daleko. Československo je dnes ve světě moderním státem. Patří ne-li mezi pět, tak deset nejrozvinutějších zemí světa.“

Zkrátka, Husákovo vedení dostalo své požehnání od „objevitele“ a hlavního organizátora sovětské perestrojky a glasnosti. A změny v Československu byly odloženy na dobu neurčitou. Nanejvýš bylo možné ve staré pobřežněvovské vládní garnituře očekávat nějaké kosmetické změny a la „škatule hýbejte se.“

Vzdor obrovskému zklamání z výsledků návštěvy M. Gorbačova naděje obyvatel Československa na změny k lepšímu se i nadále upíraly na Východ, neboť, jak se říká: naděje umírá poslední.

Ani A. Dubček nepodléhal zklamání a trpělivě pokračoval ve své aktivitě a obhajobě pravdy o roku 1968. Byl sice i nadále hlídán orgány StB, ale přece jen jejich pozornost vůči němu po Gorbačově návštěvě poněkud polevila.

Se svým dalším apelem se tentokrát obrátil na předsednictvo Ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany a osobně na jejího generálního tajemníka Jánose Kádára v dopise z 18. 9. 1987. Stručně rekapituluje, jak to v roce 1968 bylo ve skutečnosti. Že srpnová intervence, které se zúčastnilo i Maďarsko, nebyla ve skutečnosti vedena proti kontrarevoluci, která neexistovala. Ale že jejím cílem byla likvidace reformního hnutí a jeho Akčního programu. Uvádí, jak po srpnové intervenci, po nástupu G. Husáka do vedení KSČ v dubnu 1969, skupina „zvatelů“ a probřežněvovských odpůrců reformního hnutí, po jejich nástupu do vedení strany a státu, přehodnotila reformní proces i řadu dokumentů, na jejichž tvorbě se spolupodíleli, a to zcela v duchu obvinění a požadavků Brežněvova vedení, v kontrarevoluci a dalekosáhlými důsledky pro statisíce stoupenců tohoto hnutí i celou čs. společnost. Připomíná dále svoji aktivitu, zaměřenou k nápravě křivd a k hledání východiska ze současné krizové situace čs. společnosti.

Odvolává se na prohlášení M. Gorbačova, že je zapotřebí „vyloučit všechny pokusy – přímé i nepřímé – ovlivňovat vývoj jiných zemí a zasahovat do něj. Stejně tak jsou nepřípustné i snahy destabilizovat existující vlády zvenčí.“ Současně ale upozorňuje, že srpnové řešení situace v Československu v roce 1968 se zmezinárodnilo a proto „hledání východisek není jen naší vnitřní záležitostí, i když je to především věc KSČ. V důsledku událostí ze srpna 1968 se vývoj v ČSSR stal i vaší záležitostí. Proto i překonání následků, odstranění zátěže této minulosti je také vaší starostí.“

V další části dopisu se Dubček odvolává na dřívější dobré vztahy s maďarským vedením, na reformní opatření, uskutečňovaná v Maďarsku v současné době, na sovětskou přestavbu, současně ale upozorňuje, že další pokračování v pronásledování stoupenců reformního hnutí a jejich obviňování z úmyslů, že se chtějí na současnou „přestavbu přizpůsobit“, může vést k nežádoucímu vývoji jak pro KSČ, tak i „pro náš socialistický systém i naše společenství. Byla by to jen voda na mlýn dogmatickým i revizionistickým silám i buržoazní propagandě. Proto se v dopise adresovaném ÚV KSČ přimlouvám k úvahám provést jednoznačný a rozhodný krok k pravdě, který by vedl k odstranění, revizionistické klatby“ vznesené proti půlmilionové armádě komunistů a k jejich návratu do jejich profesí a do společenského života.“

Různé peripetie, nevyhraněnost a nejednoznačnost vývoje přestavby v Sovětském svazu, to byla voda na mlýn československého vedení, houževnatě setrvávajícího na normalizačním hodnocení československých událostí roku 1968. A jakoby na jejich objednávku sovětský časopis *Novoje vremja* ve svém 49. čísle uveřejnil hodnocení reformního procesu roku 1968 ve stejném duchu. Boris Kozlov došel zde ve svém článku k závěru, že na dosavadním, tj. normalizačním hodnocení není třeba ničeho měnit. Pochopitelně, článek byl přetištěn 9. prosince 1987 v *Rudém právu*. V dopise sovětskému velvyslanci v Praze, V. Lomakinovi z 11. 12. 1987, vyslovuje A. Dubček úvahu, že článek přichází jako na objednávku před zasedáním ÚV KSČ, svolaném na 17. 12. A dále soudí,

že je to jakési „házení klacků pod nohy“ vedení KSSS ve vztazích ke komunistickým stranám. Odmítá mj. tvrzení Kozlova, jako by „KSČ (v roce 1968) nepředložila svůj vlastní jasný program, ve společnosti postupně narůstala poráženecká nálada a začala destrukce socialismu a společenského zřízení.“

Logickými argumenty odmítá řadu dalších tvrzení Kozlova, zcela se ztotožňujícího s názory Biláků, Jakešů a dalších představitelů posrpnového (1969) husákovského vedení. I jeho závěr, že za uplynulých skoro dvacet let se neobjevila nevyhnutelnost tyto názory na politiku roku 1968 přehodnotit.

Klade otázku, zda tento článek má představovat kurs pro ÚV KSČ. Dubček to kategoricky odmítá a žádá, aby byl dán průchod hledání pravdy v dialogu a nikoliv v monologu, který prodlužuje jitrění ran čs. společnosti. Neboť podle Dubčeka názory Kozlova nejsou názory jednotlivce, ale je to směr na zakonzervování daného stavu a nikoliv východisko z tragédie čs. společnosti.

Do výčtu aktivit A. Dubčeka v závěru roku 1987 patří i jeho gratulace (v prosinci 1987) generálnímu tajemníkovi KS Francie G. Marchaisovi k jeho zvolení do této funkce. Neopomenul při této příležitosti vzpomenout podporu, která se v roce 1968 dostala reformnímu vedení od KS Francie a osobně od tehdejšího generálního tajemníka W. Rocheta.

K nejvýznamnější Dubčekově aktivitě toho roku došlo v jeho samotném závěru. Bylo to jeho interview, které poskytl redakci italského deníku *L'Unità*. Jeho zveřejnění v lednu 1988 vyvolalo v celé Evropě i v Československu neobyčejný ohlas. Ale o tom až v kapitole následující.

Na závěr této kapitoly však zaznamenejme ještě jednu závažnou skutečnost, která ovlivnila další vývoj situace v Československu. Na zasedání ÚV KSČ ve dnech 17. -18. 12. nahradil Miloš Jakeš ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ G. Husáka. A stranické a státní vedení Československa bylo pak stále početněji reprezentováno konzervativci, úzce spjatými se srpnovou intervencí, s „revoluční dělnicko-rolnickou vládou“ a s prosazením Brežněvo-

vy politiky normalizace. Bylo pochopitelné, že úvahy o následování sovětské perestrojky v Československu neměly naději na úspěch a končily verbálními projevy souhlasu, jako v případě nástupního projevu M. Jakeše.

Parla il leader della «Primavera di Praga» Perché nacque e perché finì il «nuovo corso», idee e proposte per uscire ora dalla crisi cecoslovacca

Alexander Dubček «Ti sia restituito il tuo potere politico»

Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, è il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità. In una intervista a tre parti, egli espone le sue idee e le sue proposte per uscire dalla crisi cecoslovacca. Un libro a cui da oggi si opera, dopo che ha fatto il suo ingresso in Italia.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

Il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità è Alexander Dubček, ex ministro della Difesa, il primo di Praga a essere ricevuto dal «nuovo corso» di L'Unità.

VIII.

DUBČEK, DUBČEK, DUBČEK...

Jméno A. Dubčeka se stalo nejfrekventovanějším jménem z řad představitelů reformního procesu Pražského jara 1968 v zahraničních sdělovacích prostředcích od prvních dnů osmdesátého osmého roku. Ale i doma v Československu se jeho jméno stále častěji objevovalo na stránkách tisku, v rozhlase i v televizi, zvláště pak v neoficiálních „sdělovacích prostředcích“ antihusákovské opozice a na jejích nepovolených akcích. Základním akceleračním momentem k tomu se stalo zveřejnění rozsáhlého (cca 48 stran strojopisného formátu A4) interview A. Dubčeka v deníku KS Itálie *L'Unità* 10. ledna 1988. Jeho základní část zveřejnily současně i Pelikánovy Listy ve zvláštním vydání. Čtenáři v Československu však měli možnost seznámit se s obsahem Dubčeka interview nejen z Listů, dopravovaných „zvláštní cestou“ do Československa, ale i s jeho úplným zněním v českém překladu, masově rozmnožovaným ve strojových opisech.

O tom, kdy a za jakých okolností bylo toto interview připraveno, podává opět svědectví Dubčekův italský přítel Luciano Antonetti. Uvádí, že již v roce 1985, po nástupu M. Gorbačova do vedení KSSS, on a J. Pelikán navrhovali vedení KS Itálie a redakci *L'Unità* uskutečnit a zveřejnit rozhovor s A. Dubčkem. Prostřednictvím V. Slavíka požádal Antonetti Dubčeka o stanovisko. Dubček projevil ochotu, ale čas k tomu ještě nedozrál. *Rozhodnutí padlo v roce 1987, po květnovém rozhovoru s Gorbačovem, zveřejněném současně 20. května v L'Unitě a v Pravdě, v němž Gorbačov prohlásil, že rok 1968, srpnová intervence, je záležitostí Čechoslováků.* Tehdy padlo rozhodnutí,

že čas pro interview s Dubčekem již dozrál, ale že se vše bude dělat v tajnosti, bez vědomí KS Itálie, dokud nebude vše připraveno.

V červnu 1987 přivezl Antonetti otázky, které prostřednictvím V. Slavíka poslal Dubčekovi do Bratislavy. Asi o měsíc později přijel opět do Prahy na zasedání redakce Otázek míru a socialismu jako zástupce KS Itálie a při té příležitosti se setkal s A. Dubčekem. Setkání zprostředkoval V. Slavík. Došlo k němu na dejvickém „kulatém“ náměstí. Po vzájemném seznámení při dlouhé procházce diskutovali o situaci v Československu a v Itálii, o roce 1968. Dubček Antonettimu přislíbil, že brzy dostane odpovědi na otázky. A počátkem listopadu mohl J. Pelikán Antonettimu předat 40 hustě popsaných stran. Po jejich překladu, vzhledem k závažnosti a očekávanému ohlasu ve světě, informovali vedení KSI. S jeho souhlasem pak 14. 12. 1987 odjel Antonetti, spoluředitel a šéfredaktor L' Unitá Renzo Foa a fotograf R. Pais do Prahy. Protože chtěli jednat korektně, obrátili se na mezinárodní oddělení ÚV KSČ a žádali o souhlas k návštěvě Dubčka v Bratislavě. Vedoucí italského teritoria tohoto oddělení, Dmitrij Biľak (syn V. Biľaka), však jejich žádost zamítl. Italští hosté v rozhovoru s ním, se šéfredaktorem Rudého práva a s dalšími osobnostmi prohlásili, že rozhovor už mají a že jej zveřejní.

Jejich návštěva Československa se shodou okolností uskutečnila ve dnech, kdy M. Jakeš vystřídal ve vedení KSČ G. Husáka. Druhý den ráno, po neúspěšném jednání na ÚV KSČ, po večerním interview s Jiřím a Milošem Hájkovými o situaci ve vedení KSČ, je V. Slavík telefonicky vyrozuměl, že se za půl hodiny mají setkat s A. Dubčekem, který přijel do Prahy. Bylo to 19. prosince. O průběhu tohoto setkání nechám „mluvit“ šéfredaktora L' Unitá Renzo Foa, jak to popsal v úvodu Dubčeka interview:

„Vychází svižným krokem z vestibulu stanice metra na Václavském náměstí. Stejný krok, stejné vzezření, jaké ukazovaly televizní záběry před 20 lety. Vlasy, ano, ty už nejsou tmavé, ale zbělely. Pohled se nezměnil, oči jsou bystré. Úsměv, který se tehdy zdál nesmělý, jaksi rezervovaný, je důvěrně přímý, ryzí. Právě tak stisk ruky, možná první po dlouhé době s cizincem.

Tak přirozeně se vrací A. Dubček na scénu. Před nedávnem dovršil 66 let, je v důchodu, vypadá však dost mladistvě, energicky. Prolomil zdrženlivost, kterou s výjimkou řídkých poselství – dají se spočítat na prstech jedné ruky – určených k zveřejnění, udržoval od doby, kdy v dubnu 1969 byl zbaven funkce prvního tajemníka předtím, než byl vyloučen ze strany. Nyní mlčení prolomil, aby mnohé řekl, aby připomenul ony dramatické roky, aby vyprávěl něco o svém životě, aby načrtl myšlenky o současnosti a budoucnosti.

„Bonjour, camarade“, zdraví francouzsky, což kdysi byla obvykle řeč mezi cizinci. Odpovídám mu francouzsky, ale dialog pokračuje kostrbatě. Oživí se díky Lucianu Antonettimu, který vytváří jazykový most. Dubček míchá češtinu se slovenštinou. Mezitím kráčíme po chodníku Václavského náměstí. Je odpoledne 19. prosince. Dosti časně. Nad Prahou leží mlha a smog. Je ještě poměrně šero. Avšak je před vánocemi a panuje tu ovzduší blízkých svátků. Chodíme, hovoříme uprostřed lidí.

Leckdo ho zaznamená, když nás míjí, když se zastavujeme na fotografování. Zastavují se, usmívají, z dálky zdraví. Zdá se, že jeden muž by se chtěl přiblížit, ale zastaví se, když vidí, že spolu hovoříme. Neskrývám, že jsem pohnut, a říkám mu to. Dojat, protože ti, kdo byli v roce 1968 dvacetiletí, nemohli si po dvacet let neuchovat v sobě vzpomínku na Dubčeka. Vyjadřuje symbol, jednoho z dobrých hrdinů, kteří tě provázejí po celý tvůj život. Jeho odpovědí je úsměv. Pohnutý a spokojený.

Snažím se o další otázky, které bych mu rád položil po těch, které jsem mu už zaslal a na něž odpověděl písemně. Zatím jsme u novinek. Co si myslí o Jakešovi? Je to známka uvolnění? Kontinuity? Znal ho, pracovali společně, co o něm může říci? Hovoří o něm, vzpomíná. Ale nejsou to soudy, o kterých je třeba referovat. Jsou to první dojmy, je lépe vyčkat. A tak i o dalším.

Dubček hovoří spěšně. Projevuje značnou čilost, neříká názory nevyvratitelné, ale vypadá pevný a rozhodný ve svém přesvědčení. Je velmi dobře informovaný, nezdá se být vůbec, „vyřazený“.

Ví o věcech a dává to najevo. To ukázaly odpovědi, které jsem už dostal. Nyní se jedná o určité dopracování, některé korektury a přehlédnutí. Hovoříme o tom. Otvírá obálku, vybírá z ní strojopisné stránky, vysvětluje úpravy.

Měl to být, interview na dálku‘ a má svou několikaměsíční historii. Myšlenka vznikla někdy začátkem léta. L‘ Unitá již poskytl rozhovory intelektuálům, exponentům roku 1968, vyloučeným ze strany, signatářům Charty 77, osobám, které bohužel nemají právo vyslovit se ve své vlasti. A pak, nebylo už vhodné připravit se na uvažování o, pražském jaru‘ v předvečer jeho 20. výročí a při příležitosti Gorbačovovy návštěvy v Československu? A jestliže se Dubček rozhodne promluvit, vyprávět a vzpomínat, nebyl právě toto okamžik k vyhledání kontaktu? Neřekl sám Dubček, že by to učinil pro L‘ Unitá? Nebyl čas si připomenout, že i pro nás je pražský 68. rok otevřenou ranou, že jsme se v těchto dvaceti letech cítili a postavili po bok Dubčekovi a dalším obroditelům, vyloučeným z KSČ, že jsme je podporovali, když vládli a obhajovali, když byli vyhnáni? V skutku okamžik, abychom se zabývali myšlenkami, které kolují mezi tolika Čechoslováky, aby hojily ránu ve chvíli, kdy se svět otevírá novým pojetím koexistence a demokracie a tudíž, abychom se také zabývali – jak to činíme i pro jiné země – otázkou demokratických práv v srdci Evropy. Tak to začalo.

Avšak teprve v prosinci během cesty do Prahy to schůzka posléze potvrdila. Jiná fakta, jiná stanoviska k roku 1968 a k současnosti vyvolávají pochybnosti. Když jsme o tom hovořili, Dubček řekl, že existují dva motivy pro tento rozhovor: především článek Borise Kozlova, otištěný v č. 49 sovětského týdeníku Nová doba a jeho okamžité přetištění ještě před prosincovým plénem ÚV KSČ v domácím tisku. Po něm následoval projev Vasilu Biľaka na sjezdu Svazu čs. -sovětského přátelství. V souladu s článkem v Nové době tvrdí, že není třeba nic měnit v posuzování roku 1968.

A druhý důvod?, Protože L‘ Unitá je deník komunistické strany‘. Dubček je velmi rozhodný při zdůrazňování těchto dvou důvodů, což odpovídá argumentům, které uvádí i v průběhu diskuse, kte-

rá následuje po jeho odpovědích. Mluví o, pražském jaru', mluví o vojenské intervenci 21. srpna a o dlouhé zimě, která po ní následovala, a především dochází – a to velmi záhy, což ani jinak nemůže být – k sovětské, perestrojce' a ke Gorbačovovi. Jsou to argumenty a řeč člověka, který se po 20 let nevzdal svého názoru a neztratil smysl pro realitu, v němž drama onoho dvacetiletí nedokázalo, aby ztratil víru v socialismus, v který vždy věřil, a aby v něm nic nenahlodalo naději, že jej spatří.

Procházka takto končí.

Zbývají přání. Přání všeho možného.

Pro Dubčeka je to především: Aby se uskutečnila opravdu a úplně všechna předsevzetí s. Gorbačova, aby se perestrojka stala skutkem, aby se nedovolilo zdržení, aby se pokračovalo a s jistotou na nastoupené cestě. To si přejeme všichni, poněvadž by to bylo revolučním přínosem nejen pro KSSS, ale i pro komunistické strany dalších socialistických zemí i pro mnohé jiné... Věřím, že věci půjdou tímto směrem...'

„Blahopřání vašim čtenářům, vám všem, abyste měli úspěch a konsensus, poněvadž vaše strana, KSI, si zaslouží podporu, kterou má u Vašeho lidu.“

Stisk ruky. Rozcházíme se. Vidím ho kráčet bystrým krokem mezi lidmi na Václavském náměstí, tom náměstí, které pamatuje srpen 1968 a množství lidí, které jej naplňovalo, sovětské tanky, které jej okupovaly.“

Až potud Renzo Foa.

Luciano Antonetti, spolupracovník redakce a Dubčekův přítel, doplnil úvodní část interview malým slovníkem základní terminologie Pražského jara. A pak již následovaly otázky a odpovědi.

Vzhledem k tomu, co již bylo uvedeno na předchozích stránkách tohoto vyprávění, že na toto téma byla u nás napsána řada seriózních publikací, a s ohledem na vyspělost a informovanost našich čtenářů, nepovažuji za potřebné se nějak podrobněji zabývat odpověďmi Dubčeka na jednotlivé otázky. Jsem přesvědčen, že postačí jen jejich základní stručné shrnutí:

A. Dubček zde fundovaně a tudíž i přesvědčivě obhajoval opodstatněnost a správnost reformního procesu Pražského jara i jeho Akčního programu. Přesvědčivě vyvracel různá obviňování a tvrzení jeho odpůrců o nebezpečí kontrarevoluce a opodstatněnosti vojenské intervence a dokazoval jednostrannost, ba falešnost normalizátorského výkladu událostí roku 1968 v tzv. "Poučení." Ke skutečným příčinám srpnové intervence uvedl: *„Naše nová obrodná politika, vyjádřená v Akčním programu, a náš odhodlaný, neústupný nástup za jeho realizaci, nebyly v té době pro tyto naše spojence (tj. varšavskou pětku A. B.) přijatelné. Svědčí o tom úplná likvidace oficiální politiky ÚV KSČ, vlády republiky, vyjádřené a schválené v Akčním programu a potvrzené Národní frontou a Národním shromážděním. Odstranění nositelů tohoto programu za to, že setrvali po vstupu (po intervenci A. B.) na jeho politické platformě. Tak na oltář, obnovení vedoucí úlohy strany‘ a zachování správného, reálného socialismu‘, v boji proti, kontrarevoluci‘ padlo téměř půl milionu československých komunistů, ale také dalších vlastenců, demokratů, stoupenců nového politického kursu.“*

Poukázal také na těžké důsledky normalizační politiky Husákovy vedení: hospodářské, politické, kulturní, mravní i sociální, a to nejen pro stoupence Pražského jara a jejich rodiny, zahnané do postavení neplnoprávných občanů, ale i pro celou společnost.

Dubček zde uvítal Gorbačovovu „perestrojku“ v Sovětském svazu. Navzdory zklamání, které vyvolal průběh jeho návštěvy v Československu v dubnu 1987, byl přesvědčen, že v jejím úspěšném pokračování je založena velká naděje pro socialistické hnutí a mírový vývoj v mezinárodních vztazích v Evropě i ve světě. Současně ale upozorňoval na škodlivost očekávání, že problémy Československa vyřeší někdo za nás, a na nutnost aktivního úsilí na probíjení tolik potřebných změn, na přestavbě a demokratizaci čs. společnosti.

Na pravou míru uvedl také různá tvrzení o jeho dlouhém „mlčení.“ Zopakoval, co o jeho aktivitě je čtenářům této knihy již dobře známé. Na jedinou otázku odmítl odpovědět. To když se ho Renzo Foa zeptal, jaký byl jeho nejdramatičtější okamžik v srpnových

a posrpnových dnech roku 1968. Jeho odpověď zněla: „Prosím vás, nechtějte na to moji odpověď.“ Dnes víme, že nechtěl mluvit o okolnostech svého zatčení a internace.

V závěru interview odpovídal i na otázky o svém posrpnovém životě i o dalším zaměření a cílech své aktivity. O tom však pojednáme až na dalších stránkách.

Dubčekovo interview dostalo nebývale širokou publicitu v evropském tisku. Jmenujme – vedle italského tisku – německý *Die Zeit*, francouzský *Le Monde*, britský *Guardian*, švédský *Dagens Nyheter*, dánský *Information*. Zprávu o něm přinesla dokonce i agentura Nová Čína a další sdělovací prostředky. O jeho popularitu i popularitu A. Dubčka se, i když nechtěně, zasloužilo i samotné vedení KSČ. Oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ charakterizovalo toto interview jako největší a nejzávažnější Dubčekovo vystoupení od roku 1968. Jako „platformu otevřeného politického boje“, jehož cílem je přehodnocení oficiálního výkladu událostí roku 1968 a nahrazení současného vedení KSČ reformními komunisty, vyloučenými po srpnu 1969. K vnitrostranické informaci byl přiložen i překlad celého interview pro potřeby vedoucích tajemníků krajských, okresních i městských výborů KSČ s tím, že jeho rozšiřování bylo zakázáno. Avšak, jak praví lidové přísloví: „zakázané ovoce nejlépe chutná.“ A tak se překlad šířil po vlastech českých a slovenských i touto cestou.

Ohlas interview přispěl zřejmě i k tomu, že Dubčkova popularita se zřetelně projevila i po několikaleté přestávce jeho pobytu v Praze. Počátkem roku se rozhodl otestovat situaci po výměně Husáka Jakešem a navštívil své pražské přátele, rodinu Jarošových a Slavíkových. Pochopitelně za „doprovodu“ orgánů Bezpečnosti. Lidé mu své sympatie dávali zřetelně najevo při jeho procházkách po ulicích Prahy. Ale také při jeho návštěvě divadla Semafor a Nové scény Národního divadla, kde se mu dostalo spontánních ovací publika i pozornosti některých herců.

Dubček ve své aktivitě nepolevoval. Sotva udělal tečku za odpovědí na poslední otázku dopisovatele Renzo Foa, začal formulo-

vat další dopis pro ÚV KSČ a novému generálnímu tajemníkovi M. Jakešovi. Inspirovalo ho k tomu vystoupení Jakeše na prosincovém zasedání ÚV KSČ. Jakeš se na něm totiž, alespoň verbálně, přihlásil ke „komplexní přestavbě a k prohloubení socialistické demokracie.“

Dubček v dopise Jakešovi uvítal toto – byť nedůsledné a opatrné přihlášení se k následování příkladu sovětské „perestrojky.“ Současně ale – jak bylo již jeho zvykem – neopomenul poukázat na základní příčinu marasmu, v němž se čs. společnost nacházela. Jako hlavní příčinu označil opuštění Akčního programu, na jehož vypracování se podílela i řada současných představitelů. Uvedl, že v „oficiálních závěrech a stanoviscích 7. pléna (prosincového pléna ÚV KSČ – B. A.), ba i v diskusních vystoupeních postrádá alespoň skromný impuls k přehodnocení dosavadního neobjektivního pohledu na obrodný kurs ÚV KSČ z roku 1968.“ Odmítl tvrzení Borise Kozlova, sovětského novináře, že „na dosavadním hodnocení není zapotřebí nic podstatného měnit.“ Stejně tak odmítl prohlášení V. Biľaka na 8. sjezdu SČSP, který přišel s další lží, „kterou ještě nikomu neřekl“, že reformní vedení v roce 1968 „začalo přehodnocovat oprávněnost lidu Zakarpatské Ukrajiny připojit se ke své matce sovětské Ukrajině.“ Dubček konstatoval, že je to lež stejného kalibru jako Biľakovo tvrzení v Der Spiegelu z roku 1985.

V závěru dopisu zdůrazňuje, že stranu po srpnu 1968 nerozdělila tvorba nové reformní politické linie, ale její opuštění.

„To je kardinální otázka a současně i odpověď na vznik, prohloubení a přetrvávání krize v KSČ i celé naší společnosti. Zde je také kořen východiska k překonání bariéry pro otevření plného prostoru k nové obrodě v Československu.“

Myslím, že nebudu daleko od pravdy, předpokládám-li, že při stejné procházce, kdy Dubček posílal dopis pro ÚV KSČ a M. Jakeše, si současně zakoupil Rudé právo, v němž objevil článek L. Skalického ke dvacátému výročí zasedání ÚV KSČ v lednu 1968. Je docela možné, že L. Skalický byl jen nastrčenou figurou sku-

tečného autora článku, vyrobeného v dílně hlavního ideologa ÚV KSČ Jana Fojtíka. Celý článek je psán zcela v duchu normalizační bible „Poučení.“ Hlavním šlágregem bylo tvrzení, že zvláště závažným nedostatkem Dubčekova reformního vedení bylo, že po lednu 1968, kdy se aktivizovaly tzv. pravicově oportunistické síly, „nebyl na základě rezoluce lednového zasedání vypracován konkrétní postup, který by odpovídal novým podmínkám... Tento požadavek nemohl uspokojit Akční program, přijatý na dubnovém zasedání ÚV KSČ v roce 1968. Odrážel sice snahu dát po lednovému vývoji ve straně i ve společnosti programový rámec, avšak v oblasti teoretické, politické i organizační obsahoval některé nemarxistické formulace.“

V zajímavé shodě, jen o dva dny později, přichází se stejnými názory i komentátor TASSu A. Kondrašov v článku Rudého práva ze 6. 1. pod názvem: „Žádná podobnost s přestavbou v SSSR.“ Kondrašov zde tvrdí, že „závěry lednového zasedání však zůstaly v podstatě na papíře, neboť tehdejší pravicově oportunistické vedení KSČ nedokázalo vypracovat reálný akční program v ekonomice, sociální sféře i kultuře.“ Dále pak opakuje ničím nedoložená tvrzení z článku Skalického a dělá závěr, že „nelze v žádném případě srovnávat Pražské jaro a perestrojku.“

Návštěva M. Jakeše v Moskvě a jeho jednání s Gorbačovem 11. ledna 1988 potvrdily, že tato kampaň a její obsah nejsou v žádném rozporu s oficiálním stanoviskem M. Gorbačova. M. Gorbačov mimo jiné informoval M. Jakeše o požadavku generálního tajemníka KS Itálie, A. Natta, že nastal příhodný okamžik „nově a pozitivně zhodnotit Dubčeka.“ Současně navrhl v duchu usmíření „poskytnout široká práva komunistům, kteří byli v minulosti vyloučeni“, čímž by se mohlo zabránit vyhocení možné kampaně k 20. výročí pražského jara. Tento požadavek byl M. Gorbačovovi tlumočen vedoucím mezinárodního oddělení KS Itálie, G. Napolitanem, ještě před zveřejněním Dubčekova interview. Přitom Napolitano zdůraznil, že toto interview je formulováno velice zdrženlivě, bez útoků a obviňování na adresu současného vedení

KSČ. Ale M. Jakeš vyslovil jednoznačně zamítavé stanovisko: „*My v tuto dobu nemáme důvody k tomu, abychom nějak nově hodnotili události a činitele, pražského jara.*“

A stanovisko Gorbačova?: „Souhlasím s vámi, že nemáme důvod přehodnocovat tyto události, ani pokud jde o internacionální akci.“

Dodejme k tomu, že stejné stanovisko zaujal M. Gorbačov i v rozhovoru s G. Husákem 12. dubna 1988: „*Italští soudruzi chtěli, abychom změnili své stanovisko k událostem roku 1968, ale my jsme to samozřejmě odmítli... Přidržujeme se předchozího hodnocení událostí roku 1968. Cesta, kterou Československo prošlo po krizi, potvrdila správnost zvolené politiky.*“

Jak si v této souvislosti nepřipomenout v té době kolující vtíp: na otázku, jaký je rozdíl mezi Pražským jarem a perestrojkou, zněla odpověď – žádný, jenom Gorbačov o tom ještě neví.

Dubček se ovšem o tomto Gorbačovově postoji v té době nedověděl. A tak jeho následující dopis ÚV KSČ a M. Jakešovi ze dne 13. 1. 1988 obsahoval fundované vyvrácení názorů Biláka, Skalického, Kondrašova i dalších ve stranickém tisku a ve vystoupeních na zasedání ÚV KSČ v prosinci 1987. Vysvětluje také, proč se rozhodl poskytnout deníku L' Unitá své interview: „*Definitivně jsem se rozhodl... koncem prosince... když Novoje vremja a vzápětí i náš tisk a V. Bilak na sjezdu SČSP publikovali stanovisko o neměnnosti hodnocení roku 1968 a vedení strany a státu i programu podsouvali demagogickou nepravdu.*“

Jako obvykle – odpověď na své dopisy čekal marně. Zato ve zprávě Federálního ministerstva vnitra z 1. března 1988, v souvislosti s hodnocením postojů bývalých členů KSČ a jejich očekávání, že přestavba v SSSR přinese přehodnocení vývoje na Slovensku v letech 1968-1969 i jejich rehabilitaci, k roli A. Dubčka je uvedeno: „Specifické postavení mezi nimi nadále zaujímá A. Dubček, který nechce být spojován s činností antisocialistických živlů s tím, že se nezapojí do činnosti, která je namířena proti zájmům komunistické strany. Zpracovává různé písemnosti, v nichž porov-

nává situaci v ČSSR v letech 1968-1969 se současným vývojem v SSSR. Např. koncem roku poskytl rozhovor listu Italské komunistické strany L' Unitá, v němž hodnotí vývoj v ČSSR v roce 1968 a po něm, obhájí její politiku v krizových letech a hlásí se k přestavbě společnosti v SSSR. Rozhovor byl v L' Unitá zveřejněn v první polovině ledna 1988 a vyvolal značnou pozornost buržoazních sdělovacích prostředků.“ Zapomněli ovšem dodat, že A. Dubček v dopise řediteli L' Unitá G. Chiaromontemu ze dne 6. 3. 1988 poděkoval za jeho zveřejnění. Současně v odpovědi na jeho dopis a přání pozval jeho a L. Antonettiho na návštěvu do své rodiny nebo kam budou chtít. Samozřejmě nezapomněl ani na pozdravy generálnímu tajemníkovi KS Itálie A. Natta a pracovníkům časopisu L' Unitá.

Vývoj událostí přinášel pro Dubčeka stále nové podněty a náměty k jeho aktivitě. Jedním z nich, neobyčejně silných, byla další akce V. Biřáka směřující k zajištění trvalé platnosti „Poučení z krizového vývoje...“, čemuž mělo posloužit i hrubé pomlouvání a osočování A. Dubčeka a překrucování historie reformního hnutí. Byly to také různé pochybnosti o Dubčekově autorství jeho interview z úst prvního tajemníka ÚV KSS I. Janáka, či články A. Indry, předsedy Federálního shromáždění, jednoho ze zvatelské pětky, v Rudém právu 3. 3. 1988 k historii schůzky varšavské pětky z července 1968 a reakci Dubčekova vedení.

V. Biřák napsal již 5. listopadu 1986 jako člen předsednictva a tajemník husákovského vedení KSČ pro ideologii jinému tajemníkovi téhož vedení, J. Havlínovi, dopis s návrhem na zveřejnění svých vzpomínek k 20. výročí událostí roku 1968. „Není pochyb“ – píše ve svém dopise – „že antikomunistické centrály připravují proti KSČ a ČSSR mnohé akce propagandistického i provokačního charakteru. K tomu budou nesporně využívána různá stanoviska a svědectví, mužů ledna“. Mlynářova kniha, Mráz přichází z Kremlu, mě přivedla k přesvědčení, že děláme chybu, když necháme mluvit jen druhou stranu, těch, co připravovali v Československu kontrarevoluci. Pokusil jsem se ve formě vlastního

životopisu zpracovat své pohledy a zkušenosti na vznik, průběh a řešení krize ve straně a společnosti.“

Návrh V. Biláka byl přijat a v srpnu 1987 si mohli nejen slovenští, ale i čeští čtenáři přečíst první ukázkou z jeho knihy „Milníky mého života.“ Žádnou zvláštní pozornost ovšem tato ukáзка, popisující jeho působení ve funkci vedoucího tajemníka prešovského kraje, nevyvolala. Další kapitoly uzřely světlo světa až o rok později, 4. a 11. 3. 1988. Bylo to nejspíš proto, že jejich zveřejnění si vyžádalo příliš mnoho péče ze strany lektorů a redakcí, jak je to zřejmé i z korespondence kolem vydání knižní podoby „Milníků...“ Šéfredaktor nakladatelství Svoboda, Stanislav Mareš, dopisem zástupci ředitele Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSČ ze dne 27. ledna 1988, profesoru I. Krempovi, urguje dodání rukopisu po jeho vědecké redakci ústavem:

„Vážený soudruhu, jak jsi byl již dříve zpraven, nakladatelství Svoboda z pokynu tajemníka ÚV KSČ s. J. Fojtíka připravuje k vydání memoárovou práci s. V. Biláka, Milníky mého života. V současné době zabezpečujeme překlad do češtiny... Abychom mohli publikaci co nejdříve předat do výroby, potřebujeme v co možná nejkratší lhůtě text rkp. s. V. Biláka, který prošel vědeckou redakcí ÚML ÚV KSČ.“ Že to nebyla snadná záležitost, dokumentuje i dopis A. Gosiorovského, vedoucího redakce historie a mezinárodních vztahů, profesoru Krempovi ze 7. 7. 1988: „Vážený soudruhu Krempo, rukopis jsme dokončili, ale zůstaly v něm některé nepřesnosti. V příloze zasílám některé otázky, které jsme v rychlosti nepostřehli. Doufám, že když se to vyřeší, můžeme čekat na, výkonný povel.“

Oč menší pozornost čtenářů vyvolalo zveřejnění první kapitoly „Milníků...“ v srpnu 1987, o to větší pozornost, ba i rozruch, vyvolaly další kapitoly z března 1988. V žádném případě to však nelze přičíst na vrub jejich skutečné objektivnosti, odborné úrovni či úrovni literárního zpracování. Ba právě naopak. Byla to snůška polopravd, zjevných nesmyslů a lží, senzačních „odhalení“, pomluv a sprostých útoků proti reformním představitelům

Pražského jara, zvláště proti A. Dubčekovi. Byl to falešný výklad reformního procesu roku 1968, zcela v souladu s antireformní, intervenční a normalizační politikou L. Brežněva, v němž V. Biřák viděl svého boha a učitele a jehož záměrům sloužil. Sebe pak vylíčil jako nejprozíravějšího politika a nejdůležitější postavu popísaných dějů.

Stručně řečeno: byla to obhajoba antireformní politiky L. Brežněva, frakční, antinárodní a vlastizrádné politiky skupiny konzervativců v reformním vedení a jejich stoupenců. Obhajoba jejich podílu na definitivní likvidaci reformního procesu, Akčního programu a důsledků této jejich činnosti pro statisíce postižených stoupenců reformního hnutí i pro celou společnost. A byl to také – de facto – útok proti Gorbačovově představě.

Ale, ať již to V. Biřák zamýšlel, nebo si to spíše ve své malosti neuvědomoval, mimořádně plasticky zde zobrazil myšlenkovou, duchovní a morální (či spíše nemorální) úroveň svou a svých partnerů, i absenci morálky v té politice, jíž stále byli poslušnými vykonavateli.

A to byl zřejmě hlavní důvod, či jeden z hlavních důvodů, proč se nakonec zvědává čtenáři vydání jeho „Milníky...“ v srpnu 1988 nedočkali, neboť nové jakešovské vedení k tomu nedalo souhlas, a proč se jejich samizdatové, masově rozmnožované vydání stalo bestsellerem roku 1988 i roků následujících.

A. Dubček jako obvykle reagoval na Biřákovy „Milníky...“ argumentovaným rozbořením jednotlivých tvrzení, závěrů a obvinění. Jsem však toho názoru, že dnešnímu vyspělému čtenáři není zapotřebí reprodukovat všechny Dubčkovy argumenty.

Dubček konstatoval, že „je trapné na veřejné vystoupení V. Biřáka reagovat, tak je to ponižující a nedůstojné, že nezainteresovanému, zůstane rozum stát“. Či předem počítá, že mi nebude dána možnost na to rovněž veřejně reagovat?“

Na rozdíl od Biřáka nebagatelizuje Dubček jeho skutečné zásluhy z počátečního období reformního procesu. A pokud jde o argumentaci, uvádějící Biřákovu lži na pravou míru, stačí

uvést jediný příklad. Uvádí zde, že V. Biľak – který byl členem přípravné komise pro Akční program – ve slovenské Pravdě z 3. dubna 1968 prohlásil: *„Akční program nemůže zůstat jen dokumentem ÚV KSČ pro citování, ale musí se stát návodem pro každý státní a stranický orgán, organizaci, pro každého z nás.“*

Dodejme k tomu, že Biľak s obhajobou Akčního programu vystoupil o několik dnů později i na plenárním zasedání ÚV KSS 9. dubna: *„Bude naším úkolem přispět ze všech sil k tomu, abychom jej přiblížili a objasnili nejen členům strany, ale i všem pracujícím tak, aby se stal programem všeho lidu.“*

Nyní však můžeme spolu s Dubčekem konstatovat, že „jeho (Biľakova) odvaha a nebojácnost končila tam, kde začal politický zápas o realizaci Akčního programu, obrodné politiky ÚV KSČ, a kde se začaly rýsovat vnější obrysy jeho možné likvidace a možné udržení či pádu jeho mocenské pozice.“ Dodejme ještě, že o několik měsíců později, v interview pro redakci Východoslovenských novin 20. 3. 1970, Biľak prohlásil: *„Samotný Akční program se rodil a zrodil již v nastávající hysterii, kterou rozpoutaly pravicové síly ve straně i mimo ni... Proto se do něho dostaly mnohé revizionistické názory, pravicově oportunistické.“*

Takovéto hodnocení nalezneme pak nejen v „Poučení...“, jehož byl Biľak duchovním otcem a spoluautorem, ale i v jeho publikaci „Pravda zůstala pravdou“ z roku 1971 a samozřejmě i v jeho „Milnících...“ z roku 1988 či v „Pamětech...“ z roku 1991.

K Dubčekovu překvapení, na dopis z 22. 3. 1988 se dočkal po několika měsících, poprvé za dlouhá léta, přímé reakce stranických orgánů. Stalo se tak 30. června 1988, když byl pozván do budovy ÚV NF SSR k rozhovoru s vedoucím všeobecného oddělení ÚV KSČ E. Ujvárym a jeho zástupcem J. Švédou.

Nebyl to však rozhovor k obsahu posledních dopisů Dubčka ÚV KSČ a ÚV KSS ze 17. 3., 22. 3. a 23. 5. 1988. Žádný dialog, tím méně akceptování jeho názorů a stížností. Naopak, E. Ujváry se snažil přesvědčit Dubčka o správnosti závěrů „Poučení“ i opatřeních proti němu. A to zcela v duchu pokynů taj-

ného oběžníku ÚV KSČ a jeho „Informace o aktivizaci a činnosti nepřátelských sil v procesu přestavby a demokracie“ ze dne 6. května 1988.

V této informaci o aktivitách proti jakešovskému a husákovskému režimu a zvláště o Chartě 77 jako hlavnímu nástroji „protisocialistického úsilí“ se mimo jiné uvádí: „Aktivizují se i někteří bývalí členové KSČ, kteří působili ve vedoucích a odpovědných funkcích v roce 1968, a kteří v přestavbě vidí příležitost k ospravedlnění svých pozic a své bývalé činnosti, jíž poškodili stranu a společnost. Politiku, Pražského jara‘ vydávají za předobraz současné politiky sovětských komunistů, a tím se pokoušejí dosáhnout své rehabilitace. V tomto směru se mělo stát impulzem k rozvinutí rozsáhlé kampaně namířené proti KSČ a její politice interview Alexandra Dubčeka listu L’Unità ze dne 10. ledna 1988 a různá jiná stanoviska, která vyslovují k vývoji situace v roce 1968.

Podporu v této kampani jim poskytují emigranti, jak to dosvědčuje uspořádání mezinárodního semináře v Itálii koncem dubna t. r.“ Následuje řada jmen. Kromě toho Jan Fojtík, jako člen předsednictva ÚV KSČ, informoval krajské a okresní výbory KSČ o závěrech ze zprávy Ujváryho a Švédy z jednání s Dubčkem, v níž doporučovali s Dubčkem nadále nejednat. A v závěru tohoto oběžníku je pokyn sledovat, všímat si a vylučovat nežádoucí vlivy na politiku Jakešova vedení.

Snad je zbytečné připomínat, že Dubček názory a pokusy Ujváryho i jako „starého známého“ jednoznačně odmítl. Je to zřejmé i z jeho následujícího dopisu ÚV KSČ, ÚV KSS, M. Jakešovi i I. Janákovi z 15. 7. 1988. Dubček v něm opět (pokolikáté již?) vyvrací závěry „Poučení...“, Bilaka i dalších normalizátorů. Vítá i náznaky „přestavby.“ Odmítá však zaujmout postoj nezainteresovaného občana, dokud trvá platnost „klatby“, která se má ve straně a ve veřejnosti nadále udržet a utvrzovat... „tím více, že se nevztahuje jenom na mne, ale i na ÚV, předsednictvo, oficiální politiku, která byla dodatečně, za zvláštních okolností překvalifikována...“ Sděluje zde také, že když po všech apelech na ÚV

KSČ, ČSTK, generální prokuraturu nedostal odpověď a možnost zveřejnit své názory, podal na V. Biřaka žalobu za jeho falzifikaci bratislavského prohlášení ze dne 3. srpna 1968. Že současně v této souvislosti poskytl časopisu *Der Spiegel* interview. Neboť Biřak ho, i jeho manželku, nadále pomlouvá i v západním tisku.

Mezitím byl Dubčekovi doručen dopis z italské Bologne, datovaný 25. května, který zapůsobil jako hojivý balzám na všechny jeho dosavadní rány a ústrky. Dopis totiž obsahoval sdělení, že nejstarší evropská univerzita v Bologni se rozhodla udělit mu doktorát honoris causa. Současně byl pozván na listopad t. r. do Itálie k jeho převzetí.

K rozhodnutí bolognské univerzity nesporně přispěl i nečekaný ohlas Dubčkova interview v Itálii i ve světě. Původně byl pozván k převzetí čestného doktorátu ve dnech devítistého výročí založení univerzity. Čs. vedení mu ale odmítlo udělit výjezdní povolení. Bylo argumentováno tím, že bude-li tam Dubček, nedovolí účast na oslavách rektoru Karlovy univerzity. Nakonec po rozsáhlé tiskové kampani a tlaku mnoha osobností byla cesta Dubčekovi do Itálie povolena na listopad, na začátek akademického roku. Tím ale nechtěně přispěli k tomu, že jako jediný host univerzity se stal středem italské i světové pozornosti.

Potěšil ho také další dopis z Itálie. Generální tajemník KS Itálie Achille Occhetto mu v něm děkoval za blahopřání ke zvolení generálním tajemníkem, které mu Dubček poslal po zvláštním zpravodaji. Occhetto v dopise vyjádřil přání dobrého zdraví i naději, že společný boj za mír, zmírnění mezinárodního napětí, sociální pokrok, demokracii a socialismus přinese i Dubčekovi plné uznání a navrácení politické cti.

V této souvislosti je nutno poznamenat, že vztahy mezi A. Dubčkem a vedením KS Itálie byly neobyčejně živé a pevné již od roku 1968. Pražské jaro se těšilo velkým sympatiím a podpoře vedoucích činitelů KS Itálie L. Longa, E. Berlinguera, A. Natta a dalších. Z jejich strany zazněla také nejtvrďší kritika Brežněvova vedení za jeho antireformní politiku, srpnovou intervenci i násled-

nou normalizaci. Bylo tomu tak proto, že myšlenky reformního procesu Pražského jara a socialismu byly velice blízké představitelům této strany, navazující na odkaz P. Togliatiho i Gramsciho „Filozofii praxe.“

Blízký vztah k čs. představitelům reformního procesu a zvláště k A. Dubčekovi tedy přetrvával. A tyto sympatie byly oboustranné. Nebylo proto vůbec náhodné, že představitelé československé socialistické opozice kolem Listů J. Pelikána našli své útočiště právě v Itálii – v Římě.

Stejně jako bylo zcela samozřejmé, že A. Dubček zde nalezl podporu pro své aktivity při obhajobě demokratického humánního socialismu a při své snaze o rehabilitaci jeho stoupenců. Důkazem toho je i jeho projev „K 20. výročí invaze“, který napsal a odeslal do Bologne u příležitosti mezinárodní konference: „Pražské jaro po 20 letech.“

Pořádaly ji Gramsciho ústav KS Itálie a nadace Nenniho Socialistické strany. Vystoupila na ní řada čs. představitelů reformního procesu, jako Zd. Mlynář, E. Goldstücker, J. Pelikán, M. Reiman a další. Řada jiných, jako V. Slavík, M. Hájek, Zd. Jičínský a samozřejmě A. Dubček, poslala své příspěvky písemně. Dubčekovo poselství bylo zveřejněno i v Listech.

Na konferenci vystoupil i sovětský vědec a člen KSSS Evgenij Ambarcumov se svým osobním stanoviskem. Uvedl, že článek TASSu z 22. srpna 1968, zdůvodňující srpnovou intervenci, je v rozporu se současnou politikou Gorbačova. Vyslovil souhlas s názorem sovětského historika Afanasjeva, kritizujícího sovětskou intervenci do Československa i do Afganistanu. Současně ale uvedl, že *Gorbačovovo vedení je v delikátní situaci, neboť musí upustit od jakéhokoli zásahu do vnitřního vývoje zemí Varšavského paktu.*

Alexandr Dubček ve svém poselství ocenil roli KS Itálie a jejího vedení v levicovém socialistickém hnutí i jejich podporu reformnímu procesu z roku 1968. Vyslovil řadu námětů, závěrů i požadavků, a to nejen k roku 1968, ale i k současnému vývoji levicového socialistického hnutí v Evropě i ve světě:

„V zájmu dalšího postupu socialismu a přestavby, která probíhá v socialistických zemích, a souvisící s novou generální linií v Sovětském svazu, by se měl přehodnotit akt vojenského zásahu do poměrů v KSČ a v československé společnosti v r. 1968.

Dnešní politika KSSS je s tím v příkrém rozporu jak ve vnitřní, tak i v zahraniční činnosti. Proto by se měla celá, pětka‘ od srpnového vojenského zásahu v Československu veřejně distancovat. Udělala by se tím nesporně velká služba socialismu, jeho idejím a míru ve světě.“

Připomíná, že *intervence byla výsledkem rozhodnutí „pětky“, a proto její přehodnocení nelze ponechávat jen na vůli nynějšího vedení KSČ.*

„Domnívám se, že přehodnocení, přiznání chybného kroku ze strany pěti účastníků vojenského zásahu do Československa, který tak tragicky zasáhl komunisty, levicové a demokratické síly, by byl přispěvkem k tomu, aby proces vyhlašované přestavby, informovanosti a demokratizace se stal důvěryhodnější a tím také přitažlivější a pravdivější. Je to vyvolané i nespornou podobností u základních inspiračních a programových idejí toho, o co jsme usilovali v Československu v roce 1968, a tím, co dnes probíhá v socialistickém společenství.“

Konstatuje dále, že od zveřejnění jeho interview v L'Unitá vývoj značně pokročil. Víta změny k lepšímu, chápe složitost vývoje v Sovětském svazu i odpovědnost Gorbačova za osud sovětské společnosti i osud socialismu ve světě.

„Jedinou reálnou alternativu vývoje lidstva vidím v důsledném uplatňování politiky mírové koexistence dvou rozdílných společenských soustav, „ – říká v závěru svého poselství. A končí vyznáním: „Jsem stoupencem socialismu, v němž demokracie lidu a demokracie pro lid má své domovské právo. Socialismus a demokracie jsou neoddělitelné...“

Konference přijala prohlášení, požadující radikální obnovení politických a sociálních struktur v zemích východní Evropy, záruku svobody a lidských práv. Apelovala na Gorbačova, aby přehodnotil postoj k Pražskému jaru. A starosta města Bologni apeloval na čs. vládu, aby vydala pas a výjezdní doložku A. Dubčekovi

k převzetí čestného doktorátu bolognské univerzity – spolu s jihoafrickým bojovníkem proti apartheidu Nelsonem Mandelou.

Snad ve stejné hodině či minutě, kdy se účastníci konference v Bologni obraceli s výzvou ke Gorbačovovi k přehodnocení postoje k srpnové intervenci, 8. 7. na tiskové konferenci v Československu vystoupil předseda Rady ministrů SSSR Nikolaj Ryžkov, který tu byl na oficiální návštěvě. A na dotaz západních novinářů, zda se uvažuje o přehodnocení vývoje v ČSSR v roce 1968, odpověděl, že „vedení KSSS sdílí hodnocení, které k událostem roku 1968 zaujala KSČ“ (rozuměj nynější vedení). Obdobně k přehodnocení role A. Dubčeka dal jednoznačně najevo, že je to vnitřní záležitost Československa, kterou se nikdo nechystá přehodnocovat.

Ani tato skutečnost však neubrala ničeho na Dubčekově aktivitě. 15. 7. odeslal další dopis ÚV KSČ a ÚV KSS, Jakešovi a Janákovvi. Reaguje v něm na rozhovor s Ujvárym z 30. června. Polemizuje s jeho názory, ale i s názory vedení KSČ a KSS jako rovný s rovným, sebevědomě, nebojácně, s přesvědčením o své pravdě, o nevyhnutelnosti změn v názorech i politické praxi stávajícího režimu. Žádá, aby mu byla dána možnost publikovat své názory, reagovat na stupňující se útoky Biľaka a dalších proti němu a odvolává se na zákon.

Zkrátka, jeho dopis nepředstavuje žádnou poníženou supliku, i když v něm vítá každý pozitivní krok, nebo alespoň náznak pozitivních změn. Argumentuje zde vystoupením Gorbačova v polském Sejmu z 11. 7. 1988, kde mj. řekl: „*V těchto dějinách však existují specifické záležitosti – to, čemu se říká bílá místa. Cesta k pravdě je zde jediná – zkoumání faktů, klidná a vědecká diskuse.*“

Dopis končí typicky dubčkovsky: „Navzdory dosavadním rozdílným postojům k vývoji roku 1968 a názorům na nové východiško, přejí KSČ úspěch – nalezení správné cesty čs. obrody, obnovy – přestavby.“ V následujících dnech čekaly Dubčeka značně příjemnější starosti – přípravy na cestu do Itálie. Náladu mu nezkažila ani skutečnost, že StB kolem něj nadále kroužila, že zvýšenou pozor-

nost kolem sebe zaznamenal i při návštěvě Ryžkova v Československu. Že také při cestě do Prahy 10. srpna, při vyřizování žádosti o pas, vízum a výjezdní doložku, při návštěvě přítele V. Slavíka, který odjížděl na návštěvu do Kanady, a při své současné návštěvě italského velvyslanectví, byl pečlivě sledován a doprovázen orgány StB. A to byl také jeden z důvodů, proč o dva dny později, 12. srpna, napsal dopis federálnímu ministrovi vnitra V. Vajnarovi.

Informuje ho o svém pozvání do Bologne a žádá ho o vyjádření, zda mu bude umožněn bez překážek návrat domů. Svě obavy a svou žádost zdůvodňuje pokračující kampaní proti sobě, jak masmediální, tak i pokračováním bezpečnostních opatření proti němu, a také obavami z možných provokací.

Pokud jde o uvedenou masmediální kampaň, měl zřejmě mj. na mysli sérii článků novinářských šmoků i z pera nechvalně známého M. Matouše. A také jakousi diskusi u kulatého stolu ve dnech 10. až 12. srpna, kde vedle M. Matouše a neméně známého J. Kojzara vystupovala řada dalších padělatelů dějin. Jejich výplody byly otištěny v Rudém právu a v Pravdě. Popisovat obsah těchto článků a diskuse by znamenalo rozpatlávat aktualizovanou „argumentaci“ Poučení a Biřákových „Milníků.“ Tohoto potěšení čtenáře raději ušetřím.

Alexandr Dubček však tentokrát reagoval velice rezolutně a razantně. Jednak poskytl okamžitě několik interview: Rakušanům, Francouzům (na zápraží domu) a hlavně západoněmeckému časopisu Der Spiegel. 15. srpna 1988 odpovídal na řadu otázek, kde velice přesvědčivě, citováním dobových dokumentů, vyvracel různá lživá obvinění ze strany V. Biřáka. Citoval zde např. bratislavské prohlášení ze 3. srpna 1968 i prohlášení většiny předsednictva ÚV KSČ z 21. srpna 1968, odsuzující intervenci. Můžeme se právem domnívat, že toto interview Dubčeka mohlo být onou poslední kapkou, která převážila misku vah k rozhodnutí Jakešova vedení Biřákovy „Milníky...“ nevydat.

Již 17. srpna odeslal Dubček do redakce Rudého práva rozsáhlý článek pod názvem „Současná přestavba vyžaduje pravdu – zve-

řejnění veškeré dokumentace k roku 1968-1969.“ Bod po bodu, na základě dokumentů té doby, vyvrací v rozsáhlém článku různá falešná tvrzení, polopravdy, zjevné nesmysly i vyložené lži Biláka, Matouše, Kojzara a dalších a tím pochopitelně i současného vedení KSČ. Samozřejmě žádal o jeho zveřejnění.

Článek Rudému právu současně „doprovodil“ téhož dne, tj. 17. srpna, dopisem předsednictvu a ÚV KSČ a M. Jakešovi. Odvolává se v něm na dopis z 15. 7. 1988 a sděluje, že neponechá již útoky a obviňování Matouše a dalších bez odpovědi. „Tato linie je vaše volba... Neupírejte potom právo na vyjádření odlišných názorů. Nikdo nemůže žádat, abych byl ticho, když jsem osočován... Já si myslím, že když Bilak vystupuje v Der Spiegelu s nepravdou, tak také můj postoj obrany nemůže být protisocialistický.“

A. Dubček jistě nebyl tak naivní, aby čekal, že jeho článek skutečně otisknou. Se značným zpožděním obdržel odpověď Rudého práva ze dne 6. září 1988:

„Dostali jsme od Vás 22. srpna dopis, v kterém opakujete svoji verzi událostí roku 1968. Od ledna 1988 jste tuto verzi mnohokrát vyjádřil v zahraničních sdělovacích prostředcích. Články v Rudém právu, na které reagujete, byly vyvolané nutností dát odpověď na tvrzení, která v zahraničí soustavně rozšiřujete.“ Pod tím razítko redakce a podpis: Jaroslava Janáčková.

Na toto odmítnutí reagoval Dubček dalším dopisem ze dne 4. 10. 1988, adresovaném tentokrát Zd. Hořenému, šéfredaktorovi Rudého práva.

Mezitím se však A. Dubčekovi dostalo vynikající satisfakce. Ve zprávě ze zasedání předsednictva ÚV KSČ 25. srpna 1988, určené pro informování stranického aktivu, se mluví o narůstající aktivitě vnitřních nepřátel, podněcovaných ze zahraničí. Mluví se zde o rozšiřování různých letáků, připomínajících rok 1968 a osobně A. Dubčka, o požadavcích odchodu sovětských vojsk a útocích proti nynějším představitelům KSČ. A je zde také popisován průběh demonstrace z 21. srpna 1988.

Při výkladu této události se však raději spoléhám na důvěryhodnější prameny.

Byla krásná sluneční neděle 21. srpna 1988. V oficiálních sdělovacích prostředcích vyvrcholila kampaň proti Pražskému jaru. Jakousi trnovou korunu jí nasadil komentátor TASSu, A. Kondrašov. Avšak v hlavním městě, současně s návratem Pražanů z chalup, začaly se v podvečer tvořit na Václavském náměstí hloučky mladých lidí. Schylovalo se k největší protestní akci proti režimu od 21. srpna 1969. Na 10 tisíc „dětí Pražského jara“, nyní 30-35letí i s dětmi vyšlo do ulic Prahy k pokojné, ale důrazné a důstojné demonstraci. Z Václavského náměstí pod dohledem policejních kordonů se vydal průvod na Staroměstské náměstí. Za zpěvu československé hymny a provolávání hesel: „Svobodu, svobodu, Rusi domů, Masaryk, Masaryk“, ale také „Dubček, Dubček“, procházel průvod kolem památníku J. Husa, obklíčeného „bílými helmami“, Kdosi v čele průvodu zavelel: „Na Hrad, vzhůru na Bastilu!“ a průvod se vydal Kaprovou ulicí k Hradu. Rozezněly se vysílačky a „bílé helmy“ rychle uzavřely most přes Vltavu a průvod demonstrantů se proto vydal k Národnímu divadlu. Dlouho do noci pak byly „bílé helmy“ nuceny rozhánět hloučky demonstrantů na Národní, na Můstku, v Jindřišské, u Mánesa i jinde, které se chtěly dostat na uzavřené Václavské náměstí. Demonstrantům se sice nepodařilo odevzdat protestní petici sovětskému velvyslanci, pro zablokování mostů přes Vltavu, avšak do Kremlu jich přišlo z celého světa více než dost.

O ohlasu aktivity a autority A. Dubčeka v opozičním hnutí i o životnosti ideálů Pražského jara svědčí i srpnové prohlášení jedné z významných českých opozičních skupin – Demokratické iniciativy.

V prohlášení ke 20. výročí srpnové intervence je mimo jiné uvedeno: „Dvacet let po srpnových událostech se pak ještě dále zostřuje vnitropolitické napětí, stupňované nevybíravými kampaněmi sdělovacích prostředků proti Alexandru Dubčekovi, jeho stoupencům i proti statisícům demokraticky smýšlejících lidí

postižených v minulém dvacetiletí represáliemi.“ V závěru prohlášení pak autoři požadují nejen uznání nepřípustnosti srpnového zásahu, nové smlouvy o dočasném pobytu sovětských vojsk v Československu a žádají okamžitý odsun alespoň symbolické jednotky. Ale také:

„Ž vnitropolitického hlediska lze považovat za prvořadé dva obdobné požadavky. První se vztahuje k nutnosti odvolat Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti a plně rehabilitovat Alexandra Dubčeka a jeho vedení, druhý vznáší nárok na odchod Gustáva Husáka a Vasilu Bilaka, kteří nejvíce ztělesňují autoritativní režim nastolený po srpnové invazi roku 1968, z politického života naší republiky a na příchod nových politických osobností, nezatížených účastí na potlačení svobodného rozvoje Československa v roce 1968.“

V těchto dnech pobývalo v Československu několik redaktorů lotyšského komsomolského měsíčníku Liesma (Plamen), stoupců sovětské perestrojky. 28. srpna se znenadání objevili před domem A. Dubčeka a požádali ho o rozhovor. Dubček souhlasil, ale současně jim navrhl, že nejdřív by měli zveřejnit jeho lednové interview pro L'Unitá. Dubček odběhl do domu, přinesl jednu z kopií a poradil redaktorovi, aby si ji raději schoval pod košili.

Po návratu domů sice váhali s jeho zveřejněním z obavy, aby nebyli nařčeni, že je to v rozporu s oficiální zahraniční politikou Gorbačova. Nakonec však se přece jen k tomu odhodlali a v prosincovém čísle měsíčníku Liesma byla jeho první část zveřejněna.

Další satisfakce se Dubčekovi dostalo někdy počátkem září 1988. Miloš Jakeš předložil předsednictvu ÚV KSČ informaci o dopisovém ohlasu na články v Rudém právu. Podle ní ze 197 dopisů napsaných bezprostředně po zveřejnění článků Matouše, Kojzara a dalších, do 24. srpna, byla většina z nich značně kritická. Pisatelé žádali, aby bylo umožněno Dubčekovi na tyto články reagovat. A nejen to! M. Kalivoda, Brno:... „Drtivá většina lidí se za s. Dubčeka, svobodu a demokracii rozhodně a nadšeně postavila a postaví se znovu!... Tento národ díky intervenci ztratil dvacet let, ale jsem hluboce přesvědčen, že se A. Dubček plně

rehabilitován opět vrátí do politiky a že, normalizátoři‘ budou muset konečně odejít!...”

Ing. Karel Holomek, Brno, odsuzuje psaní Rudého práva o roce 1968: „Úroveň článku (Dubčekova cesta od tragédie k frašce) překročila běžnou míru únosnosti a vkusu..., zatím jde jen o monolog a to velice trapné... Nehodlám dělat obhájce Dubčekovi, vím, že své vyjádření vám zašle... Každá demokraticky smýšlející redakce by mu své místo v novinách poskytla.“

A do třetice: Ing. Vítězslav Sochor, Bohumín I, (komunista bez stranické legitimace): „Za léta budování socialismu jsem zažil hodně darebáctví, tlumočeného naším stranickým tiskem, ale co je moc, to je moc... Čím více takových hrubiánství, sprostých pamfletů napíšete, tím dříve musí zvítězit pravda... Pro mne, a jsou nás milióny, byl (Dubček – B. A.) skutečně naším Gorbačovem.“

Jméno A. Dubčka však bylo v těchto dnech, v průběhu oslav a vzpomínek k 20. výročí Pražského jara a srpnových událostí, vyslovováno i v desítkách evropských měst. Spolu s desítkami jmen představitelů reformního procesu si jej čtenáři a posluchači připomínali při čtení vzpomínkových publikací a článků, i v kratších či delších rozhlasových a televizních pořadech a také v různých prohlášeních. Mimořádná pozornost byla tomuto výročí věnována ve Švédsku, Norsku, Dánsku, Finsku, ba dokonce i na Islandu.

Po rušných srpnových dnech dvacátého výročí událostí roku 1968 se mysl, pozornost i aktivita Dubčka začaly upírat k nadcházející návštěvě v Bologni. 5. září mu bylo sděleno náčelníkem pasového oddělení SNB Bratislava I a jeho podřízeným, že do Itálie pojede jako každý řadový občan, jako turista, že záruku, kterou žádal od ministra vnitra Vajnara, aby se mohl bez překážek vrátit, tu že mu nemohou dát.

Má prý se chovat jako občan republiky a má na to pamatovat při vyjadřování svých stanovisek. Když ale namítal, že se ptal právě proto, že jeho názory jsou v rozporu s názory vedení strany a státu, bylo mu řečeno, že nepřišli posuzovat jeho názory, ale sdělit pouze odpověď ministra vnitra na jeho dopis.

A. Dubček, po poradě se svými přáteli, se přesto rozhodl, že do Itálie pojede. Neboť zájem československé společnosti je pro něj rozhodující, bez ohledu na možné důsledky. V. Slavíkovi, kterého o této situaci informuje dopisem ze dne 8. 11., říká: ... „mezi svůj lid patřím v čase i nečase... a sem si musím přijít i pro svůj případný další trest, jak jsem to udělal při návratu z Turecka.“ Dopis Slavíkovi končí ujištěním: „Vrátím se i kdybych měl jít přes ostnaté dráty.“ Ještě předtím než informoval Slavíka o svém rozhodnutí, obrátila se na něj s řadou otázek pracovnice italské tiskové agentury ANSA, dr. Flemini Bussotti. Ale protože již slíbil napsat dopis o svých pocitech před cestou do Itálie redakci L' Unitá, napsal jim 30. října 1988 dopis společný.

Vyjádřil v něm mimo jiné úctu italskému lidu za jeho významný podíl na civilizaci lidstva, poděkování za podporu vedení KS Itálie reformnímu procesu roku osmašedesátého a za nynější úsilí o jeho rehabilitaci. Ocenil zásluhy KS Itálie za rozvoj socialistického hnutí. Dále uvedl: *„Nikdy jsem v Itálii nebyl. Byla to jedna z mých, tajných, lásek“, z níž se chci vyznat... O mně a mých družích a tisících stoupenců nové politické linie se stále oficiálně říká, že jsme, na periferii naší společnosti. Jaký může mít člověk pocit, když z této, periferie stane po dvaceti letech na univerzitním pódiu, těžko vyjádřit. Byl bych nejraději, kdyby spolu se mnou mohlo vstoupit na toto pódium 468 tisíc postižených komunistů a další odboroví, mládežnickí a všichni nestraniční stoupenci naší obrody, vědci, literáti, publicisté a umělci představitelé té doby. Jestliže k tomuto pódiu dojdou, pak jenom proto, že budu v duchu cítit jejich morální podporu.“*

Uvedl také, že udělení titulu u příležitosti 900. výročí univerzity v Bologni bude pro něho velikou ctí. „Moje myšlenky budou patřit všem doma, i těm, kdož jsou z různých pohnutek a příčin odtrženi od vlasti a domova, přetrpěli urážky, ponižování i sociální újmu pro setrvání na nových východiscích našeho programu.“

Svůj dopis končí: *„Těším se na Itálii a obohacený o nové poznání se těším na návrat do vlasti, mezi lid, kde jsem vzešel, tam, kde stojí můj rodný dům.“*

Než odjel do Itálie, stačil ještě odpovědět na pozvání Komunistické straně Řecka, která ho pozvala na besedu, na kterou se však již nemohl dostavit. Poděkoval současně za podporu, které se v roce 1968 dostalo reformnímu hnutí od této strany.

Konečně nastal den „D.“

Podle původní dohody měl přijet pro Dubčka autem do Bratislavy Luciano Antonetti. Čs. orgány ho však do Československa nepustily. Proto počkal na Dubčka v sousedním Rakousku.

To, co následovalo po příjezdu Dubčka do Itálie a v průběhu pobytu ve dnech 11. -25. listopadu 1988, lze bez nadsázky označit za pohádkovou skutečnost. Byla to triumfální cesta Dubčka po Itálii, při níž se mu dostalo poct, jakých se dostává jen hlavám států. Však také Dubček exceloval již při svém prvním vystoupení na pódiu nejstarší univerzity Evropy v Bologni při svém „doktorském“ projevu, při udělení čestného doktorátu.

V úvodním zahajovacím projevu ceremoniálu rektor univerzity Fabio Roversi Monaco poté, kdy vyzvedl význam svobodné vědy a kultury, nezávislé na politické moci, mj. řekl:

... „Právě jménem univerzitní instituce můžeme zde dnes poctit čestným titulem honoris causa Alexandra Dubčka a obhajujeme tím právo na svobodné myšlení. Tato svoboda sem přivedla osobnosti států a vědy, velké podnikatele, myslitele a badatele. Svěřujeme dnes poctu Alexandru Dubčekovi ve stejném duchu, v kterém jsme ji svěřili lidem jako je Nelson Mandela, který již desetiletí bojuje proti rasismu, lidem jako je Andreas Papandreu, jako Juan Carlos Bourbonský, kteří dokazují vracet své národy na cestu demokracie... Není to pro nás malé zadostiučinění, když vidíme, jak dnes, tím co dovršujeme, splácíme velkou důvěru, kterou k nám Alexander Dubček měl, důvěru prokázanou univerzitě v Bologni... a dnes je Bologna poctěna, když mu může prokázat, že tato důvěra nebude zklamána...“

... „Svěřujeme čestnou poctu státníkovi, průkopníkovi, přijímáme ho mezi své doktory a víme, že to činíme ve jménu všech spravedlivých lidí bažících po vědomostech, kteří vždycky viděli v Alma mater svůj společný domov.“

Alexander Dubček a Walter Ulbricht.

*A. Dubček a L. Svoboda během návštěvy rumunského prezidenta
N. Ceausesca (v pravo), srpen 1968.*

*Jednotky sovětské 20. gardové motostřelecké armády
dorazili do Liberce, 21. 8. 1968*

„Spanilá jízda“ Libercem.

*Liberec několik minut poté,
co byla zahájena
„internacionální pomoc“.*

Leonid Brežněv a Alexander Dubček v Černé nad Tisou.

L. Svoboda a A. Dubček na oslavách 50. výročí vzniku ČSR, 29. 10. 1968.

*A. Dubček mezi účastníky ankety popularity českých
a slovenských spěváků – Zlatý slavík, 1968.*

*Alexander Dubček při projevu na VII. všeodborovém sjezdu
v Sjezdovém paláci, 4. 3. 1968.*

Poté se A. Dubček představil jako občan země se slavnou Univerzitou Karlovou v Praze a bratislavskou Akademií Istropolitana. Vysoce vyzvedl a ocenil roli Říma, Itálie, slavné bolognské univerzity i italských myslitelů N. Machiaveliho, A. Gramsciho i Františka z Assisi v rozvoji pokroku lidské civilizace. Citoval zde jedinečné lidské krédo Františka z Assisi: „Bože, dej mi dost pokory snášet věci, které změnit nemohu, dej mi dost odvahy měnit věci, které měnit mohu, a dej mi dost rozumu rozlišit mezi těmito dvěma druhy věcí.“ Stejně tak vysoce ocenil podporu a pomoc, které se čs. reformnímu hnutí dostalo a dostává jak v roce 1968, tak i nyní.

Při výkladu o smyslu naší národní existence, jako malých národů, citoval názor našeho největšího myslitele a zakladatele republiky T. G. Masaryka:... „program humanitní všemu našemu snažení národnímu dává smysl... Humanita je náš poslední cíl národní a historický.“ Zdůraznil přitom, že rovněž původní ideje socialismu jsou prodchnuté a naplněné požadavky humanismu.

Poté přešel k výkladu a k obhajobě cílů a zkušeností Pražského jara: *„Před dvaceti lety jsme naši renesanci socialismu pojmenovali, socialismus s lidskou tváří‘. Snad jde o nejstručnější a nejvýstižnější spojení vše lidských hodnot a tužeb se socialismem. Programově jsme se snažili spojit socialismus s demokracií a demokracii se socialismem. Akční program Komunistické strany Československa z dubna 1968 vepsal jednotu, syntézu demokracie a humanity, do celé naší praktické činnosti.*

Smyslem a obsahem našeho politického programu v roce 1968 byla služba člověku, lidu a vyjádření úcty k všem lidským hodnotám. Chtěli jsme právě svým pojetím socialismu k nim přispět svým skromným dílem.“

Dále mluvil o tom, že v Pražském jaru, v jeho domácím vývoji i při jeho vnějším potlačení, se v koncentrované podobě zrcadlí vše – i krize i možnosti socialismu. I poznání, že klíč k překonání společenské krize neleží jen v oblasti ekonomické, ale především, a hlavně, v oblasti politické. Ve vytvoření systému, který by vyjádřil a skloubil bohatost názorů a množství zájmů. Mluvil

o nezbytnosti dialogu, kulturnosti politické diskuse, toleranci, i o tom, že opojení ze svobody slova bylo někdy až příliš silné. A v této souvislosti – aniž by to výslovně naznačil – velice taktně upozornil na rozpornost postojů a neochotu gorbačovského vedení přehodnotit srpnovou intervenci a následnou brežněvovskou „normalizaci.“

Citoval zde totiž z interview světoznámého bengálského básníka Rabindranátha Thákura pro sovětské Izvestije při jeho návštěvě v SSSR v roce 1930. Izvestije jej tenkrát neotiskly, bylo zveřejněno až v roce 1960 v překladu Thákurových Listů z Ruska (Kalkata 1960). V tomto interview Thákur oceňoval velké ideje socialistické revoluce, ale současně kritizoval metody jejich uskutečňování:

„Ptám se vás, prokazujete dobrou službu svému ideálu, když zaséváte hněv, třídní nenávist a pomstychtivost vůči každému, kdo se neztotožňuje s vaším ideálem a koho považujete za svého nepřítele?... Tam, kde myšlenky mají svobodu, tam musí být i nesouhlas. Jestliže máte před sebou úlohu, která se dotýká celého lidstva, musíte v zájmu tohoto žijícího lidstva uznat existenci odlišných názorů...“

V závěru svého vystoupení upozornil na skutečnost, že se v mezinárodních vztazích popírá nebo nevnímá existence československého problému, trauma našich národů z let 1968-69. Upozornil na apologetiku intervenční politiky. Byla to zřejmá narážka na postoj Gorbačova. Vyznal se pak z toho, že by nyní začal opět tam, kde před dvaceti lety skončil, a citoval základní myšlenky tehdejšího programu:

... „chceme plně, v duchu našich tradic a předchozích rozhodnutí rozvinout v naší zemi vyspělou socialistickou společnost, zbavenou třídních rozporů, ekonomicky, technicky a kulturně vysoce vyvinutou, sociálně i národnostně spravedlivou, demokraticky organizovanou, kvalifikovaně řízenou, umožňující bohatstvím svých zdrojů důstojný lidský život, soudružské vztahy spolupráce mezi lidmi a svobodný prostor pro rozvoj lidské společnosti.“

Končil poděkováním za velkou poctu, které se mu dostalo a kterou přijímá jako uznání za československý příspěvek do sociální-

ho, kulturního a humánního společenského počínu k prospěchu demokratické Evropy.

S pozdravnými projevy v průběhu ceremoniálu vystoupila předsedkyně Koordinačního centra studentů Elisabetta Molinari a předseda fakulty politických věd, profesor Guido Gambetta.

Profesor Gambetta uvedl, že když 19. února 1988 fakulta schválila návrh na udělení doktorátu honoris causa A. Dubčekovi, byli přesvědčeni, „že jsme vyznamenali symbol, představitele všech těch osob, které – jak se říká ve zdůvodnění fakultní rady –, se vydělily pro život zasvěcený obraně lidských práv v oblastech světa, kde se odehrály, a kde dosud dochází k vážnému porušování demokratických principů, individuálních svobod a kolektivního sebeurčení.“

Neznali jsme tenkrát Dubčeka, nepocítili jsme osobní kouzlo, lidský dotek, který zdůvodňuje neuvěřitelný, vzrušující fakt, že on, po dvaceti letech ticha, ještě tolik znamená pro celou Evropu, pro nás všechny, kteří tu jsme k jeho dnešní oslavě.

Čestnost, přímost, důvěra v lidi až do krajních důsledků, síla víry ve vlastní myšlenky, vyrovnanost s jakou čelil i těm nejvážnějším situacím, hluboká tolerance, která protíná vším, co říká, inteligence, jsou schopnosti, které dokázaly, že zážitky z roku 1968 se tehdy neproměnily v národní tragédii, a které dnes jsou tak živé, že by bez nich sotva mohla vycházet cesta k rozvoji socialismu.

Za cesty do Bologni mi řekl: „Nikdy jsem nechtěl přistoupit na kompromis se svým svědomím, nikdy jsem nechtěl zradit ty, kteří ve mne věřili, nikdy jsem se nedal zlomit.“

V závěru svého vystoupení citoval pasáž z Dubčekova lednového interview, kterou dali zapsat do zápisu fakultní rady.

Univerzitní zápis opakoval Dubčekova slova:

„Nyní je to právě historie československého roku 1968, která prokazuje, že náprava deformací může také představovat důležitý přínos k vybudování onoho, evropského domu“, v němž by všechny národy, všechny státy mohly spolupracovat ve, skutečné rovnosti“, a navázal na ně vlastním komentářem:

„V těchto tvrzeních se podtrhuje nadnárodní důležitost a dalekosáhlé cíle reformního procesu, o který se pokoušel, nový kurs v Praze, který byl prožíván jako velká možnost obrody, jež měla rozřešit nejdůležitější problém – totiž vztah mezi demokracií a socialismem, a také překonat rozdělení Evropy na dva proti sobě stojící bloky. Diskuse a plány velké aktuality po letech odsouzení dnes znovu nabývají důležitosti ve chvíli, kdy se otvírá nová reformní fáze a vědomí, že ono hnutí obrody bylo správné.“

V závěru slavnostního ceremoniálu předal A. Dubček rektorovi univerzity Fabio Reversi Monacovi fotodokumentaci Archivu České koruny, přičemž mj. uvedl: *„Je to osmisetleté svědectví naší státnosti, které dává odpověď na otázku, proč náš lid je tak citlivý na svá suverénní práva a postavení v srdci Evropy, jestliže mu někdo na jeho práva sahá.“*

Presvědčivé a brilantní vystoupení elegantního, mladistvě vypadajícího A. Dubčka, mluvícího bez papíru a nechránícího se dát občas najevo své opravdové pohnutí, chytlo italské posluchače v auditoriu za srdce. Byl jejich...

Avšak to, co se odehrávalo kolem jeho návštěvy v Itálii v dalších dnech, překonalo všechna očekávání. Dvoutýdenní pobyt A. Dubčka v Itálii – podle čs. ministra vnitra běžného čs. turisty – se proměnil v triumfální cestu, jakou se mohl pochlubit málokterý přední státník. Italský tisk, rozhlas i televize – a také v dalších zemích Evropy – přinášely denně úryvky z jeho projevů, zprávy o jeho pobytu a četné fotografie. Italská vysokoškolská mládež aplaudovala jeho improvizovanému projevu. Na univerzitu v Bologni, která organizovala jeho pobyt, přicházely tisíce pozvání od různých měst, institucí i jednotlivých osob na setkání s ním, byť i jen u sklenky italského vína. Ale především: **Alexander Dubček byl oficiálně přijat řadou vedoucích představitelů italského politického života:** generálním tajemníkem KS Itálie Achille Occhetem, prvním tajemníkem Italské socialistické strany Bettino Craxim, předsedkyní italského parlamentu Nilde Iotti, ale také papežem Janem Pavlem II. – Wojtylou, s nímž mohl rozmlouvat bez tlumočníka.

Pro československé opoziční hnutí bylo zvlášť důležité, že všichni italští političtí představitelé zdůraznili, že vítají a podporují Dubčka jako představitele Pražského jara, jež považují za předchůdce dnešní perestrojky a glasnosti v Sovětském svazu. Generální tajemník KS Itálie A. Occhetto výslovně uvedl, že nesouhlasí „s těmi, kdo říkají, že se nemáme zabývat vnitřními záležitostmi Československa, protože zadušení Pražského jara bylo dosaženo vnějším zásahem, a proto máme dnes dluh k splacení.“ Je zřejmé, že Occhetto měl na mysli nejen čs. „normalizátory“, ale i Gorbačova a vedení KSSS, a že se tímto prohlášením obrací i na ně. Neboť úspěch perestrojky navazoval „na pozitivní hodnocení Pražského jara.“ Stejnou podporu přislíbil Dubčekovi jménem Socialistické internacionály i B. Craxi.

A. Dubček vstoupil v těchto dnech opět přímo do mezinárodní politiky. Jeho jméno, spojené s ideály Pražského jara, jejich obranou i obranou jejich stoupenců doma i v emigraci, se opět dostalo na stránky tisku, na obrazovky televizorů, na rozhlasové vlny evropských sdělovacích prostředků jako jméno neúnavného bojovníka za pravdu, za demokratický, humánní socialismus. Nebojoval však za žádné jeho staromilské pojetí. Dubček dal ve svých projevech jednoznačně najevo, že nové pojetí vidí „ve spojení mezi požadavky Akčního programu z roku 1968 a požadavky dneška.“ Že je ale současně nezbytné dát průchod hlasům „dětí srpna 1968.“ Vystoupení mladých lidí v Praze 21. srpna a 28. října 1988 na něj zřejmě silně zapůsobila.

Dubček se v Itálii představil jako rozumný realistický politik, uvažující v kontextu se současností. Jeho charisma zřejmě silně zapůsobilo i na italské občany, neboť když navštěvoval různá města a jejich památky, včetně italských Lidic – Marzabotto, nejeden Ital z ulice ho zval na pohár vína. Projevovali přátelství nejen jemu, ale i lidu Československa.

Toto nevšední přátelství Italů ocenil A. Dubček v závěrečném interview pro L'Unitá. Prohlásil v něm mj., že v Československu musí dojít ke střetnutí dvou tendencí. Mezi těmi, kdo myslí jako

on, kdož jsou pro demokratické změny, a mezi stoupenci „Poučení“ a vojenské intervence.

Se jménem A. Dubčka byla nyní opět spojována naděje stále většího počtu probouzejících se Čechů a Slováků z letargie a zapojujících se do narůstajícího proudu opozičních skupin s nesporně dominující Chartou 77, usilujících o radikální změnu stávajícího režimu směrem k demokracii...

A jestliže se tajemník ÚV KSČ Jan Fojtík ve zprávě pro předsednictvo ÚV KSČ ze dne 7. prosince 1988, i v následující informaci pro nižší stranické orgány, snažil ohlas Dubčekova vystoupení v Itálii bagatelizovat – neboť prý nebyl oficiálně přijat představiteli italské vlády a parlamentu, pak to lze hodnotit jen jako ubohou a zlomyslnou pomluvu a nikoliv jako seriózní informaci.

IX.

ALEXANDER DUBČEK A VÁCLAV HAVEL V PODVEČER SAMETOVÉ REVOLUCE 1989

[Soupeři či partneři?]

Alexander Dubček, první muž a charismatická osobnost reformního procesu Pražského jara 1968, byl po návratu z triumfálního pobytu v Itálii v listopadu 1988 – kde mu byl na nejstarší evropské univerzitě v Bologni za jeho politickou aktivitu, obranu Pražského jara a lidských práv, udělen čestný titul Doktor honoris causa – okamžitě postaven pod přísnou kontrolu orgánů StB. A když vzápětí po jeho návratu přijel do Československa na oficiální návštěvu francouzský prezident Francois Mitterrand, bylo tomuto hostu umožněno setkání s českými disidenty. V. Havlem, J. Dienstbierem, M. Hájkem a dalšími, ale současně byl čs. vedením požádán, aby nevyžadoval setkání s A. Dubčkem. Francois Mitterrand sice žádosti prezidenta G. Husáka a prvního tajemníka ÚV KSČ M. Jakeše vyhověl, ale v rozhovoru s G. Husákem neopomenul zdůraznit: „Jeho jméno, protože se zúčastnil událostí v roce 1968, má u nás ohromný zvuk.“ A zřejmě proto také na jeho popud, či alespoň s jeho souhlasem, navštívila skupina novinářů z jeho doprovodu A. Dubčka, který jim poskytl – a to před zraky estébáků – rozsáhlé interview. To byla pro Dubčka velká satisfakce. Další satisfakci pro něho představovala zpráva o tom, že na zasedání ÚV KSČ ve dnech 15. -16. 12. 1988 byl z jeho předsednictva „uvolněn“ starý černý havran posrpnové normalizace, krákorající vždy podle not zesnulého Brežněva, vlastizrádce Vasil Bilak. Pro A. Dubčka byla tato zpráva dalším impulsem pro jeho narůstající protinormalizační aktivitu. Došlo i ke vzájemnému sblížení obou hlavních postav odporu proti režimu, A. Dubčka a V. Havla.

K 20. výročí invaze

Posielam Vám svoje revolučné pozdravy. Dostal som informáciu o konaní konferencie k zhodnoteniu skúsenosti z r. 1968 pri hľadaní a nástupe politiky obrody socializmu, ktorá dostala prívlastok Pražská či Československá jar, alebo ako sa u Vás v Taliansku hovorí „politika nového kurzu“.

Moje pozdravy patria komunistom, sociálnym demokratom, predstaviteľom rôznych ľavicových demokratických a národnostnoludových prúdov.

U sudzujem, že tak konáte práve vo vedomí, že poznatok KSČ z r. 1968 v nastúpení obrodnej politiky otvára nový priestor a predpoklad pre povznesenie teórie a praxe socializmu na vyššiu úroveň v súlade s požiadavkou doby. Je to výsledok objektívneho prejavu skúsenosti a teórie a praxe. *Práve v tom, alebo práve preto je nový politický program KSČ spred 20 rokov internacionálnym prínosom.*

Nemôžem tu okrem iného obšír zavesť — Krymský list s. P. Togliattiho, v ktorom postrehol nutnosť nových prístupov k sociálnej revolúcii a riešeniu konfliktov pri socialistickej výstavbe. Preto ho považujem za jedného z priekopníkov kritického pohľadu na minulosť a súčasnú cestu socialistickej revolúcie. To mu nikto nemôže uprieť.

Nechcem nadhodnocovať veľký prínos TKS pro vec socializmu. Zostáva však faktom, že od Jaltského listu, cez obdobie L. Longa, E. Berlinguera, A. Natta ide TKS cestou Gramscovskej „filozofie praxe“ a tak sa zaraďuje medzi tie avantgardné prúdy, ktoré presadzujú (podľa podmienok tej ktorej krajiny) „nový politický kurz“, neoddeliteľnosť socializmu a demokracie, skutočne rovnoprávne medzinárodné vzťahy medzi stranami i krajinami. V tom vidím i súvislosť počínkov TKS a úsilia KSČ v nastúpení obrodnej politiky, vyjadrenej našim Akčným programom spred 20 rokov.

Hlásim sa i teraz k Vám, k sociálnemu hnutiu, napriek tomu, že som (ako aj statisíce mojích druhov v Československu) dodnes vyhlasovaný za oportunisticko-revizionistického predstaviteľa v komunistickom hnutí.

Stúpenci vojenského zákroku a likvidácie Akčného programu, ktorí sú u moci, poukazujú, že úsilie o nápravu deformácií vzniknutých nedemokratickým zvratom z 21. 8. 1968 podnikla prestavba v ZSSR, ktorí sa snažia využiť. Nie je a nemôže tomu tak byť. Prestavba svojou novou politikou to iba umocňuje. Úsilie „vydedených“ komunistov i inej občianskej iniciatívy trvá celých 20 rokov.

Moje stanovisko v F. Unita nie je prvé na obhajobu vtedajšej politiky ÚV KSČ a odmietnutie nesprávneho počtu piatich krajín Varšavskej zmlúvy. Preto Vám dávam k dispozícii svoj list Federálnemu zhromaždeniu a Slovenskej národnej rade z r. 1974. (Značná časť sa dostala do publikácie vonku.) Taktiež dávam k dispozícii môj list komunistickým a robotníckym stranám (NDR, Poľska, TKS) z r. 1975, poverením pripravou medzinárodnej porady v Berlíne.

Predovšetkým dávam k demokratickému posúdeniu moje interview časopisu F. Unita zo dňa 10. 1. 1988. Nie som predstaviteľom opozície proti súčasnej prestavbe, obrode socializmu, jeho „obnove“ ako to výstižne vyjadril M. Gorbačov v telegrame M. Jákešovi. Ba naopak, vítam, podporujem každý krok v tomto smere i keď u nás všetko ešte čaká na realizáciu a naplnenie skutočnými činmi.

Nemôžem ja i moji druhovia prijať názor, ktorý našu politiku r. 1968 a jej Akčný program a jeho nositeľov stále stavajú do protikladu so súčasnými požiadavkami prestavby. Reakcia na moju prognostiku z r. 1974 i terazšie interview v oficiálnych kruhoch Československa i krajinách „páčky“ bola a je stále odmietavá. Nie je tu prístup k socialistickejmu dialogu, a to ani u nás doma, ani v krajinách „páčky“. Priestor dostávajú iba stúpenci obhajoby vojenského zákroku z augusta 1968. Stále tak pretrvávajú „dedičná“ politika, ktorá sa frakčne začala presadzovať v dôsledku vojenského zásahu a proti vôli ľuďu a naprostej väčšiny komunistickej strany. Možno dnes sledovať, že vtedajší stúpenci vojenského zásahu, sledujúc svoje osobné, mocenské ambície, majú snahu na tejto základni stavať súčasnú čs. prestavbu. Zotrvanie na takýchto východiskách sa nemôže stretnúť so žiaducou podporou najširších ľudových mas, ba ani radového členstva strany. Potom ani súčasná „prestavba“ nemôže priniesť tie možné výsledky, ktoré sa od nej očakávajú. Preto i tu zdorazňujem: vládnut' sa dá, ale viesť nie! Leninova predstava socializmu predpokladá tvorivosť, občiansku iniciatívu a nadšenie! Toho je však v praxi socializmu stále poskromne... Kredit, ktorý pracujúci dali strane počiatočným nadšením sa v procese mnohých deformácií vytrácal...

Pravda, dalo by sa povedať, že Pražská jar vlastne ani nepotrebuje obhajobu, že sa háji sama svojimi autentickými dokumentami (nie sú verejnosti prístupné) a konaním miliónov ľudí, živých súčasníkov tej doby, komunistov rovnako ako nestraníkov a zvlášť vtedajšej mladšej generácie — čo bol hádam jeden z hlavných socialistickejých výsledkov tej doby. Dnešnej, novonastupujúcej generácii sa od školských lavíc súčasná propaganda snaží naočkovat' i tie najhrubšie nepravdy a výmysly o politike a ľuďoch tej doby. Preto sa to vďaka do mysli, aby sa vyjadrida apologetika oprávnenosti zásahu polmiliónovej armády „na záchranu socializmu pred kontrarevolučným zvratom ku kapitalizmu a odchodu Československa od socialistickejho spojeneckého spoločenstva“. Keď tvrdíme a ukadujeme na faktoch opak, tak zas vyprodukovali „argument“: „boli ste slabí a nerozhodní“. Dnes sa vie, že rozhodnosť a sila by sa nám priznala iba vtedy, ak by sme násilný obrat — návrat politiky k starým stereotypom vykonali sami. Tam nás chceli zatlačiť! Už samotné rozhodnutie „páčky“ o vojenskom zásahu do pomerov v KSČ a našej socialistickej spoločnosti dáva odpoveď akú pozíciu v ÚV KSČ. v strane a v našom ľude, národoch a národnostiach (Ukrajincov a Maďarov nevynímajúc) mali československý stúpenci obratu spať.

Jedním z podnětů pro toto sblížení byly poslední události a ohlas na brutální potlačení pietního shromáždění a dalších akcí opozičních skupin k 20. výročí sebeupálení Jana Palacha v roce 1969, probíhající na Václavském náměstí v Praze ve dnech 15. - 20. 1. 1989. Perlustrace, zatýkání, výslechy, vyvážení účastníků daleko za Prahu, kde byli ponecháni vlastnímu osudu. To vše se dělo za používání obušků, psů a vodních děl, tisíců příslušníků SNB, StB a LM. Takový byl „kolorit“ těchto akcí. Avšak nikoliv proto, že by účastníci těchto pietních akcí někoho ohrožovali zbraněmi či dokonce že by hrozili bombami, ale jenom proto, že položením květin u sochy svatého Václava na Václavském náměstí v Praze, či na hrobě Jana Palacha ve Všetatech chtěli uctít jeho památku. A již 16. ledna byl zadržen a zatčen – vedle řady dalších představitelů opozičních skupin – i Václav Havel, první muž Charty 77. Následovalo inscenování procesů a v jednom z nich byl V. Havel Obvodním soudem pro Prahu 3 odsouzen k devítiměsíčnímu vězení. Součástí nástrojů a metod normalizačního vedení Jakeše a Husáka, vedle obušků, psů, vodních děl a vězení, bylo zvláštní opatření, přijaté 14. února 1989 Parlamentem ČSSR, namířené proti rozšiřování nepovolených tiskovin, umožňující trestní stíhání i za „nepovolená veřejná shromáždění.“

Brutální potlačení pietních akcí ve dnech tzv. „Palachova týdne“ (15. -21. 1. 1989) vyvolalo totiž vzrůstající projevy odporu nezávislých opozičních skupin, ale i širší veřejnosti, zvláště kulturní a vědecké veřejnosti a jednotlivců doma i v zahraničí. Kardinál Tomášek zaslal již 20. a 25. ledna dva protestní dopisy předsedovi vlády L. Adamcovi. Nově vzniklé nezávislé hnutí kulturních a vědeckých pracovníků zaslalo L. Adamcovi 26. ledna protestní prohlášení, podepsané 692 osobami neoficiální kultury a vědy, k nimž se postupně připojovali další a další. Jejich počet přesáhl několik tisíc. Ze zahraničních osobností uvedu alespoň sovětského atomového vědce akademika A. Sacharova a jeho manželku Jelenu Bonnerovou, či světoznámého amerického dramatika Arthura Millera. V článku, uveřejněném ve druhém čísle samizdatových

Lidových novin z února 1989, A. Miller mimo jiné píše, že účastníci pietních akcí nebyli rozháněni proto, že by někoho ohrožovali, ale že věznitelé V. Havla se i jeho uvězněním snaží chytout do sítě dým, který se při upálení Jana Palacha rozevlál po obloze.

Ani A. Dubček nezůstal pochopitelně stranou. Již 10. února 1989 píše další z řady dopisů Jakešovi a Husákovi s protestem a doporučuje: „Jestli chcete ještě něco udělat, radím vám, abyste začali propuštěním Havla.“ Vzápětí poskytl redaktorům samizdatových Lidových novin J. Dobrovskému a V. Mlynářovi rozsáhlé interview, neboť podle úvodního slova redaktorů jméno A. Dubčka bylo jedním z hesel „lidí, volajících po svobodě a demokracii nejen při manifestacích 21. srpna a 28. října minulého roku 1988, ale i při událostech v pražských ulicích 15. až 20. ledna roku letošního.“ A. Dubček v odpovědích na otázky redaktorů charakterizoval lednové akce a demonstrace „dětí srpna“ proti dvacetileté „normalizaci“ jako oprávněné. Odsoudil násilí proti demonstrantům, neboť „násilí není řešení.“

Vyslovil souhlas s protesty veřejnosti proti zatýkání i ochotu podepsat protest kulturních a vědeckých pracovníků. A když mu byla položena otázka „na tělo“ o jeho postoji k nezávislým politickým skupinám v roce 1968, mohl s klidem popravdě odpovědět, že navzdory časté kritice přistupoval i k hodnocením takových skupin jako byl KAN či K 231 diferencovaně, neboť i v nich bylo mnoho lidí, hledajících své místo v socialistické společnosti a že v žádném případě nedovolil ani proti nim administrativní represivní zásahy. A sebeupálení Jana Palacha hodnotil jako akt protestu a beznaděje proti tehdejšímu událostem, současně ale uvedl, že sebezníčení nepovažuje za řešení. Pokud se ho ptali na postoj k demagogickým projevům současného vedení o jejich ochotě k demokratizaci a společnému dialogu, vyslovil absolutní nedůvěru. Protože podle něj nelze mít důvěru k lidem, jejichž jménem bylo reformní vedení v srpnu 1968 zatýkáno a proto: „Cesta k nové revoluční socialistické obrodě v KSČ a společnosti je nevyhnutelná.“

Dubčekova protinormalizační aktivita byla v posledních dvou letech 1988-1989 opravdu všestranná, odpovídající jeho postavení bývalého charismatického prvního muže Pražského jara a muže, který si získal i nyní veliký mezinárodní ohlas a uznání. To bylo nuceno uznat, chtě-nechtě, i nynější jakešovsko-husákovské vedení, jak se ukáže dále.

Dubček se nebál riskovat, a jak dokazují i záznamy StB, která ho hlídala na každém kroku, přijel do Prahy již během „Palachova týdne“, aby zde ve dnech 19. -20. 1. 1989 jednal s představiteli opozičního klubu Obroda a dalšími bývalými reformátory o situaci a úkolech protinormalizačního hnutí.

První úvahy a pokusy o ustavení další nezávislé iniciativy, politického Klubu Obroda 68-88 se datují březnem 1987. A jak již sám název naznačuje, členové této iniciativy, její zakladatelé a členové, byli vesměs bývalí reformisté, kteří byli Husákovým režimem po roce 1969, po prověrkách vyhnáni z KSČ a z pracovišť a postaveni do role neplnoprávných občanů. K lopatám, do kotelů, k bagrům, k mytí oken a tak podobně. Veřejnosti se poprvé představili svým „Stanoviskem k 20. výročí ledna r. 1968“ z ledna 1988 a v dubnu 1988 informací o prohlášení k 20. výročí zveřejnění Akčního programu KSČ. V té době představovali již početnější, více jak 60 člennou aktivní skupinu. Na podzim 1988 bylo rozhodnuto o jejím přejmenování na „Klub za socialistickou přestavbu Obroda“, o jeho organizaci, úkolech, časopisu „Dialog“, o informování domácí i zahraniční veřejnosti i žádosti o oficiální registraci Klubu. Přípravný výbor Obrody informoval o tom čs. veřejnost svým programovým prohlášením počátkem února 1989 v samizdatovém časopise Dialog 89. V té době Klub Obroda čítal cca 120 členů. Pro jakešovsko-husákovské vedení představovala tato skupina zřejmě nejnebezpečnější opoziční skupinu. Svědčí o tom řada dokumentů z jednání orgánu Jakešova ÚV KSČ, ale také i plán StB ze dne 3. ledna 1989: „Plán agenturně operativního rozpracování akce Obroda 88 na rok 1989.“ Tyto skutečnosti svědčí nejen o tom, že ideály reformního procesu Pražského jara jsou

stále ještě značně živé nejen u bývalých reformistů, ale i u řady stávajících členů KSČ a dalších občanů republiky. Skandování jména A. Dubčeka při demonstracích 21. srpna 1988, 18. října 1988, ale také při pietních akcích a demonstracích během „Palachova týdne“ je toho také důkazem jednoznačným. A za této situace došlo ke vzpomínané schůzce A. Dubčeka s organizátory Obrody 19. či 20. ledna 1989.

Schůzka se konala v Praze – Nuslích v soukromém bytě poblíž restaurace „U Banzetů.“ Vedle A. Dubčeka se jí zúčastnil M. Hájek, předseda Obrody, B. Šimon, bývalý vedoucí tajemník KSČ v Praze, bývalí tajemníci Dubčekova vedení Č. Císař a V. Slavík, bývalý osobní tajemník A. Dubčeka, O. Jaroš, V. Šilhán, organizátor Vysočanského 14. sjezdu KSČ, a zástupce A. Dubčeka v době jeho internace, Zd. Jičínský a další. Jednali o současné situaci a úkolech socialistické opozice, o přípravě dopisů A. Dubčeka a O. Černíka pro vedení varšavské pětky se žádostí o odsouzení srpnové intervence, ale také o návrhu, aby se A. Dubček postavil do čela Obrody.

Dubček nad posledním návrhem váhal, neboť ve svých plánech vycházel z podmínek a situace na Slovensku. Zde byl sice protinormalizační dissent značně slabší než v českých zemích, avšak proreformní orientace značně příznivější, a to i v řadách KSS. Proto plánoval ustavení jakési konzultační skupiny z bývalých reformních komunistů i stávajících členů KSČ pro vypracování tezí „Akčního programu současného vedení KSČ a všech mimo stranu stojících komunistů“, a také k přehodnocení let 1968-1969. Když mu ale byl v únoru 1989 doručen telegram s oficiálním pozváním na 18. sjezd KS Itálie (18. -23. 3. 1989), původní plán odložil a věnoval se přípravě své účasti na tomto sjezdu. Avšak cesta do Itálie mu čs. orgány povolena nebyla. Proto také napsal organizátorům sjezdu pozdravný dopis, který byl uveřejněn 22. března v L' Unitá. Ocenil v něm roli KS Itálie a jejích představitelů L. Longa, E. Berlinguera, A. Natta a A. Occhetto v úsilí o prosazení demokratického socialismu a o obranu čs. reformního hnutí. Přihlásil se k principům svobody, demokracie, pluralismu,

sociální spravedlnosti a humanismu, které by nikdy neměly chybět v praxi výstavby socialismu. Současně opět odmítl systém ústavou zaručené vedoucí úlohy strany, neboť strana nemá vládnout, ale vést, přičemž se vyslovil pro spolupráci KSČ s levicovými socialistickými stranami. Vyslovil podporu sovětské přestavbě, protože její úspěch je v zájmu lidstva a uvolnění politického napětí v Evropě i ve světě. Opakoval zde, že potlačení obrodného procesu v Československu bylo zmezinárodněno, a proto i náprava jeho důsledků nemůže být jen záležitostí Československa. A v této souvislosti ocenil úsilí KS Itálie o nápravu důsledků srpnové intervence. V závěru dopisu zdůraznil – jako již mnohokrát při jiných příležitostech – že mu jde nejen o rehabilitaci vyloučených komunistů, ale všech aktivních účastníků obrodného procesu bez rozdílu politického či náboženského vyznání.

Sotvaže zaschla černá jeho dopisu na stránkách L' Unitá, již 24. března odeslal další dopis, tentokrát sovětskému politbyru a tajemníkovi ÚV KSSS, pravé ruce M. Gorbačova, Alexandru Jakovlevovi. Současně mu zaslal kopii dopisu ÚV KSČ a předsednictvu z 10. února. Informoval ho tak o situaci v Československu, aniž by po něm něco žádal. Informoval Jakovleva také o dopisech, které adresoval sovětskému vedení prostřednictvím velvyslance Lomakina. Dopis Jakovlevovi měl potvrdit autentičnost jeho názorů a přání úspěchů sovětské přestavbě, neboť se rozhoduje o osudu socialismu.

Jak již víme, KS Itálie, resp. její vedení, se výrazně angažovalo v jednáních s M. Gorbačovem za odsouzení srpnové intervence jako neodůvodněné, a také za rehabilitaci představitelů Pražského jara a jeho stoupenců. Když došlo v březnu 1989 k rozhovoru M. Gorbačova s maďarským představitelem Karoly Groszem, L' Unitá pohotově uveřejnila Groszovo prohlášení, že už by se nikdy neměly opakovat „tragické zkušenosti“ roku 1956 v Maďarsku a 1968 v Československu. Měly by se „vytvořit všechny možné záruky, aby žádná zahraniční síla nemohla zasáhnout do vnitřních záležitostí socialistických zemí.“

Když tuto informaci sdělil Luciano Antonetti telefonicky Alexandrovi Dubčekovi a označil ji za náhrobní kámen na „Brežněvovu doktrínu“, Dubček to uvítal. Současně ale prohlásil, že toto stanovisko je nedostatečné, protože je to stanovisko pouze pro budoucnost. A opakoval své dřívější stanovisko, formulované v jeho poselství 18. sjezdu KS Itálie: *„Vím, že proces obrody roku 1968 představoval impuls i pro levici na Západě. Potlačení tohoto procesu neutrpělo jen samotné Československo, touto intervencí byly způsobeny nevyčíslitelné morální i organizační ztráty celé evropské levici a na téměř dvacet let se zastavila reformní hnutí v SSSR a celém socialistickém společenství.“*

A dále Dubček namítá, že v srpnu 1968 nedošlo jen k tragickému omylu. Že uvedené prohlášení vyhovuje i současnému vedení KSČ, které se dostalo k moci zásluhou intervence. A tvrzení o omylu by zrádce zbavilo odpovědnosti za vlastizradu. Nikdo nebyl potrestán, „ba dokonce současné vedení obviňuje KS Itálie a L' Unitá z vměšování se do vnitřních záležitostí KSČ.“

Základním motivem celého Dubčekova interview byl požadavek: „Gorbačov by měl udělat víc.“

Mezitím svoji aktivitu rozvíjí i Klub Obroda. Již 6. 2. 1989 podává na ministerstvo vnitra oficiální žádost o registraci a předsednictvu ÚV KSČ zasílá programové prohlášení výboru Klubu. 10. února zveřejňuje „Stanovisko...“, v němž se připojuje k iniciativě kulturních a vědeckých pracovníků i k jejich žádosti o propuštění V. Havla z vězení. Současně v těchto dnech rozesílá dopisy evropským levicovým stranám s informacemi o ustavení Klubu Obroda, jeho programu a formách činnosti. A snad jako samozřejmost, jako člen přípravného výboru Klubu poznamenávám, že naše činnost byla orgány StB ostře sledována.

O nepolevující aktivitě A. Dubčka a jeho věhlasu svědčí skutečnost, že ve dnech 17. a 24. dubna poskytl rozsáhlé interview maďarské televizi, kde obhajoval reformní proces Pražského jara a jeho stoupence. A to ve chvílích, kdy M. Jakeš při oficiální návštěvě v Moskvě odmítal podobnost Pražského jara a sovětské perestroj-

ky, i možnost rehabilitace Dubčka a ostatních reformistů. To vše, spolu s odmítnutím Jakešova požadavku znemožnit Dubčekovi druhé vystoupení, vyvolalo silný ohlas ve sdělovacích prostředcích na Západě. Nebylo proto nikterak náhodné, že dostával pozvánky k zahraničním návštěvám. Tak např. byl pozván do Španělska rektorem University Complutense v Madridu k přednesení přednášky. Do Francie byl pozván na oslavy 200. výročí Velké francouzské revoluce tajemníkem řídícího sekretariátu Christianem Kontzinem. A zatímco vybavoval povolení a víza, dostal – po několikadenním zdržení na „příslušných místech“ – i pozvánku od předsednictva KS Itálie (5. května 1989) k účasti na vzpomínkové slavnosti k pátému výročí úmrtí E. Berlinguera na 5. -9. června v Padově. Jakešovo vedení však již nebylo ochotno pustit Dubčka z dohledu, za hranice republiky. Z dopisu oddělení pasů a viz z 30. 5. 1989 se Dubček dovídá, že „podle právních předpisů není vaše cesta do ciziny v souladu se státními zájmy ČSSR.“ Jeho odvolání na dokumenty Helsinské i Vídeňské konference, podepsané i představiteli ČSSR, to bylo házením hrachu na zeď. Ale ani tato obstrukce mu nezkažila náladu a nenarušila jeho trpělivost a houževnatost s jakou šel za svým cílem. Ve snaze přerušit mocenský monolog napsal do Literárního týždeníku v Bratislavě dopis (článek?) a současně přiložil kopie série svých dopisů ÚV KSČ, Rudému právu a slovenské Pravdě k informaci či k otištění. Ale hlavně: když byl na nátlak domácí opozice i zahraničí 17. 5. 1989 předčasně propuštěn z vězení V. Havel, A. Dubček – po dohodě s členy přípravného výboru Obrody – jej v Praze navštívil. Poté navštívil také kardinála Tomáška. Návštěvu V. Havla mu zprostředkovala L. Šilhánová, která se také této schůzky zúčastnila. A tak se po dvaceti letech v bytě V. Havla mohli setkat představitelé dvou hlavních politických proudů demokratické opozice proti Jakešovu a Husákovu „reálnému socialismu.“ A. Dubček, představitel několikasettisícové „společnosti“ reformních komunistů z roku 1968-1969 a jejich přívrženců, a V. Havel, nekomunista, demokrat a představitel demokratické opozice, soustředěné či ovlivňované především „Chartou 77.“

Dubčekovi vůbec nevadilo, že když jej přítel V. Slavík vedl k Havlovu domu na nábřeží Vltavy, že je doprovázel konvoj StB a že dům V. Havla byl rovněž „střežen“ dalším týmem StB. Bylo to však víc než jen přátelské setkání. Byl to důkaz možné, ale i nutné spolupráce obou opozičních proudů. Vždyť Jakešův režim se mohl stále ještě opírat o málo narušenou moc stranického a státního aparátu, spoléhat na podporu sovětského vedení a na jeho velmocenské zájmy. Československo pro ně i nadále představovalo jakýsi svorník východního bloku (spojující NDR, Polsko a Maďarsko, kde to také vřelo). A jeho vypadnutí by znamenalo možnou hrozbu oslabení mocenského postavení a pokles vlivu na evropské záležitosti. Navíc v té době nikdo nemohl vědět, že události dostanou po 17. listopadu tak prudký spád, bez různých mezistupňů reformního procesu, bez postupného rozšiřování svobody a zdoluhavého dialogu s mocí a bez koordinace s Gorbačovem a jeho přestavbou. Kromě toho starší i aktuální průzkumy veřejného mínění jednoznačně vyzněly ve prospěch socialistické orientace většiny obyvatel Československa, zvláště ve smyslu zajištění sociálních jistot. Myšlenky a ideály Pražského jara byly stále ještě velmi živé.

Tuto skutečnost se snaží řada kritiků popírat, ať již v důsledku neznalosti nebo z politické podjatosti. Jejich tvrzení však zcela jednoznačně vyvrací i osoba z nejpovolanějších; generál Lorenc, šéf StB Husákova režimu, ve svých „neskartovaných vzpomínkách“: Ministerstvo strachu (Tatrapres, Bratislava 1992). Stačí ocitovat několik vět ze stránek 153 až 157. Nejdříve však jeho konstatování, že v roce 1989 se významně změnila aktivita funkcionářů z roku 1968, o níž byla StB dobře informována. O aktivitách A. Dubčka, O. Černíka, o postoji KS Itálie i o klubu Obroda:

„V polovině roku 1989 přišly informace o přípravě otevřeného dopisu Obrody členům KSČ, v němž v podstatě vyzývala členy strany k prosazování politické přestavby. Na takovouto aktivitu bylo možné reagovat pouze přijetím vlastních politických opatření, jimiž by si vedení strany zachovalo iniciativu a předešlo by tak kritice své politiky.“

„Aktivity Obrody byly pro další vývoj důležité. Obroda sice neorganizovala demonstrace, ale její potenciální síla byla v tom, že myšlenky přestavby přijímala zejména převážná část mladých členů KSČ a podobnost přestavby s naším polednovým vývojem před dvaceti lety byla očividná. Pozice Obrody, která neoponovala idejím ale konkrétní politice, byla lidem srozumitelná.“

Tuto skutečnost mohu potvrdit jako člen Obrody z vlastní zkušenosti. Když jsem byl jako člen Obrody delegován na dvě schůze mladých komunistů, na obou jsem vyslechl jejich přání po nejužší spolupráci s Obrodou. V té době však ve vedení Obrody bylo již rozhodnuto o našem spojení se Sociální demokracií. A ještě jedna citace:

„V té době se začala měnit situace i na Slovensku. V první polovině roku 1989 již existovalo Slovenské fórum přestavby, v němž pracovali zejména H. Kočtúch a R. Kaliský. Vzniklo Hnutie za občianske slobody, které navazovalo hlavně na podobné hnutí v Čechách...“

„Již v září obsahovala informace (FMV pro ÚV KSČ – A. B.) závěr, že politickou iniciativu přebírají opoziční síly a politické a státní orgány nedovedou této situaci účinně čelit.“

Bylo tudíž zřejmé, že v A. Dubčekovi, za situace jak se během roku 1989 vyvíjela, spatřovala řada představitelů opozice muže nejpovolnějšího.

Ve více než dvouhodinovém, mimořádně přátelském, rozhovoru a při vzájemném respektu Havel i Dubček posoudili situaci jako optimisté. Dokonce na návrh V. Havla zavolali do Vídně společnému známému, spisovateli Pavlu Kohoutovi.

Vývoj událostí v Československu, a také toto setkání A. Dubčka s V. Havlem, zřetelně naznačovaly, že v Československu se probouzí „mlčící většina.“ Neboť řady nezávislých opozičních skupin a proudů se rozšiřovaly a vznikaly skupiny a proudy nové. Stále větší počet lidí si začínal uvědomovat, že nelze čekat na pomoc zvenčí, ani na žádné blanické rytíře. Že i „svět pomůže jen tomu, kdo si pomáhá sám, a zastane se hlavně těch, kdo sám na svém

stojí.“ A bylo také stále zřejmější, že v čele dvou nejsilnějších opozičních skupin či proudů stály dvě osobnosti: Václav Havel v čele Charty 77 a jejích stoupenců a Alexander Dubček jako představitel stoupenců reformního hnutí z roku 1968. Žádná obstrukce Jakešova a Husákova režimu nedokázala zkazit Dubčekovi jeho náladu, houževnatost a trpělivost v jeho aktivitě.

Jednou z jeho nejdůležitějších akcí v roce 1989 byl rozsáhlý dopis z června, v němž se spolu s Oldřichem Černíkem obrací na představitele varšavské pětky, jejíž armády se podílely na srpnové intervenci v roce 1968. Tento dopis byl výsledkem konzultací s řadou bývalých členů nejvyššího vedení KSČ, Národního shromáždění, vlády ČSSR i Slovenské národní rady.

Nepovažují za nutné zde citovat obsah celého dopisu, v němž autoři vysvětlují neopodstatněnost srpnového zásahu. Neboť drtivá většina občanů Československa jednoznačně podporovala reformní proces a Akční program tehdejšího ÚV KSČ. Náš čtenář je také dostatečně obeznámen s tím, jaké důsledky tato intervence a následná normalizace přinesla národům Československa.

Podstatou Dubčkova a Černíkova dopisu je žádost, aby se organizátoři intervence „přihlásili k plné odpovědnosti za následky, které způsobil vstup vojsk těchto zemí do ČSSR s cílem likvidovat úsilí KSČ a československého lidu o reformy, aby nyní přijali příslušná rozhodnutí (tj. odvolat opodstatněnost intervence – B. A.), která vytvoří atmosféru důvěry mezi národy našich zemí a příznivé předpoklady pro nový rozmach vzájemné spolupráce.“

Odmítají závěry sovětského i československého vedení, že je to jen československá záležitost, tj. záležitost Brežněvem dosazeného vedení KSČ, „protože rozhodnutí o vstupu vojsk do Československa v r. 1968 učinili vedoucí činitelé pěti socialistických zemí bez vědomí oficiálních orgánů ČSSR.“

O tom, že tento dopis zasáhl Jakeše na velice citlivém místě, svědčí i jeho reakce. Vzápětí se totiž v kruzích KSČ objevila „Informace o otevřeném dopise A. Dubčka a o. Černíka k přehodnocení událostí v roce 1968.“ V ní se autor či autoři pokoušejí

– zcela v duchu „Poučení“ vyvrátit argumentaci Dubčeka a Černíka a jejich dopis označit „za součást provokační kampaně k výročí srpnových událostí roku 1968.“

Obsah dopisu A. Dubčeka a O. Černíka je shodný s některými požadavky „Několika vět“, „Akčního programu demokratické iniciativy“ a „Programových tezí Klubu Obroda.“

Kdo byl autorem těchto „Informací...“ se zatím zjistit nepodařilo. Je však více než pravděpodobné, že byly zpracovány na pokyn M. Jakeše. Nasvědčuje tomu i jeho apel na účastníky zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy v Bukurešti ve dnech 7. -8. 7. 1989, aby neodpovídali na dopis Dubčeka a Černíka, kteří žádají o odsouzení okupace v srpnu 1968.

Mezitím Dubček stačil napsat další – otevřený – dopis ÚV KSČ a jeho předsednictvu (23. 6. 1989), ale také dopis do Itálie se vzpomínkou na Enrico Berlinguera (7. 7. 1989).

Otevřený dopis pro ÚV KSČ představuje vlastně další z řady apelů, aby konečně vedoucí straničtí činitelé pochopili, co je lidu Československa prospěšné, potlačili své osobní zájmy a dali průchod pravdě, i když je pro mnohé jakkoliv tvrdá. „Lidé starší a střední generace ji znají, čekají však na vaše korektní doznání. Věřte, že ve věci, dotýkající se celých našich národů, je možná „zpověď“ jen před tváří všeho lidu. To lid přijme snáz než účelové taktizování a zamlžování pravdy, kterou sám prožil. Politika vojenského zásahu a „normalizace“ neobstála před zkouškou času a dějin...“

Pokud jde o vzpomínku na Enrico Berlinguera, ta byla určena k otištění v *L'Unità*. Jak Dubček uvádí v úvodu, čs. orgány mu odmítly vydat povolení k cestě do Itálie nejen na sjezd KS Itálie v březnu, ale i na červnovou vzpomínkovou oslavu E. Berlinguera v Padově. Za sebe i za řadu přátel, s nimiž o tom mluvil, vyjádřil ocenění a poděkování za pomoc a podporu reformnímu procesu Pražského jara, které mu poskytoval v době jeho vzestupu Luigi Longo a v době jeho potlačování Enrico Berlinguer. Poděkoval za pomoc KS Itálie, kterou poskytuje současnému úsilí čs. opo-

zice o odsouzení srpnové intervence a o rehabilitaci představitelů a stoupenců reformního procesu let 1968-1969.

O velice hlubokém a přátelském vztahu KS Itálie a jejích představitelů k A. Dubčekovi a pochopitelně i o významném ocenění československých pokusů o reformy a současného úsilí o rehabilitaci svědčí dopis Achille Occhetta, generálního tajemníka KS Itálie, A. Dubčekovi z 29. června 1989.

Vzpomíná na listopadovou návštěvu A. Dubčka v Bologni a uvádí, že tato návštěva dala příležitost k dalším úvahám pro praktickou činnost jejich strany. Vyslovil politování, že byla Dubčekovi znemožněna účast na vzpomínkové oslavě pátého výročí úmrtí E. Berlinguera a sdělil, že na tiskové konferenci odsoudil jednání československých úřadů. Poděkoval Dubčekovi za krásnou vzpomínku na E. Berlinguera, uveřejněnou v L Unitá 18. června, a ocenil jeho vystoupení v Bologni, poselství KS Itálie 18. sjezdu KS Itálie a další rozhovory pro L Unita. A dále uvádí: „*Ž naší strany vás ujišťujeme, nejen že pokračujeme a budeme pokračovat v prosazování nutnosti navrácení politické cti a občanských práv představitelům a podporovatelům idejí socialismu s lidskou tváří, v úvahách bez zábran o československé zkušenosti roku 1968 (jehož podněty ostatně nacházejí dnes historické potvrzení a to nejen v Sovětském svazu), ale že celá vaše zkušenost je pro nás významným pramenem pro rozvoj a uplatnění nové Komunistické strany Itálie, její nové politiky.*“

Zaznamenání hodná je také skutečnost, že v průběhu jednání představitelů československé a polské opozice v Československu v červenci 1989 došlo 24. 7. i k setkání a rozhovoru A. Dubčka s nejvýznamnějším polským disidentem, šéfredaktorem Gazety Wyborcze, Adamem Michnikiem. V rozhovoru pro tento časopis Dubček odpovídal na řadu otázek o roku 1968 i o roli Polska, resp. o roli Gomulky v potlačení reformního procesu a jeho důsledků.

Do tohoto téměř harmonického tónu spolupráce řady rostoucích opozičních skupin se však začaly stále častěji vkrádat i projevy diskriminace. Během roku 1989 se totiž v hnutí opozičních, protinormalizačních skupin na domácí půdě, ale zvláště v zahra-

ničí, v emigraci, začaly silně projevovat různé vlivy, objektivně poškozující jednotu tohoto hnutí. Vlivy, vycházející z různých rozdílných zájmů a představ o politickém uspořádání v Československu po pádu Husákova a Jakešova režimu. A tyto různé představy a zájmy vnášely do opozičního hnutí různé projevy animozity, různé pomlavy a přehnané kritiky, ale také podrazy. A hlavním terčem těchto kritik, pomluv, animozity a podrazů se stalo reformní hnutí Pražského jara 1968, jeho představitelů a hlavně jeho první charismatická osobnost, Alexander Dubček. Kořeny těchto projevů spočívají již v létech 1968-1969, v rozdílném hodnocení obsahu, podmínek, možností a příčin porážky reformního procesu Pražského jara.

Jedním z prvních radikálních kritiků Pražského jara a jeho představitelů, ať již z důvodů neznalosti či ignorace jeho mezinárodně politických podmínek a možností se stal Petr Pithart. Jako původně aktivní svazácký předseda na právnické fakultě v létech panování A. Novotného se v roce 1968 změnil v radikálního kritika „neschopného“ reformního vedení. A již v dubnu 1968 v Literárních listech kritizoval „nedostatečně revoluční“ Akční program a horoval pro okamžité zavedení pluralitní demokracie, zatímco přijetí Akčního programu bylo pro Brežněvovo politbyro a ministra obrany SSSR maršála Grečka důvodem k okamžitému zahájení příprav vojenské intervence.

Své radikálně kritické názory na Pražské jaro a jeho představitele, později již jako disident a signatář Charty 77, rozvinul v publikaci Osmadesátý v roce 1980 pod pseudonymem Sládeček. V roce 1990 ji vydal opět pod vlastním jménem. Již první vydání této knihy vyvolalo živou a většinou odmítavou diskusi. A nebylo divu. Vždyť velkou část signatářů Charty 77 a disentu vůbec tvořili bývalí reformisté. Ale tohle nebyl hlavní důvod jejího odmítání. Ten spočíval ve skutečnosti, že Pithart jako příslušník radikálního proudu reformistů své subjektivní dojmy a představy – neznajíc či nerespektujíc a ignorujíc objektivní podmínky a možnosti – vydával za skutečnost. Např. jeho úvahy a kritika reformního vedení, že nevehnalo

14 milionové národy osamocené Československa do nesmyslného krveprolití proti armádám 230 milionové sovětské supervelmoci a čtyř satelitů, silně připomínaly úvahy kadeta Bieglera z nesmrtelné publikace Jaroslava Haška z Dobrého vojáka Švejka.

Pithartovi zřejmě učarovala biblická pohádka o Davidovi a Goliášovi a zřejmě mu nedošlo, že její místo je jen a jen v biblické dějeppravě.

Pithartova publikace Osmašedesátý je tudíž více jeho dojmem, než svědectvím o době a lidech z let 1968-1969, namnoze nevhodným a nepodloženým. Když po „sametové revoluci“, u kulatého stolu k pětadvacátému výročí událostí roku 1968 v redakci Listů, P. Pithart odpovídal na kritické výtky na adresu jeho publikace a vysvětloval motivy pro jejich sepsání, mimo jiné uvedl, že mnozí osmašedesátníci – podle něj – nebyli schopni překročit horizont svých osobních prožitků. Mluvil tu ovšem i – a to dokonce především – o sobě, o své frustraci jako motivačním impulzu: „Proto jsem měl pocit, že musím mnohé až přehnat, abych tohleto překřičel, neboť jsem byl přesvědčen, že velmi ubližujeme sobě i jiným, a tak jsem raději občas zašel až do druhého extrému.“

Avšak P. Pithart je zřejmě nepoučitelný. Ignoruje kritiku, která se na jeho publikaci snesla již po jejím vydání, ignoruje kritiku i vlastní sebekritiku po sametové revoluci, a nevynechá jediné příležitosti, aby své subjektivní dojmy a pomlouvačné názory na Pražské jaro a jeho osobnosti nejen neopakoval, ale i různě rozšiřoval v tisku, rozhlase, v televizi i na různých konferencích. A když P. Pithart slyší i trávu růst, na kritická slova Z. Jičínského, významného reformisty z roku 1968-69 a zakladatele Charty 77, na adresu jeho názoru v Osmašedesátém, zveřejněné v Pelikánových římských Listech záhy „zapomenul.“ Z. Jičínský ve svém článku „Ještě na téma M. S. Gorbačov a rok 1968“ odmítá Pithartovu kritiku na adresu zahraniční politiky Dubčkovy vedení, jakoby jakési její selhání bylo základní příčinou porážky Pražského jara a nikoliv velmocenské zájmy SSSR. Pithart totiž v „Osmašedesátém“ tvrdil, že „Úplné selhání zahraniční politiky v roce 1968 začí-

ná proto už ve vztazích Čechů a Slováků. Jestliže jsme nedokázali pozorně naslouchat hlasům za řekou Moravou, nemohli jsme tím spíš docenit hrozbu z Moskvy, Berlína a Varšavy, nemohli jsme hledat a budovat nové spojenecké svazky. Byli jsme snad příliš zahleděni do své skvělosti a výjimečnosti, vždyť jsme se – zdálo se mnohým – řítili kupředu na čelné vlně dějin! Byla to opravdu jen skvělost a výjimečnost, nebo také zaslepenost a špatné svědomí?“

A Z. Jičínský mu připomíná, že i v tomto případě platí staré pravidlo „amicus Plato, sed magis amica veritas.“ A konstatuje, že „P. Pithart má k tématu“ lyrický, subjektivistický přístup, proto vypovídá tím, co říká, jak formuluje otázky a jak na ně odpovídá, především o sobě a svém emocionálním prožívání oněch událostí, nikoli o skutečném průběhu onoho historického procesu a o jeho reálných možnostech a mezích... O čemkoli lze jistě psát cokoli, není však správné zaměňovat žánry; společensko-vědní analýza určitého historického procesu je něco jiného než literární zpracování pocitů účastníka, i když se to jeví jako jeho rozbor.“

Když jsme v letech 1990-1992 v Komisi vlády pro analýzu událostí let 1967-1970 připravovali dvoudílnou publikaci „Československo roku 1968“, diskutovalo se pochopitelně i o Pithartově „Osmadesátém“ a konkrétně i o otázce, zda reformní vedení mělo odmítnout požadavky Moskvy i za cenu ozbrojeného odporu. A kolega J. Moravec, který jinak byl stoupencem radikálního proudu reformistů, označil tento požadavek za nerealistický, protože nerespektuje mezinárodní podmínky a vztahy, ani vnitřní poměry v KSČ a republice. A nejen to: „Nejen v této otázce nepřihlížel právník, pedagog a politik P. Pithart v roce 1977, kdy psal svou knihu ke konkrétní situaci a řadu dobrých podnětných myšlenek znehodnocuje, kazí kapkou dehtu. Např. správnou kritiku progresivních členů předsednictva ÚV KSČ a reformních komunistů vůbec (i vlastní sebekritiku jako člen KSČ tehdy), na cestě k poznání pravdy, k sebezpytování svědomí, znehodnocuje popravou A. Dubčeka a všech reformních představitelů KSČ (a naopak, přeháněním role V. Prchlíka a F. Kriegla).

Současně ponechává stranou a podceňuje sílu neokonzervativců v r. 1968 – D. Koldera a ostatních. Tím podává obraz o r. 1968 jako o bludišti na Petříně.“

Další historik, J. Pauer, autor pozoruhodné publikace „Praha 1968. Vpád Varšavské smlouvy. Pozadí-plánování-provedení“, sympatizant spíše radikálního proudu reformistů než umírněného Dubčekova, uznává sice některé postřehy a útoky P. Pitharta, ale svou kritickou, převážně odmítavou analýzu – recenzi Pithartovy publikace končí m. j. závěrem: „Teoretická omezenost reformně komunistických projektů i praktická nedůslednost reform, které usilovaly o nahrazení dosavadní „vůle KSČ k moci“ novou „dobrou vůlí k moci“, nemohou zamlžit základní fakt, že v r. 1968 v Československu probíhala kvalitativní transformace systému. Od okamžiku vzniku demokratické veřejnosti, rehabilitace myšlenky nezávislosti justice, odstranění cenzury, stvrzení autonomie vědy a kultury, zavedení tržních mechanismů atd., by tento reformní proces v případě volného rozvoje sahal daleko za intence formulování Akčního programu. Tato základní kvalita společenského pohybu, kterou Pithart připouští jen v letmé poznámce (...), se v jeho hodnocení ztrácí za generálním zúčtováním s komunistickým projektem v Čechách i na Slovensku ve všech jeho fázích a formách včetně reformě komunistické.“

O tom, že Pithartova kniha „Osmašedesátý“ je více jen jeho dojmem než svědectvím o době a lidech z let 1968-1969, namnoze věcně nevěrohodným, svědčí i několik následujících příkladů, faktů a skutečností.

Autor zde rozvíjí různé úvahy o obraně proti hrozbě intervence, o návrzích či plánech generála Václava Prchlíka, které jí mohly zabránit a které prý reformní vedení nikdy neprojednávalo. Ani po dvanácti letech bádání se mi nepodařilo objevit byť jen náznak nějakého konkrétního Prchlíkova plánu obrany. To se nepodařilo ani československé vojenské kontrarozvědce, která po srpnu 1968 slídila po všech protiintervenčních aktivitách vojáků, ani sovětským zpravodajským orgánům. Brežněv by jistě neopomenul při-

číst tento „hřích“ na konto reformnímu vedení. Pokud Pithart cosi tvrdí o Prchlíkově projevu na květnovém zasedání Ústředního výboru KSČ, o jeho návrzích, „jak reagovat na hrozící nebezpečí invaze“, a o jejich ignoraci reformním vedením, pak se kdokoli může přesvědčit na zveřejněném projevu gen. Prchlíka, že neobsahuje ani náznak úvah o takovýchto opatřeních. A také o tom, že otázkami státobezpečnostní politiky se předsednictvo ÚV KSČ zabývalo 30. dubna a 28. května 1968. Také další tvrzení P. Pitharta, že ani „dokumenty vojáků-teoretiků, tj. “Memorandum“ třiceti vědeckých pracovníků Vojenské politické akademie a Vojenské technické akademie s návrhem československé vojenské doktríny, se nikdy neprojednávaly, je jen jeho fabulace. Neboť toto „Memorandum“ ze 4. června 1968 bylo adresováno všem vrcholným stranickým, státním i armádním orgánům. A ministr obrany Martin Dzúr v děkovném dopise plukovníkovi Vojtěchu Menclovi, náčelníkovi Vojenské politické akademie, uvedl, že „celá řada závěrů Memoranda byla využita již při zpracování Akčního programu MNO.“

Serióznost mi velí, abych uvedl jedinou zmínku o návrhu gen. Prchlíka, předneseném při jednání s A. Dubčekem někdy v červenci 1968. František Kaucký, v roce 1968 generální tajemník federálního ústředí Svazu československých novinářů, cituje ve své vzpomínce Prchlíkovu odpověď při náhodném setkání na otázku, proč je tak otrávený: „Rusové nás obsadí, uvidíš. Jdu od Dubčka, přes hodinu jsem do něj mluvil. Navrhoval jsem mu mobilizovat dva ročníky záložáků a udělat na hranicích záchytné kordony – násilím by je neproráželi, vím to jistě (sic!). Ale Saša tomu nechce věřit.“

Toť vše... K tomu poznamenávám, že to bylo pravděpodobně nedlouho po tiskové konferenci V. Prchlíka (15. července), kdy Dubček obdržel od maršála Jakubovského, vrchního velitele vojsk Varšavské smlouvy, ostře kritický dopis právě na adresu V. Prchlíka a jeho tiskové konference (18. července) a kdy (ve dnech 20. až 25. července) vydávali sovětsí maršálové a generálové veli-

telům jednotek Varšavské smlouvy, které byly určeny k plánované intervenci, příkazy k bojové pohotovosti s tím, že postaví-li se československé jednotky na odpor, je třeba je rozdrtit.“

A ještě jedna poznámka: Pozornější čtenář po přečtení „Memoranda“ snadno zjistí, že i další Pithartovo tvrzení, jako by autoři tohoto dokumentu uvažovali o zajištění bezpečnosti Československa mimo svazek s Varšavskou smlouvou, „v rámci neutralizace země nebo neutrální politiky“, je nesmyslné. To také jednoznačně potvrdil i Pithartem zmiňovaný gen. Prchlík v polemice s Vilémem Novým na listopadovém zasedání ÚV KSČ.

Uvedené otázky „serióznosti“ Pithartových úvah a závěrů pochopitelně silně zpochybňují i jeho následující značně přehnaná tvrzení o roli vojáků v zahraniční politice stejně jako za vlasy přitážené tvrzení, že českoslovenští vojáci „se přece vyznačují tím, že za českou nebo československou věc už nebojovali doma několik století.“

Dovolím si nyní konstatovat, že Pithartův výklad, úvahy, soudy a odsudky, vztahující se k mocenskopolitickým a vojenskopolitickým skutečnostem let 1968 a 1969, se vyznačují amatérismem a naivitou na straně jedné a fanfaronským hrdinstvím, jakoby inspirovaným biblickým příběhem o Davidovi a Goliášovi, na straně druhé. Jejich výrazem je i nepochopení či ignorace faktu, že rozhodujícím faktorem ovlivňujícím posrpnový vývoj reformního hnutí byla srpnová intervence.

Že to byla například přítomnost a aktivita několikasettisícové intervenční armády, které zapůsobily jako živá voda na konzervativce všech odstínů, že to byl velmocenský nátlak SSSR, i nátlak varšavské pětky a intervenční armády, které silně ovlivnily narůstající diferenciaci československé společnosti i samotného reformního vedení. Že to byly tyto skutečnosti, které spolu s permanentní hrozbou ozbrojeného zásahu intervenční armády či takzvané Střední skupiny sovětských vojsk v Československu podvazovaly možnosti reformního vedení, ochromovaly jeho rozhodování a nutily je ke kompromisním ústupkům.

A opět si dovolím odvolat se na názor vědecké kapacity s problematikou událostí let 1968 a 1969 důvěrně seznámené. Michal Reiman v článku pro Literární noviny v roce 1998 mimo jiné uvedl: „Možnost předejít intervenci – zde nerozhodovaly taktické chyby a neobratnosti – poskytovaly pouze dalekosáhlé ústupky Sovětům. Znamenaly ovšem konflikt s čs. společností a konec reformního vývoje. „Opatrný“ a „neobratný“ Dubček projevil pozoruhodnou houževnatost v tom, jak se bránil jít touto cestou. (...) Na některých věcech by se přesto bylo dobré dohodnout: rozhodujícím zlomem v situaci byla sovětská intervence. (...) Vojenská obrana v srpnu by bývala přivodila velké oběti na životech a na materiálních statcích. Měla by snad bezprostřední pozitivní morální účín, nemohla však odvrátit porážku a její důsledky. Základní situaci nemohl zvrátit ani odvážnější a rozhodnější posrpnový politický postup – modifikoval by pouze jednotlivosti... hlavním zdrojem demoralizace byla však okupace a její důsledky.“

Tolik ke knize Petra Pitharta, protože vyjádřit se argumentovně ke všem základním problémům a názorům autora by vyžadovalo napsat novou a daleko rozsáhlejší publikaci, než je „Osmašedesátý.“

Ve stejném duchu bychom mohli charakterizovat i úvahy V. Havla z listopadu 1968. Jako stoupenec radikálního proudu reformního hnutí vystoupil na plenárním zasedání Výborů svazů tvůrčí inteligence 22. 11. 1968, jednajících o možnostech odporu proti postupující normalizaci s požadavkem donutit čs. parlament, aby respektoval vůli 14 milionového národa. Jakoby proti jeho vůli nestála „vůle“ představitelů 230 milionové supervelmoci. Jakoby příčinou porážky Pražského jara nebyla vojenská intervence jejích armád a pokračující velmocenský nátlak a stálá hrozba krveprolití a nikoli eventuelní chyby a omyly Dubčekova vedení.

V dubnu 1988 byla tato radikální kritika reformistů a hlavně proti Dubčekovu vedení značně razantně obnovena na mezinárodní konferenci o průběhu Pražského jara 1968 v italské Cortoně. V diskusi o vztahu KSČ a čs. společnosti v roce 1968 se spolu-

pracovníci pařížského časopisu, Tigridova Svědectví, vehementně snažili prosadit názor, že základním dělákem čs. společnosti byl vztah KSČ k čs. veřejnosti, ačkoli fakta jednoznačně dokazují, že základní určující dělení reformní společnosti probíhalo mezi hlavním reformním proudem, v jehož čele stál A. Dubček, a mezi radikály všech odstínů. Názory spolupracovníků Svědectví zde prezentoval především Vilém Prečan a Jan Pauer. Záhy se ukázala souvislost těchto názorů s představami o politickém vyústění opozičního hnutí a narůstajícím rozporu mezi socialistickou a občanskou opozicí, což ohrožovalo jeho jednotu.

V tomto duchu napsal a v roce 1988 vydal Pavel Tigrid publikaci Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Nebylo to náhodné, ale cílevědomé. Že obzvlášť razantní útok proti reformistům a především jmenovitě proti Dubčekovi zahájil počátkem léta 1989 Pavel Tigrid. Jako šéfredaktor časopisu Svědectví, vydávaném v Paříži, v článku „Zpráva o stavu střední Evropy“ (č. 87/1989) velice razantně napadl reformistu Milana Hübla a Pelikánovy římské Listy, že s pomocí KS Itálie a celého týmu stoupenců demokratického socialismu „postrkávají bývalého prvního tajemníka KSČ (A. D.) na politickou předscénu.“ Podle něj bylo zřejmě skandování Dubčkova jména na protirežimních demonstracích dílem nějaké klaky. „Naproti tomu (uvádí dále) Václav Havel, nejproslulejší politický vězeň požívá nesporné úcty u stále rostoucího počtu spoluobčanů, ovšem výlučně jako spisovatel – intelektuál, příkladný obránce lidských a občanských práv.“ V závěrečné části své „Zprávy“ zvedá varovný prst: „jestliže se opravdu ukáže, že reformní komunisté a jejich program z roku 1968, Gorbačovsky přičesaný, ještě jednou vstoupí do politické hry se šancí v čs. společnosti zabrat, pak je nutné už dnes a dostatečně hlasitě vyjádřit obavu, že to bude pohyb nikoli dopředu, ale zpět. Aspoň o dvacet let.“

Tigrid pak současně ukazuje, jak tomu zabránit. Vypracovat snadno srozumitelný program svobody, demokracie a nezávislosti, který hledá svou postavu. A tou – podle něj – může být jenom liberál bez bázně a hany, kterého bude nutné do této role

eventuelně dotlačit. Svou vizi končí téměř pateticky: „*Takový snad bude bezprostředně osud dnešního kandidáta, zítra doufejme nositele Nobelovy ceny míru, Václava Havla.*“

Tigríd zde čtenářům podsouvá představu o Dubčekovi, neschopném pochopit, že nelze jednoznačně navázat na reformní proces, přerušovaný srpnovou invazí. Ignoruje či zamlčuje skutečné názory a představy A. Dubčka, vyslovené v závěrečném interview při listopadové návštěvě pro L' Unitá. On zde totiž jednoznačně uvedl, že v Československu musí dojít ke střetnutí mezi stoupenci „Poučení“ a mezi těmi, kdo myslí jako on, kdo jsou pro demokratické přeměny, přičemž řešení vidí mezi spojením zásad Akčního programu s požadavky současnosti, s respektováním „hlasů“ či požadavků mladé generace – „dětí srpna 68.“ Tedy žádný staromilský návrat do roku 1968.

Tak jej také viděla skupina autorů či autor článku „Ať žije Gorbačov, viva Dubček“, píšící pod pseudonymem „Dalimil.“ V prvním čísle Listů (1/1989, s. 3) mj. uvádí: „Dubček nás v Itálii příjemně překvapil. Nebyl to už ustrašený, vyčkávavý, do problému vlastní rehabilitace pohroužený funkcionářský penzista, ani komunistický laudátor temporis acti z předsrpnového rozhovoru s Unitou, ale rozumný realistický politik, uvažující nikoli už v parametrech doby před dvaceti léty, nýbrž v kontextu dneška.“

Na útok P. Tigrída reagoval tentokrát šéfredaktor římských Listů J. Pelikán v článku z 5. 7. 1989 (č. 4/1989, s. 1-4): „Nové naděje ale bez iluzí.“ J. Pelikán zde ocenil významnou vůdčí roli V. Havla v opozičním hnutí proti Husákovu režimu. Současně ale odmítl stavění A. Dubčka do opoziční role vůči V. Havlovi. Kategoricky odmítl tvrzení že Dubček představuje nebezpečí návratu o 20 let zpět. Odmítl tvrzení, že jsou to „římské Listy“, které postrkují Dubčka na politickou předscénu neboť „je to sám Dubček, který se vrací do politiky a my to jen vítáme a na rozdíl od mnohých, kteří se jej snaží ignorovat nebo cenzurovat (nejen v oficiálním tisku) snažíme se jeho veřejné vystoupení objektivně předat čtenářům...“

Vysvětluje proč zvláště s ohledem na vývoj situace v Polsku, Maďarsku a v SSSR může A. Dubček sehrát významnou roli v dalším vývoji naší země: „*Naše společnost potřebuje ve svém úsilí o změnu jak Václava Havla, tak i Alexandra Dubčeka, ale také arcibiskupa Tomáška a mnoho dalších osobností, osvědčivších se v minulosti, i zcela nových, kteří budou minulost odmítat a budou chtít jít zcela novými, dosud neprobádanými cestami.*“

V obdobném duchu vyznívá i článek Rudolfa Slánského – zakládajícího signatáře Charty 77 – „Dubček a Havel po dvaceti letech“, otištěný v témže čísle Listů. A bylo by možné uvést i řadu dalších názorů ve stejném duchu.

Ve stejném duchu a tónu jako Tigrid vystoupil ještě před tím i Vilém Prečan. Ve svém projevu na konferenci o „Demokratické revoluci ve vnějším impériu“ – konané 1. -2. května ve Washingtonu – při analýze vývoje situace v zemích východního bloku dospěl k závěru – a to v souladu s Tigridem – že největší morální autoritou Československa a jedním z duchovních vůdců demokratické revoluce je Václav Havel.

Každý má právo na svůj názor, na své vidění a hodnocení situace. Až potud je vše v pořádku. Kdyby ovšem V. Prečan tak očividně neignoroval či nebagatelizoval inspirační vliv demokratických tradic pro demokratickou revoluci a to právě v Československu. Jakoby žil na jiné planetě a nevěděl např. nic o tom, že v roce 1988 proběhla v Evropě – od skandinávských zemí až po italskou Bolognu dlouhá série mezinárodních konferencí, seminářů a dalších akcí k reformnímu procesu 68. roku a jeho významu pro ideály demokracie. A jakoby se k němu nedonesl ani náznak mezinárodního ohlasu opoziční aktivity A. Dubčeka, o čemž lze ovšem s úspěchem pochybovat.

Logika jeho politické podjatosti a bagatelizování vlivu demokratických tradic 68. roku i hrubé podceňování opoziční aktivity A. Dubčeka jej dovedly k závěrům a krokům, jak je prezentoval i na konferenci či semináři k 10. výročí sametové revoluce v říjnu 1999: „Už koncem listopadu (1989) bylo jasné, že se bude rozhodo-

vat o tom, kdo bude ta osobnost, která bude stát v čele Československa. Když 29. (listopadu) odjížděl z Vídně kníže Schwarzenberg do Prahy, já, jako člověk, který byl předtím šest let v těsném spojení s Václavem Havlem, jsem prosil Karla Schwarzenberga, aby vyřídil ode mne jeden jediný osobní vzkaz. Nemůže stát proboha v čele státu člověk, který když přijde těžká doba se rozpláče. S Alexandrem Dubčekem máme zkušenosti z jeho selhání (sic) v roce 1968-1969, a z toho, že dvanáct let, mezi 1976 a 1988, mlčel a na žádnou výzvu, žádnou prosbu, aby třeba nějakým gestem podpořil disent, to druhé demokratické Československo, neřekl ani slovo, odmítl to a čekal až do roku 1988 (sic)... Tak jsme to tehdy cítili v exilu, že takto se bude rozhodovat mezi Pražským jarem na lepší úrovni obrodovským a mezi návratem svobody se vším všudy, že tady – že jsou pouze dvě alternativy a že Václav Havel se musí rozhodnout.“ A rok předtím na mezinárodní konferenci v Paříži v roce 1998, v rozporu s dokumenty a se skutečností tvrdil, že ideály Pražského jara 1968 v listopadu 1989 již nikoho nezajímaly.

Avšak to již předbíhám vývoji událostí. Skutečností ale zůstává, že A. Dubček – ať již se o těchto názorech a útocích v létě roku 1989 dověděl či nikoliv pokračoval ve své neztenčené aktivitě ve prospěch společného úsilí všech nezávislých protinormalizačních skupin. Zaznamenávám je alespoň v telegrafické podobě.

- Když 1. července 1989 vyvrcholily v katedrále Sv. Víta slavnostní bohoslužbou oslavy 90. narozenin kardinála F. Tomáška, mezi četnými gratulanty nechyběl vedle V. Havla ani A. Dubček.
- O tři týdny později, 21. července, došlo na území Československa k setkání A. Dubčka, V. Havla a kardinála F. Tomáška s představiteli polské parlamentní opozice, s poradcem předsedy Solidarity Lecha Walesy, Adamem Michnikiem a jeho přáteli. Krátce předtím byl totiž v sedmibodovém prohlášení polské parlamentní opozice z 18. července vysloven požadavek změn v Československu.
- Blížilo se 21. výročí srpnové intervence. Na obou stranách politické „barikády“ probíhaly intenzivní přípravy. Skupina deseti československých nezávislých iniciativ již 3. 7. svým prohláše-

ním k 21. srpnu 1968, adresovaným předsedům vlád a parlamentům intervenčních zemí, žádala odvolání opodstatněnosti srpnové intervence jako hrubě porušující mezinárodní právo a odporující literě i duchu Závěrečného aktu Helsinské konference. Dále žádá zřeknutí se Brežněvovy doktríny a odchod sovětských vojsk z Československa. Téhož dne vyšlo společné prohlášení Demokratické iniciativy a Hnutí za občanskou svobodu na ochranu a podporu petice „Několik vět“, požadující společenský dialog jako předpoklad nutných změn. Zkrátka, na obranu petičního práva a proti útokům Rudého práva na jejich autory a signatáře.

- V té době se A. Dubček připravoval na cestu do Francie. Připravoval se na své vystoupení a na cestu do Prahy pro povolení k výjezdu. Návštěvu Prahy absolvoval – jako již obvykle – v doprovodu konvoje StB, což neopomněl sdělit generálnímu prokurátorovi okamžitě po návratu z Prahy. Ve stejný den píše dopis příteli M. Hájkovi, předsedovi Obrody, s nímž se nemohl při návštěvě Prahy setkat, protože ten byl právě v té době na „přátelském rozhovoru“ na StB. V dopise mu sděluje svůj názor na připravované akce k 21. srpnu, a to ve shodě s názory V. Havla, že jako stoupenec dialogu je pro to, aby se podle možnosti dělalo vše, aby nedošlo k pouliční konfrontaci. Podle něho – i když je to zdánlivě paradoxní – by konfrontace mohla prospět právě konzervativcům a antireformistům. Také v tomto dopise Dubček osvědčil, že má smysl pro humor. Píše, že uvažuje o tom, že napíše ministru vnitra, aby mu při příští návštěvě Prahy v rámci úsporných opatření přidělil jen jednoho či dva hlídače. A dále popisuje, jak si z nich „vystřelil“ a jak museli přeskakovat ochranné zábradlí, aby se jim neztratil z očí.
- Václav Havel, po zkušenostech s brutálním potlačováním demonstrací během „Palachova týdne“, a po zprávách o krvavém potlačení studentských demonstrací na Náměstí nebeského klidu v Pekingu, varoval před demonstracemi k 21. srpnu: „V srdci Evropy si nemůžeme samozřejmě dělat to co v Pekingu. Nic

méně nevylučujeme, že 21. srpna, když budeme manifestovat, abychom protestovali proti vstupu sovětských tanků do Prahy před 21 lety, budou na střechách kolem Václavského náměstí rozmístěni střelci... “ Tak a podobně se vyjadřoval v rozhovoru pro francouzský deník *Le Monde Observateur* ze 17. července 1989. A sám odjel před 21. srpnem na svou chalupu na Hrádečku. Charta 77 pak vyzvala veřejnost nekonat 21. srpna žádnou akci, aby se mocenskými orgány Jakešova režimu nedal žádný důvod k eskalaci násilí.

- Také Jakešův režim mobilizoval. Československá vláda i Federální shromáždění vydaly výzvu k občanům, aby podpořili přestavbu a demokratizaci společnosti. Současně tyto orgány odsoudily připravované akce opozičních skupin, kterým však nešlo o nic jiného než o skutečnou přestavbu a skutečnou demokracii. A odsouzení srpnové intervence 1968 Polskem a Maďarskem Jakešovo vedení označilo za vměšování se do vnitřních záležitostí Československa.
- Proti připravované srpnové demonstraci k 21. výročí intervence byla jako obvykle zmobilizována Bezpečnost, StB, provokatéři, ale také Lidové milice a samozřejmě Jakešovi sloužící sdělovací prostředky. Tedy hlavně hrubá síla proti holým rukám demonstrantů. Ale také příprava demonstrantů doznala určité změny proti demonstracím předchozím. Především účast Maďarů, Poláků, Italů a množství zahraničních korespondentů s videokamerami vtiskla demonstracím mezinárodní charakter.
- V této atmosféře – 17. srpna – vznesly státní orgány obvinění proti pěti vedoucím slovenských disidentů – M. Kusému, J. Čarnogurskému, H. Ponické, V. Mandákovi a A. Seluckému za údajné pobuřování, za výzvu k pokojným demonstracím k 21. výročí srpnové intervence v roce 1968. Proti M. Kusému a J. Čarnogurskému bylo navíc zahájeno trestní stíhání za údajné podvracení republiky a byla na ně uvalena vazba.
- Když se 21. srpna v dolní části Václavského náměstí a v přilehlých ulicích shromáždilo kolem 17. hodiny několik tisíc lidí,

začali skandovat hesla: „My chceme svobodu, Dubček, Havel, Polsko...“. Maďarští představitelé mládežnických nezávislých organizací vystoupili s projevy odsuzujícími intervenci a rozvinuli transparent s nápisem: „Přicházíme s květy a ne s tanky.“ V zápětí však příslušníci StB transparent strhli. Za pískotu, křiku a nadávek demonstrantů „gestapo, gestapo“ začali příslušníci Bezpečnosti zatýkat organizátory demonstrace, fotografujícím a filmujícím korespondentům a účastníkům demonstrace vytrhávali z rukou aparáty a filmy vyhazovali na dlažbu. Samozřejmě, že mezi demonstranty se vmísila i řada příslušníků StB v civilu a horlivě pořizovala filmové záznamy pro policejní videotéku. A také kamera na budově ČKD v dolním průčelí Václavského náměstí neustále švenkovala zleva doprava po shromážděných demonstrantech. Dlouho do noci pokračovalo nerovné „utkáni“ demonstrantů, vytlačенých z Václavského náměstí do různých ulic, proti ozbrojeným příslušníkům uvedených mocenských institucí. Ještě dlouho v noci se ozývalo skandování demonstrantů:svobodu, svobodu, Dubček, Havel... ale také gestapo, gestapo, když někoho z nich násilím cpali do antonů.

- Jakešovo vedení a jeho masmédia se pak snažily vyvolat dojem, že demonstrace byla řízena ze zahraničí a obviňovaly Polsko, Maďarsko i Itálii z vměšování se do vnitřních záležitostí Československa. Současně ale byla československá vláda zavalena stížnostmi vyslanců proti napadání a zadržování zahraničních korespondentů a účastníků demonstrace. Čs. vláda si opět – pokolikáté již – vysloužila z mezinárodní ostudy kabát. Čs. bezpečnost zatkla na 320 domácích a 56 zahraničních demonstrantů. Ale ani ozbrojené síly rozkládajícího se jakešovsko-husákovského režimu, ani jeho znejistěný partajní aparát, ba ani horda fojtikovských novinářských šmoků a jejich demagogie s jakešovskou „reformou“ nedokázaly zastrašit a zastavit narůstající aktivitu nezávislých hnutí a iniciativ.
- Již 29. srpna 1989 Výkonnyj výbor Klubu Obroda vydal prohlášení na obranu bratislavské pětky slovenských disidentů. O den

později, 30. 8., žádá skupina slovenské opozice a inteligence prezidenta G. Husáka o zastavení trestního stíhání slovenské pětky a propuštění M. Kusého a J. Čarnogurského z vězení. Neboť pokládání květin k uctění památky obětí srpna 1968 nemůže být trestním činem. Mezi 33 podpisy autorů dopisu je samozřejmě i podpis A. Dubčeka.

- Na srpnovou demonstraci, její jakešovskou interpretaci a také na interpretaci Dubčekova a Černíkova dopisu, adresovaného vedením států intervenční pětky, reagoval Dubček okamžitě v dalším telefonickém interview pro L' Unitá 30. srpna 1989. Citací z dokumentu z bratislavské porady šesti komunistických stran z 3. srpna 1968 vyvrací lživost Jakešova tvrzení o cílech Dubčekova a Černíkova dopisu. Jakešovci tvrdí: „Překrucování historických skutečností, souvislostí a okolností vstupu vojsk 21. 8. 1968 do ČSSR sleduje cíl: vytvořit odrazový můstek pro akceptování požadavků na označení vstupu vojsk jako politicky chybného, protiprávního a protiústavního kroku, který měl za následek přerušení společenských změn a vytvoření stagnace ve vývoji naší společnosti.“ Dubček touto citací dokládá, že Jakešovo vedení tvrdošíjně lpí na pozicích opodstatněnosti intervence a setrvávání na zásadách ideologické bible normalizace „Poučení z krizového vývoje...“ Navíc se zde A. Dubček odvolává na zveřejněný rozhovor maďarského tisku s Jánosem Kádárem, v němž Kádár poprvé uvedl, že to byl V. Bilak, kdo na bratislavské poradě 3. 8. 1968 odevzdal Brežněvovi zvací dopis.

Konstatuje také, že setrvání československého vedení na prointervenčním stanovisku a normalizační bibli „Poučení“ je základním zdrojem napětí v Československu. A že „současné postoje čs. moci i při 21. výročí vojenského násilí vyvolávají dojem, že určité oficiální kruhy tento krizový stav pěstují, sledující tím své osobní zájmy a napětí jako zdroj konzervace přežilých stereotypů a postojů.“ Současně ale Dubček upozorňuje, že krajní antikomu-

nismus a antisocialismus části opozičního hnutí paradoxně pomáhá udržovat jakešovský režim, neboť brání v diferenciaci uvnitř KSČ a výraznějšímu projevu proreformních sil. Jednoznačně se vyslovuje pro koexistenci různých systémů v reformním hnutí: „Vycházet z toho, co národy, státy, lid této planety sblížuje, a ne z toho, co ještě dnes rozděluje.“

Krátce po srpnových událostech 1989 došlo k příhodě, kdy opoziční, protinormalizační hnutí málem přišlo o jednoho z hlavních vůdců. Když se totiž 3. září Václav Havel vracel z koncertu rockové kapely Jasná páka vrávoravým krokem po bujarých oslavách, spadl do mlýnského náhonu. Po zoufalém volání o pomoc se podařilo jeho společníkům s použitím žebříku Havla vytáhnout. Ten se ovšem stačil několikrát dostat pod vodu, a když jej nakonec vytáhli, byl v bezvědomí. Teprve v nemocnici se jej podařilo přivést opět k vědomí.

V té době však události, a to nejen v Československu, spěly ke svému vyvrcholení. Objevily se i první zřetelné vlaštovky ve vztahu Gorbačovova vedení k opozičnímu hnutí proti Jakešovu a Husákovu vedení.

Dne 15. září 1989 uveřejnily sovětské Izvestije článek prof. Jiřího Hájka, v roce 1968 ministra zahraničních věcí. Reagoval v něm na vystoupení K. Mazurova, člena předsednictva ÚV KSSS Brežněvova vedení z roku 1968, který měl na starosti politické řízení srpnové intervence vedle velitele intervenčních vojsk generála I. G. Pavlovského. K. Mazurov, alias generál Trofimov, ve svém vystoupení 19. srpna 1989 obviňoval J. Hájka z jakýchsi úmyslů o vystoupení Československa ze svazku Varšavské smlouvy. J. Hájek toto tvrzení pochopitelně odmítl a popravdě vyvrátil. Avšak tvrzení K. Mazurova se mezitím stalo podnětem pro M. Štěpána, člena předsednictva ÚV KSČ a vedoucího tajemníka MV KSČ v Praze, mimo jiné k obvinění J. Hájka ze ztráty historické paměti. A to na celopražském zářijovém aktivu komunistů.

A. Dubček reagoval na tato a další obvinění velice kategoricky již 16. října 1989 v otevřeném dopise M. Štěpánovi. Argumen-

tovaně, na základě řady faktů vyvracel smyšlenky K. Mazurova a dokazoval, že interventům ve skutečnosti nešlo o žádné obavy z vypadnutí Československa ze svazku Varšavské smlouvy, ale především o likvidaci reformního procesu a Akčního programu. V závěru dopisu konstatoval, že v sovětském tisku se v poslední době objevuje více skutečné pravdy o roce 1968 než v oficiálním československém tisku: vyjádření L. Feldeka v Litěraturnoj gazeti, J. Hanzelky v Komsomolské pravdě a J. Hájka v Izvestijích. Dopis končí výzvou:

„Dejte i u nás tištěné slovo lidem, kteří mají na nedávno prožitou minulost, procítěnou pravdu o roku 1968 a lidech v něm jiný názor než vy.“

Blížilo se výročí vzniku Československa – 28. říjen. Československá demokratická iniciativa, Hnutí za občanskou svobodu a Klub Obroda vydaly již 20. října prohlášení, v němž formulují své požadavky: „Opravdové ozdravení poměrů může přivodit pouze vláda, vzešlá ze svobodného demokratického rozboru a svobodných voleb. Záchrana republiky není možná bez vlády národní důvěry. 28. října si tuto pravdu připomeneme.

Budeme žádat základní občanské svobody, které by v plném rozsahu zaručil nový základní zákon státu – demokratická ústava. Budeme žádat, aby lidé byli spravedlivě odměňováni, aby jim byla zaručena důstojná sociální existence a aby stranická legitimace nebyla poukázkou k získání vedoucích míst a jiných výhod.

Budeme žádat svobodu pro politické vězně a nutný krok k celospolečenskému rozhovoru.“

Toto a další prohlášení nezávislých skupin byly dány k dispozici zahraničnímu vysílání. Na domácí půdě je však potkal osud onoho pověstného házení hrachu na zeď. I když rozsah pokojných demonstrací k 28. říjnu dosáhl větších rozměrů než všechny demonstrace předcházející, a i když i v řadách KSČ narůstal počet nespokojenců s oficiální politikou Jakešova a Husákova vedení, jeho reakce byla obvyklá: brutalita policejních pendreků, vodních děl, zatýkáni... Policejní orgány zadržely v Praze 359 aktivních

účastníků demonstrace, z toho 18 cizinců. Kontrolováno bylo 1172 demonstrantů. Mimo Prahu bylo zadrženo 198 osob, perlustrováno 958 a k výsledkům či k preventivním „pohovorům“ předvedeno 253 osob. 28. října 1989 se M. Hübl, jeden z významných disidentů, historik, reformista, bývalý člen ÚV KSČ a nesmlouvavý kritik Husákova režimu, vracel domů z demonstrace na Václavském náměstí. Na chodbě domu, kde bydlel, ukončil náhle infarkt jeho život. A. Dubček pochopitelně neváhal a 7. listopadu se přijel s nim rozloučit do motolského krematoria spolu se stovkami přátel a známých.

Po pohřbu se téhož dne sešel v bytě u Marků na Karlově náměstí se skupinou přátel a bývalých spolupracovníků z let 1968 -1969: V. Šilhánem, M. Hájkem, V. Kuralem, F. Beerem, H. Maxou a řadou dalších. V diskusi převládal názor, že v úvahách o změně poměrů nelze již s komunistickou stranou počítat. Několik následujících dnů lze charakterizovat jako onen pověstný, ve skutečnosti však jen zdánlivý, klid před bouří. Opoziční skupiny předpokládaly a připravovaly své nejbližší vystoupení k 10. prosinci 1989 – ke Dni lidských práv.

Zatím však vývoj v zemích střední Evropy v roce 1989, zvláště pak v jeho podzimu, byl charakteristický dvěma základními skutečnostmi. Rozklad starých prosovětských režimů v zemích kolem Československa v Polsku, Maďarsku i v NDR – pokračoval rychlým tempem a demokratické opoziční síly nabývaly převahu. Ale i režim Jakeše a Husáka v Československu zrychloval svůj rozklad. Dokazují to i různé průzkumy veřejného mínění, a to i průzkumy uvnitř KSČ. Tak např. v průzkumech, které se konaly ve dnech 20. -24. listopadu, a také 9. -12. prosince 1989, byla položena otázka, jakou cestou by měl pokračovat vývoj v našich zemích. A jestliže v prvním případě se pro socialistickou cestu vyslovilo 45 % respondentů, v druhém případě to bylo 41 %. Pro kapitalistickou cestu se v obou případech vyslovily pouze 3%. Avšak pro jakousi třetí variantu, tj. spojení výhod socialismu a kapitalismu, se v prvním případě vyslovilo 47% respondentů a v druhém případě 52%

respondentů. Oskar Krejčí, v roce 1989 poradce předsedy vlády L. Adamce, uvádí ve své publikaci „Proč to prasklo“, že řada členů KSČ se podepsala pod výzvu opozičních skupin „Několik vět“, že se účastnila manifestací a demonstrací a že již květnový průzkum prokázal, že 58% členů strany a 52% funkcionářů projevilo nedůvěru ke stranickému a státnímu vedení.

Velice zajímavé důkazy máme i ze svědectví emisarů M. Gorbačova, kteří z jeho pověření sledovali vývoj situace v Československu. Tak ve zprávě o vývoji situace v zemích východní Evropy, vypracované Ústavem ekonomiky světové socialistické soustavy AV SSSR, se v části o situaci v Československu uvádí, že Klub socialistické obrody má solidní konstruktivní program. A že Obroda může počítat s přílivem velkého počtu stoupenců: do 500 až 750 tisíc osob.

Tento závěr fakticky potvrdil další Gorbačovův emisar počátkem listopadu 1989 v důvěrném rozhovoru s jedním z vedoucích členů Obrody. Tento emisar potvrdil, že když se klub Obroda na přelomu října a listopadu obrátil s výzvou, dopisem na členy KSČ, v němž je vyzval k aktivnímu vystoupení v duchu reformního programu, výsledek Jakešova průzkumu potvrdil, že 31% členů KSČ vyslovilo s tímto dopisem – výzvou jednoznačný souhlas.

K uvedeným důkazům ještě dodávám, že ani skandování jména A. Dubčka vedle jména V. Havla na všech demonstracích k výročí 21. srpna 1988 a 1989, ve dnech Palachova týdne, či demonstrací k 28. říjnu, nikterak nedává za pravdu tvrzení různých kritiků, že v listopadu 1989 byl v Československu o reformní socialismus zanedbatelný zájem.

Jakešovo vedení však i nadále odmítalo dialog s opozicí. Nadále se spoléhalo na své bezpečnostní síly a část stranického aparátu, respektive na administrativně kádrová opatření v mocenském centru.

Situace v zemích kolem Československa, ale i v Československu samém, zvláště pak záříjový východoněmecký exodus, kdy tisíce

občanů NDR utíkaly přes Prahu na Západ a v prostorách Malé Strany, kde sídlilo velvyslanectví „západního Německa“, zůstaly po nich stovky opuštěných trabantů, to byl jeden ze stimulů narůstajícího opozičního hnutí v Československu i jeho aktivity.

Uvedl jsem již v předchozí kapitole, že podstatná část nezávislých opozičních skupin v Československu, soustředěná hlavně kolem „Charty 77“, plánovala své vystoupení ke Dni lidských práv k 10. prosinci. Mělo to však být – podle V. Havla – spíše jakési legální kulturně politické vystoupení opozice než nějaká razantní demonstrace proti stávajícímu režimu. To ovšem neznamenal, že nezávislé skupiny pasivně vyčkávaly na tento den. První pokusy Klubu Obroda i skupiny Most o přímé kontakty s mocenským centrem a pokusem o dialog skončily bez úspěchu.

Velká skupina nezávislých iniciativ napsala již 5. listopadu 1989 otevřený dopis ministru zahraničních věcí SSSR E. Ševarnadze-mu. Jeho obsahem byl protest proti jeho výroku v rozhovoru se šéfredaktorem polského listu Gazeta Wyborcza Adamem Michnikiem, že „hodnocení (srpnové intervence 1968 – B. A.), provedené vedením KSČ a čs. vlády, považuje za závazné.“ Autoři dopisu sice vítají prohlášení, že SSSR se jednou provždy zřekl politiky vnučování svých hodnocení k srpnové intervenci, přičemž se odvolávají i na to, že nová polská vláda a maďarská politická reprezentace nečekaly na souhlas Moskvy a za srpnovou intervenci se již dokonce omluvily.

Dopis končí výzvou: „V zájmu mírového rozvoje Evropy a sblížení a spřátelení jejích národů lze tento zásah jedině odvolat, odsoudit, prohlásit za nulitní.

Pokud se totiž dnešní vedení Sovětského svazu jasně a bez diplomatických vytáček nedistancuje od činů svých předchůdců, potud nemůže mít nikdo jistotu, že se akt podobné intervence nebude kdykoliv a kdekoliv opakovat. A odvolávat se na to, že tenkrát v roce 1968 byly jiné podmínky, znamená jen doznání, že mezinárodní právo platí jen někdy a že slavnostní závazky lze podle okolností vypovědět.“

Dopis podepsali zástupci deseti nezávislých iniciativ a adresovali jej prostřednictvím Mezinárodní helsinské federace na vědomí i všem vládám Helsinského společenství.

Jen o den později – 6. listopadu – a ve stejném duchu, ale v mnohem důsledněji argumentovaném dopise, se výkonný výbor Klubu Obroda obrátil na Sjezd lidových zástupců SSSR. A krátce poté, 16. listopadu, se skupina nezávislých iniciativ obrací dopisem na právě probíhající zasedání Evropské rady v Paříži. Upozorňuje v něm na zpoždování vývoje v Československu za řadou jiných zemí ve střední Evropě: „Máme za to, že pro úspěch a nezvratnost hospodářských a politických změn v naší části kontinentu je nutné, aby probíhaly ve všech zemích. Dnešní vedení našeho státu, opírající legitimitu své moci o ideologii zrozenou z okupace Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy v roce 1968, se těmito změnami cítí ohroženo.

Politika zrozená před více než dvaceti lety kolektivním narušením mezinárodního práva tak stojí dodnes v cestě novým nadějím této části Evropy.

Proto se otázka přehodnocení přes dvacet let starých událostí v Československu stává mimořádně významnou pro nezvratnost reformy ve východní Evropě...

V této situaci považujeme za neudržitelné, aby se Sovětský svaz v době vytváření historicky nových principů soužití v Evropě nadále distancoval od spoluodpovědnosti, kterou dodnes má za důsledky jím vedené intervence.“

Avšak rozuzlení této situace již bylo doslova za dveřmi. K jejímu rozuzlení přispíval i A. Dubček mírou vrchovatou. Nechyběl ani mezi demonstranty, protestujícími 14. listopadu před bratislavským Justičním palácem, kde právě probíhal proces proti tzv. bratislavské pětce (Čarnogurský, Kusý, Maňák, Selucký a Ponicák), obviněné za údajné rozvracení republiky či spolupachatelství. Spočívalo v publikační činnosti, kritizující srpnovou „internacionální pomoc“ v srpnu 1968 a vedoucí představitele KSČ a vlády, kteří se na ní spolupodíleli. Demonstranti žádali osvobozující roz-

sudek. Když se mezi nimi objevil i Dubček, vynutili si, aby k nim promluvil a zvedli jej na ramena.

Uvedl jsem již, že P. Pithart při vymýšlení „důkazů“ o neschopnosti reformistů a hlavně A. Dubčka, předčí i „geniálního kadeta“ Büglera, z Haškova Dobrého vojáka Švejka. Jeho nezajímají publikace historiků, autentické dokumenty k historii reformního procesu Pražského jara. On si dokázal i bez nich vycucat z kteréhosi palce i důkaz, že to byl A. Dubček, kdo proti demonstrantům v srpnu 1969 poslal panceřáky a ozbrojené síly s obušky. Jemu nevadilo, že Dubček i Smrkovský byli v té době na – Husákově naléhavé „doporučení“ – „dovolené.“ Dubček na své chatě v Senci a Smrkovský v Tatrách.

Stejně tak jednostranně obviňuje A. Dubčka v první kapitole „Devětaosmdesátého“, že 22. srpna 1969 podepsal tzv. „prüglpatent“, ačkoliv historikové již dávno na základě dokumentů a svědectví popsali, jak tomu bylo doopravdy. Stačilo mu jen zalistovat v publikaci O. Tůmy a kol., Srpen 1969, na str. 265-271; nebo v publikaci J. Madryho, Sovětská okupace Československa, jeho normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil, na str. 116n. Dověděl by se, že i G. Husák si potřeboval, mj. umýt ruce, potřísněné krví svých odpůrců, krví demonstrantů. Proto se rozhodl donutit parlament k dodatečné legalizaci srpnového teroru proti odpůrcům svého režimu a okupantům. Proto již 21. srpna přijalo předsednictvo ÚV KSČ, ze nepřítomnosti A. Dubčka, Husákův návrh usnesení o přijetí návrhu zákonného opatření č. 99/1969 Sb., „O některých přechodných opatřeních, potřebných na upevnění a ochranu veřejného pořádku.“ 22. srpna byl tento návrh upraven a schválen na zasedání předsednictva Černíkovy vlády. S porušením zásad parlamentního jednání (přes nedostatečný počet členů předsednictva) bylo ještě téhož dne toto předsednictvo svoláno. A. Dubček jako předseda Federálního shromáždění byl narychlo povolán z domova, přesněji ze své chaty v Senci, a letecky dopraven do Prahy 22. srpna kolem 16. hodiny. Při jednání předsednictva FS o návrhu předloženém O. Černíkem

– a zdůvodněném poukazem na průběh srpnových demonstrací a jejich možné důsledky – Dubček sice souhlasil s použitím zákona proti vandalům, ale po několika dílčích připomínkách účastníků byl vlastně jediný, kdo v dané situaci varoval před vytvářením systému umožňujícího porušování zákona.

Argumentaci O. Černíka při zdůvodňování návrhu zákona podpořil i přítomný G. Husák, který uvedl, že organizátoři demonstrací usilují o permanentní akce v ulicích a poukázal na situaci v Brně a v Liberci. Proti Dubčekovi zaútočil neomaleně i poslanec Valo tvrzením, že současné demonstrace jsou důsledkem jeho politiky, že události narůstaly pod jeho patronátem. A. Dubček pro zákon sice nehlasoval, ale z povinnosti předsedy FS ČSSR podepsal, ale podepsal jej také O. Černík, L. Svoboda.

V takové atmosféře, s vědomím, že přijetí takového zákona nemůže zabránit, ale i s pocitem povinnosti člena předsednictva ÚV KSČ, zákon podepsal, ačkoliv pro něj nehlasoval. Záhy si však uvědomil, že to byla jeho největší politická chyba. Vždyť mezi nejčastěji provolávaná hesla demonstrantů patřila hesla: „Ať žije Dubček“, „Ať žije Smrkovský.“ Proto již 1. září posílá O. Černíkovi, kterému stále ještě dost důvěřoval, dopis, v němž apeloval na vládu, aby učinila „taková opatření, aby nemohlo dojít k zneužití tohoto přechodného opatření k porušení naší, československé zákonitosti. Proto vláda v tomto směru musí mít vypracovány příslušné prováděcí normy.“ Je proto nanejvýš neseriózní, jestliže různí kritikové připisují přijetí zákona pouze Dubčekovi, jako by to nebyla iniciativa Husáka a Černíka a jako by pod tímto zákonem nebyl podpis také Černíka a Svobody.

Alexander Dubček:

"Násilí nic neřeší"

Pobítkem měsíce února jsme v Bratislavě navštívili bývalého prvního tajemníka ÚV KSČ Alexandra Dubčeka, jehož jméno se stalo jedním z hesel lidí volajících po svobodě a demokracii nejen při manifestacích 21. srpna a 28. října

minulého roku, ale i při událostech v pražských ulicích 17. a 18. srpna roku letošního. Svůj názor na vyhrcovačské se politické dění v zemi Alexander Dubček vyjádřil v rozhovoru, který jsme zaznamenali v českém jazyce.

V čem vidíte příchod a jak hodnotíte politický význam manifestací, které vznikly jako důsledek policejního zásahu proti účastníkům politického aktu k uctění památky Jana Palacha?

Najen demonstrace, ale vše co se děje ve společnosti v poslední době je projev nespokojenosti lidí s dvacetiletou normalizací politikou, která nám byla vnucena a nedala průchod demokratickým tradicím naší země. Celých dvacet let normalizace bylo zaměřeno na vymazání paměti národa. Ukázalo se však, že věci, které jsou uchovány v povědomí a paměti lidí, nelze natrvalo vykořenit a vymazat. Jsou skutečnosti, jejichž přenos je takřka dědičný a atmosféra jejich protikůl tu nezávisle na čase.

Demonstrují mládež v Praze, to jsou děti srpna. Vedení strany a státu má stále představu, že může do nekonečna setrvávat na nedemokratickém způsobu vlády. Demonstrace jsou tedy přímým odrazem politiky KSČ v posledních dvaceti letech. Je zcela přirozené, že se hlásí o slovo nová generace a její hlas bude muset být vyslyšen. A to nejen v zájmu strany, ale i celého českého a slovenského národa. Myslím stále na všechny čestné mladé lidi, kterým patří budoucnost.

Při manifestacích v Praze bylo mnoho lidí zatčeno, bezpečnostní sbory poukly proti manifestantům i náhodným chodcům násilí a v rozpoutané kampani odhrožování prostředků jsou obviňováni nezaujatí občanské iniciativy z činnosti narušujících proti socialismu. Jak se na to díváte vy?

Zádné násilí našich problémů natrivalo. Může jen dočasně upevnit mocenskou pozici síly. Socialismus neobrojuje Svobodná Evropa, ale nesprávná politika, která ignoruje společenské potřeby a názory lidí. Strana se musí rozšířit a reprezentovat politickou a ideologickou "Poučení". Lidé cítí respekt mezi vyhlášenými slovy a konkrétními činy. Je proto logické, že následují různé tlaky ze strany společnosti. Taková nekonformní postoj a názory mohou mít demokratické právo na existenci. Víiv občanských iniciativ neustále roste a proto je třeba s nimi počítat; od Charty 77 až po různé náboženské kulty. Při nedodržování zákonů, ústavy a Helsinských dohod vládou, nejsou občanské aktivity brzdou společnosti, ale naopak potřebnou silou demokratického rozvoje.

Zatčení mnoha lidí včetně Václava

Havla je čin proti zdravému rozumu. Pokud jsem informován, existuje řada protestů proti takovému jednání. Velký ohlas má například dopis kulturních pracovníků předsezení vlády Ladislavu Adamovi. Jejsem smilec, ale kdybych se a těm, kdo dopis podepsali setkal, rád bych se k nim připojil. Kaveli oni musí být propuštěni.

Jak jste se vy jako nejvyšší státní představitel stěvil z činnosti nezávislých politických skupin v roce 1968?

Jl jsem často některými soudruhy kritizován, že jsem rázně nezakročil například proti K 231 /klub bývalých politických vězňů/ nebo KAN /klub angažovaných nestraníků/, ale v těchto organizacích nebyli jen takoví, jako Rambaouek nebo Svíták. Bylo tam mnoho čestných a poctivých lidí, kteří si hledali svou vlastní cestu a poctivě v socialistické společnosti, v níž by se mohli projevit jako nekomunisté. Věřil jsem tehdy stejně jako dnes, že proud česko odnože rozbouranou pěnu a zůstane to dobré; dění demokraticky vysráže. V politice je třeba velké rozvahy a efektivnosti při hodnocení postojů nejen různých skupin občanů, ale i jednotlivců.

Vzpomínám na situaci kolem pohřbu Jana Palacha. Věděli jsme, že se ho zúčastní desítky a desítky tisíc lidí. Byly obavy z provokací a výbuchů hněvu lidí. Bezpečnostní i lidové milice připravovaly poborovost. Řekl jsem tehdy: "Nic nedělejte. Bezpečnost ani milice ať nechodí do ulic." Telefonoval jsem prezidentu Svobodovi a dohodl jsem se, že uctíme památku Jana Palacha věncem jako při státním pohřbu. Tato rozhodnutí se ukázala rozumné, protože poborba proběhl pokojně a důstojně.

OZVĚNY HAMBURSKÉHO BAHNA

S uspokojením jsme vyslechli televizní vyhlášení tiskového mluvčího vlády ČSSR ing. Karla Pavla, že hamburské "bahno" se u nás nedá dovážet nádob. Dovolujeme si doplnit, že s výjimkou Geologického ústavu byly všechny resorty proti uložení této ekologické časované bomby za naším územím.

Zanedbatelné nebyly tlaky ze zahraničí, které měly pro nás velký náhdy až komické projevy. Švédská firma Scandinavian Commodities, která měla - podle některých informací - na tomto obchodu největší zájem, by měla za dopravu toxických kalů z Hamburku do Čech mnohem větší zisk než my za jeho usklad-

Alexander Dubček

Známí jste se s Janu Palachem. Jak se dnes po dvaceti letech díváte na jeho čin?

Palachovo sebeupálení bylo projevem bezdůvěry. Byl to protest proti tehdejšímu údálostem. Ti, kteří je repititívni nastáli za zmaření mýdý život. Myslím si, že sebezmaření není nikdy řešením. Souhlasím a Havlovým varováním před následováním Palachova činu.

Jakou máte důvěru k slovním souhlasným stranickým a státním představitelům o demokratické a možnosti společenského dialogu?

Jakou mohu mít důvěru k takovému lidem, jako je Alois Indra nebo Vilém Šalgovic, jejich jménem mne v srpnu 88 zatýkali? Jaká může být důvera k demokratickému dialogu, mluví-li o něm právě oni? Společnost s nimi má dvacetiletou normalizaci zkušenost a těžko si lze představit přestavbu za situace, kdy stojí v čele nejvyšších zákonodárných orgánů. Nejde však jen o Indru a Šalgovice. Čestí k novému rozvoji socialistické chodě v KSČ a společnosti je nevyhnutelná.

Rozhovor vedl Jan Dobrovský a Vladimír Mlynář

nání na věčné časy. Nabídla nám proto stavební kapacitu pro výstavbu čistíren v průmyslu a hlavně - projevila ochotu odpovědi nám od jle vyrobeného reaktoru VVER 440, který leží nevyužitý v plázecké škodovce. Byl původně určen pro Švýci. Za však dnes nemá na jeho zaplácení, a my ji ho nechceme dát na dv. Svědčí firma nabíla. Ze Švýci spojili finance, případně nám přizna reaktor zaplatí. Jen kdybychom přistoupili na u-skladňování hamburských kalů.

Ve světě se prostě stále ještě obchoduje na úkor toho nejhloupějšího. Je dobře, že tentokrát ne s námi.

X.

SAMET? ANO, ALE HODNĚ POCÁKANÝ...

[Po 17. listopadu 1989, „DUBČEK na HRAD“!]

17. listopadu 1989 bylo pochmurné zimomřivé počasí. Podzim pomalu končil a zima se teprve chystala převzít vládu nad přírodou. V ranních hodinách toho dne nasedl A. Dubček v Bratislavě do vlaku směřujícího do Prahy, kde se měl setkat s členem vedení KS Itálie, poslancem Evropského parlamentu Luigim Collajanim. Ten ho v Praze očekával spolu s V. Slavíkem a jeho manželkou, aby mu sdělil potěšující zprávu, že Evropský parlament – skupina pro sjednocenou levici – navrhla udělit A. Dubčekovi cenu Andreje Sacharova za mimořádné angažování na obranu lidských práv. Po tomto setkání chtěli navštívit rodinu O. Jaroše, blízké přátele A. Dubčeka. Podle údajů Miloše Hájka, tehdejšího předsedy Klubu Obroda, z tohoto setkání mělo vzejít mj. i společné prohlášení A. Dubčeka, L. Collajaniho za socialistickou frakci Evropského parlamentu a M. Hájka za Klub Obroda, k současné situaci.

Události 17. listopadu však tyto úvahy předběhly. Neboť Jan Urban, člen Obrody, signatář Charty 77 a aktivista nezávislých iniciativ, je vyzval, aby se zúčastnili manifestace mládeže na pražském Albertově. Když přišli na Albertov, stačili zaregistrovat vzrušenou atmosféru i skandování různých hesel „Zrušte KSČ, Zrušte StB, Nechceme Miloše“, atd., ale také „Ať žije Havel, Dubček, Devátý, Ať žije Charta...“

Nebylo jim však dopřáno prožít dosyta atmosféru manifestace. Pojednou totiž Dubček zaslechl hlasy: „To je on.“ A vzápětí se ocitl v kruhu příslušníků StB, kteří ho spolu s italským přítelem zatkli. Luigi Collajaniho po krátké době propustili, ale A. Dub-

čka drželi v zajištění a vyslychali až do 21. hodiny. Byla to poslední akce StB proti A. Dubčekovi.

O brutálním zásahu Bezpečnosti proti studentům na Národní třídě, kteří se přece jen rozhodli pokračovat v manifestaci podle původně předpokládané trasy až do Opletalovy ulice, se Dubček dověděl až následující den po návratu do Bratislavy.

Až potud fakta o epizodické účasti A. Dubčka na Albertově 17. listopadu. Avšak zapříisáhlý kritik Pražského jara, A. Dubčka a reformistů osmašedesátého vůbec, P. Pithart to viděl ve své jasnovidecké vizi zcela jinak. Nyní totiž, v roce dvacátého výročí sametové revoluce 1989, vydal – zřejmě jako součást pompézních oslav „sametové“, ale i sebe sama, publikaci „Devětaosmdesátý“ s podtitulem „Vzpomínky a přemýšlení. Krédo.“ Vydalo ji nakladatelství Academia. Již z titulu je zřejmé, že navozuje vlastně na svou předchozí publikaci „Osmašedesátý“, o níž byla již řeč v předchozí kapitole. A skutečně, záložková reklama mj. uvádí, že P. Pithart „napsal řadu významných politologických děl, z nichž zejména analytická kniha ‘Osmašedesátý’ sehrála svým pohledem na jedno z nejvýznamnějších období moderních dějin našeho státu ve své době zcela průlomovou roli.“ Nevím sice, kdo tuhle záložkovou reklamu formuloval, zda autor či redakce. Víím ale, že tato oslavovaná kniha vyvolala ve skutečnosti živou a většinou odmítavou reakci. Stejně jako i další v záložce uváděná kniha ‘Podiven’. Časopis Dějiny a současnost tenkrát publikoval její až sžíravě kritické hodnocení z pera celé plejády čs. historiků. A další řada kritiků se ozvala v souvislosti s kampaní kolem prezidentských voleb a Pithartově kandidatuře v Národním osvobození č. 18 a č. 24 v roce 2002. Osobnost Pitharta a názory autorů ‘Podivena’ byla pro ně zcela nepřijatelná, a u Pitharta i s představou o roli čs. prezidenta.

A když jsem nyní obětoval několik stovek korun a publikaci „Devětaosmdesátý“ zakoupil a začel se do ní, mé tušení se naplnilo měrou vrchovatou. Neboť základní metodou autora je i tentokrát subjektivismus. Své vidění a chápání události dějů, jejich hodnocení, až příliš častá bez ohledu na fakta (která buď nezná,

nebo ignoruje), vydává za skutečnost. Zkrátka, stejně jako ve své knize „Osmadesátý“, jen s tím rozdílem, že tentokrát má jeho kniha mnohem vyšší literární úroveň, ať již je to zásluhou autora či redaktora.

Důkazem této jeho metody je i hodnocení uvedené epizodické účasti A. Dubčka na Albertově 17. listopadu. V kapitole „Svoboda už jen na tři kroky od nás“ obsírně vysvětluje a hledá výmluvy, proč – i když byl organizátory osobně pozván, se on sám nezúčastnil shromáždění na Albertově, aby pak vzápětí zaútočil s hloupou a zákeřnou pomluvou proti A. Dubčkoví: „Kdo se k průvodu přidal s neomylným (pozor, přijde ironie) smyslem pro timing (načasování – B. A.) byl Alexandr Dubček. Bylo totiž přesně dvanáct nula nula. Vzápětí ho ale z průvodu orgáni (StB-B. A.) nenápadně odvedli a drželi někde na strážnici.“

Podobnou metodu omluv, pomluv a útoků použil ve své knize několikrát. A k tomu jen dodám, že A. Dubček v letech 1988-89 jezdil často do Prahy k různým jednáním s dlouhou řadou reformistů. Např. s bývalým tajemníkem V. Slavíkem, s bývalým tajemníkem pražského Městského výboru KSČ B. Šimonem, bývalým předsedou vlády O. Černíkem atd., atd., přičemž se v Praze často zdržel i 2-3 dny. Státní bezpečnost za tuto dobu zaznamenala cca 20 Dubčkových návštěv v Praze.

Namísto je tudíž otázka. Proč se náš nikdy nechybějící hrdina a veliký vyznavač a obdivovatel hrdiny z biblické pohádky o Davidu a Goliášovi, ale také zapřísáhlý kritik Dubčka, Pražského jara a reformistů, „také“ neúčastnil na této akci? Zřejmě jeho jasnozřivému úsudku uniklo a nikdo mu neprozradil, jaký význam, jakou roli bude tato událost hrát v „sametové“ revoluci. Ale zřejmě nedostal z Hrádečku žádný pokyn...

Vraťme se však k dalšímu, serióznímu výkladu.

Zprávy o brutálním zásahu Bezpečnosti proti studentům vyvolaly v zemi obrovskou vlnu rozhořčení a odporu, a to i v řadách členů KSČ. Počáteční deprese se již příštího dne, v sobotu 18. listopadu, začala měnit v odhodlání ke změně dosavadní situace.

Příspěla k tomu i mylná, či záměrně nepravdivá zpráva o údajném usmrčení studenta Martina Šmída.

Jakešovo vedení i jeho mocenské orgány tuto situaci značně podcenily a páteční události i jejich ohlas považovaly pouze za další z řady demonstrací, které se jim podařilo přežít. Avšak reakce pražských studentů byla značně razantní a jejich Ústřední stávkový výbor vysokých škol vyhlásil časově neomezenou stávku na podporu svých sedmi požadavků a současně vyzval ke generální stávce – na 27. listopad. Studenti požadovali vytvoření komise k vyšetření odpovědnosti funkcionářů za zásah Bezpečnosti na Národní třídě, jejich odchod z politického života, legalizaci nezávislých tiskovin, propuštění politických vězňů, zaručení shromažďovacího práva. Požadovali zahájení dialogu se všemi složkami společnosti, i když současně pochybovali o ochotě stranických i státních orgánů vést jiný dialog než z pozice mocenské síly.

Aktivita pražských studentů zaskočila i nezávislé skupiny, orientující se na 10. prosinec, Den lidských práv, a vyburcovala je k okamžité aktivitě. Následovala série jejich prohlášení k událostem 17. listopadu. Studentům se mezitím dostalo podpory od pražských herců a živelné hnutí začalo dostávat organizovanou podobu a konkrétní cíl. Výsledkem diskuse studentů a herců v divadle Disk z 18. listopadu je prohlášení, v němž mimo jiné uvádějí: „Poslední zásah policie nás přesvědčil o tom, že nemá smysl o nějaký dialog žádat jakoukoli formou. Proti násilí a demagogii totiž neexistují argumenty. Jediným východiskem je nekompromisní požadavek okamžitého odstoupení současných stranických a státních představitelů, demise vlády a okamžité zrušení zakotvení vedoucí úlohy strany v Ústavě, bezprostřední změny právního řádu, které by zrušily trest za takzvané protistátní a protisocialistické aktivity a umožnily rehabilitaci v současné době za takovou údajnou činnost odsouzených. Pak teprve bude možné vést dialog o budoucnosti naší země.“

Také Klub Obroda a Československá demokratická iniciativa (ČDI) mimo jiných, vydaly vzápětí svá prohlášení v tomto duchu.

V prohlášení předsednictva Čs. demokratické iniciativy v dopise předsedovi vlády L. Adamcovi z 19. listopadu je mimo jiné požadováno: „Soudnost a svědomí totiž velí, aby současná vláda odstoupila a ještě předtím umožnila přechod k demokratičtějšímu a humánnějšímu způsobu vládnutí.

Žádáme současnou vládu, aby se to stalo takto:

- nechť vláda odstoupí k 25. listopadu 1989,
- nechť do té doby uskuteční rozhovory a na jejich základě uzavře dohodu o vytvoření přechodné vlády občanského soužití.

Tyto rozhovory má současná vláda vést: s Alexandrem Dubčekem a představiteli vedení státu před ozbrojenou invazí 21. srpna 1968, s Václavem Havlem a dalšími představiteli nezávislého opozičního hnutí.“

Obdobné prohlášení Klubu Obroda končí výzvou:

„Spojme své síly k důsledným přeměnám, k rozvoji skutečné přestavby, k zabezpečení lidských a občanských práv, vynutíme si odchod těch, kteří jsou brzdou společenského pokroku, naplníme ideály, za které bojovaly a prolily krev celé generace českých a slovenských vlastenců.“

Výsledkem aktivity nezávislých iniciativ a skupin v průběhu dne 19. listopadu byl vznik Občanského fóra v Praze a Verejnosti proti násiliu v Bratislavě.

V Praze se to stalo v odpoledních hodinách 19. 11 v bytě V. Havla, kde se sešli představitelé nezávislých iniciativ a vyslovili se pro jejich sjednocení pod hlavičkou Občanského fóra (OF). Na jeho ustavující schůzi v Činoherním klubu ve 20 hodin téhož dne bylo současně přijato Provolání Občanského fóra se čtyřmi základními požadavky:

1) Aby ihned odstoupili ze svých funkcí ti členové předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z r. 1968 a kteří jsou odpovědní za mnohaletou devastaci všech oblastí společenského života u nás. Jmenovitě jde o Gustáva Husáka, Miloše Jakeše, Jana Fojtíka, Miroslava Zavadila, Karla Hoffmanna a Aloise Indru. Zhojbná

politika těchto lidí, kteří po léta odmítali jakýkoliv demokratický dialog se společností, zcela zákonitě vyústila do hrůzných událostí těchto dnů.

2) Aby ihned odstoupil vedoucí tajemník MV KSČ v Praze Miroslav Štěpán a federální ministr František Kincl, kteří jsou odpovědní za všechny zásahy, které policie v posledních měsících provedla proti pokojně manifestujícím občanům.

3) Aby byla ustavena komise, která konkrétně vyšetří tyto zásahy, zjistí jejich viníky a navrhne jejich potrestání. V této komisi musí být zástupci Občanského fóra.

4) Aby byli okamžitě propuštěni všichni vězňové svědomí, včetně těch, kteří byli zadrženi v souvislosti s posledními manifestacemi.

Občanské fórum žádá, aby toto svolání bylo publikováno v oficiálních sdělovacích prostředcích.

Občanské fórum se staví celou svou autoritou za myšlenku generální stávky dne 27. 11. od 12 do 14 hodin, k níž vyzvali pražští vysokoškoláci, a chápe ji jako výraz podpory požadavků, o nichž chce se státním vedením jednat.

Občanské fórum se domnívá, že jeho vznik a práce odpovídá vůli 40 tisíc dosavadních signatářů petice Několik vět a je otevřeno všem složkám československé společnosti, kterým záleží na tom, aby i naše země začala pokojným způsobem hledat cesty k demokratickému uspořádání tím k hospodářské prosperitě.“

Čs. demokratická iniciativa své prohlášení z 19. 11. opakovala i následující den, 20. 11. 1989.

V následujících dnech byla v Praze na Václavském náměstí i na Letné organizována řada manifestací za splnění požadavků Občanského fóra, které převzalo iniciativu. Obdobně tomu bylo i v Bratislavě, i když zdaleka ne v takovém rozsahu jako v Praze. V Bratislavě převzala iniciativu Verejnost proti násiliu (VPN), která organizovala první manifestace na Hviezdoslavově náměstí a náměstí SNP. Menší akce byly organizovány i v řadě dalších měst. Záhy byl postup obou hlavních center odporu proti Jakešovu režimu koordinován Občanským fórem (sdružujícím všechny

nezávislé skupiny a proudy, kde měla v řídicích orgánech hlavní slovo úzká skupina kolem V. Havla) a VPN na společných poradách jejich představitelů.

Z dostupných pramenů se mi zatím nepodařilo zjistit, proč se v řídicím orgánu VPN neobjevil A. Dubček ve stejné roli jako V. Havel v OF. Zřejmě to byl výsledek určité averze, která se proti němu u většiny představitelů VPN záhy, a to dosti výrazně, projevila. Možná, že to bylo rozhodnutí samotného A. Dubčeka setrvat na své pozici samostatného, v zahraničí i doma etablovaného představitele proreformního opozičního levicového proudu. Jsem ovšem toho názoru, že to byli představitelé VPN, kteří měli A. Dubčeka pozvat a postavit ho do čela vedení. Ať tomu však bylo jakkoliv, A. Dubček se do zápasu za radikální změny režimu zapojil sám s plnou vervou a vahou své osobnosti a autority.

Na prvním mnohatisícovém shromáždění na Hviezdoslavové náměstí v Bratislavě 20. 11. 1989, kde Milan Kňažko jako vedoucí VPN, seznámil účastníky s vyhlášením programu VPN a prohlásil jej za „otevření společenského dialogu, za skutečnou a ne jen proklamovanou demokracii“, A. Dubček nebyl. Důvody mi nejsou známé. Avšak již 22. listopadu promluvil na patnáctitisícovém shromáždění před justičním palácem a požadoval propuštění Jána Čarnogurského, posledního vězně bratislavské „pětky.“ O den později, 23. listopadu, vystoupil s projevem na druhé – stotisícové – manifestaci organizované VPN na náměstí SNP. Poukázal v něm na zdroje a příčiny současné krize společnosti, jejíž počátkem byla srpnová intervence a následná normalizace, zkrátka zardoušení reformního procesu neostalinským vedením L. Brežněva a domácími přísluhovači. Poukázal také na jeden z důvodů současného probuzení lidu k odporu proti stávajícímu režimu: „Jeden z mnohých faktorů je ten, že když si lid osvojil ideu, jakou byl a je ‘socialismus s lidskou tváří’, potom tato idea je vlastnictvím lidu našich národů. Proto, či právě proto, ve vás, mladé generaci, žije tato idea, protože se stala pamětí národa a je dědičná, je i ve vás, nastupující generaci.“

Alexander Dubček se přihlásil k iniciativě VPN a stejně tak i k dalším iniciativám. Současně upozornil, že součástí řady občanských iniciativ je i iniciativa reformních komunistů, vyloučených z KSČ. A vyzval všechny složky obyvatelstva, včetně oficiálních, k neodkladným praktickým krokům k „nové obrodě naší společnosti“ vyzval k dialogu a varoval před konfrontačními střety.

Ve stejném duchu, v jakém promluvil A. Dubček v Bratislavě, se výkonný výbor Klubu Obroda téhož dne obrátil s výzvou ke všem členům KSČ: „Pokud si chce KSČ zachovat alespoň část své vážnosti v našem příštím politickém životě a obstát ve svobodných volbách – neboť jiné už nebudou – musí se tohoto vedení zbavit a postavit si do čela nové, mladší a důvěryhodné představitel. Musí se rozejít s nepravdami, obsaženými v ‘Poučení’, i s politikou normalizace na něm založenou.“

Nezávisle na prohlášení výkonného výboru Obrody i jihočeský výbor místní organizace tohoto Klubu vyslovil 24. 11. podporu prohlášení V. Havla i A. Dubčeka z 23. listopadu: „Jsme pokračovatelé Pražského jara a v opravdové proměně vidíme jedinou šanci socialismu a demokracie v naší zemi. Proto věříme důstojnému vystupování Alexandra Dubčeka jako mluvčího všeho pokrokového lidu naší krásné vlasti.“

24. listopadu se A. Dubček zúčastnil již čtvrté manifestace OF na Václavském náměstí, na kterou se dostavilo kolem 200 tisíc lidí. Vedle V. Havla vystoupil i A. Dubček se svým prvním listopadovým projevem v Praze. Po jeho skončení začalo shromáždění skandovat „Dubček na Hrad, Dubček na Hrad.“

Po skončení manifestace se V. Havel a A. Dubček zúčastnili v Laterně magice tiskové konference, kde je mluvčí OF V. Malý představil jako „dva symboly současného Československa.“ Alexander Dubček se zde vyslovil pro nezvratnost společenskopolitických změn a vyslovil se pro zrušení ústavního článku o vedoucí roli KSČ. Tiskovou konferenci přerušila zpráva z ČTK, kterou jim s napětím sdělil hudební publicista J. Černý, že „všichni členové předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ dávají své funkce k dispo-

zici.“ Stalo se tak na mimořádném zasedání ÚV KSČ v budově Vysoké školy politické ve Vokovicích, zahájeném již v dopoledních hodinách 24. listopadu.

Bylo to první velké vítězství občanské opozice a pochopitelně bouchla i zátka z láhve šampaňského. Účastníci tiskové konference si symbolicky připili na svobodné Československo. Vzrušenou atmosféru názorně dokumentuje i fotografie, na níž vidíme A. Dubčeka v objetí V. Havla.

A jestliže někdo dnes tvrdí, že z reakce A. Dubčeka a V. Havla na tuto skutečnost bylo zřejmé, že V. Havel nemá v A. Dubčekovi žádného vážného konkurenta na prezidentskou kandidaturu, pak následující vývoj jednoznačně ukázal nesmyslnost tohoto tvrzení. Opak byl totiž pravdou, jak si ukážeme na dalších stránkách.

Demise Jakešova vedení bylo však skutečně jen první vítězství. A když mluvčí nového vedení KSČ na tiskové konferenci v ranních hodinách 25. listopadu sdělil, že „Poučení z krizového vývoje“ zůstává i nadále v platnosti, Občanské fórum, Obroda a další iniciativy vyzvaly občany ke stupňování tlaku na vládnoucí kruhy i k účasti na plánované generální stávce v pondělí 27. listopadu.

Pátá manifestace OF na Letenské pláni 25. listopadu, zahájená ve 14 hodin za účasti obou hlavních protagonistů občanské opozice, V. Havla a A. Dubčeka, byla poprvé živě přenášena televizí. Marta Kubišová zazpívala 800 tisícům účastníků Modlitbu pro Martu. V. Havel ve svém vystoupení vyjádřil hluboké znepokojení nad nedostatečností změn ve vedení KSČ. Vyzval všechny občany, aby co nejvýraznějším způsobem manifestovali svou touhu po demokracii generální stávkou vyhlášenou na 27. listopadu. Informoval účastníky, že jediným mužem současného vedení, který byl schopen pochopit situaci, je předseda vlády L. Adamec, který se vzdal obou vysokých stranických funkcí, a Havel vyslovil úvahu, že v této chvíli by ho měli podpořit. Mezitím totiž představitelé iniciativy Most, M. Kocáb a M. Horáček, jednali s poradcem L. Adamce, O. Krejčím, jehož prostřednictvím L. Adamec, v té době již izolován ve vedení KSČ, požádal OF o podporu.

Na Letenské manifestaci vystoupil i A. Dubček. Ve svém projevu se mimo jiné vyslovil pro obnovení ideálů „socialismu s lidskou tváří.“ I zde se poté ozvalo skandování „Dubček na Hrad.“

Ve stejný den – 25. listopadu – se konala velká manifestace v Bratislavě na náměstí SNP za účasti 70 tisíc lidí. VPN vyhlásila obdobné požadavky jako OF, pochopitelně specifikované na podmínky a situaci na Slovensku.

Téhož dne došlo ještě ke dvěma událostem, které neobyčejně zvýraznily význam osobnosti A. Dubčka nejen v sametové revoluci, ale také jako mezinárodně uznávaného představitele a reprezentanta stoupenců demokratického hnutí odporu proti Jakešovu a Husákovu totalitnímu režimu.

Ve stejný den Z. Jičínský, vedoucí koncepční komise OF, předložil návrh kandidatury A. Dubčka na funkci prezidenta. Tento návrh lze považovat za zcela logický a legitimní. Stačí připomenout: Jméno A. Dubčka se zvláště v letech 1988 a 1989 stalo nejznámějším a nejfrekventovanějším jménem z představitelů čs. demokratické opozice nejen v zahraničí, ale i na domácí půdě. Skandování jeho jména „dětmi srpna 1968“ na manifestacích k výročí 21. srpna 1968 i 1969, k výročí 28. října 1918, ba i k výročí sebeupálení Jana Palacha v lednu 1969 a při manifestaci studentů 17. listopadu 1989, vyvrcholilo skandováním manifestantů na Václavském náměstí a na Letné: „Dubček na Hrad.“ A připomeňme si ještě na předchozích stránkách uváděné návrhy neoficiálních iniciativ, jako byla Obroda či Demokratická iniciativa. Nevysvětlenou zatím zůstává otázka, proč tomu tak zdaleka nebylo na Slovensku v prvních dnech sametové revoluce a jakou roli v tom sehráli představitelé VPN. Pokusím se to na dalších stránkách alespoň zčásti objasnit.

Druhá významná a pro českou i slovenskou veřejnost málo známá událost se odehrála na nám již důvěrně známé univerzitě v Bologni. 25. listopadu byl podán návrh této univerzity na udělení Nobelovy ceny A. Dubčekovi. Profesor jedné z kateder univerzity, Vera Negri Zamagni, svůj návrh zdůvodnil ohledem na Dub-

čekovy „morální hodnoty“ a „na zcela mimořádnou roli, kterou sehrál před dvaceti lety i v současné době v obnově své země.“ Návrh podpořily všechny katedry univerzity. Připojila se i univerzita v Perugii, jak je zřejmé z dopisu Výboru pro udělování Nobelovy ceny v Norsku, kde je pod návrhem podepsáno 14 profesorů. Na významu této skutečnosti nic neubírá ani to, že návrh nebyl nakonec vyslyšen.

Ve světle těchto skutečností, jakož i ve srovnání vztahu A. Dubčeka k sovětské „perestrojce a glasnosti“, značně paradoxně působí postoj Moskvy i samotného Gorbačova k A. Dubčekovi ještě i v těchto listopadových dnech. Svědectví v tom podává mj. i tehdejší zástupce vedoucího mezinárodního oddělení ÚV KSSS, Valerij Musatov, v knize: *Predvestniki buri: Poličasckije krizisy v Vostočnoj Jevrope (1956-1981)*. V. Musatov byl po 24. listopadu, po odstoupení Jakešova vedení, vyslán tajemníkem ÚV KSSS A. Jakovlevem do Prahy, aby zde sledoval vývoj situace a informoval Moskvu, která svému velvyslanectví již nedůvěřovala.

Současně ale působila v Praze v obdobné roli i skupina pracovníků KGB. Musatov zde jednal s řadou stranických, prosovětsky orientovaných představitelů z okruhu L. Adamce a K. Urbánka, ale i s prognostikem V. Komárkem a dalšími. Projevil zájem o jednání s V. Havlem, avšak na pokyn Moskvy od toho upustil. Přesto jednal s představiteli OF. Je víc než zajímavé, že o jednání s A. Dubčkem neprojevil nejmenší zájem. Dokonce když zjistil, že A. Dubček byl pozván do Leningradu na promítání dokumentu o „Pražském jaru“, on i pracovníci KGB dělali vše, aby se Dubček promítání neúčastnil. A nejen že Musatov údajně jednal s přáteli Dubčeka, aby jej od toho odradili, ale příslušný představitel KGB, „generál V“ pozorně sledoval seznamy cestujících na leteckých linkách do Moskvy a hlásil, že jméno A. Dubčeka se v nich neobjevilo.

V následujících dnech pokračovaly manifestace OF a VPN v Praze a v Bratislavě za splnění požadavků. Na páté manifestaci VPN poprvé vystoupil i J. Čarnogurský po svém propuštění z vězení. Pokračoval rozklad oficiálního vedení KSČ v čele s no-

vým prvním tajemníkem K. Urbánkem, o čemž svědčí odstoupení M. Štěpána a celého předsednictva MV KSČ v Praze ze svých funkcí. Hlavní pozornost OF se soustředila na jednání o vytvoření vlády národního porozumění s předsedou vlády L. Adamcem. Proto byl pozván na šestou manifestaci OF na Letné. Některé části jeho projevu, zejména jeho obavy z generální stávky a o nutnosti projednat požadavky OF s vedením KSČ, vyvolaly v řadách manifestantů nespokojenost a nesouhlas. A. Dubček jej však ve svém vystoupení vzal v ochranu a znovu promluvil o ideálech „socialismu s lidskou tváří“, pro které se nyní opět vytvořila cesta.

Jednání OF a VPN s L. Adamcem dospělo posléze, 28. listopadu, k dohodě, že provede rekonstrukci vlády na základě koaličního, předloží zásady programového prohlášení a zajistí tak splnění úkolů: právní předpoklady pro svobodné volby, svobodu shromažďovací a spolčovací, svobodu projevu a tisku a řadu dalších. Pro sestavení vlády mu zatím ponechali volné ruce. Dali mu však najevo, že v případě nespokojenosti veřejnosti s prohlášením a jeho plněním požádají prezidenta o jeho odvolání a jmenování nového předsedy vlády, navrženého OF a VPN.

Téhož dne Krizový štáb OF zformuloval a prostřednictvím sovětského velvyslanectví Prezidiu Nejvyššího sovětu SSSR odeslal výzvu k přehodnocení srpnové intervence varšavské pětky v roce 1968 a ke stažení všech svých vojsk z Československa. A v dopoledních hodinách následujícího dne, 29. listopadu, jakási „akční“ skupina Koordinačního centra OF se dohodla s představiteli slovenské Verejnosti proti násiliu na úzké spolupráci, jako suverénní reprezentanti českého a slovenského občanského hnutí.

Do takovéto situace ale přicházejí i první kritické hlasy na vedení OF za jeho přílišné sólování, jakousi „kabinetní“ politiku a nedostatečnou informovanost širšího vedení OF a představitelů dalších opozičních skupin o výsledcích jednání Krizového štábu OF. Což ale vyvolalo u V. Havla značně odmítavé reakce.

Do těchto hektických listopadových dnů dostává A. Dubček potěšující zprávu. Francouzský velvyslanec Jaques Humann mu

předal poselství předsedy Evropského parlamentu Enrique Crespoa tohoto znění: „Vážený pane Dubčeku, mám tu čest a radost Vám oznámit jménem Evropského parlamentu, že bylo rozhodnuto Vám udělit Sacharovovu cenu za rok 1989.

Tato cena se každoročně uděluje osobě, která se osobně angažovala mimořádným způsobem za obranu lidských práv. Minulý rok byla poprvé udělena Nelsonu Mandelovi a Anatoliju Marčenkovi. Oznamující toto rozhodnutí Evropského parlamentu, vyjádřil jsem naději, že by bylo možné snad odevzdat Vám tuto cenu počas příštího jeho zasedání, které se bude konat ve Štrasburku od 11. do 15. prosince 1989...”

Zde jsem ovšem nucen přerušit chronologický výklad událostí, které nedovolily A. Dubčekovi převzít tuto cenu v prosinci 1989. Došlo k tomu až v lednu 1990. Mezitím ale stačil Andrej Sacharov, těsně před svou smrtí, 10. 12. napsat A. Dubčekovi blahopřání k udělení této ceny a vyznat se i z obdivu k Pražskému jaru a osobně i k A. Dubčekovi: „Rok 1968 měl vliv na můj vlastní osud. Jaro přineslo naději, stalo se jedním ze stimulů v práci na mém díle ‘Přemýšlení’. Srpen doslova zničil iluze a aktivizoval moji veřejnou činnost. To samé se přihodilo mnoha přátelům. Hrstka jinak smýšlejících čerpala v Pražském jaru sílu k nadcházejícímu dlouholetému těžkému boji, jehož jedinou zbraní byla „glasnost“

Není možné bez hořkosti přemýšlet o letech bezčasí, které nastoupily po bouři osmašedesátého. Avšak pod popelem zůstal oheň. Jsem přesvědčen, že „doušek svobody“, kterého se Češi a Slováci nadechli v době, kdy byl jejím vůdcem Alexander Dubček, se stal prologem nynějších nekrvavých revolucí v zemích východní Evropy a v samotném Československu. Opět nám dávají příklad! Opět se nepřátelé polekali.

Z celé duše blahopřeji Alexandru Dubčekovi, obdivuji se jeho pevnosti a přeji mu stále zdraví a úspěchy. Jemu a všem přátelům v našich zemích, kteří mnoho vytrpěli.“

Žel, dříve než si mohl Dubček toto blahopřání přečíst, A. Sacharov zemřel. Zpráva o jeho skonu přišla dříve než blahopřej-

ný dopis. Dubček reaguje okamžitě – 16. prosince 1989 napsal Sjezdu lidových poslanců SSSR soustrastný dopis: „Odešel vědec, veřejný činitel, ale především člověk – velký občan této planety. Obětoval právu lidí na důstojný a svobodný život vše – nakonec i své zdraví a život...“

O blahopřání A. Sacharova se A. Dubček dověděl až v únoru 1990 ze vzkazu Jeleny G. Bonnerové, který zprostředkoval sovětský žurnalista. A. Dubček paní Bonnerové poděkoval již jako předseda Federálního shromáždění dopisem ze 7. února 1990. Cena A. Sacharova byla Dubčekovi předání ve dnech 16. -18. ledna 1990 ve Štrasburku v průběhu zasedání Evropského parlamentu.

Vraťme se však do pohnutých dnů na přelomu listopadu a prosince 1989, kdy se rozhodovalo o klíčových otázkách dalšího vývoje sametové revoluce. Jednou z nejchoulostivějších z nich bylo rozhodování o kandidátech na funkci příštího prezidenta po G. Husákovi, jehož demise se rychle dostávala na pořad dne. A opět i zde, v zájmu přehlednosti celého problému, přerušíme chronologický výklad různých událostí a pokusíme se, pokud možno souvisle, vyložit průběh a výsledky diskusí a rozhodování, eventuálně i jejich motivy.

Uvedl jsem již, že návrh koncepční komise OF z 25. 11. 1989, předložený jejím vedoucím Z. Jičínským, na kandidaturu A. Dubčka na funkci prezidenta byl odůvodněný a zcela legitimní. Z dostupných dokumentů se však zdá, že tento návrh nevyvolal viditelnou odezvu.

Mezitím Klub Obroda zveřejnil svůj Manifest pod názvem „Kam směřujeme“ a otisklo jej dokonce i Rudé právo 1. prosince na podkladě jedné z počítačových kopií. Mladší čtenář si dnes již může těžko představit, že zatímco my jsme začínali pracovat s vysloužilým cyklostylem, Charta 77 byla finančně i technicky podporována současně z několika zdrojů: Nadací Charty 77, založené z iniciativy atomového vědce F. Janoucha ve Švédsku v roce 1978, šéfredaktorem časopisu Svědectví, vycházejícího ve Francii, P. Tigridem a také I. Tigridovou. Ale Charta 77 se těšila

sympatiím a podpoře ze strany velvyslanectví USA i oficiálních představitelů Francie. A měla možnost bez překážek korespondovat i se zahraničím, např. s Nadací Svědectví, s redakcí Svobodná Evropa či s F. Janouchem.

Manifest Obrody obsahoval podrobný výčet našich představ – jako součásti evropské levice a v nejužší spolupráci s OF – o novém demokratickém uspořádání života v naší zemi: „Hesla o blahu republiky a proti jejímu rozvratu, dříve falešně znějící a klamná, jsou teď našimi hesly a nabývají svého pravého významu. Pravda a čest zvítězí.“

První názor na prezidentskou kandidaturu zaznamenáváme u V. Havla v rozhovoru s tajemníkem Československé strany socialistické (ČSS) – která po dvacet let kolaborovala s KSČ – J. Škodou 30. listopadu, kdy se oba shodli, že „budoucím prezidentem by neměl být A. Dubček.“ Avšak již 1. prosince, v průběhu jednání s vedením Československé strany lidové, se V. Havel jako o pravděpodobném kandidátovi OF na úřad prezidenta zmínil o A. Dubčekovi jako o Slovákovi a o akademiku M. Katětovi jako Čechovi.

Několik dnů bylo toto téma mimo pozornost Krizového centra OF, kde se rozhodovalo o strategii a taktice dalšího postupu. Když ale Z. Jičínský svůj původní návrh 5. 12. v KC OF opakoval, vyvolal kolem tohoto problému širokou diskusi. Toho dne vešlo totiž ve známost, že Sovětský svaz konečně oficiálně odsoudil srpnovou intervenci. Z. Jičínský uvedl, že za této situace není možné, aby OF nadále uvažovalo o L. Adamcovi jako možném kandidátovi na prezidenta, neboť dvacet let představoval starý systém. Navrhl, aby čs. veřejnost byla seznámena s návrhem na kandidaturu A. Dubčeka. Následující diskuse byla velice neurovnnaná, neboť se diskutovalo o nejružnějších otázkách ekonomických a hlavně o dalším postupu, směřujícím k postupnému převzetí moci.

Pokud jde o diskusi ke kandidatuře A. Dubčeka na prezidenta, ozvaly se zde nejružnější názory od seriózních, fundovaných až po názory, které prozrazovaly averzi a neznalost role A. Dubčeka,

a to nejen v roce 1968-1969, ale ani v letech 1969-1989. Ozývaly se i hlasy zástupců stran, které po dvacet let kolaborovaly s režimem Husáka a Jakeše (ČSS a ČSL).

Nejserióznější a v podstatě shodně a opakovaně zdůvodnili návrh kandidatury A. Dubčeka na úřad prezidenta Z. Jičínský a J. Dienstbier. Z. Jičínský to formuloval takto: „Uvědomte si, že jestliže ve světě někdo z československých osobností, myslím v politických a státních kruzích, je populární, jestli tam je nějaká osoba, která má ve světě jméno, tak to je tedy Alexander Dubček... Nejde samozřejmě dneska o to, navazovat na rok 1968 v jeho programovém smyslu, ale jde o to, navázat na rok 1968 jako na období národních dějin, kdy tyto dva národy se o něco samostatně snažily, a ať už si myslíte o tom cokoli, tak symbolem tohoto snažení v očích značné části veřejnosti a v očích mezinárodní veřejnosti je opravdu Alexander Dubček.“ Oba shodně poukázali také na možnost využití kandidatury A. Dubčeka po odvolání opodstatněnosti srpnové intervence k účinnému nátlaku na stávající staré vedení a hlavně na vládu L. Adamce.

S kandidaturou A. Dubčeka výslovně souhlasil i A. Vondra. Jistě, byly i hlasy proti, respektive byla navrhována i další jména, např. E. Goldstücker nebo J. Hanzelka. Některé návrhy byly bez další diskuse označeny za nesmysl, např. návrh na M. Kňážka. Jako neseriózní lze jednoznačně označit opakované vystoupení M. Kocába, jehož skupina Most z vlastní iniciativy začala jednat s L. Adamcem, či jeho zprostředkovateli (skupina vznikla až v srpnu 1989). A byl to on, kdo zprostředkoval a prosazoval i v rámci OF všechna jednání s L. Adamcem. Nyní však, bez nejmenšího důkazu, argumentoval nebezpečím vytvoření reformně socialistického tandemu Dubček-Adamec, či Dubček-Čalfa.

Padly pochopitelně i návrhy na kandidaturu V. Havla, který prý je jediný schopný vyvést naše národy ze současného chaosu. V závěru dlouhé diskuse V. Havel řekl, že „je ochoten v případě potřeby kandidaturu přijmout.“ Vyslovil však podmínku, „že by funkci prezidenta zastával pouze do svobodných voleb.“

Alexander Dubček byl přesvědčen, že ideály Pražského jara jsou stále aktuální, politicky nosné i pro sametovou revoluci, zvláště když nikdo ještě nevěděl, jak vyústí. Věděl ovšem, že je nutné tyto ideály konfrontovat s novou situací, s požadavky nastupující mladé generace. V tomto smyslu vystoupil také na schůzce s osmašedesátníky 5. prosince v Bratislavě a jejich aktivitu usměrňoval.

Když se 6. prosince krátce po půlnoci dostavili do KC OF představitelé VPN, po vzájemné informaci o celkové situaci v Praze i v Bratislavě, došla řeč i na prezidentské kandidáty. O názorech VPN na toto téma referoval J. Budaj. Předložil tři alternativy. Jako variantu č. 1 uvedl M. Kusého jako člověka s velkým politickým kreditem. „V druhém případě, jestliže by to bylo politicky naléhavě potřebné, by se dalo uvažovat o tom Alexandru Dubčekovi s tím, že pro slovenský národ by z toho vyplývala obrovská rizika politická, ale také pro český národ. A že tudíž tuto variantu my, co jsme zde, se odvažujeme přijmout jen jako – opakuji – s velkými rozpaky a jen jako alternativu jakéhosi velkého politického kompromisu. Třetí alternativou je Milan Kňažko, který je na Slovensku považován za tribuna naší revoluce.“ Dodejme, že k tomu, aby se M. Kňažko stal „tribunem revoluce“ na Slovensku, přispěla prostá náhoda, že právě v době zahájení listopadových událostí 17. listopadu byl v Praze, kde měl nějaké vystoupení. A z Prahy se již vrátil jako „člen koordinačního výboru VPN“ a současně prý i jako člen vedení OF.

Když po kratší diskusi vystoupil M. Kocáb s návrhem, aby společným kandidátem OF a VPN na úřad prezidenta se stal V. Havel, zástupci VPN tento návrh podpořili. K tomuto stanovisku VPN považují za nutné uvést několik poznámek a souvislostí.

Z četných dostupných dokumentů a pramenů lze bezpečně doložit, že u představitelů VPN, od prvních hodin jejího vzniku, převládla – až na vzácné výjimky či spíše ojedinělou výjimku, M. Kusého – jakási předpojatost, animozita či averze vůči reformistům, osmašedesátníkům, vůči tradici a ideálům Pražského jara.

Připomeňme si, že v letech 1968-1969 byl značný rozdíl v obsahu, v zaměření reformního procesu v českých zemích, kde šlo především o demokratizaci, a na Slovensku, kde bylo těžiště zájmu soustředěno na řešení národnostních otázek, na federalizaci. Tato skutečnost pak našla svůj odraz i v následujících dvaceti letech normalizace a totalitního režimu G. Husáka. Důsledky normalizace ani zdaleka nedosáhly na obyvatele Slovenska tak tíživě jako na statisíce „druhořadých obyvatel“ českých zemí. To se pochopitelně odrazilo i na vzniku a podstatně odlišném rozsahu a charakteru opozičního hnutí. A zde je jeden ze základních důvodů či motivů, proč představitelé VPN spatřovali v A. Dubčekovi představitele minulosti, k níž se nechtějí vracet, a ve V. Havlovi představitele budoucnosti. Proto se stal pro ně kandidátem č. 1 na funkci prezidenta. A eventuální kandidatura A. Dubčeka byla pro ně jen jakýmsi nouzovým řešením.

Byla zde však ještě jedna skutečnost, která podstatným způsobem ovlivňovala jejich rozhodování. A tou byla neznalost nebo ignorace skutečné role A. Dubčeka při vzniku a vývoji čs. opozičního hnutí. Ale každý, kdo se alespoň minimálně zajímal o toto hnutí, musel vědět, že přinejmenším v letech 1988-1989 se A. Dubček stal nejznámějším a uznávaným představitelem čs. opozičního hnutí nejen v zahraničí, ale i na domácí půdě, zvláště pak v českých zemích. Měl by vědět, že Dubček nebyl tak naivní, aby nevěděl, že v roce 1989 nemůže začít či pokračovat tam, kde v roce 1969 skončil. A. Dubček neměl v těchto letech jako „osamělý běžec na dlouhé trati“ k dispozici klaku, která by organizovala skandování jeho jména na srpnových a říjnových demonstracích, při lednové pietní manifestaci k uctění památky J. Palacha či na studentské manifestaci 17. listopadu. Přesto tam všude skandovali jeho jméno „dětí srpna.“ Byl to důkaz, že tradice Pražského jara je stále živá. A volání velkého shromáždění občanů na Václavském náměstí a na Letné „Dubček na Hrad!“ bylo jen logickým vyústěním historické paměti národa i popularity A. Dubčeka jako nejznámější osobnosti československého opozičního hnutí.

Nelze souhlasit ani s dodatečným „prozřením“ J. Budaje z 22. prosince 1989 na jednání OF a VPN, že A. Dubček „vedle VPN reprezentuje jedinou reálnou politickou stranu, která ovšem nemá členy, kromě několika přátel“!? A co právě ta stotisícová shromáždění skandující „Dubček na Hrad“?

Tím méně lze souhlasit s tvrzením o Dubčekově dvacetiletém mlčení, či dokonce o jeho nestatečném chování. Na předchozích stránkách jsme uvedl více než dostatek důkazů, že tato a jim podobná tvrzení jsou nepravdivá. Ať již je vyslovil kdokoliv – P. Pithart, P. Zajac, J. Dejmal, P. Tigrid a další kritici. A ať již jsou výsledkem nevědomosti, ignorování faktů či úmyslné pomluvy, ba dokonce i vědomých nepravd, jako v případě P. Pitharta. Jak jinak hodnotit jeho tvrzení, že to byl Dubček, kdo proti demonstrantům v srpnu poslal „obrněné transportéry a obušky.“ Jako historik a politolog, za něhož se pokládá, musel, nebo měl vědět, že v této době byl již Dubček odstaven od jakéhokoliv rozhodování. Že přípravy k potlačení srpnových demonstrací v roce 1969 řídila čtyřčlenná skupina, předseda vlády O. Černík, ministr vnitra J. Pelnář, ministr národní obrany M. Dzúr a předseda Výboru pro tisk a informace J. Havelka, a to podle pokynů G. Husáka. Měl vědět, že Dubček i Smrkovský navíc dostali od Husáka 24. července 1969 naléhavé doporučení, aby se nezdržovali v Praze, což oba uposlechli. Dubček trávil parlamentní prázdniny na své chatě v Senci a Smrkovský ve Vysokých Tatrách.

Na kritické výtky na adresu své knihy Osmašedesátý reagoval počátkem 90. let Pithart výmluvou, že používal úmyslně velkých nadsázek, aby prý vyvolal diskusi. Avšak P. Pithart jako kritik reformního procesu a A. Dubčeka prokazuje nadále vzácnou neznalost dokumentů. Kdyby se seznámil s mnohasvazkovou edicí dokumentů, vydávanou v ÚSD k 68. roku, nemohl by nadále do absurdnosti dovádět své nadsazené, zpravidla ničím nepodložené, úvahy a soudy z Osmašedesátého. Vždyť např. dokumentární publikace O. Tůmy a kol. byla vydána již v roce 1996. P. Pithart však svá nepravdivá tvrzení zveřejňuje ještě v roce 1999.

Stejně tak je nesmyslné jeho tvrzení, že v Čechách a na Moravě nebyla žádná touha Dubčeka znovu prosadit k moci.

Nelze souhlasit ani s tvrzením některých seriózních historiků a publicistů, označujících Dubčkův projev na demonstraci VPN 23. listopadu na náměstí SNP jako jeho první veřejné vystoupení, protože to neodpovídá skutečnosti. Cožpak četná Dubčkova interview a články pro zahraniční tisk, rozhlas a televizi v letech 1988-1989 nebyla veřejná vystoupení? Za jeho první veřejné vystoupení lze bez nadsázky označit jeho odpověď na Bilakovy pomluky v časopise *Der Spiegel* a *L'Unità* již v r. 1985, či dokonce už jeho dopis Federálnímu shromáždění a SNR v říjnu 1974. A co např. přímé osobní vystoupení na univerzitě v Bologni?...

Vraťme se však k výkladu prosincových dějů, k peripetiím kolem návrhů kandidátů na úřad prezidenta.

V průběhu jednání OF a VPN 6. prosince se J. Budaj ztotožnil s názorem M. Kocába, že hrozí nebezpečí vytvoření tandemu Adamec-Dubček a tím zpacifikování revoluční situace a prosazení reformně komunistické orientace společnosti a státu. Do těchto úvah se jim pochopitelně nehodila čerstvá zpráva o výsledcích průzkumu veřejného mínění, podle něhož z 30 tisíc dotázaných se přes 11 % vyslovalo pro kandidaturu A. Dubčeka, a pouze 1 % pro V. Havla, přičemž více než 80 % dotázaných nebylo rozhodnuto. Většina přítomných členů krizového štábu OF za této situace začala rozvíjet úvahy o zahájení masivní kampaně pro kandidaturu V. Havla. A J. Budaj se jménem VPN postavil jednoznačně proti nominaci A. Dubčeka. Proti těmto názorům vystoupil Z. Jičínský. Poukázal na výsledky průzkumu a postoj venkova a spolu s P. Kučerou a P. Rychetským navrhli, aby byla učiněna dohoda, v níž by se Dubček zavázal, že ve funkci prezidenta setrvá jen do svobodných voleb.

V obdobném duchu probíhaly v OF diskuse a polemiky i v následujících dnech. S tím, že role A. Dubčeka a V. Havla se co do pořadí obrátily: V. Havel měl být ve funkci prezidenta pouze do svobodných voleb, aby pak dostal možnost kandidovat A. Dubček.

VPN (J. Budaj) definitivně potvrdila souhlas s kandidaturou V. Havla. A v důvěrném rozhovoru s ním uvedli její zástupci řadu dalších důvodů proti kandidatuře A. Dubčeka. Mimo jiné obavy z prosazení reformě komunistické koncepce, kterou prý katolické Slovensko odmítá.

Stoupencům V. Havla a jemu samotnému v „soutěži“ o kandidaturu na post prezidenta nahrála i jedna neočekávaná událost. Ve chvíli, kdy se jednání OF s L. Adamcem začalo zadrhávat, protože Adamec začal protestovat proti neustálému eskalování požadavků ze strany Charty. Ve chvíli, kdy na jeho obhajobu v televizi 7. 12. vystoupil bývalý tajemník Dubčeka vedení a později zakládající signatář Charty, Z. Mlynář, a to za účasti člena Obrody J. Kotrče, jejího zástupce ve vedení Charty. I když Z. Mlynář nebyl členem Obrody a jeho vystoupení nemělo s Obrodou absolutně nic společného, vyvolalo ve vedení Charty, ale hlavně u V. Havla až hysterickou reakci. K pochopení jeho hysterie je třeba uvést, že do této doby byl L. Adamec i ve vedení Charty hodnocen jako člověk, s nímž je možné jednat a jehož je nutné chránit. Nyní však, 8. prosince dopoledne jakási „akční skupina“ Koordinačního centra OF (neboli volné uskupení přátel V. Havla) rozhodně odsoudila jak Z. Mlynáře, tak i J. Kotrče za údajné porušení loajality k Občanskému fóru. A J. Kotrč byl doslova vyhnán ze zasedání, aniž mu bylo dovoleno vysvětlit smysl a motivaci jeho účasti v televizní besedě. V. Havel dal najevo svou netolerantnost, svou hysterii, sérií nejružnějších obviňování na adresu Obrody: „Ta Obroda je pro mě horší než ta strana. Ta Obroda jsou zrádci, zatímco ta strana jsou partneři, ten Mohorita...“

„Obroda je – já nevím – pět a půl lidí. To je jako strana... Proč máme vylučovat Stranu slovenské obrody z jednání, protože je nám směšná, a proč máme jednat za přítomnosti Obrody, jako kdyby někoho reprezentovala, a navíc ji cítím já osobně jako zrádce. Zatímco Strana slovenské obrody mě nikdy nezradila, možná někoho zradila, ale kdo to je, nebo co to je. Labuda prej“ (smích). „Já myslím, že díky Z. Mlynářovi byl odepsán i pan

Dubček z kandidatury na cokoliv“ (projevy souhlasu několika přítomných). „Protože ten Mlynář se zasloužil o to, že jsme ztratili, nebo abych nemluvil za jiný, já jsem ztratil důvěru k reformním komunistům natolik, že si myslím, že když tam budou dva takový, tak odcházím zpátky dělat disidenta a psát hry a budu se bavit s kapitánem Čermákem ve své vyšetřovně a budu mít klid. (smích Edy Kriseové).“ Ejhle, demokrat a kandidát na prezidenta!!!

Ano, jistě je možné připustit, že Mlynář přišel do televize na pozvání Urbánka, a to i v roli jakéhosi emisara M. Gorbačova. Ale cožpak M. Kocáb nebyl „pečený vařený“ na velvyslanectví USA; vedení Charty neudržovalo nejužší kontakty s redakcí Svobodné Evropy, s Tigridem a spol. ve Francii, který – podle zpráv StB – poslal do Československa jakéhosi emisara, který měl řídit V. Havla či OF? Nejednal snad V. Havel s ministrem zahraničních věcí Západního Německa H. D. Genscherem, aby působil ve prospěch nezávislých opozičních skupin při oficiálních jednání; nejednal pravidelně s F. Janouchem; a nejednali snad představitelé OF o nejrůznějších formách pomoci a spolupráci nejen s velvyslanectvím USA, ale např. i se členem Kongresu D. Edwardsem a jeho manželkou E. Wilkeovou, vedoucí sekretariátu Výboru pro odzbrojení a zahraniční politiku obou sněmoven Kongresu? Nejednal M. Kocáb a V. Komárek také jménem Charty s představiteli Gorbačovova vedení? atd., atd. Jakým právem se tudíž V. Havel rozčiluje, když Z. Mlynář vystoupil v intencích M. Gorbačova či Urbánka bez jeho požehnání a obviňuje Obrodu ze zrady, i když neměla s touto akcí nic společného? Kolik žluče vyblinkal na svou „pravdu a lásku“ která měla zvítězit?

Lze vyslovit přesvědčení, že touto averzí V. Havla, M. Kocába a většiny představitelů OF z Havlova okruhu proti osmašedesátníkům a osobně i proti A. Dubčekovi, stejně jako u představitelů VPN, se skrývaly mnohem hlubší obavy, důvody a zájmy. Skandování Dubčekova jména na manifestacích na Václavském náměstí či na Letné „Dubček na Hrad“ bylo pro ně znamením, že tradice reformního hnutí je stále ještě příliš živá, což bylo v rozporu

s jejich představami a zájmy. A navíc, řečeno slovy E. Goldstücker na mezinárodní konferenci Praha-Berlín-Paříž 1968 v květnu 1993 v Praze, ani listopadoví „vítězové nechtějí mít své předky.“ Proto raději dohadování s oficiálním vedením KSČ, proto raději Mohorita, Adamec, Čalfa, Urbánek, zástupci normalizátorů, než reformní exkomunisté, než Obroda.

Svoji averzi proti osmašedesátníkům a konkrétně proti Klubu Obroda dali velice zřetelně najevo i v prvním jednání s designovaným předsedou vlády M. Čalfou 9. prosince při jednání o složení vlády „národního porozumění.“ V. Havel, J. Křižan a další zde při hodnocení Obrody používali nejrůznější hrubé „argumenty“ o dvojsmyslnosti její role, o nepatrném počtu jejích členů a stoupenců, o její pozdní aktivitě až prý bylo o všem rozhodnuto. Ztožňovali Obrodu s názory Z. Mlynáře a s postoji Č. Císaře, ačkoliv se Obroda od nich zřetelně distancovala! V. Havel jako by náhle utrpěl ztrátu paměti (a nejen on) a „zapomněl“, že oni reformní komunisté a bývalí nomenklaturníci – jak je pejorativně označil – tvoří většinu zakládajících signatářů Charty 77. A tvrzení J. Křižana, že Obroda má jen 30 členů, není pravda. Na podzim 1987, kdy vznikly první úvahy o jejím založení, nebylo ještě o ničem rozhodnuto. Ale už její první dokument – Stanovisko k 20. výročí ledna 1968 ještě před vlastním založením Klubu Obroda, podepsalo 53 zakládajících členů. A nemohu zde nepoložit V. Havlovi či J. Křižanovi otázku: Jakou členskou základnu měl za sebou M. Kocáb ve své skupině Most, když jeho slovo v Krizovém štábu OF mělo tak velkou váhu a jeho jméno v seznamu signatářů Charty 77 jsem hledal marně?

Jen velký naivka může věřit, že V. Havlovi a jeho skupině nešlo v těchto jednáních také o moc, o funkce, o místo na slunci politického nebe, o realizaci jejich představ a plánů.

A ještě jedna skutečnost nahrála stoupencům V. Havla v jeho prosazování na úřad prezidenta. Byla to demise L. Adamce ze dne 7. prosince, nesouhlasícího s požadavky OF a VPN na složení vlády, a jeho nahrazení Slovákem M. Čalfou. To jim poskytlo silný

argument, že je-li předsedou vlády Slovák, prezidentem by měl být Čech a nestraník. A M. Čalfa si svou vstřícností návrhům OF a VPN pojišťoval současně i svou vládní židli, což mu V. Havel na závěr jednání potvrdil: „Po dnešním jednání mám pocit, že to dotáhnete do voleb.“

Zatímco jednání OF a VPN s představiteli starého režimu o postupném převzetí moci po nástupu M. Čalfa do funkce předsedy vlády šlo rychle k úspěšnému závěru a stoupenci V. Havla se chystali rozvinout kampaň za jeho zvolení prezidentem, vstoupil do „soutěže“ o tento post další vážný činitel: představitelé slovenské veřejnosti – Slovenská národná rada a Ústřední výbor Národní fronty – s návrhem na podporu kandidatury A. Dubčeka.

Také historická komise OF předložila 9. prosince svůj návrh na obsazení této funkce. Vycházela ze složitosti dané situace a možných komplikací ze strany stávajícího Federálního shromáždění a navrhla, aby na dočasného prezidenta byl navržen A. Dubček, neboť: „Dubčekova kandidatura na místo dočasného prezidenta by byla pro nás nejméně nevýhodná. Umožnila by zfruktifikovat politický kapitál, který Dubček představuje, a minimalizovat slabiny, které Dubček má. (Nejméně vhodným kandidátem by byl Adamec.) Dubček by mohl být i garantem pro SSSR a bude přijatelný i pro Západ.

Občanské fórum nejméně do voleb se absolutně neobejde bez morální autority V. Havla a bez jeho přímé aktivní práce v čele OF. Nezakrýváme si, že dnes Havel naprosto nesporným kandidátem pro celý národ ještě není. V době volby trvalého prezidenta by už jím mohl být. I on potřebuje čas, aby se rozhodl.“

Ale ani tento návrh nebyl respektován. A nejen to. V Krizovém štábu OF, ale i u Havla, vyvolal značnou nevoli, až ironizující averzi a obviňování z intrik proti němu: „A teď jsem dostal nové dopis historiků, kdy zase tohle říkají jo.“ A na adresu Dubčeka a návrhů na jeho kandidaturu říká ironicky: „Celý svět o něm píše. My tady máme slavného Slováka, který už jednou prokázal, že to Československo v daleko horší době se může vydat jinou cestou,

a najednou na pět let je tenhle pán poslanej do penze a vyřízenej a pak bude starej a už vůbec si nevrzne.“

Václav Havel a jeho stoupenci v OF však už byli rozhodnutí. Čekalo se již jen na vhodný okamžik k zahájení volební kampaně pro Havla.

Do této značně euforické, ale současně podezíravé nálady proti všem jiným návrhům přišly ze Slovenska, od představitelů VPN, neočekávané a pro stoupence V. Havla nepříznivé zprávy. Podle interpretace telefonického rozhovoru V. Havla s J. Budajem šlo v zásadě o následující skutečnosti: J. Budaj sice potvrdil jménem VPN kandidaturu V. Havla, ale současně sdělil rozhodnutí, že má být jen do svobodných voleb, protože volbou na pět let by byl z možné kandidatury A. Dubček vyřazen, čímž prý straší intrikáni na Slovensku. Že by to mohlo vést nejen k roztržce Čechů a Slováků, ale i k roztržce mezi slovenským národem a VPN, ke ztrátě jejích pozic a jejímu vyřazení z procesu rozhodování.

V interpretaci Budajova vzkazu Havlem je zřetelně cítit jakási Havlova animozita vůči Dubčekovi, i když s navrhovaným řešením vyslovil uspokojení. Ve skutečnosti však Dubček nepotřeboval organizovat žádné intriky, ani nějakou masovou kampaň. Dubčeka kandidovala Slovenská národní rada a ÚV NF SSR. Významnou roli v tom sehrála i skutečnost, že po odvolání V. Šalgoviče byl do funkce předsedy SNR zvolen dosavadní předseda KNV v Košicích R. Schuster. A podle výsledků průzkumu Studentského informačního střediska v Bratislavě byla i drtivá většina občanů Slovenska pro Dubčeka.

Z pěti tisíc respondentů průzkumu veřejného mínění se pro Dubčeka vyslovalo pětkrát více hlasů než pro V. Komárka a dvacetkrát více než pro Havla a Adamce. K tomu připomeňme, že nesrovnatelně větší šance pro Dubčeka potvrdil i průzkum v českých zemích. Bylo proto samozřejmé, že A. Dubček návrh na svou kandidaturu – vyhlášením z 10. prosince – uvítal. Reagoval tak mj. na skutečnost, že na další demonstraci OF na Václavském náměstí předchozího dne po projevu V. Havla, v němž oznámil mj. demisi

G. Husáka, Jiří Bartoška vyhlásil – jménem Koordinačního centra OF – kandidaturu V. Havla na úřad prezidenta.

Proto A. Dubček poskytl sdělovacím prostředkům stanovisko ke své kandidatuře na úřad prezidenta: „Již skutečnost, že nejen v posledním období jsem aktivně vystupoval na mnoha fórech, ale že vlastně celých 21 let jsem z politické praxe neodešel, je základem zodpovězení nastolené otázky. Když se naše společnost po 21 letech dala opět do pohybu, musím vědět, kde je mé místo. Skutečnost, že se spontánní hlasy ozývají zdola, mluví sama za sebe. Už předkové říkali: Hlas lidu, hlas boží. Celé dějiny ukázaly, že rozhodující pohyb vždy začínal na ulici. I když jsem nikdy netoužil po vysokých počtech, tuto velkou spontánnost jsem nemohl nepocítit. Celý život pracuji s lidmi a lidé rozhodnou, co bude dále. Chápu to tak, že je tu přece jen kontinuita s rokem 1968, a to podnítilo současné obrodné hnutí. Jsou to přece otcové těch, kteří opět pozdvihli prapor, a toto poselství musíme dotáhnout do konce. Tomu chci být nápomocen. Tedy opakuji, o mé kandidatuře musí rozhodnout lid. Musím říct, že mám stále na zřeteli ty statisíce lidí, před nimiž jsem stál a vystoupil na Letné, ale i ty, kteří v roce 1968 podporovali naši obrodu.

V případě, že by se potvrdila má kandidatura, chápu to jako rehabilitaci lidu, který byl uražen, i pokračování v cestě, kterou nastoupili mladí. Je to jasná návaznost na to, co před dvaceti léty podnikli jejich otcové. Říkáte, že mě kandidovala ulice, ale já musím dodat, že zatím z oficiálních míst to se mnou nikdo nekonzultoval, s výjimkou nového vedení NF SSR. Když zváží, že můžu být obrodě ve společnosti nápomocen, mají můj souhlas. V tomto smyslu se vyjádřily i některé občanské iniciativy z Prahy. Má odpověď je stejná. Rozhodující slovo však musí mít lid této země.“

K prohlášení A. Dubčeka dodávám, že v následující den, 11. 12. 1989, PÚV NF SSR návrh jeho kandidatury podpořilo. A nejen to. O den později – 12. prosince Předsednictvo Slovenské národní rady přijalo k návrhu kandidatury A. Dubčeka toto usnesení: „Předsednictvo Slovenské národní rady navrhuje Federálnímu

národnímu shromáždění Československé socialistické republiky za kandidáta na funkci prezidenta ČSSR Alexandra Dubčeka. Je to občan s demokratickým, humánním cítěním. Je reprezentantem demokracie našeho národa. Je nejvýznamnější postavou moderních československých dějin. On první vnesl nové myšlenky, posouvající náš stát do evropského domu. Je to člověk pevný, věrný, setrvávající na svém přesvědčení.“

Mezitím ale v OF zavládlo silné znepokojení, vyvolané návrhem KSČ na přímou volbu prezidenta. A bylo zřejmé, že za této situace by měl V. Havel jen malou naději vedle kandidáta KSČ L. Adamce, jehož kandidaturu verbálně podpořil i M. Gorbačov, ale také i vedle slovenského kandidáta A. Dubčeka. Proto se úsilí OF v řadě jednání, a to i se zástupci KSČ, soustředilo na zamítnutí tohoto návrhu, k čemuž OF vydalo několik prohlášení.

Za této situace došlo k první z řady pěti či šesti schůzek mezi Havlem a Dubčkem na téma, kdo z nich má, či bude a proč kandidovat na funkci prezidenta. Svědectví o těchto schůzkách podali přátelé A. Dubčeka jako jejich přímí účastníci a organizátoři: Věněk Šilhán – zástupce A. Dubčeka na 14. mimořádném sjezdu KSČ v roce 1968 a nyní člen Obrody i signatář Charty 77 a také člen užšího vedení OF; František Vlasák – v roce 1968 ministr národohospodářského plánování; Miroslav Kusý – signatář Charty 77 a vedení VPN; a konečně i Vladimír Hanzel, v době sametové revoluce osobní tajemník V. Havla

Pokud jde o hlavní aktéry, Dubček žádné svědectví o těchto schůzkách nezanechal. A vágní poznámky V. Havla na toto téma, už i vzhledem k jeho zapomnětlivosti nelze brát vážně. V tomto případě je proto nezbytné vycházet především z autentických dokumentů, záznamů z jednání OF, veřejných vystoupení V. Havla a osobních svědectví účastníků těchto schůzek.

S velikou pravděpodobností svědectví o první schůzce Havel-Dubček podává Miroslav Kusý, jako osobní přítel obou aktérů. V úvodu svého svědectví podává jejich charakteristiku: „Dubček byl jedinou, všeobecně – tj. v Čechách i na Slovensku – známou charis-

matickou politickou osobností Sametové revoluce 1989. Osobnosti českého disentu, na čele s V. Havlem, které v Praze vytvořily OF, si tehdy ještě jen začínaly získávat celonárodní popularitu. Osobnosti slovenské VPN procházely teprve prvním politickým křtem.“

Podle M. Kusého, k první schůzce došlo v jedné z hereckých šaten pražské Laterny magiky a citlivost schůzky spočívala mj. v tom, že V. Havel v té době byl již nominován za kandidáta OF i VPN na prezidenta, ale Dubček o tom nebyl ještě informován. On totiž přišel nabídnout Havlovi své síly. Pochopitelně i bez přímého vyslovení bylo zřejmé, že šlo o post prezidenta. Byl to rozhovor v náznacích. Když ale Dubček vyzval Havla k otevřenému vyslovení, zda a jak se s ním počítá a Havel začal nahlas uvažovat, zda by se Dubček neměl ucházet o nějakou funkci na Slovensku, Dubček uraženě vstal a s poznámkou, že v tom případě přišel zbytečně, že zde není o čem jednat a odcházel dlouhou chodbou plnou novinářů, fotografů a kameramanů. Teprve na poznámku Kusého, že přece nemůže Dubčeka nechat takhle odejít, Havel prý vyběhl na chodbu za Dubčkem a zavolal na něj: „Pane Dubček, vraťte se, ještě jsme přece neskončili.“ Podle Kusého „na tomto setkání poté vznikla první slovensko-česká politická dohoda mezi oběma muži, která vynesla V. Havla na post čs. prezidenta a A. Dubčeka na post předsedy čs. federálního parlamentu.“

Že mohlo skutečně dojít k nějaké podmíněné dohodě, svědčí i vystoupení P. Pitharta 13. 12. na koordinačním centru OF, kde informovalo tom, že A. Dubček nepřímo vyslovil souhlas se svou kandidaturou na předsedu FS a že podpoří V. Havla na funkci prezidenta. A následujícího dne, 14. prosince, V. Havel v 18. 00 hodin v rozhlasové besedě zdůraznil, že funkci „dočasného a pracovního“ prezidenta je ochoten vykonávat pouze „v těsné a přátelské součinnosti s A. Dubčkem.“ Řekl také, že nedopustí, aby kdokoliv mezi něj a Dubčeka „vrazil klín.“

Vzápětí i Ján Čarnogurský, jako člen vedení VPN a nyní již i místopředseda nové čs. vlády, v rozhovoru s předsedou SNR R. Schusterem a novým předsedou slovenské vlády byl ujistěn, že

předsednictvo ÚV NF SSR a předsednictvo SNR potvrzují kandidaturu A. Dubčeka na úřad prezidenta.

Uběhlo však sotva několik hodin a vše bylo jiné. Podmíněnost souhlasu Dubčeka s plánem Havla a jeho přátel – pokud vůbec byla vyslovena – se ukázala doopravdy silně podmíněná, jak budu dokumentovat dále. A stejně také silácká slova V. Havla o přátelské spolupráci s A. Dubčekem se ukázala jako vynucená ctnost z nouze.

Havel - Čalfa

Zásadní průlom do vývoje sametové revoluce a postupného přebírání moci do rukou opozice, představované OF a VPN, a nový postoj k osobnosti A. Dubčeka vnesla totiž zcela neočekávaná událost v zákulisí tohoto procesu. Byla to utajená schůzka V. Havla s designovaným předsedou vlády M. Čalfou, který vystřídal L. Adamce po jeho demisi. Po demisi G. Husáka 10. 12. 1989 totiž soustředil ve svých rukách veškerou moc v totálně rozloženém starém režimu. V rozjitřené situaci, kdy čtyři pětiny obyvatelstva podporovaly přímé volby prezidenta, navrhl Čalfa – 15. prosince – V. Havlovi utajenou schůzku mezi čtyřma očima. Výsledkem této schůzky byla jejich dohoda o vyřešení čtyř základních úkolů a přesném harmonogramu jejich plnění, které měly zajistit, aby do funkce prezidenta sametové revoluce byl zvolen V. Havel a A. Dubček by se musel spokojit s funkcí předsedy Federálního shromáždění.

Ještě téhož dne se – po schůzce Havel-Čalfa – v bytě výtvarníka J. Skalníka sešla úzká skupina Krizového štábu OF (J. Bartoška, V. Hanzel, E. Kriseová, J. Křížan, M. Kvašňák, S. Milota, P. Pithart, A. Vondra), na níž je Havel informoval o výsledcích jednání s Čalfou. Poté se zde rozproudila obsáhlá diskuse, na níž se tato úzká skupina měla dohodnout jak to udělat, aby byl z prezidentské volby vyřachován A. Dubček a zajistit, aby byl zvolen V. Havel. Celé toto jednání bylo výslovně vedeno jako přísně tajné, o němž

neměl být nikdo další z vedení OF či jiných opozičních skupin informován, dokud nebude vše projednáno a volba Havla zajištěna. Byla to typická ukázka kabinetní kuloárové politiky. Havlem hlásaná zásada, že „pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“ byla odhozena na smetiště a spolu s ní i zbytek demokratických zásad v jednání o tak závažné otázce. A to přesto, že Havel si to dobře uvědomoval, když v úvodu své informace konstatoval: „A paradoxnost mého postavení spočívá v tom, že jsme odpůrci kabinetní politiky, a že to celé se musí totálně utajit, ne před StB a odposlouchávačem a na tom nezáleží, ale před našima lidma a před veřejností, která nás podezírá z kabinetní politiky. Domluvíme se, jak to uděláme. Pro tuto chvíli bych vás prosil, abyste všechno co vám řeknu, drželi v sobě jako hrob, všichni, a nikomu nic neřekli. Přejmenším do chvíle, než se domluvíme co budeme dělat dál.“

Skutečně také v tomto konspirativním duchu pak probíhala dlouhá diskuse, na níž bylo dohodnuto uskutečnění jednotlivých opatření, která měla zajistit, aby do konce roku 1989 byl Havel zvolen prezidentem a A. Dubček odsunut do funkce předsedy FS. Vše mělo ovšem probíhat tajně, bez informování širšího vedení OF či vedení ostatních opozičních skupin. O jednotlivých opatřeních se měly tyto skupiny dovědět až po jejich uskutečnění.

Bylo zde dohodnuto:

1) Že příští den, v sobotu 16. prosince, vystoupí V. Havel v televizi v nejsledovanějším čase s 20minutovým projevem „jako občan Havel“, který má starost o svou zemi. Tento projev bude ovšem konzultovat s Čalfou a bude odvysílán po jeho odsouhlasení. Vysílání pak zajistí Čalfa a jeho poradce.

2) Na nejbližší plenární schůzi Federálního shromáždění vystoupí Čalfa, jako předseda vlády, s programovým prohlášením, do něhož pod záminkou, že dosud nebyl schválen ústavní zákon o době bez prezidenta, aby tato doba byla ze 40 dnů prodloužena jen do 28. prosince. A současně navrhne, aby za „prozatímního

Vystoupení A. Dubčeka na manifestaci v Bratislavě, 23. 12. 1989.

Alexander Dubček, Marta Kubišová a Václav Havel, 1989.

*A. Dubček v diskuzi s francouzským prezidentem F. Mitterrandem
na bratislavském Bóriu, september 1990.*

*F. R. Monaco, H. Longo a G. Longo po udělení titulu
honoris causa A. Dubčekovi.*

*Alexander Dubček a Václav Havel promluvili k účastníkům
pražské demonstrace, 24. 11. 1989.*

*Ohlas zprávy o odstoupení Jakešova vedení. Tisková konference
Občanského fóra v Láterně Magice, 24. 11. 1989.*

Václav Havel podpisuje prezidentský slib po svém zvolení, 29. 12. 1989.

A. Dubček v objetí V. Havla po odstoupení M. Jakeše, Laterna magika, 24. 11. 1989.

prezidenta“ do svobodných voleb byl zvolen V. Havel. Případný odpor poslanců měl být zlomen nátlakem Čalfa, resp. příslibem, že poslanci si alespoň na čas zachovají své posty.

3) Mezitím J. Čarnogurský (VPN) musí na Slovensku zajistit, aby za některého odstoupivšího poslance byl zvolen A. Dubček pod záminkou, že Havel jako kandidát na prezidenta nechce dělat nic bez Dubčeka. Zatím však nemělo být prozrazeno, že by měl být zvolen předsedou FS.

4) Konečně, na schůzi FS 28. -29. prosince bude Dubček zvolen předsedou FS a vzápětí Havel prezidentem.

Hlavním garantem splnění tohoto plánu byl M. Čalfa. Pojišťoval si tak vlastně Havlem slíbené zachování postu. Současně tak plnil i přání G. Husáka, zbavit A. Dubčeka možnosti získat politickou satisfakci jeho vystřídáním na funkci prezidenta.

Dubček o těchto zákulisních jednáních však do poslední schůzky s Havlem informován nebyl. I když první příležitost k tomu se naskytla několik hodin poté, co v úzké skupině přátel V. Havla z Krizového štábu OF bylo dohodnuto, „jak to udělají.“ V. Havel s A. Dubčekem, ale také s Č. Císařem, dalším kandidátem na post prezidenta, se sešli na italském velvyslanectví na recepci za účasti tajemníka italské Socialistické strany Betina Craxiho a Jiřího Pelikána. Cílem Craxiho návštěvy v Československu v tomto případě podle svědectví italského dopisovatele L. Antonettiho bylo podpořit vytvoření silné levice v Československu v čele se silnou osobností a nejlépe v čele s A. Dubčekem. V. Havel při této příležitosti Dubčeka od jeho kandidatury neodrazoval. Zato dokázal odradit od kandidatury dalšího adepta na prezidentský post, Č. Císaře, příslibem příští diplomatické funkce. A po této schůzce Betino Craxi, podle svědectví J. Pelikána, vyslovil předpověď, že V. Havlovi „moc zachutná opravdu moc.“

O tom, že při této příležitosti k žádné dohodě mezi Havlem a Dubčekem v duchu plánu Havlovy skupiny přátel Krizového štábu OF nedošlo, svědčí i Dubčekovo interview pro italské listy La Repubblica a L' Unità z téhož dne, 16. 12. 1989. Prohlásil, že

nadále kandiduje na funkci prezidenta ČSSR s podporou SNR, SSM, Strany slobody a Strany slovenské obrody.

Vyslovil se pro švédský ekonomický systém a prohlásil, že do KSČ zpět nevstoupí. Že při uvedené recepci na italském velvyslanectví přece jen k nějaké diskusi mezi Havlem a Dubčekem došlo, svědčí televizní vystoupení V. Havla ve večerních hodinách téhož dne, 16. prosince. V závěrečné části svého vystoupení řekl: „Je-li v obecném zájmu, abych přijal prezidentský úřad, přijmu ho. Ale se dvěma podmínkami: že bych byl oním prozatímním pracovním prezidentem, kterého teď potřebujeme, a že ten, který usedne na dobu pěti let do Masarykova křesla, vzejde až ze svobodně zvoleného Federálního shromáždění. Druhou podmínku, kterou si kladu je, že po mém boku, ať už v jakékoli funkci, bude stát Alexander Dubček. Je to po Milanu Rastislavovi Štefánikovi pravděpodobně nejvýznamnější muž, kterého dalo Slovensko naší zemi a světu. Nedopustím, aby se jakýmkoli temným silám podařilo vrazit klín mezi něj a mne a tím i mezi naše dva národy.“

Ano, bylo to velice krásně řečeno. Kdyby ve skutečnosti v tomto případě ony „temné síly“ nepředstavovaly představitelé VPN s jejich silnou animozitou, ba odporem proti A. Dubčekovi a reformistům. Dali přednost V. Havlovi, přičemž s kandidaturou A. Dubčeka, jako představitele reformního hnutí, by souhlasili jen v krajním případě. Avšak animozita proti reformistům a tudíž i proti Dubčekovi silně ovlivňovala i myšlení a jednání V. Havla a jeho úzkou skupinu spolupracovníků, zejména však spolupracovníka nejbližšího, Petra Pitharta. Pro ně, i pro VPN, reformisté i Dubček představovali nebezpečí návratu reformního hnutí z roku 1968. A ony temné síly, o nichž mluvil Havel, to byl ve skutečnosti protest slovenských reformistů H. Kočtucha, I. Lалуhy a M. Húska proti odsouvání A. Dubčeka Veřejností proti násilí z kandidatury na funkci prezidenta. A je nesporné, že tento protest vyjadřoval stanovisko drtivé většiny občanů Slovenska.

Nyní, v roce dvacátého výročí sametové revoluce, zřejmě jako součást pompézních oslav Petr Pithart vydal další knížku, v níž

jako zapřísáhlý kritik A. Dubčeka, reformního hnutí roku 1968, reformistů a tudíž zvláště Klubu Obrody, dává průchod svým žlučovitým odsudkům. Obdobně jako ve své starší publikaci Osmadesátý vydává své osobní dojmy, sympatie či antipatie za pojmy a fakta. A k tomu nelze mlčet. Nejdříve však, pro čtenáře, kteří nemají možnost či chuť listovat v jeho publikaci, ocituji zde příslušnou rozsáhlou pasáž.

Petr Pithart versus Baron Prášil

„Stostránkový záznam jednání s Čalfou o složení federální vlády je pozoruhodný ještě z jednoho hlediska. Potvrzuje, že ve vedení OF panoval velmi rezervovaný pohled na Obrodu, totiž na nedávno zorganizované reformní komunisty. Čalfa chtěl do vlády Čestmíra Císaře, předpokládal totiž, že to určitě bude i naše přání, ale narazil na hradbu odporu téměř vozovou.

Debata se na delší čas soustředila nikoli jen na téma Čestmíra Císaře nebo Obroda, ale na téma reformní komunisté. Skoro všichni za OF tehdy ve Strakovce řekli své a bylo to hodně tvrdé – záznam vypovídá o tom, že jsme s těmito lidmi jako náhle se zorganizovanou skupinou nepočítali. Jejich dvacet let vyčkávané počínání spíše odsuzovali, než chápali, že jsme zkrátka o nich jako o politicích, ba ani o jejich mravním profilu dobré mínění neměli. Vraceli jsme se pak v debatě s Čalfou k osmašedesátému, k době normalizačního dvacetiletí – myslím, že Čalfa s takovými postoji nepočítal, rozhodně na ně nebyl připraven, pouze Jaroslav Šabata zmínil pozitivně Alexandra Dubčeka („Jediný muž, při všech svých chybách, který by obstál..., je Alexandr Dubček. Ať má jakékoli chyby... “). Václav Havel se pak ještě pozitivně zmínil o Miloši Hájkovi, signatáři Charty 77 (jednu dobu jejím mluvčím), později aktivním sociálním demokratovi. A to bylo všechno, co bylo řečeno pozitivního o reformním komunismu.

Já sám bych Dubčeka ani takto s výhradami pozitivně jako Jaroslav Šabata necharakterizoval. Ale nešlo zde o osoby – celý osma-

šedesátý a reformní komunisté, resp. jejich půlmilionová „strana vyloučených“, která se však právě nikdy ani v náznaku neustavila, nezorganizovala, tím spíše jejich náhlé oživené politické představy a jakoby samozřejmě ohlašované ambice, byly pro nás ve vedení OF přinejmenším nepřijatelné. Teď navíc nepřijatelně konjunkturalní. Nechtěli jsme z toho reformního materiálu jakkoli čerpat, ani lidi, ani ideje. Ani nás to nenapadlo.

Myslím si, že v té chvíli na počátku velkých změn to bylo především proto, že lidé, kteří Pražské jaro a jeho ideály pro veřejnost představovali, se pro ně tehdy nikterak přesvědčivě nezasadili. Nebyli ochotni pro ně nic obětovat. Čekali na „Go“ – dlouho to vypadalo, že už jen marně na Godota, ale nakonec se objevil jako jejich zachránce Gorbačov. Dostali za pravdu. S ideologicky, deduktivně strukturovaným názorem totiž vždycky dostanete za pravdu. Velký filosof Karl Popper právě takto charakterizuje ideologii: Doktrína, která je sestavena tak, aby ji nebylo v rámci logiky, a to ani teoreticky, možné logicky vyvrátit. Je sama v sobě uzavřena, „zacyklena.“ Protože již svou konstrukcí vylučuje možnost svého zpochybnění, je třeba ji odmítnout celou, jak leží a běží. U ideologie lze totiž vždycky říci: Myšlenka byla a je přece dobrá, dobrá sama o sobě, to jen ti nešťastní lidé ji zatím vždycky pokazili... Dubčekovci zkrátka zase dostali za pravdu – nejdříve, paradoxně, tanky..., teď perestrojkou. A hned se zase začali organizovat, hlásit o slovo. Jako potenciálně snadno zorganizovaná skupina čekali po větší čas normalizace příkrčení v koutě, ale vedení OF tyhle panenky nehodlalo hledat, tím méně najít a postavit do funkcí. Byly výjimky, jistě: chartisté Zdeněk Jičínský, Jaroslav Šabata...

Despekt k těm, kteří pokorně čekali na dodávku oficiální pravdy z euro komunistického Říma či později z perestrojkové Moskvy.“

Až potud žlučovité výrony P. Pitharta v jeho „Devětaosmdesátém.“ Tato žlučovitá, často opakovaná tvrzení, báchorky pana senátora Pitharta o Dubčekovi, o reformním hnutí v roce 1968, o reformistech, osmašedesátnících a nyní i o Klubu Obroda, svou úrovní překonávají i bajky pověstného Barona Prášila. A svůj

„obdiv“, jak k novodobému „Baronu Prášilovi“ bych chtěl současně adresovat i onomu zázračnému dítěti, které prý již ve svých čtyřech letech pochopilo celou zrůdnost srpnové intervence v roce 1968, neschopnost a zbabělost reformistů a zvláště A. Dubčka a proto i když se mu nedostalo modré krve při narození, před listopadovou „sametovou“ revolucí horoval pro nastolení monarchie. Tak o tom, jako rádoby historik vydal svědectví ve dnech 40. výročí Pražského jara.

V zájmu objektivity však musím uvést, že v rubrice byla pod článkem tohoto zázračného dítěte uvedena poznámka, že názory v ní „nemusejí vyjadřovat stanovisko redakce.“ Avšak zpět k P. Pithartovi. Cožpak bylo snad náhodné, že když v roce 2006, při výročí 21. srpna Lidové noviny otiskly dva články P. Pitharta, útočící a sprostě pomlouvající Dubčka, Pražské jaro, reformisty, v témže čísle byly současně publikovány i články autorů – osobností více než srovnatelných s „osobnostmi“ P. Pitharta – A. J. Liehma a Jiřího Dienstbiera. Jejich články jednoznačně popíraly, vyvracely smyšlenky P. Pitharta. J. Dienstbier např. ve svém článku „Jen prohraná bitva“, jakoby předvídal citované báchorky P. Pitharta v jeho publikaci, a mj. v článku uvádí: „Osmašedesátníci, někdejší komunisté, křesťané, spisovatelé, vědci, umělci různých politických názorů a s nimi mnozí studenti a dělníci od počátku sedmdesátých let udržovali plamínky naděje v přesvědčení, že je lepší zapálit malou svíčku, než proklínat temnotu. Sešli se v Chartě 77, podíleli se na samizdatovém vydávání knih a časopisů a mnohých občanských aktivitách. Vytvářeli podhoubí, ze kterého vyrostlo občanské hnutí konce osmdesátých let. Listopad 1989 byl jejich společným vítězstvím.“

Ano, s takovým hodnocením mohu souhlasit jako pamětník, aktivní účastník těchto dějů, a hlavně jako historik, respektující fakta, dokumenty a jejich analýzu. Proto zde také uvádím několik doložitelných důkazů, faktů a dokumentů:

1. Nebyl to snad A. Dubček, kdo svými kritickými dopisy na adresu Husákova režimu, svoji aktivitou přivedl G. Husáka již

v roce 1975 až k hysterii a jméno Dubčeka pak po dlouhou dobu figurovalo v evropském tisku a dalších masmédiích jako jméno nejznámějšího představitele protihusákovské opozice?

2. Z průzkumů veřejného mínění k výběru kandidátů na post prezidenta sametové revoluce v průběhu listopadu a prosince 1989, a to v Čechách i na Slovensku, vyšel jako kandidát č. 1 A. Duček, jako mezinárodně i na domácí půdě uznávaná osobnost protihusákovské, protinormalizační aktivní opozice.

A pokud P. Pithart tvrdí, že pro OF byl A. Dubček nepřijatelný, pak se to ale týká především uzoučké skupiny Krizového štábu OF kolem V. Havla. A já se ptám, jakou morální váhu mohou mít názory představitelů politických stran, dvacet let kolaborujících s KSČ?

Dokumenty z jednání Krizového štábu OF jednoznačně dokazují, že řada členů širšího vedení OF jednoznačně preferovala A. Dubčeka. Např. vedoucí koncepční komise OF Z. Jičínský, J. Dienstbier, P. Rychetský, P. Kučera, členové historické komise OF J. Křen, K. Pichlík, P. Seifrt a také řada dalších. Ostatně, výsledky průzkumu veřejného mínění stejně jednoznačně potvrdilo i skandování několikasettisícového shromáždění na Václaváku i na Letné „Dubček na Hrad“!

3. P. Pithart bagatelizováním protinormalizační aktivity reformistů prokazuje vzácnou neznalost, spíše však hrubou záměrnou ignoraci faktu, že podstatná část zakládajících signatářů Charty 77 se rekrutovala z řad významných reformistů, osmašedesátníků. A protože on po 17. listopadu vyčkával v teple svého bytu až do 24. listopadu, jak to vše dopadne a objevil se v OF až po odstoupení Jakešova vedení 24. 11., tak mu pochopitelně „uniklo“, že na ustavující schůzi Občanského fóra v Činoherním klubu se aktivně účastnil mj. i Jiří Hájek, zakládající signatář Charty 77, její první mluvčí a také několikanásobný mluvčí, bývalý ministr zahraničních věcí reformní vlády z roku 1968. A nejen to. P. Pithartovi až dosud zřejmě nikdo „neprozradil“, že i podstatná část zakládajících signatářů Charty 77 se rekrutovala z řad

významných reformistů – osmašedesátníků. Připomínám proto jména alespoň několika z nich, jak jsou zaznamenána v publikaci „Charta 77 – 1977-1989.“ Nuže, zde jsou: Jiří Hájek – po tři období mluvčí Charty, Miloš Hájek, mluvčí Charty a předseda Klubu Obroda, Zdeněk Mlynář, bývalý tajemník Dubčekova vedení, František Kriegel, člen předsednictva Dubčekova vedení, Věnek Šilhán, organizátor a zástupce A. Dubčka na mimořádném 14. sjezdu KSČ, Libuše Šilhánová, mluvčí Charty, Bohumil Šimon, bývalý vedoucí tajemník reformního Městského výboru KSČ v Praze, Vladislav Kolmistr, zakládající signatář Charty i Klubu Obroda, a další neméně významné osobnosti reformního hnutí: Zdeněk Jičínský, Jiří Dienstbier, Vladimír Kadlec, Milan Hübl, Irena Dubská, Erika Kadlecová, Jan Křen, František Šamalík, Rudolf Slánský, Jaroslav Opat, Miroslav Kusý atd., atd. Úplný výčet by byl příliš dlouhý. A bylo by nesmírně zajímavé zjištění jaký podíl na celkovém počtu signatářů Charty představují bývalí reformisté. A jak může P. Pithart bagatelizovat a ignorovat roli Jiřího Pelikána, jako poslance Evropského parlamentu a šéfredaktora římských Listů se širokým okruhem jeho spolupracovníků? Např. O. Šikem, M. Reimanem, Z. Mlynářem, Z. Hejzlarem, D. Havlíčkem, A. J. Liehmem, J. Hochmanem, K. Kynclem, J. Kostou, V. Horským, K. Kaplanem, R. Seluckým, A. Müllerem, M. Schulzem, Z. Tominovou, Vl. Toskem, J. Slámou, J. Pokštflem. A to jsem zde vyjmenoval jenom základní okruh. Římské „Listy“, které vznikly již v době, kdy o Chartě 77 nebylo ani „vidu ani slechu“, počátkem 70. let. Byl to základní zdroj informací v mobilizaci protinormalizační aktivity protihusákovské a protijakešovské opozice. A na jeho stránkách, jako časopisu stoupenců demokratického socialismu najdeme i články z pera V. Havla, J. Šabaty, M. Hübla, Z. Jičínského, E. Kantůrkové, F. Janoucha, R. Battěka, L. Vaculíka, M. Hájka, ano i A. Dubčka a dlouhé řady dalších, ba dokonce i P. Pitharta. A na stránkách Listů byl čtenář mj. informován i o vzniku a životě Charty 77. Ano, na stránkách Listů si mohl P. Pithart přečíst i kritiku na jeho rozporuplnou

publikaci „Osmášedesátý“, na jeho subjektivistický výklad řady jevů, kdy své dojmy vykládal jako skutečnosti. Bylo mu zde připomenuto staré pravidlo: „amicus Plato, sed magis amica veritas.“ A jestliže mu Z. Jičínský tenkrát vytkl že má k tématu „lyrický“, subjektivistický přístup, pak pro jeho Devětaosmdesátý to platí dvojnásob.

4. Pokud jde o skutečnou roli Klubu Obroda, každý zvidavější čtenář najde dostatek informací v seriózní publikaci autorů Z. Kokoškové a St. Kokošky „Obroda. Klub za socialistickou přestavbu.“ Nebude-li ji ignorovat jako pan senátor Pithart.

A já k tomu jen dodávám... Na konferenci či semináři na téma „O změně politického systému“, organizovaném pod hlavičkou Nadace H. Bölla v divadle Kolovrat 10. -11. 12. 1994, moderovaném R. Paloušem, které se zúčastnil i P. Pithart zazněly kritické výtky na adresu reformistů, osmašedesátníků, Klubu Obroda a pochopitelně i A. Dubčka. Avšak ozvaly se i velice výrazné a odmítavé hlasy na tuto kritiku. Oskar Krejčí – v listopadu 1989 poradce předsedy vlády L. Adamce – v diskusi řekl: „Vznikl tady pocit, že Obroda byla při prosazování a korigování změn největším spojencem strany. To byl holý nesmysl. Měsíc před 17. listopadem projednávalo předsednictvo ÚV KSČ materiál o Obrodě. Byli vytipováni lidé, na které se má předsednictvo orientovat při zavádění Obrody na nesprávnou cestu. Proč to říkám? Z toho materiálu totiž jednoznačně vyplývá, že největším nepřítelem stranického vedení nebyl Havel a skupina kolem něj, Charta, ale byla to Obroda. Tedy lidé, vůči nimž se oni cítili provinile a navíc i lidé, kteří by je mohli nahradit a to i takřkajíc při zachování socialismu v Čechách, při relativní podpoře Sovětského svazu. Toto byli ti první konkurenti pro tehdejší politickou moc, resp. tehdejší politická moc si to myslela. Byla to samozřejmě chyba, bylo to nesmyslné, ale takto oni četli situaci. Představy o tom, že Obroda byla prodlouženou rukou strany jsou nesmyslné.“

K hodnocení O. Krejčího dodávám, že k obdobnému závěru o postoji Jakešova vedení k Obrodě dospěl i kolega historik

J. Suk v publikaci „Občanské fórum, listopad-prosinec 1989, 1. díl – Události.“ Já k tomu dodám tři věty z onoho dokumentu, na který se O. Krejčí na citované konferenci – či semináři – odvolával.

„Právě touto „reformě socialistickou“ koncepcí „demokratického socialismu“ mohou být dokumenty Klubu Obroda velmi přitažlivé pro různé vrstvy, zejména pro sociální vrstvu inteligence našeho obyvatelstva. Je v nich totiž skutečně skryta určitá kontinuita s dávnou i nedávnou minulostí – silné tendence socialdemokratismu, liberalismu a masarykismu v našich dějinách, včetně dělnického hnutí. Při kritice našich problémů, nedostatků i chyb může velmi snadno nalézt „půdu“ v běžném vědomí i v zájmové orientaci lidí.“

Podle svědectví téhož O. Krejčího, v jeho publikaci „Proč to prasklo“, květnové průzkumy z roku 1989 uvnitř KSČ ukázaly, že nedůvěru ke stranickému a státnímu vedení chová 57 % členů a 52 % funkcionářů KSČ. A že v době, kdy předsednictvo ÚV KSČ projednávalo onen dokument o Obrodě, většina členů KSČ byla reformního smýšlení, i když jejich smýšlení a organizovanost ani zdaleka nedosahovala úrovně reformistů z osmašedesátého.

A ještě jedno svědectví. V. Plevza, poradce či „dvorní historik“ Husáka, ve své knize „Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril“, uvádí, že v červnu 1989, v průzkumu veřejného mínění, na otázku členům strany, zda v případě, že by se nyní měli rozhodnout, zda by vstoupili do strany, 54 % respondentů odpovědělo záporně.

Tyto skutečnosti naháněly Jakešovcům strach a hrůzu, vedly k rozkladu a kapitulaci.

A ještě jedna perlička. Když zcela nedávno Masarykova demokratická akademie organizovala v listopadu 2009 diskusi k Pithartově knize Devětaosmdesátý zazněly zde na její adresu i silné kritické výhrady. Avšak sám autor se z účasti na diskusi – několik minut před jejím zahájením omluvil...

V úzké skupině kolem V. Havla ve vedení OF se často opakovalo podceňování Obrody nejen co do vlivu, ale i co do počtu

členů. V tom obzvláště vynikal mnohomluvný M. Kocáb, člen velice „početné“ (až dvoučlenné) náhodou vzniklé opoziční skupiny, pár dnů před 17. listopadem 1989, a dodatečně pojmenovaná jako skupina Mosty. Na uvedené konferenci v roce 1994 i tyto bludy uváděl na pravou míru D. Kroupa, představitel opoziční skupiny HOS. Uvedl zde, že Klub Obroda byl nejlépe připraven, neboť měl vypracovaný jak program, tak i organizační struktury, neboť měl již vybudované i pobočky v řadě regionů, např. v Brně, v Liberci, Jablonci, Plzni, v Jihlavě i na Kladně, v Českých Budějovicích a v dalších městech. A já jako autor tohoto povídání, jako zakládající člen Klubu Obroda a historik, k tomu dodávám, že na přelomu listopadu a prosince 1989, počet členů našeho Klubu dosáhl úctyhodné číslo čtyřmístné cca 4. 000-5. 000. A že počet signatářů Charty v letech 88/89 vzrostl cca o 550 na celkové číslo cca 1860. Nebyl tudíž náš Klub Obroda druhou nejpočetnější skupinou či organizací?

A mimochodem. Když se mi v roce 1991 dostal do ruky „Jmenný seznam (Jakešovu) režimu nebezpečných lidí“, které na jaře 1989 odsouhlasilo (jedno z) oddělení ÚV KSSS Ústřednímu výboru KSČ, našel jsem v něm nejen své jméno, ale mj. i jména významných reformistů: J. Hájek, M. Hájek, A. Dubček, Z. Jičínský, V. Kadlec, R. Slánský, V. Slavík, J. Špaček, J. Dienstbier, V. Šilhán, J. Urban, F. Vodsloň, K. Kaplan, M. Hubl, J. Opat, J. Litera, V. Mencl a další. Avšak jméno P. Pitharta či M. Kocába, či řadu lidí z nejužší rozhodující skupiny KC OF jsem hledal marně.

Petr Pithart si ve svých úvahách, k dotvrzení svých pravd či spíše pomluv, bere na pomoc různé vědecké kapacity. Nuže, já si nyní také dovolím k dotvrzení svých názorů na roli A. Dubčka v historii Pražského jara i v opozičním hnutí proti normalizačnímu režimu i na roli reformistů a Obrody v Sametové revoluci uvést citaci názorů několika odborných kapacit, v soutěži s nimiž by se pan senátor Pithart více než pořádně zapotil:

Lord Rolf Dahrendorf, významný britský sociolog, na jehož názory se odvolává i P. Pithart v anketě časopisu Listy na téma

„Co byl rok 1968“ mj. uvedl: „Celý rok 1968 byl pozoruhodný, avšak v mých vzpomínkách je jako jediná z tehdejších událostí, která byla nadějná, uchováno Pražské jaro... Být Čechem nebo Slovákem, byl bych na ten rok hrdý. I když šance na úspěch byla minimální, svoboda se prosadila. To, že byla posléze potlačena, činí pokus ještě výmluvnějším; tanky Varšavské smlouvy jen ilustrují sílu protestu a touhu hledat nové cesty...

Ještě jedna vzpomínka je živá – vzpomínka na samozřejmou lidskost, na prosté lidské city Alexandra Dubčeka. Jistým způsobem ztělesňoval naději i beznaděj tehdejší situace... .. ale Praha roku 1968 mne přímo nutí přemýšlet o moci bezmocných. Vždyť právě v těch vzrušujících, nadějemi překypujících měsících se zformovala elita, která vedla Československo ke svobodě po památných Vánocích 1989.“ (Listy č. 3/1998, str. 13)

Karel Kosík, v roce 1968 profesor Filosofické fakulty UK, v roce 1993 člen Akademie věd ČR, ve svém vystoupení na mimořádné konferenci „Praha-Berlín-Paříž 1968“ řekl:... „za předpokladu, že porozumíme, co je dominantní paradigma moderní doby, v těchto souvislostech se rok 1968 ukazuje jako heroický pokus, který zpochybnil nikoliv ty či ony způsoby vládnutí, ty či ony způsoby vlastnictví, ale samo dominantní paradigma moderní doby... Rok 1968 není nedokonalým a polovičatým předchůdcem pozdějších změn, protože na rozdíl od nich, které se pohybují uvnitř a v rámci vyčerpaného starého paradigmatu a prodlužují jeho pochybenou životnost, imaginace revolt v Praze a v Paříži byla zábleskem a náznakem paradigmatu jiného... Rok 1968 není uzavřenou minulostí a odbytou záležitostí, ale stále živou a vyzývající přítomností, protože se o takovou imaginaci pokusily.“ (Listy, mř. vydání 1993)

A. J. Liehm, čs. spisovatel, žijící ve Francii a vydavatel novin „Lettre Internationale“, v anketě časopisu Listy „Co byl rok 1968, odpověděl: „V osmašedesátém roce podali Češi a Slováci jeden ze svých největších výkonů v dějinách. A obstáli nikoli proti hroutícímu se komunismu a jeho říši, ale proti dosud silné, brutální, brežněvovské podobě. Že se nevzdali a podlehlí obrovské

moci teprve, když vyčerpali všechny existující možnosti, je jen potvrzením předchozího. Tvrdím, že Dubček a jeho okolí se provinili tím, že nezajistili mocenské prostředky své politiky je nesmysl. K sovětské invazi došlo právě ve chvíli, kdy se zdálo, že si konečně mohou tyto prostředky zajistit a že tomu už nemůže nic zabránit.

Pokus vzít národu hrdost na jeden z nemnoha světlých okamžiků jeho dějin je zločin, motivovaný jen mocenskými zájmy. A jako takový ho dějiny zařadí!!“ (Listy č. 3/1998).

Jacques Rupnik, francouzský profesor politologie, na mezinárodní konferenci k roku 1968 v Paříži v roce 1998, zřejmě i jako repliku na vystoupení P. Pitharta, řekl: „Pražské jaro 1968. Pro západní veřejnost jakékoli politické orientace zůstává významným symbolem české demokratické tradice. Pražské jaro 1968 totiž nezačíná 5. ledna nástupem Dubčka a nekončí okupací 21. srpna. Bylo to vyústění procesu emancipace společnosti, kterému nelze rozumět bez jeho kulturního zázemí... Proto je dnešní opomenutí či opovržení tímto procesem ještě nesmyslnější a viděno ze západu, ještě nepochopitelnější... Je tedy scestné hodnotit události roku 1968 pouze jako politické experimenty odsouzené k neúspěchu.“ (Týden č. 33/10, srpen 1998)

Zdeněk Mahler, světoznámý historik, v předvánočním rozhovoru s dopisovatelem Práva M. Hekrdlou k současnému přemýšlení o novém systému společnosti, řekl: „Vzpomeňte, když se v roce 1968 tahle společnost nadechovala k určité syntéze demokracie a socialismu, která byla za osm měsíců zardoušena. Nicméně to vedlo k tomu, že se začala rojit řada koncepcí, vizí a představ, které měly veliký přesah. Ještě zdaleka nebyly artikulovány, ale ta potencialita existovala. Málo platné, obrovský myšlenkový kvas, který se v těch několika měsících provalil, je nesporný, a myslím, že dlouho dozníval. Ale došlo k té dekapitaci, k useknutí hlavy.

Komunistická strana si ji usekla tím, že v začátku normalizace se zbavila elit, téměř půl milionu lidí. Jiná věc je, že právě tato skupina vycházela z historie už značně popálená, tedy jak s pozitivní,

tak negativní zkušeností. A oč více nesla pocit spoluviny, o to byla opravdovější. Tahle skupina byla potom decimovaná natolik, že v roce 1989, kdy svět znovu čekal jestli se případně od nás něco zajímavého nevynoří, už ničeho nebyla schopna. A dokonce byla podruhé „popravena.“ Došlo k vypuzení jak této skupiny, tak vlastně i disentu z veřejné sféry.“ (Právo, 23. 12. 2009)

V souvislosti s výkladem těchto událostí a skutečností považuji za nezbytné zastavit se s rozsáhlejší poznámkou ještě u jedné události. Za několik měsíců od první společné schůzky Havel-Čalfa – 29. června 1990 – na zasedání Federálního shromáždění, V. Havel, jako prezident, vysoce hodnotil zásluhy M. Čalfy v sametové revoluci. Podle něj se „zasloužil o pokojnou destrukci totalitní moci a o pokojné převzetí moci demokratickými silami. Nedokáží si představit, jak by se situace vyvíjela bez jeho rozhodného zásahu...“ O dvacet let později, v listopadovém mimořádném čísle Dějiny a současnost, v euforii oslav dvacátého výročí sametové revoluce, P. Pithart v záhlaví oslavného článku „Čalfa – anebo referendum“ uvádí toto Havlovo hodnocení role M. Čalfy.

V tomto hodnocení, jako v oné pověstné kapce vody, se však odráží Havlova i Pithartova neznalost či ignorace mezinárodně politické, zahraničně politické situace, zvláště vývoj politické situace v zemích východního bloku a zejména role Gorbačovova vedení. Je sice fakt, že Gorbačov se dlouho domníval – i když mylně – že se mu podaří i po zahájení perestrojky a glasnosti zachovat v zemích východního bloku socialistické společenství. Avšak pro vývoj v těchto zemích bylo nesmírně důležité, že Gorbačov ve své nové zahraničně politické orientaci, zahájené v době Reaganova prezidentství v USA, pokračoval i po nástupu George Bushe. Zde stačí citát z jeho vystoupení v Evropském parlamentu ve Štrasburku v červenci 1989: „Jakékoliv vměšování do jejich vnitřních záležitostí, (tj. cizích států), jakékoli pokusy omezovat státní suverenitu, je nepřijatelné, i kdyby šlo o „přátele a spojence.“

Neboli, Gorbačovova Moskva bezvýhradně odmítala užití vojenské síly „i v rámci aliance.“ Tak mluvil Gorbačov i na schůzce

ministrů zahraničních věd Varšavské smlouvy 26. -27. 10. 1989. A vývoj událostí v Polsku, Maďarsku, NDR, ale i v ČSSR, dodržování této zásady jednoznačně potvrzuje. Eduard Ševarnadze, ministr zahraničních věcí v Gorbačovově vedení, v rozhovoru s moskevským zpravodajem Čs. televize, uveřejněném v MF Dnes 16. 11. 2009 uvádí, že spolu s Gorbačovem letěli po pádu berlínské zdi do Berlína, aby uklidnili velení Sovětských jednotek, které proto dostalo příkaz nezasahovat.

Je také fakt, že až do pádu berlínské zdi (10. 10. 89) a pádu E. Honeckera (17. -18. 10. 89) Gorbačov podporoval, či spíše trpěl Husákovo a Jakešovo vedení, neboť klid v Československu měl zajišťovat i klid a stabilitu na jeho západní hranici i uvnitř NDR. Avšak po pádu berlínské zdi a Honeckerova vedení definitivně ztratil zájem na další podpoře Jakešova vedení. A to tím spíše, že došel k poznání, že toto vedení není schopno, ba ani ochotno uskutečnit očekávanou reformu. 24. října 1989 informoval velvyslanec NDR v Československu, Hans Ziebart, člena předsednictva ÚV KSČ, J. Lenárta o velmi kritické situaci v NDR a že jeho nové stranické a státní vedení u vědomí její vážnosti se rozhodlo řešit ji výhradně „politickými prostředky.“ O tři týdny později, 16. 11. 1989, dostává J. Fojtík, hlavní ideolog Jakešova vedení, výstrahu z Moskvy, že Moskva je rozhodnuta odsoudit srpnovou intervenci z roku 1968, a současně i varování Jakešova vedení „jen žádné násilí.“ Ostatně, symptomy tohoto rozhodnutí přicházely již od dubna 1987. V době návštěvy Gorbačova v Československu, v dubnu 1987, která přinesla čs. reformistům zklamání, Genadij Gerasimov, mluvčí MZV, vyvolal pozdvižení svou odpovědí na otázku novináře, jaký je rozdíl mezi perestrojkou a Pražským jarem, když odpověděl: „devatenáct let.“ A v listopadu téhož roku zpochybnil dosavadní sovětské hodnocení i ředitel sovětského Ústavu marxismu-leninismu Georgij Smirnov. V následujících letech 1988-89 se tyto signály ze sovětské strany množily. V září 1989 byly názory na Pražské jaro publikovány nejen v sovětských Izvestijích – i z per čs. reformistů, J. Hájka, J. Hanzelky, J. Slámy a L. Feldeka.

Za takovéto situace došlo 17. listopadu k zásahu bezpečnostních sil proti studentům na Národní třídě v Praze zřejmě bez vědomí Jakešova vedení. Tento zásah představoval jakési vybočení několika jednotlivců, či dosud přesně neidentifikované skupiny a jejich pohnutek. Snad to měl být pokus o odstranění Jakeše a spol. z vedení. Načež z Moskvy přichází opětovné varování – „jen žádné násilí.“

V té době již Gorbačov nedůvěřoval zprávám konzervativního velvyslance Lomakina a poslal do Prahy své pozorovatele. Jakeš mezitím pochopil, že ztratil jakoukoli důvěru a podporu a proto již 24. listopadu jeho vedení odstupuje. A v situaci, kdy je KSČ v rozkladu, kdy v ní vzniká či sílí proreformní smýšlení mladých či mladších členů protijakešovské opozice, přichází 4. 12. 1989 „Prohlášení sovětské vlády“ k intervenci pěti armád Varšavské smlouvy proti Československu v srpnu 1968:

„Československá společnost nyní kriticky přehodnocuje zkušenosti ze svého politického a hospodářského rozvoje...“

„V roce 1968 přijalo tehdejší sovětské vedení ve vnitřním sporu, týkajícím se objektivně nazrálých úkolů v Československu, jednostranný postoj Tento nevyvážený, neadekvátní přístup a zásah do záležitosti spřátelené země byl ospravedlňován ostrou konfrontací mezi Východem a Západem.

Sdílíme názor předsednictva ÚV KSČ a vlády ČSSR, že vstup armád pěti socialistických zemí na čs. území v roce 1968 nebyl opodstatněný a že z hlediska všech nyní známých faktů bylo rozhodnutí o něm chybné.“

Toto „Prohlášení...“ bylo oním pověstným „posledním hřebíkem“ do rakve normalizátorského vedení KSČ. Za této situace, kdy se do čela vedení KSČ dostali politikové druhé či třetí kategorie, navíc v totální defenzivě, nebylo již vůbec důležité, komu bude OF diktovat. A Marian Čalfa jako zkušený praktik fakticky jen radil nezkušenému V. Havlovi a jeho úzké skupině v OF, jak celý proces převzetí moci, která ležela „pohozená“ na zemi, dovést do úspěšného konce. Nebyl to tudíž Čalfa, kdo vytvářel či vytvořil pro to nezbytné základní předpoklady.

Vraťme se však k vývoji situace po schůzce V. Havla s M. Čal-fou. Když názory a stanoviska představitelů VPN proti reformistům a Dubčkově kandidatuře vyvolaly na Slovensku silný odpor, představitelé VPN se polekali a začali manévrovat. J. Budaj vystoupil 17. prosince ve večerních hodinách v televizním pořadu Aktuality proti sdělení, otištěném v deníku ÚV KS Slovenska Pravda, že VPN zabránila kandidatuře A. Dubčeka. Neboť ty „temné síly“, o nichž mluvil Havel, a o nichž jej či OF informoval J. Budaj, byli vlastně stoupenci A. Dubčeka, to byli fakticky téměř všechny oficiální struktury Slovenska, což byl na zasedání rady Krizového štábu OF následující den, 18. prosince, nucen přiznat další člen vedení VPN J. Langoš. Tato informace vyvolala u Havla poznání, že je nutné projednat i otázku o roli A. Dubčeka. Protože – podle něj – jeho neúčast ve vysoké politice by slovenský národ s největší pravděpodobností pobouřila. A naopak, zde se podle jeho rozhovorů s Dubčekem ukázalo, že by byl ochoten, za určitých podmínek, vzdát se své kandidatury na prezidenta. A Koordinační výbor VPN, pod tlakem dané situace, byl nucen ještě téhož dne, 18. prosince, prohlásit: „Máme najednou (sic) dva kandidáty na funkci prezidenta, oba s důvěrou občanů...“ Neodpustili se poté varování před nebezpečím rozkolu, vyslovili se pro rovnoprávné podmínky pro kandidaturu. A obrátili se na oba s výzvou ke vzájemné dohodě.

Zatímco mezi vedením OF a představiteli oficiálního režimu probíhala vážná jednání o způsobu volby prezidenta – až nebezpečí přímé volby se OF podařilo zažehnat, došlo zřejmě i k dalším schůzkám Havla s Dubčekem. Podle svědectví jejich hlavního organizátora, V. Šilhána, však skončily bez jednoznačné dohody. Podle něj moderovat tato jednání nebylo lehké. U obou vycítil přání být prezidentem. „Každý měl k tomu své důvody a pravděpodobně i rozdílné přístupy. Vzpomínám si na slova Alexandra Dubčeka: *Pane Havle, jde v podstatě o půl roku do svobodných voleb. Počkejte půl roku, budou volby, a kdo jiný by měl být prezidentem než vy. Po Husákovi ale chci být prezidentem já* “. Avšak podle Havlových

variant obsahu těchto jednání vždy vycházel na prvním místě kandidatury on, V. Havel.

Po těchto zkušenostech požádal V. Šilhán Dubčekova přítele, F. Vlasáka, aby další schůzky moderoval on. F. Vlasák se účastnil celkem tří schůzek V. Havla a A. Dubčka. Uvádí, že pokud šla diskuse o kandidatuře na prezidenta, hlavní problém byl v tom, aby se Dubček vzdal svého přesvědčení, že on má být tím prvním prezidentem sametové revoluce. Tak se to opakovalo při prvních dvou schůzkách, které moderoval F. Vlasák. Rozhodnutí padlo až při třetí schůzce 22. prosince.

Mezitím ale český tisk a rozhlas přináší 19. 12. další Dubčekovo stanovisko k jeho kandidatuře: „Vážení občané, mluvím k vám prostřednictvím ČTK a Čs. rozhlasu. Můj vztah k vám, svému lidu, k obrodě z roku 1968, a hlavně k dnešní, do níž tak rázně vstoupila naše mladá generace, je jednoznačný. Jako vždy jsem na straně lidu, proti násilí a zvlí. Jsem pro demokracii, sociální spravedlnost, lidskost. Víte, že i v současném hnutí jsem od jeho počátku. Mně, a stejně tak i panu Václavu Havlovi, nám oběma, jde o blaho lidu a vlasti. On i já jsme kandidáty na místo prezidenta. Je to pro mne velká čest. Chci říci, že nemůžeme a nestojíme s panem Václavem Havlem proti sobě, ale vedle sebe. V tom je zvláštnost tohoto volebního období. Za sebe řeknu – vyhrát by měl pouze jeden. A tím je lid této země, toto překrásné všelidové hnutí, které nesmí utrpět. Tím je a bude vedena moje snaha při závěrečných fázích práce parlamentu a voleb prezidenta. Děkuji za nespočetné projevy sympatií, které se mi od vás dostalo.“

K další schůzce A. Dubčka s V. Havlem došlo následující den po tomto Dubčekově vystoupení. Svědectví o něm podal osobní tajemník V. Havla V. Hanzel. Uvádí, že při cestování V. Havla letadlem do Košic 20. 12. se měli původně setkat s A. Dubčkem při mezipřistání v Bratislavě na letišti. Ale nachlazeného Dubčka byli nuceni navštívit doma. Ale při velice opatrném a promyšleném rozhovoru nedal Havel Dubčekovi příslib, že tím prezidentem bude on: „Pokud já vím, Václav Havel nikdy neřekl Dubče-

kovi natvrdo, že příštím prezidentem bude on. Jaksi mu říká, že tu je prostor. To znamená, že on bude nyní tím revolučním prezidentem a potom samozřejmě, bude mít Dubček šanci zúčastnit se jaksi toho klání o dalšího prezidenta.“

O dva dny později, 22. 12., na poradě KC OF a KC VPN, kde se jednalo mj. o tom, jak zajistit reformu parlamentu pro úspěšnou volbu prezidenta, došla řeč i na jednání o kandidátech. A Václav Havel zde řekl: „V rámci lehce komplikovaného jednání s panem Dubčkem jsem mu v jakési fázi dal slib, kterým jsem samozřejmě vázán, pakliže on to mezitím nezměnil. A na to se chci zeptat. Jsem mu dal slib, že při nějaké příležitosti vhodné, co nejdřív, se vyjádřím v tom smyslu, že bych ho podporoval jako na toho pětiletého prezidenta po svobodných volbách a tak dál. Ptám se, zda to ještě platí, protože bych to musel ještě teď někdy udělat, co nejdřív. Víte o tom něco?“

Je totiž také skutečností, že F. Vlasák ve svém svědectví o schůzkách V. Havla s A. Dubčkem uvádí, že při poslední schůzce, konané v bytě bývalého předsedy vlády z roku 1968, Oldřicha Černíka, došlo konečně k dohodě, že V. Havel bude kandidovat na prezidenta a A. Dubček na předsedu Federálního shromáždění.

Po výše uvedené poznámce a otázce V. Havla se mezi ním a Budajem rozproudila velice zajímavá diskuse. Přesněji – přiznání Budaje, že to byla VPN, která odmítala kandidaturu A. Dubčka na prezidenta navzdory tomu, že „Alexander Dubček je nepochybná politická mohutnost na Slovensku“ – jak byl rovněž nucen výslovně přiznat, i když se nadále odvolává na jakési temné síly, které zneužily situace. Jeho dementi, o němž byla řeč na předchozích stránkách, je ve světle tohoto přiznání zcela falešné. Navíc zde opakuje: „My jsme ho... nepovažovali za zaručenou záruku v této pohyblivé době, nebezpečné době, že by on měl kandidovat na tento úřad...“

A protože podle Budaje „On (tj. Dubček) de facto naproti VPN reprezentuje jedinou reálnou politickou stranu...“, i když prý nemá členstvo, došel k závěru, že situaci není možné řešit konfliktem mezi ním a Havlem. A když J. Budaj řekl, že „On (tj. A. Dubček) nechce

prohrát ten volební boj, kromě toho by to bylo směšné, tedy ta prohra, a bylo by slovenským národem cítěno nespravedlivě. On mlčí.“ Načež V. Havel reagoval jaksi povýšenecky a pohrdlivě: „No tak ať mlčí dál! Ale ať mlčej i ti, co ho navrhnou!“ Avšak v závěru této diskuse, když si zřejmě uvědomil reálnou situaci, V. Havel navrhl řešení, při němž „musí zůstat jakási škvíra, která mu (tj. Dubčekovi) bude dávat – ať už symbolicky nebo reálně – šanci býti volen a kandidovat na to pětileté období. Což je pro mne velice dobré, mimo jiné to, že chci od začátku připravovat veřejnost na tu prozatímnost svého prezidentství, pokud budu teda zvolený a nikoli Biľak, že ano? A proto se mně zdá, že asi on má pravdu, když chce, abych nějakým způsobem naznačil... nějak tu otevřenost toho budoucího, už jako takového – řekl bych legitimnějšího a delšího prezidentství. Že je otevřena tomuto Slovákov, který... po Rostislavu Štefánikovi je takovej nejznámější Slovák, koho Slovensko dalo naší zemi i světu a tak, že ano?“

Skutečně také, ještě téhož dne, 22. 12., při jednání zástupců rozhodujících politických sil ve Valdštejnském paláci, se účastníci (NF, OF, VPN, KSČ, KSS, ČS. strana socialistická, Čs. strana lidová, Strana SD, Celostátní koordinační výbor stávkujících studentů, Slovenský koordinační výbor vysokých škol a SSM) „shodli na společné kandidatuře V. Havla do úřadu prezidenta a A. Dubčeka do úřadu předsedy FS.“

V. Havel, ještě téhož dne, na uvedené poradě KC OF, při projednávání harmonogramu příprav prezidentské volby a důsledcích dohody s Dubčekem, „v níž se Dubček zavázal, že stáhne svou prezidentskou kandidaturu, ovšem pod podmínkou, že ji bude moci znovu uplatnit po svobodných volbách.“ V této souvislosti V. Havel slíbil, že v jednom ze svých projevů znovu zdůrazní, že hodlá být pouze „prozatímním prezidentem, jehož hlavním úkolem bude dovést zemi ke svobodným volbám. Po nich podpoří Dubčkovu prezidentskou kandidaturu.“ Tak jeho slib zaznamenal historik J. Suk v prvním díle své publikace: Občanské fórum. Události, na str. 195.

Ale tento slib V. Havla nelze v žádném případě hodnotit jako výsledek jeho uznání zásluh a role A. Dubčeka v reformním procesu v roce 1968, či v opozičním protirežimním hnutí let 1970-1989. Byl to především kompromis, vynucený tlakem veřejného mínění národů Československa, pro něž osobnost A. Dubčeka představovala naději na lepší „příští...“

Konečně volby...

Žádná definitivní dohoda mezi V. Havlem a A. Dubčkem o kandidatuře na funkci prezidenta nebyla ještě uzavřena, ale předseda vlády M. Čalfa již na zasedání Federálního shromáždění 19. prosince v programovém prohlášení vlády vyhlásil jako jedinou alternativu k dosažení deklarovaných cílů, volbu V. Havla na prezidenta, na dobu do svobodných parlamentních voleb. Avšak již toto zasedání se konalo pod vlivem současně probíhající masivní mnohatisícové demonstrace studentů a mládeže na Václavském náměstí na podporu volby V. Havla. Neboť v té době byla již v Československu rozvinuta masivní volební kampaň na podporu jediného kandidáta na prezidenta, na V. Havla. A. Dubček žádnou kampaň neorganizoval, on věděl, že má silnou podporu obou národů i bez kampaně.

Avšak dny a hodiny po dohodě V. Havla s M. Čalfou byly vyplněny především úsilím OF a M. Čalfy na zajištění všech příprav a podmínek pro úspěšnou volbu V. Havla ve Federálním shromáždění (skládajícího se dosud převážně z poslanců členů KSČ). A lidu Československa se dostalo jen minimum možností jak projevit svou skutečnou vůli. Volební kampaň pro jediného kandidáta, V. Havla, se rozeběhla na plné obrátky podle scénáře, vypracovaného již bez vlivu a účasti řady „vytěsněných“ představitelů opozičních skupin z vedení OF, zejména představitelů Klubu Obroda a Demokratické iniciativy, který radě KC OF předložil 22. prosince k vyjádření V. Havel. V odpoledních hodinách téhož dne, na zasedání zástupců „rozhodujících politických sil“

ve Valdštejnském paláci došlo k dohodě a společné kandidatuře V. Havla do úřadu prezidenta a A. Dubčeka do úřadu předsedy Federálního shromáždění. Rokovali i o doplnění uprázdněných míst ve FS a další rekonstrukci zastupitelských sborů.

Avšak nejen M. Čalfa dělal vše možné i „nemožné.“ Tisíce studentů bylo zapojeno do volební kampaně. A to nejen vylepováním 200. 000 letáků a množstvím „placek“ s nápisem „Havel na Hrad“, či „Pravda a láska zvítězí nad lží a nenávistí“, které byly dopraveny z Francie od Tigridů. Nátlak studentů na volbu V. Havla dostal podobu masivních demonstrací před Federálním shromážděním, ale také osobních návštěv poslanců v jejich domovech a posíláním výhrůžných dopisů. Atmosféra obav poslanců před „hněvem lidu“ byla pak silnější než jejich nechut ke znásilnění vlastní vůle. A režii výměny zvláště zprofanovaných poslanců za kandidáty Občanského fóra a stejně tak přesvědčování ostatních poslanců, aby „ochotně“ volili V. Havla prezidentem a A. Dubčeka předsedou FS zajistil – v duchu vzájemné dohody V. Havla s M. Čalfou – M. Čalfa.

Tisíce plakátů, hesel i portrétů V. Havla nejen v Praze, ale i v dalších městech mělo naše národy přesvědčit, že „pravda a láska“ s volbou V. Havla doopravdy zvítězí „nad lží a nenávistí.“ Ba, dokonce se objevily i portréty V. Havla v téměř nadživotní velikosti a vedle nich malý portrét prezidenta T. G. Masaryka? Mělo to snad znamenat, že V. Havel je větší osobnost než T. G. M. ?

Příprava rozhodujícího zasedání obou sněmoven Federálního shromáždění probíhala zcela v režii, či pod taktovkou Mariána Čalfy. A. Dubček byl kooptován 28. prosince do Sněmovny národů. Současně se poslaneckého mandátu ve Sněmovně lidu vzdala řada „prominentních“ poslanců jako L. Štrougal, M. Štěpán, A. Kapek, M. Jakeš, A. Indra, E. Rigo, V. Bílak a další. Místo nich byly do FS kooptovány některé osobnosti opozičního hnutí, mezi nimi i Z. Jičínský. V 16 hodin téhož dne 20. společná schůze obou sněmoven FS zvolila A. Dubčeka předsedou Federálního shromáždění. Jedním z mistopředsedů FS byl zvolen Z. Jičínský, který se stal nejbližším spolupracovníkem A. Dubčeka.

Po dvacetiletém statečném odolávání nejhrubší šikaně a domácímu věznění orgány Bezpečnosti Husákova režimu, po dvacetiletých neúnavných protestech proti důsledkům srpnové intervence a následné normalizaci a praktikám totalitního režimu, po dvacetiletém úsilí o rehabilitaci Pražského jara a jeho stoupenců, po dvacetiletém úsilí o odvolání opodstatněnosti srpnové intervence se A. Dubček dočkal plné satisfakce a rehabilitace před národy Československa a celého světa. Po více než dvaceti letech stanul včele Federálního shromáždění, odkud ho G. Husák v září 1969 bezohledně vyštval.

Ve svém nástupním projevu A. Dubček mj. vysoce ocenil roli mladé nastupující generace, kterou sehrála v sametové revoluci, a nastínil své pojetí role Federálního shromáždění: „Charakter našeho nového obrodného hnutí zavazuje Federální shromáždění, aby do konce svého funkčního období posoudilo a schválilo soubor zákonných opatření, které ve svém programovém vyhlášení proklamovala Československá vláda národního porozumění. Čeká nás všechny mnoho práce. Především musíme zabezpečit, a to bych chtěl zdůraznit – nezvratnost demokratického vývoje naší společnosti. To znamená promítnout požadavky hnutí a hesel, jako svoboda slova, shromažďování, spolčování, občanských práv i pluralismus politického systému, nové postavení soudů, prokuratur, advokacie, Sboru národní bezpečnosti do praxe. Dále musíme vypracovat také celou řadu hospodářských, společenských a jiných norem a přenést je do našeho praktického života. Musíme udělat všechno, aby už nikdy nemohlo docházet ke zneužívání moci ve prospěch úzké vládnoucí skupiny. Všechna moc musí patřit jen lidu této země.“

Prvním aktem renovovaného Federálního shromáždění za předsednictví A. Dubčeka byla volba prezidenta. Ve svém prvním projevu k tomu řekl: ... „Zítra, 29. prosince, bude podle zákona o československé federaci uskutečněna ve Vladislavském sále volba prezidenta Československé socialistické republiky. V souladu s doporučením všech stran Národní fronty, Občanského fóra i Veřejnosti proti nási-

lí i dalších iniciativ, které také významně ovlivnily politickou tvář naší země, budeme hlasovat o návrhu, aby byl do funkce prezidenta republiky zvolen pan Václav Havel. Je významným českým vlastencem, který pevně a neohroženě bojoval za lidská práva, za svobodu a demokratický rozvoj našich národů...”

29. prosince, po doporučujícím projevu předsedy federální vlády M. Čalfy a za předsednictví A. Dubčeka, byl Federálním shromážděním V. Havel jednomyslně zvolen prezidentem republiky. V krátkém oslovení občanů, shromážděných na třetím nádvoří Hradu, z balkónu řekl: ... „Děkuji vám všem, Čechům a Slovákům, i příslušníkům jiných národností, za vaši podporu. Slibuji vám, že nezklamou vaši důvěru a dovedu tuto zemi ke svobodným volbám. Musí se to stát slušným a pokojným způsobem, aby nebyla pošpiněna čistá tvář naší revoluce. Je to úkol pro nás všechny. Děkuji vám.“

Autor se zde nemůže ubránit otázce a musí se připojit k řadě otázek, které V. Havlovi adresoval Hvezdoň Kočtúch v Literárnom týždeníku č. 3 z 11. ledna 1992 pod názvem Víťazí pravda a láska nad lžou a nenávistou? A moje otázka zní: co se stalo se slibem V. Havla, že po svobodných volbách v červnu 1990 dostane A. Dubček možnost kandidovat na funkci prezidenta? Nezapomněl na tento slib v jakési magické platnosti zákona obsaženého v proslulé Mňačkově knize „Jak chutná moc“?

Ale tématem mého vyprávění byla především role Alexandra Dubčeka v letech „bezčasí“, v letech 1969-1989. Jsem přesvědčen, že jsem snesl dostatek důkazů, které vyvracejí veškerá tvrzení a pomluvy kritiků o Dubčkově dvacetiletém mlčení či o jeho nestatečném chování. Snesl jsem dostatek důkazů, abych mohl prohlásit, že Alexander Dubček byl doma i v zahraničí uznávanou největší postavou slovenských dějin druhé poloviny 20. století a jednou z mála velkých postav dějin Československa. Jistě nebyl génius, ani se za génia nepovažoval. Ale v daném čase a v daných podmínkách to byl muž, který v politice a s ní spjatém lidství předběhl svou dobu. A že i jeho odstavení na „vedlejší kolej“ je velkou skvrnou na „sametu“ listopadové revoluce.

Petr Pithart ve své publikaci Devětaosmdesátý v několika případech sebekriticky přiznává, že zvláště ve funkci předsedy české vlády, nedokázal prosadit své představy, své názory, což ale zpravidla vysvětluje a hlavně omlouvá. Ví tudíž, že vedoucí politik, přes sebelepší úmysly a úsilí nedokáže vždy prosadit své představy a plány. Pavel Rychetský v rozhovoru pro LN (14. 11. 2009) uvádí, že když se v roce 1990 jako generální prokurátor zúčastňoval zasedání Pithartovy vlády, že to byla „naprostá katastrofa. To nebyla vláda, to byl diskusní klub.“

P. Pithart tudíž na vlastní kůži poznal, že vedoucí politik, přes sebelepší úmysly, nedokáže vždy prosadit své představy. Neboť nejen v historii, ale i v každodenní politice jako její nedílné součásti, působí neustále množství protichůdných zájmů a vůlí, které ovlivňují konečný výsledek. Proč ale, když to u sebe dokáže pochopit, vysvětlit i omluvit, není schopen ani zlomek podobné „tolerance“ při kritice Dubčeka, Pražského jara, reformistů, Obrody?

Není to snad proto, že jeho myšlení a konání je až příliš sebeštědné, sledující v každé situaci především vlastní sobecké zájmy? Proto svazácký radikál za vlády A. Novotného, i v reformním procesu Pražského jara, proto umírněný v době svého předsedávání české vládě, proto převlékání politických i konfesijních kabátů, atd. atd. Proto se nyní prezentuje jako konzervavec anglického střihu?

Ministr kultury Pavel Dostál v Práci (26. 6. 2001) v článku „Hlu-pák názor nemění“ připomenul, že když P. Pithart konvertoval k víře, bral to jako jeho soukromou záležitost. Ale vyčetl mu zde velice ostře náhlou změnu názoru a krkolomné zdůvodnění souhlasu s rozporuplným a většinou lidu, a to i ze zahraničí, odmítaným lustračním zákonem: „Čtyřkoalice se nažrala a Pithart zůstal celý“ – parafrázujíc podobenství o koze a vlku. V závěru článku pak ministr upozorňuje, že „názory člověk totiž nemusí měnit pouze z důvodu poznání. Ale například také z důvodů ryze pragmatických.“ A na charakteristiku P. Pitharta to zcela sedí.

XI.

ALEXANDER DUBČEK, PŘEDSEDA FEDERÁLNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ.

V euforii jednostranných oslav „sametové“ revoluce v roce 2009 se na adresu reformistů a hlavně A. Dubčeka, místo ocenění jejich role v této „sametové“ revoluci, ozývaly i hlasy kritické, až dehonestující.

A jak jsem již uvedl v předchozích kapitolách, prim v tomto „koncertu“ hraje Petr Pithart. Čtenář se dokonce může v nejnovějších publikacích dočíst, že A. Dubček ve své funkci předsedy FS údajně prokázal svoji neschopnost.

Nuže, co říkají fakta, jaká je či byla skutečnost?

V posledních týdnech května a června roku 2004 žila naše společnost událostmi kolem našeho vstupu do Evropské unie. Událostmi, v nichž ovšem nechybějí ani nejružnější nedorozumění, spory, hádky i podrazy, což bohužel patří k politickému soupeření, k zápasům o mocenské pozice. Přitom si však u nás doma nikdo nevzpomněl na člověka a politika, který stál u zrodu našeho dlouholetého snažení o plnoprávné začlenění se do demokratické Evropy.

Nejstarší evropská univerzita v italské Bologni (1088) připravila v listopadu 2003 – k 35. výročí Pražského jara, k 15. výročí udělení čestného doktorátu a ke 13. výročí autohavárie a úmrtí A. Dubčeka – výstavu dokumentů pod názvem: „Alexander Dubček, Itálie, Evropa.“ A na pozvánce rektora univerzity k jejímu otevření, Pier Uglo Calzolariho – v rámci pravidelného zahájení akademického roku – jsem si mohl přečíst toto sdělení:

„Bolognská univerzita chce, při příležitosti rozšiřování Evropské unie o deset zemí, mezi nimiž i Slovensko, nabídnout posta-

UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI BOLOGNA
DIPARTIMENTO DI SCIENZE ECONOMICHE

Bologna, 29th November 1989

To whom it may concern

I am here proposing ALEXANDER DUBČEK to the NOBEL prize for peace in consideration of his moral stature, his capability of endurance, the anticipatory role of present accomplishments he played 20 years ago and the role he can play today in the reconstruction of his country.

Vera Negri Zamagni,

prof. of Methodology of history

at the Faculty of Political Sciences
of the University of Bologna

Strada Maggiore, 45
Bologna, 40125

Telefono (051) 26.95.66-7-8
Telefax (051) 23.01.97

*Profesorka Vera Negri Zamagni na fakultě politických věd na univerzitě v Bologni podala návrh na udělení Nobelovy ceny míru za morální a mimořádnou úlohu, kterou sehrál A. Dubček před 20. lety a i v současné době při obnově své země.
K tomu se připojilo i 14 profesorů univerzit v Perugii.*

vu Alexandra Dubčeka jako symbol evropského směřování, které země střední Evropy vždy hluboce vnímaly. Právě pojem „společného evropského domu“, kde hranice mezi státy jsou něco, co je spojuje a ne rozděluje, byl jádrem projevu A. Dubčeka v listopadu 1988 na Univerzitě v Bologni při příležitosti převzetí čestného doktorátu.

Představení osoby A. Dubčeka v tomto historickém kontextu, mezinárodní vyznamenání po roce 1989, zejména cena A. Sacharova a vzpomínka, která přetrvává od jeho smrti v roce 1992, budou předmětem výstavy „Alexander Dubček, Itálie, Evropa.“

O významu a vážnosti celé této akce svědčí i skutečnost, že se jí zúčastnila vedle studentů, profesorského sboru řady italských univerzit, představitelů města a regionu – i řada italských a evropských celebrit, jako např. kardinál Giacomo Boffi a zvláště pak předseda Evropské komise Romano Prodi a předseda Evropského parlamentu Renzo Imbeni.

Tato akce je m. j. současně dokladem, že v zahraničí (a nejen v Itálii) se reformnímu procesu Pražského jara i jeho představitelům dostává podstatně vyššího ocenění než na domácí půdě. Ocenění za jejich přínos k úsilí o integraci evropských zemí na bázi demokracie, humanity a sociální spravedlnosti. Je to také důkaz, že jejich inspirativní hodnota ani v soudobém světě nepominula. Tato akce je také dokladem spravedlivého ocenění role prvního muže Pražského jara i jeho úsilí – po porážce PJ – v letech následujících, v období husákovské normalizace, v sametové revoluci i po jejím vítězství, až do nešťastné autohavárie 1. září 1992 a jeho úmrtí v listopadu téhož roku.

Když se koncem prosince 1989 A. Dubček ujal funkce předsedy Federálního shromáždění, jako zkušený politik dobře věděl, že základním smyslem transformačních změn nemůže být pouze odstranění minulé moci, ale především pozitivní opatření pro budoucnost. A ve svém prvním televizním vystoupení 6. ledna 1990 k problematice změn společenského systému m. j. zdůrazňoval:

- dnešní doba klade důraz na to, co nás sjednocuje. To však není možné vyjádřit jen zákonnými opatřeními,
- bez kvalifikované analýzy minulosti se nemůžeme dost dobře orientovat na cestě k demokratické a sociálně spravedlivé společnosti,
- varoval však před černobílým pohledem na minulost,
- že však hlavní důraz se musí položit na právo, morálku, tolerantnost, pocit lidské sounáležitosti.

„Všechny prastaré integrující prvky lidské společnosti musíme do naší společnosti vrátit.“

V závěru svého vystoupení, v němž konstatoval konec studené války a ocenil zásluhy Gorbačova, Regana a Busche, se vyjádřil i k procesu evropské integrace:

„Proces evropské integrace má několik choulostivých bodů. Přimlouvám se za to, abychom i my postupovali velmi rozvážně. Budeme hledat cesty porozumění se svými sousedy a vše dělat pod zorným úhlem společných zájmů Evropy – bez emocí a rekriminací. Musíme udělat vše, abychom pomohli pokroku v evropské spolupráci.“

V následujícím programovém projevu ve Federálním shromáždění z 23. 1. 1990 nasměroval činnost parlamentu na čtyři základní úkoly:

1. dotvořit politický systém;
2. zajistit zabezpečení politických práv a svobod občanů;
3. zajistit rozvoj naší ekonomiky;
4. upevnit mezinárodní postavení naší republiky. Což znamenalo především orientovat se na Evropský parlament a Radu Evropy. A to byla zvlášť významná parketa A. Dubčeka.

Jeho první zahraniční akcí v rámci jeho koncepce nasměrování Československa do demokratické Evropy a jejích integračních struktur, byla žádost – dopis z 9. 1. 1990, adresovaná předsedovi parlamentního shromáždění Rady Evropy Andreasi Bjorckemu, že se Československo uchází o statut hosta Rady Evropy. O několik dnů později, ve dnech 14. -16. 1. 1990, byla Dubčekovi na zasedání

Evropského parlamentu předána jeho předsedou Baronem Enriko Crespoa prestižní cena A. Sacharova za obranu lidských práv. Během zasedání pak A. Dubček vedl řadu rozhovorů s vedoucími představiteli parlamentu. Výsledkem jeho aktivity v tomto případě bylo přijetí Československa za řádného člena Rady Evropy. Slavnostního aktu přijetí 22. 4. 1991 se A. Dubček zúčastnil. Jeho kredit významně přispěl k tomuto úspěchu. Předseda parlamentního shromáždění Rady Evropy Andreas Bjorck jej uvítal slovy: „Velmi dlouho jsme na vás čekali a konečně jste tu.“

Svůj projev na československém dnu ve Štrasburku zakončil Dubček svým životním krédem: „Žijme a konejme tak, aby nás hranice nerozdělovaly, ale spojovaly.“

Pokud jde o vlastní práci parlamentu, stačí zde uvést dvě fakta, dvě skutečnosti:

Hlavní vlna doplňování – rekonstrukce třísetpadesátičlenného parlamentu byla dokončena do 30. ledna 1990. Mezitím návrhy prezidenta Havla na změnu názvu státu a státních symbolů vyvolaly okamžitě prudkou česko-slovenskou polemiku o pojetí česko-slovenské federace a postavení Slováků v Československu. A V. Havel si již 25. února pospíšil s kritikou nejvyššího zákonodárního sboru, že ještě nerozhodlo přejmenování státu podle jeho návrhu z 23. ledna 1990. Ale zato se zastal Čalfovy vlády proti kritice, že ještě nepředložila program politické a ekonomické reformy.

A vztah V. Havla k parlamentu i k osobě A. Dubčeka se ukázal jako vážný problém politický. S laskavým svolením autora si zde dovolím ocitovat rozsáhlou partii z pera hlavního spolupracovníka A. Dubčeka, z publikace profesora Jičínského „Federální shromáždění mezi 17. listopadem 1989 a 8. červencem 1990.“

„V. Havel měl v určitém ohledu nereálné představy o tom, co z prezidentského úřadu a Hradu učiní. Jmenoval např. řadu čs. osobností žijících v zahraničí svými poradci a představoval si, že by mohli tvořit jakousi radu s morální autoritou a odbornými zkušenostmi, která by mohla významně ovlivňovat čs. domácí i zahraniční politiku, což se záhy ukázalo z mnoha důvodů jako iluzorní.

Zároveň V. Havel se oddělil od činnosti KC OF. To bylo sice v souladu s tradicí nadstranického prezidenta v Československu, ale v konkrétní situaci to bylo zdrojem řady problémů. V počáteční fázi politických a záhy i sociálně ekonomických změn bylo důležité, aby ti, kdo stáli v čele nejvyšších federálních a republikových orgánů prováděli, pokud jde o základní orientaci apod., jednotnou politiku, aby svůj postup koordinovali, aby nedocházelo ke zbytečným rozporům mezi těmito orgány i mezi federálními a republikovými institucemi. Autor, když formuloval tuto politickou potřebu, neměl vůbec na mysli, že by tu OF mělo hrát – s V. Havlem v čele – úlohu, kterou předtím hrály předsednictvo a sekretariát ÚV KSČ. V této odsouzené praxi nikdo pokračovat nechtěl a ani to nešlo, i kdyby se snad někdo o to pokoušel. Představa, že státní vůle se má tvořit ve státních orgánech, že vláda má vládnout, parlament má přijímat zákony apod., byla správná, zároveň se však tehdy chápala značně zjednodušeně. V ovzduší panující všeobecné negace starého režimu a jeho politických praktik se začasť za jakýmkoliv jednáním spatřovala nepřípustná manipulace. Nedoceňovala se politická příprava, nezbytná pro takové fungování státních orgánů, která vyžaduje i předběžné jednání různých představitelů o těch či oněch opatřeních, politických krocích apod. Takováto jednání v této době nemohl svolávat nikdo jiný než V. Havel a svolávat je, o tom autor je přesvědčen, měl. Měly to být normální pracovní porady bez zbytečné publicity, která je na překážku věcným diskuzím v době, kdy se rozhodnutí teprve připravují. Tento postup by i ve veřejnosti přispíval k udržování vědomí, že původní politická jednota OF a VPN z polistopadového období trvá, i když V. Havel se stal prezidentem republiky, a že tedy je dána i záruka dalšího, relativně uspořádaného postupu vpřed. Napětí, které vzniklo na jaře mezi OF a R. Sachrem, tehdejším ministrem vnitra, který se těšil značné důvěře V. Havla, vystavilo toto vědomí nelehké zkoušce (viz kapitolu o činnosti FS na úseku bezpečnosti státu).

Za velkou chybu autor považuje, že v důsledku ideologické předpojatosti i osobnostních diferencí neudržel V. Havel pra-

Alexander Dubček jako předseda Federálního shromáždění.

Projev A. Dubčeka na univerzitě v Bologni, 13. 11. 1988.

Audience u papeže Jana Pavla II. – 1991

Alexander Dubček, nejznámější představitel socialismu s lidskou tváří, mezinárodně uznávaný politik, a především člověk.

*Pamětní tabule nedaleko havárie A. Dubčka na 88. kilometru
dálnice při Humpolci.*

Hrob Alexandra Dubčka v Slavičím údolí v Bratislavě.

videlný pracovní styk s předsedou FS, A. Dubčekem. Ten byl důležitý nejen pro vztahy prezidenta republiky a parlamentu, ale i pro vývoj česko-slovenských vztahů. Při veliké personalizaci politiky v uvedeném období se autor odvažuje vyslovit hypotézu, že kdyby tato soustavná politická spolupráce dvou nejvýznamnějších osobností českého a slovenského národa se od začátku vytvořila a fungovala, že V. Havel nemusel ve vztahu ke Slovensku udělat ty chyby, které udělal, a že i celkové řešení česko-slovenské otázky mohlo být jiné, a to pozitivní v rámci uchování společné čs. státnosti. Vadí-li u určitého politika jisté věci, zdá-li se s ním obtížná komunikace, nemůže to být ještě důvod k neexistenci pravidelných kontaktů, vyžaduje-li to státní zájem. A. Dubček, který tento státní zájem měl vždy na zřeteli, to nemohl pochopit, protože dobře věděl, jaké politické škody z toho vznikají a jako člověk, který politiku prožíval celou svou osobností, tím i lidsky trpěl. Nechápal, jak z důvodů, které se mu právem jevily jako malicherné, lze zbytečně poškozovat novou demokratickou politiku, na jejímž úspěchu měli oba životní zájem. Bylo to i v rozporu s programem OF a VPN, jehož plnění měla zajišťovat i jejich vzájemná spolupráce demonstrativně vyhlášená i na velkých shromážděních občanů koncem listopadu 1989. Toto Havlovo chování vůči A. Dubčekovi mělo ještě širší nepříznivou politickou dimenzi. Uvolňovalo v české společnosti prostor pro nástup „neušpiněných opatrníků“, jak nazývá A. Michnik konformisty, kteří nyní v prostředí svobody, o níž se nijak nezasloužili, se cítí prokurátory a soudci nad všemi, kdo se kdy nějak „ušpinili“ komunismem. Ti také potřebovali, aby se ve vědomí společnosti zastřelo organické spojení mezi demokratickým hnutím Pražského jara 1968, jehož symbolem byl A. Dubček, a demokratickým hnutím listopadu 1989, jehož symbolem se stal V. Havel. Autor netvrdí, že V. Havel by byl s to zcela zabránit postupu vlny nové nesnášenlivé ideologie, ale jeho jasná morálně politická pozice mohla u části přemýšlivé české veřejnosti posílit odpor proti novému ideologickému primitivismu a štěpení společnosti s ním spojenému.‘

V. Havel ve své svém pojetí politiky vycházel především z osobní zkušenosti, která je pro politika důležitým zdrojem jeho poznání a politického chování. Pouze na ní se však politika zakládat nedá. Je třeba širší analýzy problematiky té či oné oblasti, aby se ve vztahu k ní mohly dělat adekvátní závěry. Jinak dochází k tomu, že osobní poznatek, třeba i romantizující soud (např. idealizace venkova předindustriální éry, jednostranné odsudky panelákových sídlišť apod.) se jeví jako obecné politické hodnocení a to je mylné, zavádějící. Stejně tak, jak již řečeno, V. Havel preferoval osobní vztahy na úkor vztahů institucionálních. Příliš spoléhal na jednotlivé osobnosti a jejich odpovědnost, což se projevilo např. v jeho vztahu k volebnímu zákonu, s nímž se nikdy nesmířil, i když v diskusích začátkem roku 1990 se dal přesvědčit aspoň v tom smyslu, že proti němu přímo nevystoupil. Tehdy formuloval jen svoje výhrady a naděje, že příští volební zákon dá mnohem větší prostor jednotlivým nezávislým osobnostem.

Prezidentský úřad soustřeďoval tehdy – *via facti* či přesněji řečeno v důsledku tehdejší Havlovy autority – více moci než stanovila ústava. To samo bylo v té době pochopitelné a nemuselo být ani příliš na závalu, kdyby s tím nebyly spojeny některé nepříznivé souvislosti. V. Havel nejednou na veřejnosti vyjadřoval despekt k parlamentu, mluvil o vyvíjení tlaku na parlament, což nepřispívalo ke stabilizaci parlamentních institucí a v pozdějším vývoji vedlo až ke konfliktu, která naši politickou kulturu těžce poškodil.

V. Havel byl obklopen skupinou poradců, kteří považovali za možné vystupovat se svými stanovisky na veřejnosti a hrát politickou roli. Ti zároveň stěžovali i pravidelný styk prezidenta republiky s jinými ústavními činiteli a, jak už to bývá, zřejmě radili nejvíce to, co se chtělo slyšet, takže ti, kdo měli jiné názory, nebyli vítáni.

I V. Havel jako prezident republiky potřeboval prostředí, které by nebylo nekritické, v němž by s ním partneři nejen – už předem – souhlasili, ale oponovali mu, uváděli argumenty proti jeho návrhům, aby bylo možno problém všestranně posoudit. To bylo

zvláště důležité vzhledem ke kreativnímu charakteru V. Havla, u něhož nebyl problém nedostatku nápadů. Problém byl opačný, dostatek času k posouzení jejich správnosti či vhodnosti i času k jejich přípravě, takže docházelo k tomu – i vzhledem k nedostatku potřebné oponentury – že se uváděly do chodu věci, které nebyly řádně připraveny.

1) A. Michnik ve vynikající stati „Nepohodlné výročí“ (Lettre č. 3/1993, str. 22-3) píše, že „spor o osmašedesátý rok je sporem o minulost i budoucnost... Je to však spor i o utváření budoucnosti, zda to bude budoucnost společnosti svobodné, tolerantní, otevřené, nebo zda to bude na lži založený svět nových ortodoxních diktatur.“ V tomto sporu, který má v ČR takový význam a dosah, podle autora V Havel svému úkolu nedostál.

O několik týdnů později, 8. 5. 1990, v projevu na schůzi Federálního shromáždění V. Havel popravdě oceňuje výkon tohoto zákonodárného sboru, neboť za čtyři měsíce vedle své rekonstrukce stačil schválit 63 nových zákonů, včetně 13 ústavních.

Mezitím se ovšem vnitropolitická situace v Československu silně zkomplikovala. Státisícové davy demonstrantů v listopadové sametové revoluci na Václavském náměstí či na Letné zvonily klíči a provolávaly hesla „nejme jako oni.“ Ale idea národního porozumění a smíření, vyhlášená Václavem Havlem, byla záhy opuštěna. Občanské fórum i slovenská Verejnosť proti násiliu se začaly rychle diferencovat, vyhraňovat a rozpadat do řady různých politických stran. Začal zápas politických stran o místo „na slunci.“ Až potud Zdenek Jíčínský.

K listopadové „sametové revoluci“ 1989 došlo v atmosféře rozpadu sovětského bloku a dezintegrace SSSR. Myšlenky socialismu spojené s jeho imperiální politikou byly totálně zdiskreditovány. Ale v Československu – na rozdíl od ostatních zemí sovětského bloku – vznikla v roce 1968 politicky zkušená reformně socialistická opozice, jejíž představitelé se pak stali součástí opozičních sil kolem Charty 77, Klubu za socialistickou přestavbu Obroda, či vystupovali samostatně jako Alexander Dubček. Jiří Pelikán, do srpna 1968

ředitel Československé televize a poté, po odchodu do italské emigrace, šéfredaktor levicových Listů v Římě, v článku „Mezinárodní souvislosti pražského jara a jeho odkaz pro dnešek“ (Mezinárodní politika č. 7/1998) uvádí, že ani v Československu nezvítězil na troskách totalitního režimu západoevropský typ demokracie, ale spíše formace, jež se dá srovnávat s kapitalistickými poměry v 19. století nebo s kapitalismem v jeho předválečné podobě či v jeho lepším „tatscherovském vydání“, charakterizovaném – dodávám já – tunelováním bank a podniků, únikem miliardových částek na daních, nájemnými vraždami konkurentů, korupcí, „neznalostí špinavých peněz“ a uplatňováním zásady, že v podnikání je dovoleno vše, co není zákonem přímo zakázáno. Představitelé velké části nově nastupující politické garnitury občanské společnosti, orientující se na přechod k tržnímu hospodářství bez přívlastku, se však obávali, že reformní tradice roku 1968 vyzvedne do popředí socialisticky orientované osobnosti, které budou překážet v odstraňování socialistických vztahů. A to byl – vedle řady jiných – hlavní důvod, aby kromě nejrozumnějších pokusů o „přepracování“ historie Československa podle svých představ potřeby, „vygumování“ historie reformního procesu 1968 a jeho odkazu rozpoutali postupně masivní až hysterickou dehonestující kampaň proti dědictví Pražského jara a jeho nositelům, zvláště A. Dubčekovi. S cílem vytěsnit reformní představitele z politického života. Přímo klasický příklad. Když se rozhodovalo o tom, kdo bude předsedou rekonstruované české vlády, večer před rozhodnutím ekonom Věněk Šilhán, zakládající signatář Charty 77, zakládající člen Klubu Obroda a pochopitelně významný reformista a organizátor mimořádného „vysočanského“ 14. sjezdu KSČ v srpnu 1968, jakož i zástupce A. Dubčeka v době jeho internace a jednání v Moskvě, uléhal ke spánku jako hlavní a snad i jediný kandidát. Ale když se ráno probudil, zřejmě si nestačil ani pořádně protřít oči, bylo vše jinak. Neboť jakési úzké grémium OF, jehož vedení převzal po odchodu V. Havla na Hrad, Petr Pithart, z večera do rána rozhodlo, že předsedou české vlády bude – Petr Pithart. Tato neočekávaná a náhlá změna nutně vyvolává otázku. Kdopak

asi stál za rozhodnutím o této změně? Byl to sám první muž republiky, či dokonce jeho nejvlivnější rádce Pavel Tigrid?

Do toho se navíc prosadily obavy nové – zvláště pravicové – politické reprezentace a stoupenců tržního hospodářství – že staré struktury ovládnou hospodářské pozice. Tyto obavy vyvolaly kampaň za vyrovnání se s minulostí, kampaň za debolševizaci. A probleskujícímu hrubému antikomunismu požehnal i V. Havel svým projevem z 21. 8. 1990... Antikomunismus dostal požehnání a oprávněný požadavek očisty veřejného života se postupně stával účelovým nástrojem politického zápasu. Nálepka „kryptobolševika“ se stala cejchem, vypalovaným každému, kdo se postavil proti primitivním frázím pravice o „trhu bez přívlastku.“

Na tuto situaci reagoval Dubček v kritickém parlamentním projevu 30. 10. 1990. Charakterizoval situaci „jako bychom vystoupili z příjemného snění do skutečnosti, která je o mnoho tvrdší, nemilosrdnější a s lítostí musím říci i bezohlednější, nesnášenlivější a někdy i dost nevráživější...“ Připomíná původní dobré úmysly povznést naši zemi. „Je ovšem nutné zamyslet se nad tím, do jaké Evropy směřujeme a jakými musíme být sami, abychom se stali rovnoprávními a plnohodnotnými členy Evropského společenství.“ Poté zdůrazňuje: „Měl jsem příležitost poznat, co je pro současnou Evropu hlavní a rozhodující. Je to demokracie, chápána nejen jako organizace společnosti a států, ale v daleko hlubším smyslu jako názor na život společné existence jednotlivce a celé společnosti. Demokracii chápou vyspělé evropské země jako shodu lidí, v níž je vyjádřen společný zájem o osud celé společnosti. Proto ji charakterizují takové hodnoty jakými jsou svoboda, tolerance, snášenlivost a samozřejmě lidskost.“

Kriticky se vyslovil k separatistickým snahám, národnostní a rasové nesnášenlivosti, politické nevráživosti, pomstychtivosti, nenávisti a psychóze, což nejsou dobří rádcové na cestě do Evropy.

Jako druhý příklad zahraničně politické aktivity zkušeného politika je postoj A. Dubčka k řešení československo-německých vztahů. Když byla V. Havlovi na podzim 1989 udělena cena německých

knihkupců, v dopise do Frankfurtu ještě jako disident m. j. napsal: „Já osobně stejně jako mnozí mí přátelé – odsuzují vyhnání Němců po válce. Považoval jsem to vždy za nejhlubší nemorální čin, který způsobil Němcům, ale snad v ještě větším měřítku Čechům samotným, jak morální, tak také materiální škody.“ Když prezident Weizsäcker před vánocemi 1989 citoval tento Havlův názor, V. Havel své stanovisko na dotaz televizní moderátorky zopakoval.

Tato jednostranná omluva vyvolala u nás šok a nesouhlas drtivé většiny obyvatel, včetně Občanského fóra. Mimo jiné i proto, že přišla poté, co předseda bavorské vlády Streibl vyzval čs. vládu, aby se za vyhnání omluvila a na německé straně vyvolala očekávání, že se dočkají nějakého odškodnění.

Samozřejmě, že ani Dubček, který naopak varoval před rekriminacemi v mezinárodních vztazích, s touto jednostrannou omluvou nesouhlasil. O jeho politické zkušenosti jako mezinárodně uznávaného politika svědčí i společné prohlášení A. Dubčeka a předsedkyně německého Bundestagu Rity Süßmuthové v průběhu jednání parlamentních delegací v dubnu 1991. Vyzývají v něm všechny čestné a poctivé lidi obou našich zemí a všech zemí světa ke spolupráci a snášenlivosti, aby nastupující generace mohla naplnit dávný sen o sjednocení Evropy:

„Nesmírné utrpení národů našich zemí za minulé války, včetně utrpení a ztráty vlasti těch, kteří byli na obou stranách vyháněni, nebo vysídleni, budiž mementem a výzvou k přátelským vztahům mezi lidmi obou našich států, ke vztahům očištěným od vznášení sporných nároků a naplněných vzájemnou nedůvěrou. Ke vztahům porozumění a naděje, přinášejícím usmíření a rozkvět do srdce Evropy.“

Během této návštěvy se Dubček setkal i s W. Brandtem a společné jednání přispělo, po dalších složitých jednáních, v říjnu 1991, k podpisu Československo-německé smlouvy o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, i když – pravda nestalo se tlustou čarou za minulostí.

Uvedené příklady však ani zdaleka nevystihují význam a obrov-

skou zahraniční politickou aktivitu A. Dubčeka jako předsedy Federálního shromáždění. Proto několik základních statistických údajů.

Za dva a půl roku, kdy byl v této funkci, absolvoval více než 25 zahraničních návštěv: Francii, Španělsko, Itálii, Rakousko, Holandsko, Anglii, USA, Kanadu, Spolkovou republiku Německo, Severní Irsko, Austrálii, Nový Zéland, Japonsko, Rusko, Turecko, Norsko, Švédsko, Finsko, Dánsko, Švýcarsko. Tam všude byl přijímán nejvyššími představiteli, s nimiž jednal v zájmu Československa o hospodářské spolupráci, o otázkách demokratické Evropy a dalších problémech. Doma, v Československu, na půdě FS osobně přijal a jako předseda FS jednal s představiteli 36 zahraničních návštěv. Z celkového počtu 56: s maďarským prezidentem A. Gonczem, předsedou poslanecké sněmovny Belgie Ch. F. Nothambem, generálním tajemníkem NATO M. Wörnerem, francouzským prezidentem F. Mitterandem, britskou premiérkou M. Tatcherovou, předsedou Evropské komise J. Delorsem, prezidentem USA G. Bushem, předsedou Evropského parlamentu B. Crespoa, předsedou rakouského parlamentu H. Fischerem, ministerským předsedou Itálie G. Andreottim, mexickým prezidentem Carlos de Cortari, prezidentem polské republiky L. Walesou, prezidentem SRN R. van Weizsäckerem, italským prezidentem F. Cossigou, předsedou španělské vlády F. Gonzálem a řadou dalších osobností.

Se všemi jednal o hospodářské, politické a další spolupráci, o problémech evropské demokracie a dalších otázkách, „zajímajících obě strany.“ Jeho aktivity výrazně přispěly k posílení kreditu a zahraničně politickému postavení Československa.

Lze však litovat, že – ke škodě naší země – Dubčekomy iniciativy nebyly dostatečně využity, přestože Dubček „otevíral dvře“ i tam, kde pro ostatní byly většinou zavřené. Bylo tomu tak hlavně proto, že Dubček odmítal a nesouhlasil s tržním systémem bez přívlastku, že nesouhlasil s lustračním zákonem, neboť porušoval lidská práva a byl v rozporu se zákony, že do poslední chvíle byl proti rozdělení republiky a hlavně, byl představitelem reformního

procesu roku 1968, který chtěla pravice, zvláště ODS, vygumovat z historie Československa a jeho představitele vytěsnit z politického života. Proto byly proti Dubčekovi vedeny nejrůznější útoky včetně policejního podrazu s cílem odstavit jej z funkce předsedy Federálního shromáždění.

O přehlíživém postoji V. Havla k A. Dubčekovi a parlamentu vůbec svědčí m. j. i následující skutečnost: Když se V. Havel vydal 19. února 1990, jako prezident na několikadenní triumfální návštěvu USA v čele neobvykle početné čs. delegace, nepovažoval za vhodné zařadit do ní ani A. Dubčka jako předsedu FS, ani předsedu slovenské vlády, ale jako reprezentanta Slováků si vybral předsedu federální vlády M. Čalfu, dlouholetého funkcionáře Husákova normalizačního režimu, jemuž vděčil za své snadné zvolení prezidentem.

Vyznavači divokého tržního kapitalismu nebyli s to pochopit či uvěřit, že A. Dubček se již „protrpěl“ k pochopení tržního hospodářství jako jediné alternativy, avšak s přívlastkem „sociálního.“ A hlavně, oni nebyli s to pochopit či uvěřit, že A. Dubček chápal politiku jako veřejnou službu, jako ideově orientovanou činnost ve prospěch národa a státu, a že tato služba měla u něho přednost před úzce stranickými hledisky a zájmy.

První náznak příštích protidubčekovských útoků se objevil již v lednu 1990. Jakýsi novinářský elév, který se v roce 1968, kdy byl A. Dubček prvním mužem Pražského jara, teprve „vyklubal“ na svět, se ve svém článku, otištěném ve druhém čísle lednových Studentských listů pod šifrou „bob“ velice podívoval, jak to, že cenu A. Sacharova za mír obdržel A. Dubček a nikoliv V. Havel, jak on očekával. Neboť podle něj A. Dubček 20 let normalizace úporně mlčel a prý teprve v závěru toto mlčení přerušil „několika exkluzivními rozhovory a na prahu revoluce podpisovou akcí.“ (?) Říká se sice, že nevědomost hříchu nečiní. Na toto mladické fanfaronství mladého autora a předobraz příštích útoků proti A. Dubčekovi rychle reagoval Dubčekův tajemník Oldřich Jaroš v interview, otištěném v únorovém čísle časopisu Evokace.

Jsem přesvědčen, že jako autor tohoto výkladu jsem jednoznačně prokázal, že všechna stará i novější tvrzení o Dubčekově mlčení jsou výsledkem neznalosti nebo záměrnou pomluvou.

S prvním útokem proti Dubčekovi v červnových parlamentních volbách v roce 1990 vyrukovali představitelé politické ministry s jepičím životem, Liberálně demokratické strany E. Mandler a B. Doležal. Otevřeně vystoupili proti politické dohodě, aby do funkce předsedy Federálního shromáždění byl zvolen A. Dubček. Dubčekova volba do této funkce však byla jednoznačná.

Postoj E. Mandlera a B. Doležala k A. Dubčekovi nepostrádá značné pikantnosti. V listopadových dnech 1989, jako představitelé opoziční skupiny Československé demokratické iniciativy to byli m. j. oni, kdo navrhovali, aby to byl A. Dubček a reformisté spolu s V. Havlem a zástupci opozičního hnutí, kdo povede jednání s vládou L. Adamce o vytvoření vlády občanského soužití. „Na základě kvalifikovaného jednání by taková vláda měla být sestavena nejen z nezkompromitovaných osob dosavadního režimu a zástupců ostatních stran Národní fronty, ale také z představitelů vedení z roku 1968 a především z Občanského fóra v čele s V. Havlem“, uvádějí ve svém prohlášení z 26. 11. 1989. Uběhlo však sotva několik měsíců a z politických lídrů LDS se stali zarytí odpůrci A. Dubčeka, což jim zůstalo i poté, kdy jako politikové totálně selhali. A E. Mandler v následné době představoval nejen „zásadního“ kritika A. Dubčeka, aniž by projevil sebemenší zájem o seriózní seznámení s dostupnou dokumentací, ale zároveň se stal náruživým obhájcem a hlasatelem názorů a požadavků sude-toněmeckého landsmanschaftu.

Tak, jak se Občanské fórum i Verejnost proti násiliu postupně rozpadaly a čs. společnost se diferencovala a vyhraňovala v četných politických stranách, narůstala i kritika a útoky proti reformistům z roku 1968 a zvláště proti A. Dubčekovi. Uběhlo sotva několik hodin po odjezdu britské premiérky M. Tatcherové z oficiální návštěvy v Československu. Při níž ve vystoupení v parlamentu vysoce ocenila Pražské jaro a A. Dubčeka, když 19.

září 1990 poslanec V. Sláma neobyčejně ostře odsoudil Pražské jaro jako „vyřizování účtů červených mezi růžovými“ a zpochybnil heslo socialismu s lidskou tváří. Dubčekova reakce na toto vystoupení byla ještě přijata s potleskem.

Návrh poslance P. Bratinky z října 1990, podrobit morálně politickému a právnímu zkoumání minulých 42 let, a na něj navazující návrhy a jednání o přijetí lustračního zákona z počátku roku 1991, se staly předzvěstí dalších akcí proti reformistům a Dubčekovi. Lustračním zákonem, odsouhlaseným parlamentem 26. 3. 1991 přes Dubčekovo varování, byl vypuštěn džin z láhve a z lustrací se stal prvořadý problém.

První velké kolo útoků proti Dubčekovi odstartoval mluvčí prezidenta V. Havla M. Žantovský vykonstruovaným tvrzením z 14. 3. 1991 o vytváření jakési koalice reformních komunistů z roku 1968 se současnými komunisty a separatisty na Slovensku. A sotva lze věřit, že M. Žantovský vystoupil s tímto obviněním bez vědomí prezidenta. Následuje útok poslance V. Bendy v Mladé frontě Dnes, když označil reformátory z roku 1968 za překážku další demokratizace a na prvním místě jmenoval A. Dubčka. Do tohoto pravicového „koncertu“ se zapojil i poslanec D. Kroupa a zaútočil proti Dubčekovi oživením Biřakova obvinění Dubčka z údajných plánů na výstavbu koncentračních táborů v roce 1968.

Další kolo zápasu o odvolání Dubčka z funkce předsedy FS zahájil 23. června 1991 předseda poslaneckého klubu ODS F. Houška dopisem Dubčekovi s výzvou, aby na funkci rezignoval.

Nepovažují za nutné pokračovat ve výčtu jednotlivých konkrétních útoků proti Dubčekovi a reformistům. Zájemce o tato fakta odkazují na publikaci Huberta Maxy: A. Dubček. Člověk v politice (1990-1992). Já se v dalším výkladu omezím jen na několik nejzávažnějších z nich.

24. června 1991 přinesly Lidové noviny rozhovor jejich moskevského zpravodaje J. Štětiny s maršálem D. Jazovem – ministrem obrany SSSR – k srpnovým událostem roku 1968. Tento rozhovor se konal v den, kdy poslední transport sovětských vojsk, která

20. srpna 1968 zahájila okupaci naší republiky, odjížděl z Československa. Maršál Jazov m. j. opakoval v tomto rozhovoru staré tvrzení, že vojska varšavské pětky „vstoupila“ tehdy do Československa na jakési pozvání. A na otázku zpravodaje, zda ze strany sovětské armády nehrozí v současné době převrat proti vedení M. Gorbačova, tuto možnost kategoricky popřel a dodal: „Chápejte, my jsme dnes v takové situaci, v níž není třeba žádného převratu. Vše lze udělat ústavní cestou.“ A celý svět se za několik dnů přesvědčil o tom, jak si vlastně soudruh maršál tento ústavní postup představuje...

Jako členové Komise vlády pro analýzu událostí let 1967-1970 (A. Benčík, V. Kural i J. Navrátil) jsme ale považovali tentokrát za nutné reagovat na maršálovo tvrzení, že srpnová invaze varšavské pětky do Československa nebyla ozbrojenou intervencí – agresi, ale „vstupem vojsk se souhlasem (čs.) vedení.“ Tenkrát jsme ještě v Komisi vlády neměli k dispozici fotokopie autentických „zvaticích“ dopisů vlastizrádců (V. Bilaka, D. Koldera, A. Indry, A. Kapka a O. Švestky). Měli jsme ale spolehlivě zdokumentováno, že nepatrná skupina tzv. „zvatelů“ byla cílevědomě organizována a podněcována především pracovníky sovětského velvyslanectví v ČSSR či jiných sovětských, resp. východoněmeckých a polských orgánů. A že žádný vedoucí stranický a státní – ústavní orgán Československa pozvání neučinil, ba právě naopak, vojenskou intervenci odsoudil jako agresi.

V našem prohlášení ze 6. července 1991, uveřejněném v Obráně lidu pod titulkem Vážený pane maršále, jsme m. j. vyslovili obavy ze zpochybňování věrohodnosti prohlášení sovětské vlády z prosince 1989 o neopodstatněnosti, jednostrannosti a chybnosti srpnové intervence. A dále jsme uvedli: „Podle vaší logiky nebyla zřejmě okupace Československa fašistickým Německem agresi, nýbrž jen vstupem vojsk. Ani tehdy se přece naše národy nepostavily na ozbrojený odpor, neboť vedení jej považovalo za nesmyslný... obdobně jako naši představitelé před tříadvaceti léty. Nevíte, nebo nechcete vědět, že i následující jednání mezi českosloven-

skou a sovětskou stranou probíhala ve stínu tanků, děl a letadel „silnějšího bratra“?

„Je velice znepokojující, když člověk velící jedné ze dvou nejmodernějších armád světa pronáší bez znalosti elementárních faktů z historie natolik kategorické soudy o osudu jiných národů.“ A není bez zajímavosti – dodávám nyní – že stejný termín jako Jazov (vstup vojsk) používali za druhé světové války Němci: Einmarsch.

20. srpna 1991 – na den přesně 33 let od srpnové intervence 1968, byl celý svět šokován zprávou o pokusu konzervativní skupiny sovětských komunistů o státní převrat, o svržení prezidenta SSSR M. Gorbačova. Všele osmičlenného tzv. Státního výboru pro výjimečný stav byl viceprezident G. Jazov a v seznamu členů tohoto výboru se objevilo i jméno maršála Jazova. Svět byl znepokojen, zvláštní telefonní linky mezi představiteli jednotlivých zemí byly v plné permanenci a zprávy o vývoji situace v Sovětském svazu řadu dní zaplňovaly stránky tisku, obrazovky televizorů i rozhlasové vlny. Díky rozhodnosti prezidenta Ruské federace Borise Jelcina, který se okamžitě postavil pučistům na odpor, se podařilo tento pokus po několika dnech za dramatických okolností, ale bez velkého krveprolití zlikvidovat. M. Gorbačov se mohl znovu ujmout své funkce.

V prvních hodinách a dnech ještě nevyjasněné situace v Sovětském svazu, která pochopitelně znepokojila a rozčeřila politickou hladinu i v Československu, se u nás našel člověk, který se rozhodl využít situace, a jako onen biblický Jidáš zradil svého „Mistra.“ Ne ovšem za pouhých 30 stříbrných, ale za příslib představitelů čs. pravice, že po odstoupení „Mistra“ zasedne na jeho vedoucí postavení. Byl to M. Šútovec, místopředseda předsednictva Federálního shromáždění. Využil nejasné situace v nepřítomnosti A. Dubčeka, který odjel do Itálie, aby zde převzal čestné občanství od řady italských měst, a obvinil ho z neochoty svolat okamžitě po zprávě o protigorbačovském puči předsednictvo FS k zaujetí stanoviska a ze sympatií k pučistům. V zápětí se k tomuto obvinění

připojil poslanec V. Benda s nehorázným tvrzením, v němž označil tento údajný postoj A. Dubčeka a P. Rychetského za alibismus a opatrnictví ústavních činitelů, v němž prý zjevně kalkulovali s vítězstvím ruských komunistů a s případnou spoluprací s nimi. Navíc se M. Šútovec ve svém vystoupení na tiskové konferenci VPN v pondělí 26. srpna 1991 zmínil o jakési vysoce postavené osobnosti slovenské politiky, která prý si chodila pro instrukce od generálů KGB až do Kyjeva, aniž by však o tom podal sebelepší důkaz.

Jaká je však skutečnost?

V rozhovoru pro Občanský deník z 28. srpna 1991 se M. Šútovec kroutil jako žížala: „Mně se o tom těžko mluví, protože jak víte jsem do této záležitosti sám namočen jako možný kandidát na tento post. Mohu říci jen tolik, že mi pán Dubček dokonale otrávil prázdniny.“ Ale nejen pan Dubček mu otrávil prázdniny. Občanský deník, Rolnické noviny, Smena, Doma a další tisk přinesly řadu článků, které jednoznačně prokázaly lživost Šútovcova tvrzení a skutečné cíle jeho akce.

Lživost Šútovcova, ale také Bendova tvrzení odhalil vzápětí i místopředseda FS. Zd. Jičínský v Aktualitách slovenské televize, kde prokázal, že o termínu porady předsednictva FS k situaci v SSSR bylo rozhodnuto za přítomnosti Šútovce a že nikdo z přítomných žádný dřívější termín nenavrhoval. Totéž potvrdil v Mladé frontě Dnes i předseda Sněmovny lidu R. Battěk a potvrdil, že A. Dubček jako předseda FS nic nezanedbal, a přes svůj kritický postoj k Dubčekovi prohlásil, že „z hlediska zájmů společnosti nepocituje potřebu tuto otázku (tj. odvolání A. Dubčeka) nastolovat.“

Nejpřesvědčující důkaz o tom, že vystoupení M. Šútovce a V. Bendy byla jen špinavou intrikou čs. pravicových sil k odstranění A. Dubčeka z postu předsedy FS, dodal člen předsednictva FS Věněk Šilhán. Svědectví o tom podal i po letech v listopadu 2001 na konferenci k 80. výročí narození A. Dubčeka. Shodou okolností se tehdy v roce 1991 ocitl v Moskvě již v prvních dnech protigorbáčovského puče, a to jako člen jedné komise OSN pro hospo-

dárství. Cestou z letiště Šeremetěvo na čs. velvyslanectví potkával kolony tanků a obrněných vozů. Když zjistil, že čs. velvyslanec R. Slánský je kdesi na Dálném východě, spojil se s Prahou, aby zjistil stanovisko čs. politických kruhů, zvláště vedení parlamentu k událostem v Sovětském svazu. A tehdy dostal obsáhlý telegram podepsaný A. Dubčekem. Byl adresován ruským poslancům a prezidentovi Ruské federace B. Jelcinovi do tzv. Bílého domu, centra obrany proti pučistickým politikům, maršálům a generálům. Dubčekův telegram začínal připomenutím roku 1968 a okupace Československa sovětskou armádou, větou, že ví, co jsou to ruské tanky v ulicích. A končil velice jednoznačně: „Chceme, abyste věděli, že stojíme na vaší straně.“

V. Šilhán telegram rychle přeložil a odnesl do Bílého domu jeho adresátům. Když se po několika dnech vrátil do Prahy a dověděl se o špinavých pomluvách A. Dubčeka, byl šokován. Požádal proto o vystoupení v televizi. Po počátečním odmítnutí dostal přece jen možnost vystoupit v živém vysílání, v němž lživé zprávy o Dubčekovi dementoval m. j. i citováním jeho telegramu obráncům moskevského Bílého domu.

Po tomto debaklu protidubčekovského „puče“ se (ne) poučena pravice rozhodla vrátit k původní, široce založené kampani proti reformistům, osmašedesátníkům, pod heslem debilševizace. Osobnost A. Dubčeka při tom samozřejmě zůstávala v centru pozornosti. V. Klaus, jako předseda ODS, se dal již koncem srpna 1991 slyšet v Radiožurnálu, že A. Dubček stojí ideologicky na jiné straně „barikády“ než většina české a slovenské společnosti a že tudíž není správné, aby stál v čele parlamentu, neboť jej nereprezentuje. Pod heslem debilševizace prosazovala česká pravice všeobecné čistky, skryté pod pojmem lustrace. A osvědčení harcovníci pravice jako typ podléhající lustraci uváděli A. Dubčeka. Hysterické volání řady pravicových poslanců po nediiferencované očistě „debilševizací“ dosahovala takové intenzity, že i prezident V. Havel považoval za nutné zchladit jejich hlavy, rozpalené touhou po pomstě a využít debilševizace jako klacku

na nepohodlné oponenty. Nakonec však V. Havel lustrační zákon 18. října podepsal, zatímco A. Dubček, poučen již z roku 1969 nešťastným podpisem „prüglpatentu“, lustrační zákon podepsat odmítl. Mezitím dal o sobě opět vědět další poslanec ODS, M. Macek, který v rozhovoru s reportéry slovenské Smeny Doma 16. září 1991 zdůvodňoval, proč ODS vyzvala A. Dubčeka k odstoupení. K tomu dodávám, že většina parlamentních stran tuto výzvu ODS odmítla, resp. tento návrh nepodpořila.

U jedné z nejnechutnějších protidubčekovských intrik významně asistoval poradce prezidenta Havla Pavel Tigrid.

21. listopadu 1991 se na Václavském náměstí konal výroční občanský mítink. Moderovala jej známá hlasatelka z roku 1968 Kamila Moučková. Prezident Havel pozval na tento mítink i A. Dubčeka. Když ale chtěl Dubček reagovat na vulgární útok mladého poslance ODS V. Malého na svoji adresu, P. Tigrid mu hrubým způsobem ve vystoupení zabránil. A to i v přítomnosti V. Havla. Vedoucí prezidentské kanceláře sice poté donesl Dubčekovi omluvný dopis, ten ale nebyl nikdy zveřejněn, zatímco statisíce Pražanů byly svědky vulgárního útoku proti Dubčekovi i nekulturního zákroku P. Tigrida.

Útoky a podrazy proti Dubčekovi a reformistům pokračovaly i v následujících měsících. A vyvrcholením protidubčekovského tažení byla ostudná akce Státní bezpečnosti na jaře roku 1992, akce mezinárodních rozměrů, načasovaná k nadcházejícím volbám.

V pozůstalosti Dubčekova tajemníka, O. Jaroše, při jejím pořádání, byl objeven záznam protokolárního výsledku A. Dubčeka orgány ministerstva vnitra z 5. 2. 1992. Na sedmi stránkách je zde zaznamenána Dubčekova dobrovolná výpověď k událostem roku 1968. Z obsahu: k cílům pražského jara, ke stanoviskům Moskvy a varšavské pětky, k příčinám srpnové intervence, k protiintervenci prohlášení, proč nebyl dán pokyn k ozbrojenému odporu, k důvodům podpisu moskevského protokolu a k dalším otázkám. Je pravděpodobné, že tento výslech a svou výpověď před orgány

FMV považoval tehdy A. Dubček za součást širší akce, při níž byla podrobena výsledkům celá řada vedoucích činitelů z roku 1968, jako např. V. Biřák, A. Indra a další. Avšak následující události dávají výslechu A. Dubčeka zcela jinou dimenzi.

Koncem května 1992 se konal v Postupimi kongres k problematice německé minulosti a způsobů jejího překonávání. Z české strany se kongresu účastnil historik a člen Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967-1970 V. Kural. A stal se svědkem toho, jak prezident R. von Weizsäcker ve svém vystoupení k německé problematice spontánně připomenul nedávný případ, kdy se pražská policie dožadovala jeho projevu, zřejmě k tomu, aby je použila proti Dubčekovi. Z emotivního vystoupení prezidenta bylo zřejmé, že se cítil velice dotčen, že měl být zneužit k diskriminaci člověka, s nímž se již několikrát setkal a jehož – jak zdůraznil – si velice váží. Vyslovil nepochopení, že člověk, který rozpoznal nutnost reformy, má být nyní podle tzv. lustračního zákona vyřazen z politického života. A doslova řekl, že svět by měl pociťovat vděčnost k reformátorům, kteří iniciovali a podpořili proces, který vedl k osvobození těchto národů z totality, i když ‘pro své přesvědčení – a to je Dubčkův případ – trpěli perzekucí. Stejně stanovisko zaujal i hlavní řečník kongresu, místopředseda SPD W. Thierse, který nechápal, proč člověka, těšícího se nesporné autoritě ve světě i mezi Němci samotnými, se doma snažíme pošpinit, místo toho abychom ho využili k prospěchu své země.

Dubček neměl zatím o celé záležitosti ani tušení. Dověděl se to až z oficiálního diplomatického dotazu německé strany, co znamená žádost Správy Federálního policejního sboru o záznamy projevů prezidenta R. von Weizsäckera, při vyšetřování „oznámení občanů“, týkajících se veřejné činnosti čs. představitelů. A pochoitelně – Dubčeka informoval i V. Kural.

Mezitím se vyšetřovatel Federálního policejního sboru pplk. Faltus obrátil na ředitele ČTK Petra Uhla se žádostí o poskytnutí dokumentů k činnosti A. Dubčeka v roce 1968. P. Uhl však jeho

žádost kategoricky odmítl a označil ji za provokaci. Předseda vlády M. Čalfa označil sice jeho reakci za nepřiměřenou, ale současně k záležitosti prošetřování A. Dubčeka uvedl: „Nebyla to šťastná záležitost z hlediska federálního ministerstva vnitra. Shodou okolností jde o vyšetřovatele policejního sboru, za kterého jsem se musel již jednou omlouvat v souvislosti s otevřeným dopisem Zdeňka Mlynáře, který byl nařčen z vlastizrady...“ A jako autor této stati a člen Komise vlády k tomu dodávám, že jsem měl možnost přesvědčit se o silné protidubčekovské podjatosti pplk. Faltuse při přebírání výslechových protokolů V. Biřaka, A. Indry a dalších pro potřeby Komise... Rovněž dodávám, že pplk. Faltus dobře věděl, že materiály, které požadoval od ředitele ČSTK jsou uloženy v archivu Komise vlády... A je snadné si domyslet, proč si je nevyžádal zde.

Když se A. Dubček dověděl, že v souvislosti s prověřováním „oznámení občanů“, týkajících se veřejné činnosti a projevů některých čs. představitelů, bylo kolem něj jako předsedy Federálního shromáždění a jeho postojů k lustračnímu zákonu zahájeno policejní šetření, pochopitelně vystoupil s kategorickým protestem v rozhovoru pro Tiskovou kancelář Slovenské republiky, který pak přetisklo i Rudé právo z 25. května 1992:

„Začlenění výroků dokonce prezidenta SRN Richarda von Weizsäckera do přešetřování podnětu dává tušit, kam až sahá „práce“ FMV, FBIS i Federálního policejního sboru...

Domnívám se, že kompetentnost příslušníků orgánů by měla sahát až potud, aby se dalo předpokládat, že z vlastní pravomoci věc podávaného podnětu posoudí a bude to kvalifikovat jako akt dalšího řízení vůči ústavnímu činiteli – předsedovi FS nebo hlavě státu jiné spřátelené země... Nedomnívám se, že by takovýto podnět začal bez předběžné konzultace... S potěšením jsem si v tisku přečetl, že ředitel odboru prokurátorského dozoru Generální prokuratury ČSFR, pan Nechanický, se o celé aféře dověděl až z Rudého práva. To také o něčem svědčí...”

V dalším výkladu svého stanoviska bere v ochranu postoj ředitele ČSTK, uvádí některé obdobné případy neopodstatněných

zásahů bezpečnostních orgánů a konstatuje: „Domnívám se, že FMV, FBIS nebo Federální policejní sbor zachází příliš daleko, což m. j. vyvolává vážné pochyby o nestrannosti a vnáší obavy do společnosti.“ V závěru svého vystoupení konstatuje a varuje, že postup proti němu svědčí o tom, kam vývoj směřuje od původní ideje něžné či sametové revoluce. „Jestli něco ohrožuje demokracii a budování právního státu, pak to může být jen kurs těch, kteří opouštějí ideu zrodilví toto hnutí. Působení FMV a FBIS, jestli se opět stane státem ve státě, může být toho předzvěstí.“ Končil konstatováním, že je jasné, proč si Federální policejní sbor (či spíše jeho šéfové) dovolil proti němu takový postup: „A proč ne. Vždyť za necelé dva týdny jsou volby.“

A já k tomu nyní dodávám, že tehdejším ministrem vnitra byl Ján Langoš a jeho prvním náměstkem Jan Ruml...

Protože celý tento nechutný politický podraz proti Dubčekovi se nás, historiků a členů Komise vlády, kteří jsme měli možnost se důkladně seznámit se skutečnou rolí A. Dubčka v procesu Pražského jara, velice dotýkal, rozhodli jsme se k veřejnému protestu.

V dopise JUDr. Vladimíru Nechanickému, staršímu prokurátorovi GP ČSFR, ze dne 26. 5. 1992, zveřejněnému pak i v Právu lidu, jsme napsali:

„Vážený pane prokurátore, skupinu historiků z Komise vlády ČSFR pro analýzu událostí let 1967-1970 zaujala zpráva, že Vašemu doзору podléhající vyšetřovatel Federálního sboru pplk. Faltus začal získávat – rozumíme-li správně, bez Vašeho vědomí – materiály o projevech A. Dubčka v srpnu 1968 v Moskvě. Na takový úřední postup má vyšetřovatel právo a povinnost. Poněkud nás však udivuje, že tato záležitost je formulována tak, že umožňuje, aby veřejnost dedukovala a priori náznak obviňování A. Dubčka z trestné činnosti. Přitom se podklady hledají v ČSTK. Vyšetřovatel je známo, že jednání L. Brežněva a dalších se zavlčeným Dubčkem v Moskvě, pokud o ně jde, byla tajná, a pokud jsou o nich dílčí zprávy, nemohou být (zejména ne v průkazné, originální verzi) v tiskové kanceláři, nýbrž v moskevském či jiném archivu,

nebo ve zvláštním fondu shora uvedené československé komise, což je pplk. Faltusovi dobře známo. Ta však dotázána nebyla, přesto, že její dokumentace, zejména nejnovější materiály, získané v součinnosti prezidentů Jelcina a Havla, některé z požadovaných informací obsahují. Jde např. o záznam „pohovorů“ L. Brežněva, A. Kosygina, H. Podgorného a J. Voroncova s A. Dubčekem 23. srpna 1968 a jiné informace, z nichž vyplývá, že Dubček setrval i v Moskvě na odmítání intervence.

S přátelským pozdravem... “ (V. Kural, A. Benčík, J. Navrátil, F. Janáček, J. Belda, J. Valenta).

Jakousi tečkou za tímto nechutným příběhem či spíše jakýmsi výchovným pohlavkem pro organizátory protidubčkovského podrazu byla původní zpráva se stanoviskem R. von Weizsäckera pro Právo lidu ze dne 6. 7. 1992. V této zprávě se uvádí mj., že v rozhovoru s braniborským premiérem Stolphem se prezident pochvalně zmínil o předsedovi Federálního shromáždění a doslova řekl: „Dubček rozpoznal nezbytnost reforem a nyní má být za to vyloučen z politického života na základě tak zvaného lustračního zákona.“

K dokreslení a k úplnosti celé této záležitosti dodávám bez komentáře: V červnových parlamentních volbách 1992 kandidoval A. Dubček za Sociálně demokratickou stranu Slovenska a byl pak zvolen do funkce jednoho z místopředsedů FS. Ve funkci předsedy FS byl nahrazen Michalem Kováčem, představitelem HZDS.

Přibližně v téže době, kdy v Československu probíhal ostudný špinavý útok pravice za asistence bezpečnostních orgánů proti A. Dubčekovi, Ústavní soud Ruské federace začal zkoumat ústavnost existence a činnosti Komunistické strany Sovětského svazu, nakolik došlo k porušení ústavních principů v protigorbačovském puči, ale také při jeho potlačení prezidentem Ruské federace Borisem Jelcinem. B. Jelcin např. dekretem z 20. 7. 1991 zakázal činnost „politických stran“, tj. KSSS ve státních institucích. A 23. 8. 1991 podepsal dekret o zastavení činnosti KSSS a konfiskaci jejího majetku. Mezitím se ale, po potlačení protigorbačovského puče, prezidenti Ruské federace, Ukrajiny a Běloruska dohodli

na ustavení Společnosti nezávislých států na místo rozpadajícího se Sovětského svazu. Stalo se tak 8. 12. 1991. Krátce poté, 25. 12. 1991, M. Gorbačov rezignoval na post sovětského prezidenta.

Počátkem dubna 1992, při návštěvě prezidenta V. Havla v Moskvě, došlo mezi ním a prezidentem Ruské federace k dohodě o oboustranném poskytnutí dokumentů, objasňujících důsledky činnosti KSSS v Československu, zvláště v období příprav sovětské intervence v roce 1968, ale také pro stávající jednání Ústavního soudu Ruské federace. Žádost V. Havla o splnění tohoto Jelcinova požadavku tlumočil vedení Komise vlády... pracovník Kanceláře prezidenta republiky A. Vondra. Jako člen Komise vlády jsem byl pověřen výběrem těchto materiálů spolu s archivářem Komise J. Beldou. Ve druhé polovině července 1992 je druhý předseda Komise V. Kural spolu s tehdejšími řediteli Ústavu mezinárodních vztahů J. Valentou vezli do Moskvy. Krátce předtím obnovil Ústavní soud – po několikátýdenní přestávce – své jednání. Poslankyně ruského parlamentu a poradkyně prezidenta Jelcina Galina Starovojtovová zde vystoupila mj. s požadavkem, aby k jednání soudu byli jako svědci přizváni vedoucí politici východního bloku a jmenovala A. Dubčeka, W. Jaruzelského a Nadžibuláha: „Dočkali jsme se historického soudního procesu. Obávám se, aby nebyl uzavřen bez prozkoumání zločinné politické práce strany v mezinárodním měřítku... Nejvyšší stranická místa požehnala vpád armád do Maďarska a Československa. Žehnala i zavedení stanného práva v Polsku a afgánskému dobrodružství.“ Tak zdůvodňovala svůj návrh.

27. 7. 1992 V. Kural, J. Valenta a čs. velvyslanec v Rusku R. Slánský předali státnímu tajemníkovi Ruské federace G. Barbulisovi a zástupci prezidenta Jelcina S. Šachrajovi dopis V. Havla B. Jelcinovi a soubor dokumentů Komise vlády a současně poděkovali za dokumenty, které B. Jelcin poskytl Komisi vlády... V průběhu jednání s G. Burbulisem a S. Šachrajem, kteří zastupovali B. Jelcina na jednání Ústavního soudu, V. Kural podal výklad k dovezeným dokumentům. Byli naléhavě žádáni, aby přesvědčili A. Dubčeka k účasti na jednání soudu. A. Dubček totiž zpočát-

ku nad svou účastí při jeho jednání značně váhal. Ale po jednání s V. Kuralem a J. Valentou svoji účast na jednání soudu přislíbil. Mezitím vešlo také ve známost, že k jednání soudu byl přizván i bývalý předseda polské vlády (1970 -1980) Piotr Jaroszewicz.

Obnoveného jednání Ústavního soudu – po jeho druhém přerušení – se měl A. Dubček zúčastnit počátkem září 1992.

Tragická havárie z 1. září však tento záměr překazila. A o tři dny později – 4. 9. 1992 – přinesly evropské a světové agentury zprávu, že bývalý polský premiér P. Jaroszewicz a jeho manželka byli v noci z 1. na 2. 9. ve svém bytě brutálně zavražděni a že je nedokázal ochránit ani speciálně vycvičený pes. Jeden ze synů Jaroszewicze prohlásil, že motivem zločinu mohlo být získání dokumentů, které P. Jaroszewicz nechtěl nikdy zveřejnit.

V souvislosti s jednáním Ústavního soudu zaznamenejme ještě jednu podivnou skutečnost. Komise vlády byla někdy počátkem září vyrozuměna Kanceláří prezidenta čs. republiky, že prý dokumenty, které V. Kural předal 17. 7. v Moskvě Ústavnímu soudu, byly – podle sdělení Moskvy – jakýmsi „nedopatřením znehodnoceny.“ Kdosi měl zájem aby se „ztratily.“ A tak jsme narychlo připravovali nové kopie a prostřednictvím sovětského (ruského) velvyslanectví v Praze – rady Orlova – 28. 9. 1992 odeslali do Moskvy druhý soubor dokumentů.

Zatím lékaři Na Homolce i A. Dubček sám sváděli poslední zápas o holý život. Během září se podrobil třem operacím. Jeho zranění páteře, hrudníku i vnitřních orgánů však bylo příliš vážné. A tak dne 7. listopadu ve večerních hodinách tento v pravém smyslu toho slova – významný československý politik svůj poslední zápas dobojoval.

Všichni, kdo jsme jej dobře znali, a to nejen doma v Československu, ale také – a zvláště – v zahraničí právem očekávali, že se mu dostane důstojné poslední pocty, že mu bude vypraven státní pohřeb... Bohužel, byli jsme zklamáni. V pátek 13. listopadu 1992 se konalo na ruzyňském letišti krátké rozloučení s ostatky A. Dubčka bez nejmenšího zájmu oficiální reprezentace Českosloven-

ska. Na letišti se sešlo pár desítek nejvěrnějších přátel a stoupenců A. Dubčeka, většinou „osmašedesátníků.“ Oficiálně se s ním přišla rozloučit jen delegace Federálního shromáždění v čele s Michalem Kováčem, novým předsedou FS. Po minutě ticha a doznění zvuků státní hymny delegace odešla a my ostatní jsme dostali pokyn, abychom opustili plochu letiště. Z haly jsme se pak zaraženě dívali na opuštěnou rakev na katafalku, zahalenou československou vlajkou, než ji naložili do letadla. Kdosi z nás nevydržel napětí i pohnutí a nahlas vykřičel pocit hanby a studu ani ne tak za nás, ale za lidskou a politickou malost české politické reprezentace, za odmítnutí důstojného rozloučení s velkou osobností historie Československa.

Naopak rozloučení s A. Dubčekem na Slovensku bylo více než důstojné. Bylo mezinárodní, evropské. Státního pohřbu, organizovaného slovenskou státní reprezentací 14. 11. 1992, se zúčastnili představitelé a zástupci téměř padesáti zemí. Politici, zástupci parlamentů, církevní i diplomatictí představitelé: předsedkyně německého parlamentu Rita Süßmuthová, předseda rakouského parlamentu Heinz Fischer, početná italská delegace s předsedou senátu Giovaniim Spadoliniem, předseda Socialistické internacionály Pierre Mauroy, apoštolský nuncius G. Coppa a další. Výčet slovenských účastníků, představitelů politického, společenského a kulturního života i řady českých účastníků by byl příliš dlouhý, než aby je bylo v této stati možno vyjmenovat. Když se ale ve Slovenském národním divadle za zahraniční osobnosti s A. Dubčekem rozloučil P. Mauroy a H. Fischer, účastníci rozloučení marně čekali ohlášené vystoupení předsedy České národní rady Milana Uhdeho...

A přece... Když nekorunovaný král československých spisovatelů Bohumil Hrabal uslyšel z vídeňského rozhlasu zprávu o smrti A. Dubčeka, ve večerníčku pro svého čtyřnohého přítele Cassia napsal:... “Cassie, z tohoto světa odešel můj kamarád... o kterém jsem kdysi napsal, že tahem dvou set tun bude vytažen raketou atlas na oběžnou dráhu... Je to první ušlechtilý komunista... Osud a on kraluje teď na oběžné dráze křesťanských i komunistických nebes... a vídeňský rozhlas dnes bude hrát Symfonii Auferste-

hung, symfonii Titan... jako první rekviem za toho, který nás Cassie předešel... Raketou Apollo byl vynesena na oběžnou dráhu nebes. Auferstehung Symfonie... je ze Sašenky už za života... Titan... A politika je Cassie, osud.“

Statisíce čtenářů Lidových novin vzaly s uspokojením na vědomí, že se přece jen našel alespoň jeden statečný...

Po rozloučení v Národním divadle doprovodil pohřební průvod ostatky A. Dubčeka na hřbitov ve Slávičím údolí, kde byly uloženy do hrobu po bok jeho manželky. Pozemská pouť Alexandra Dubčeka, největšího Slovaka druhé poloviny 20. století a jedné z největších postav historie Československa, zde skončila.

Jedno je tudíž nepochybné. Že jméno Alexandra Dubčeka vešlo již natrvalo do povědomí naší moderní historie jako významného československého i evropského politika a především člověka v politice. Svědčí o tom m. j. skutečnost, že je jeho jménem pojmenována řada ulic, náměstí a škol nejen na Slovensku, ale i v Itálii, že pamětní desky, či dokonce jeho busty nalezneme v italské Bologni, ve španělském Madridu či ve Washingtonu i jinde. A že nejen na Slovensku, ale i v řadě evropských měst se na jeho počest konají pravidelné pamětní dny...

A autor tohoto povídání je konečně poněkud uspokojen, že památce A. Dubčeka a jeho zásluhám o lepší život národů Čechů a Slováků se konečně dostalo v roce 2009, v roce euforických oslav „sametové revoluce“ určité satisfakce. Konečně, 16. 11. 2009, byla na budově bývalého čs. parlamentu, za účasti předsedů obou parlamentních komor, M. Vlčka a P. Sobotky, Dubčekových synů a řady Dubčekových přátel, odhalena pamětní deska A. Dubčekovi, předsedovi Federálního shromáždění z doby sametové revoluce.

XII. ZÁVĚREM

Svému výkladu k historii Pražského jara, sametové revoluce a jejich významu, jakož i role A. Dubčeka v nich, považuji za vhodné a nutné připomenout ještě jednou, nanejvýš aktuální důvod pro druhé upravené a podstatně doplněné vydání této publikace.

V současné době jsme svědky toho, jak bylo u nás bezostyšně rozkradeno národní bohatství v kuponové privatizaci, jak i nadále bohatí nezřízeně bohatnou a chudí chudnou, jak mizivé procento milionářů či miliardářů rozhoduje o životě většiny národa, kdy mnohamilionové či miliardové korupční aféry jsou zametány pod koberce, kdy hrozí nebezpečí, že velká část obyvatel i v naší zemi se stane „přebytečnou“ a odsouzenou k živoření či k zániku a kdy naše (ne)odpovědná vláda narůstající státní dluhy svými reformami přesouvá na bedra většiny národa, žijící z výsledků své poctivé práce.

Proto jsem považoval za správné a nutné připomenout, že již jednou se naše národy pokusily o vyřešení obdobné situace. Že to bylo Pražské jaro, jehož význam, jehož historii se noví vítězové sametové revoluce 1989 všemožně snažili a snaží vygumovat z paměti a historie našich národů. A že myšlenky a ideály Pražského jara jsou naopak nesmírně aktuální a nosné i pro dnešek.

Já ovšem nevolám po napodobování Pražského jara, ale k přemýšlení o jeho ideálech. Ale nejen k přemýšlení. Je zapotřebí činů, aktivity!!! Jeden z našich významných filozofů, Karel Kosík, nám zanechal tento vzkaz, tento návod k přemýšlení i k aktivitě: „Rok

1968 není nedokonalým a polovičatým předchůdcem pozdějších změn, protože na rozdíl od nich, které se pohybují uvnitř a v rámci vyčerpaného, starého paradigmatu a prodlužují jeho pochybenou životnost, imaginace revolt v Praze a v Paříži byla zábleskem a náznakem paradigmatu jiného. Dějiny jsou u konce, protože tvořivé možnosti starého paradigmatu jsou vyčerpány, jeho imaginace poklesla. Stala se imaginací omezenou. Aby dějiny mohly pokračovat a nezastavily se v katastrofální devastaci planety a lidí, musí v nové imaginaci začít a počít nové paradigma.

Rok 1968 není uzavřenou minulostí a odbytou záležitostí, ale stále živou volající a vyzývající přítomností, protože se o takovou imaginaci pokusily.“ (*Ze záznamu mezinárodní konference z 21. a 22. 5. 1993 v Praze: „Praha-Berlín -Paříž 1968.“ Listy, mimořádné vydání, 1993*)

XIII.

ŘEKLI O DUBČEKOVĚ, PRAŽSKÉM JARU 1968 A O SAMETOVÉ REVOLUCI

„Ale tehdejší pokus byl reálný, protože nebyla jiná možná cesta z totalitního režimu než cesta reformem stávajícího systému. Podstatné je, že nešlo o nějaké kosmetické úpravy, nebo o boje dvou frakcí ve straně o moc, nebo rozdělení funkcí, jak se to dnes často pokoušejí někteří publicisté zkreslovat, ale o reformy, které byly podmíněny geopolitickou situací země a které směřovaly – byť v nevykrytalizované podobě – k pluralitní demokracii, smíšené tržní ekonomice a k různým formám samosprávy.

Tak z roku 1968 vyrostl zárodek nové občanské společnosti, jež se propojila v různých opozičních a občanských iniciativách. Jejich vrcholným výrazem se stala Charta 77, v níž došlo k upřímné spolupráci reformních komunistů, křesťanů, sociálních demokratů, liberálů a dalších skupin a jednotlivých osobností. Tím se také naplnil jeden z důležitých cílů jara 1968, který směřoval k odčinění tragického rozdělení české a slovenské společnosti únorem 1948 na „vítěze“ a „poražené.“ Byla to idea národního smíření a porozumění, kterou v listopadu 1989 vyhlásil Václav Havel a Občanské fórum. Tato idea měla všechny šance být uskutečněna právě po pádu totalitního režimu v listopadu 1989, ale byla pak předčasně opuštěna a nahrazena politikou konfrontace, netolerance a černo-bílého vidění a vedla k opuštění takových morálních hodnot roku 1968, jako byla solidarita, sociální spravedlnost a tolerance.“

***Jiří Pelikán**, v roce 1968 ředitel České televize, poté šéfredaktor římských Listů, v časopise Mezinárodní politika (7/98).*

„Toto výročí bylo nepohodlné pro vládní skupinu celých 21 let normalizace a zdá se, že teď je opět nepohodlné pro nové vládnoucí, jak na to upozornil ve svém vynikajícím článku Adam Michnik. Je to pochopitelné chování těch, kdo se snaží vytvořit dojem, že před nimi bylo „velké nic“, a kdo by proto nejraději chtěli vymazat pražské jaro z našich moderních dějin, nebo je v nově přijatém zákonu utopit ve čtyřicetileté díře „zločinného režimu...“

Zdá se, že u nás toto obelhávání se stává oficiální politikou, posvěcenou nyní dokonce i zákonem.“

Jiří Pelikán v článku „Druhá smrt pražského jara“ (*Rudé právo*, 21. 8. 1993).

„Dubček je, krátce řečeno, charismatickou osobností. Lidé věřili, že Dubček sám věří tomu, co říká a slibuje, a že za svými sliby bude poctivě stát...“

Především však Dubček říkal to, nač lidé již dlouho v skrytu duše čekali, co již dávno bylo jejich více méně tajným přáním: demokratizace politického a společenského života; ekonomická reforma; větší svoboda projevu; odstranění kádrových diskriminací a preferencí a preferencí – a zvláště pak Dubčekovo „místo proti čemusi bojovat za něco...“

Byl právě tak jako každý jiný jen omylným člověkem...

I když byl pokus o demokratický socialismus u nás zmařen vnějším vojenským zásahem, neubírá to na jeho historickém významu a není vyloučeno, že se podobné pokusy budou jednou opakovat.“

Profesor Vladimír Kadlec, v roce 1968 ministr školství, v úvodu své knihy: *Dubček – 1968, (výběr dokumentů)*, vydané redakcí římských Listů, ve spolupráci s Nadací Charty 77, Stockholm, v exilovém nakladatelství Index v Kolíně nad Rýnem v roce 1986.

„Věřím, že tlumočím pocity studentů, když Vám vyjadřuji hlubokou úctu a obdiv. Představoval jste první pokus dát socialistickému státu „lidskou tvář“, která dovolí více demokracie a svobody a daleko větší integraci idejí, kultur a národů...

Posuzujeme Vaši činnost osvětleného a vášnivého reformátora jako průkazné svědectví toho, co znamená a co stojí konkrétně a upřímně bojovat za dobro a emancipaci občanské společnosti, za svobodu a plné respektování lidských práv, za toleranci a dialog mezi lidmi.

Vy jste důkazem pro ideu té politiky, která prosazuje politické činitele ne jen jako obchodníky s mocí. Po tolika letech rozčarování a utrpení Vám historie dává za pravdu. Vaše lidská zkušenost pro nás představuje symbol velkého významu a zářivý příklad.“

*Že pozdravného projevu **Elisabetti Molinari**, předsedkyně Koordinačního ústředí studentů, při udělování čestného titulu Alexandru Dubčekovi na univerzitě v Bologni, 13. 11. 1988.*

* * *

„Navrhuji tímto Alexandra Dubčeka na Nobelovu cenu za mír vzhledem k morální hodnotě a zcela mimořádné roli, kterou sehrál před dvaceti lety i v současné době při obnově své země.“

*Že zdůvodnění návrhu na udělení Nobelovy ceny za mír, zformulovaného profesorem historie na univerzitě v Bologni **Vera Negri Zamagni**, k němuž se v listopadu 1989 připojilo mj. i čtrnáct profesorů univerzity v Perugii.*

* * *

„Rok 1968 měl vliv na můj vlastní osud. Jaro přineslo naději, stalo se jedním ze stimulů v práci na mém díle „Přemýšlení.“ Srpen doslova zničil iluze, aktivizoval moji veřejnou činnost.

Totéž se přihodilo mnoha mým přátelům. Hrstka jinak smýšlejících v SSSR čerpala v Pražském jaru sílu k nadcházejícímu dlouhodobému těžkému boji, jehož jedinou zbraní byla „glasnost.“

Není možné bez hořkosti přemýšlet o letech bezčasí, které nastaly po bouři roku osmašedesátého. Avšak pod popelem zůstal oheň. Jsem přesvědčen, že „doušek svobody“, kterého se Češi a Slováci nadechli v době, kdy byl jejich vůdcem Alexandr Dubček, se stal prologem nynějších nekrvavých revolucí v zemích Východní Evropy a v samotném Československu. Opět nám dávají příklad! Opět se nepřátelé polekali.“

Ž blahopřání Andreje Sacharova, světznámého atomového vědce a disidenta Sovětského svazu, k udělení ceny A. Sacharova za lidská práva A. Dubčekovi z 10. 12. 1989.

* * *

... „Slunce vám občas ukázalo svou tvář. Bylo to Pražské jaro 1968... Výjevy onoho odvážného pokusu se nám nesmazatelně zapsaly do paměti a naše neschopnost vám pomoci stále tíží svědomí svobodného světa.“

Margaret Thatcherová, ministerská předsedkyně Velké Británie, na 6. společné schůzi Sněmovny lidu a Sněmovny národů ČSR 18. 9. 1990 při oficiální státní návštěvě.

* * *

„Politický význam osobnosti Alexandra Dubčeka v těchto dvou měsících (po dubnu 1968 – BA) vzrůstá závratnou rychlostí, což zjevně překvapuje jeho okolí i jeho samotného a nepochybně také vládce v Kremlu. A je opravdu čemu se divit: aby se tajemník komunistické strany po dvaceti letech její totalitní diktatury stal charismatickým vůdcem celonárodního demokratického a huma-

nitního hnutí – to se ještě v dějinách komunismu nikdy a nikde nestalo...

Myslím, že hlavní, nejpodstatnější příčinou celonárodní podpory Alexandra Dubčeka je něco docela jiného: Dubček svým ideálům věřil. Byl věřícím vládcem v době, kdy celý národ se plně oddával potřebám víry. Lidé neomylně vycítili, že Dubček věří – a on právě tak cítil, že lid věří. Proto věřil lidem a myslím, že hluboce a upřímně. A oni věřili jemu... Myslím, že z celého stranického vedení byl Dubček nejméně autoritářský... Nepatří k lidem, které moc fascinuje, není také z těch, kdo by moci využívali pro své osobní výhody. A co je politicky v této souvislosti snad vůbec nejdůležitější: pro Dubčeka není moc vhodným nástrojem k tomu, aby se do života společnosti promítly komunistické ideály jím zastávané.“

Zdeněk Mlynář**, v roce 1968 tajemník ÚV KSČ, ve své knize: **Mráz přichází z Kremhu. Mladá fronta, Praha 1990, str. 137 n.

* * *

„To jediné, co lze Dubčekovi vyčítat, je skutečnost, že se silněji neopřel o reformátory a většinu obyvatelstva a dostatečně rychle a energicky nepostupoval proti starým stalinským, o své pozice se strachujícím reakcionářům.

U Dubčeka se ale musí vysoce ocenit, že nikdy nebyl ochoten odejít od principů, s nimiž jednou v Akčním programu souhlasil, a ani pod nejsilnějším sovětským tlakem nepomýšlel na to, aby získané svobody stalinsky omezil. Ani po obsazení neodvolal, raději se vzdal své mocenské funkce, než aby jako například Černík a mnozí jiní prováděl ponižující a nedůstojnou sebekritiku.“

Profesor Ota Šik**, do srpna 1968 místopředseda čs. vlády, ve své knize: **Jarní probuzení a skutečnost. Mladá fronta, Praha 1990, str. 268.

... “Pražské jaro roku 1968 bylo až do té doby nejpropracovanějším pokusem reformovat stalinský režim. Říká se nám dnes, že to bylo marné, protože socialismus s lidskou tváří neexistuje a nemohl existovat. Možná, ale my jsme měli historickou šanci a nemohli jsme se s dobrým svědomím nepokusit se jí využít...

Československo tehdy mělo všechny podmínky, aby svůj demokratický program uskutečnilo. Jediné, co nemělo, bylo schválení z Moskvy, která pak celý ten program zničila, Československo a Evropu uvrhla do dvacetileté, tzv. normalizace...”

*Profesor **Eduard Goldstücker** – v roce 1968 předseda Svazu čs. spisovatelů, prorektor UK a poslanec ČNR, od r. 1969 v exilu – na mezinárodní konferenci: Praha-Berlín-Paříž 1968. Listy, mimořádné vydání 1993, str. 27 n.*

* * *

... “za předpokladu, že porozumíme, co je dominantní paradigma moderní doby, v těchto souvislostech se rok 1968 ukazuje jako heroický pokus, který zpochybnil nikoliv ty či ony formy vládnutí, ty či ony způsoby vlastnictví, ale samo dominantní paradigma moderní doby... Rok 1968 není nedokonalým a polovičatým předchůdcem pozdějších změn, protože na rozdíl od nich, které se pohybují uvnitř a v rámci vyčerpaného starého paradigmatu a prodlužují jeho pochybenou životnost, imaginace revolt v Praze a Paříži byla zábleskem a náznakem paradigmatu jiného...

Rok 1968 není uzavřenou minulostí a odbytou záležitostí, ale stále živou volající a vyzývající přítomností, protože se o takovou imaginaci pokusily.“

*Profesor **Karel Kosík** – v roce 1968 profesor Filozofické fakulty UK, v roce 1993 pracovník Akademie věd ČR – ve vystoupení na mezinárodní konferenci: Praha-Berlín-Paříž 1968 (Praha 21. -22. 5. 1993). Listy, mimořádné vydání 1993, str. 29 n.*

„Rok 1968 byl druhou velkou krizí komunismu jak v Československu, tak v Polsku, na politické scéně se objevila hnutí a ideje, které se už naprosto nehodily do jazyka komunistické ortodoxie. Byla to demokratická hnutí, demokratické ideje, které odmítaly totalitární řád, přestože svůj protest formulovaly jazykem „socialismu s lidskou tváří.“ Reakce na tento tlak zdola byly v obou zemích různé. V Československu se ujali slova straničtí reformátoři...

Alexandr Dubček, vůdce československých komunistů a symbol Pražského jara, zosobňoval naděje na demokratický vývoj, na reálný pluralismus, na pokojnou cestu k právnímu státu a občanským svobodám...

Objevila se však nová kategorie, kategorie „neušpiněných opatrníků.“ Ti ve světě politických konfliktů po celá léta prostě neexistovali... Jiní každý den riskovali a putovali do vězení, zatímco ti „neušpinění opatrníci“ bezpečně fungovali v oficiálních, legálních strukturách...

Je třeba se zeptat, zda jejich „čistota“ nespočívala náhodou v oportunismu, ve zbabělém vyhýbání se konfliktním situacím...”

Adam Michnik, jeden z nejznámějších polských disidentů, šéfredaktor časopisu Gazetta Wyborcza a poradce prezidenta Lecha Walesy v článku: Nepohodlné výročí. Listy č. 4/1993, str. 32.

* * *

„Myslím, že nyní už by mělo být jasné, že potlačení „pražského jara“ se stalo Pyrrhovým vítězstvím pro všechny, kteří zůstávali na pozicích přežití minulosti...

Kdyby tehdejší vládci Sovětského svazu a dalších zemí Varšavské smlouvy byli zásadověji a s větší prozíravostí zhodnotili československé obrodné hnutí v roce 1968 a ještě i 1969, vypadaly by možná jinak i společensko-politické procesy v naší zemi i přeměny u východoevropských sousedů, ba i po celé Evropě a ve světě...

„Akční program“ a oživení politického a ideového pluralismu polekaly ve vedoucích kruzích ty, kteří nebyli schopni vystoupit ze sektářského rámce...

Maličké Československo přineslo obrovský vklad do světové kultury. I v politických dějinách mu náleží důstojné místo spjaté s hrdinstvím Husa, Žižky a jeho druhů. Cožpak za „pražského jara“ nepodali Češi a Slováci podobný důkaz svobodného myšlení a odmítnutí zkostnatělých pořádků a zastaralých dogmat?“

Michail Gorbačov, bývalý generální tajemník ÚV KSSS, ve své knize: Žizň i reformy: Novosti, Moskva 1995.

* * *

„Myslím, že tento odvážný pokus o „socialismus s lidskou tváří“, o symbiózu sociální spravedlnosti s demokracií, se právě v této středoevropské zemi neodehrál náhodou. Kulturní, duchovní a ekonomický potenciál Československa, vaše humanistické a demokratické tradice, podle mého názoru umožnily, aby podobné úsilí nezůstalo jen „čirou utopií“, jak si to dodnes myslí někteří politologové a historici...

Oceňoval jsem a nadále vysoce hodnotím oddanost tvůrců Pražského jara demokratickým a humanistickým hodnotám a jejich odvahu definitivně skoncovat se všemi zkostnatělými stereotypy.“

Michail Gorbačov, bývalý generální tajemník ÚV KSSS, v odpovědi na anketu časopisu Listy: Co byl rok 1968. Listy č. 3/1998, str. 15.

* * *

„Celý rok 1968 byl pozoruhodný, avšak v mých vzpomínkách je jako jediná z tehdejších událostí, která byla nadějná, uchováno Pražské jaro...

Být Čechem nebo Slovákem, byl bych na ten rok hrdý. I když šance na úspěch byla minimální, svoboda se prosadila. To, že byla posléze potlačena, činí pokus ještě výmluvnějším; tanky Varšavské smlouvy jen ilustrují sílu protestu a touhu hledat nové cesty...

Ještě jedna vzpomínka je živá – vzpomínka na samozřejmou lidskost, na prosté lidské city Alexandra Dubčeka. Jistým způsobem ztělesňoval naději i beznaděj tehdejší situace... .. ale Praha roku 1968 mne přímo nutí přemýšlet o moci bezmocných. Vždyť právě v těch vzrušujících, nadějemi překypujících měsících se zformovala elita, která vedla Československo ke svobodě po památných Vánocích 1989.“

Lord Ralf Dahrendorf, významný britský sociolog, v odpovědi na anketu časopisu Listy: Co byl rok 1968. Listy č. 3/1998, str. 13.

* * *

„V osmašedesátém roce podali Češi a Slováci jeden ze svých největších výkonů v dějinách. A obstáli nikoli proti hroutícímu se komunismu a jeho říši, ale proti jeho dosud silné, brutální, brežněvovské podobě. Že se nevzdali a podlehli obrovské moci teprve když vyčerpali všechny existující možnosti, je jen potvrzením předchozího.

Tvrzení, že Dubček a jeho okolí se provinili tím, že nezajistili mocenské prostředky své politiky, je nesmysl. K sovětské invazi došlo právě ve chvíli, kdy se zdálo, že si konečně mohou tyto prostředky zajistit a že tomu už nemůže nic zabránit.

Pokus vzít národu hrdost na jeden z nemnoha světlých okamžiků jeho dějin je zločin, motivovaný jenom mocenskými zájmy. A jako takový ho dějiny zařadí.“

A. J. Liehm, československý spisovatel žijící ve Francii a vydavatel novin „Lettre Internationale“, v odpovědi na anketu časopisu Listy: Co byl rok 1968. Listy č. 3/1998, str. 19 n.

„Sovětská intervence v roce 1968 zdůraznila programový a politický konflikt československého a sovětského socialismu, vytvořila v Československu zkušenou socialistickou opozici, která se stala součástí sil soustředěných kolem Charty 77. Představitelé občanské politiky se proto obávali, že tradice 1968 vyzvednou do popředí osobnosti orientované socialisticky a vytvoří situaci, která znemožní odstranění socialistických vztahů. Výsledkem byl útok proti dědictví Pražského jara, proti jeho programům, a interpretace Pražského jara jako pouhého střetnutí různých komunistických frakcí...

Západní mocnosti, které zrovna vedly jednání s Moskvou o evropských dohodách a odzbrojovacích smlouvách, neměly zájem na vyostření vztahů s SSSR. Praha tak byla zahraničně politicky značně izolována, sympatie veřejnosti na Západě i Východě tuto izolaci nemohly kompenzovat. Možnost předejít intervenci... poskytovaly pouze dalekosáhlé ústupky Sovětům. Znamenaly ovšem konflikt s čs. společností a konec reformního vývoje. „Opatrný“ a „neobratný“ Dubček projevil pozoruhodnou houževnatost v tom, jak se bránil jít touto cestou...

K pozitivnímu hodnocení Pražského jara by nám však mělo postačit, že jako málokterá událost našich národních dějin symbolizuje ve vědomí současníků, zejména Evropanů a Severoameričanů, vůli po svobodě a po důstojném životě v demokratické společnosti.“

*Profesor **Michal Reiman**, historik, v článku: Rok 1968, co s ním. Literární noviny č. 27 - 8. 7. 1998.*

* * *

Pražské jaro 1968. Pro západní veřejnost jakékoli politické orientace zůstává významným symbolem české demokratické tradice.

Pražské jaro 1968 totiž začíná 5. ledna nástupem Dubčka a nekončí okupací 21. srpna. Bylo to vyústění procesu emanci-

pace společnosti, kterému nelze porozumět bez jeho kulturního zázemí...

Proto je dnešní opomenutí či opovržení tímto procesem ještě nesmyslnější a viděno ze západu, ještě nepochopitelnější...

Je tedy scestné hodnotit události roku 1968 pouze jako politické experimenty odsouzené k neúspěchu.“

*Francouzský politolog, profesor **Jacques Rupnik** na mezinárodní konferenci k roku 1968 v Paříži. Týden, č. 33/10. Srpen 1998, str. 40 n.*

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENU

- BAUER, J.: V. Havel. Necenzurovaný životopis. Nakl. Ottovo, Praha, 2002.
- BARTUŠKA, V.: Polojasno... Nakl. XYZ, Praha 1990.
- BENČÍK, A.: Rekviem za Pražské jaro. Tempo, Třebíč 1998.
- BENČÍK, A.: Obrazy historie z petřínského bludiště. In: Soudobé dějiny č. 3-4/2002, s. 620n.
- BENČÍK, A.: V chapadlech kremelské chobotnice. Mladá fronta, 2007.
- BENČÍK, A.: Alexander Dubček – velký člověk v politice. In: A. Dubček v slovenskej s českej tlači, B. Bystrica 2007, s. 21 n.
- BENČÍK, A.: Pražské jaro – A. Dubček a jeho kritikové. In: XV. letní škola historie. UK 2003, s. 111n.
- BENČÍK, A.: Alexander Dubček v mezinárodní politice (1988-1992), In: XVII. letní škola historie, UK, 2005, s. 53n.
- BENČÍK, A., DOMAŇSKÝ, J.: 21. srpen 1968, Tvorba, Praha 1990.
- BENČÍK, A., NAVRÁTIL, J., PAULLK, J.: Vojenské otázky československé reformy 1967 -1970, ÚSD A VČR a Doplněk, Brno.
- BENČÍK, A., PAULIK, J., PECKA, J.: Vojenské otázky československé reformy 1967-1970.
- Srpen 1968-květen 1971. ÚSD AV ČR, Doplněk, Praha-Brno 1999.
- BILAK, V.: Pravda zostala pravdou. Pravda, Bratislava 1971.
- Cesty k novemburu 1989. Aktivita A. Dubčeka. Spoločnosť A. Dubčeka – Nová práca – Bratislava 2000.
- Československo roku 1968. 1. díl: Obrodný proces. Kolektiv autorů: V. Kural, J. Moravec, F. Janáček, J. Navrátil, A. Benčík. Nakladatelství Parta, Praha 1993.

Československo roku 1968. 2. díl: Počátky normalizace. Kolektiv autorů: M. Bárta, J. Belda, O. Felcman, V. Mencl. Nakladatelství Parta a Ústav mezinárodních vztahů, Praha 1993.

Čas demokratické iniciativy, 1987-1990. Sborník dokumentů. Nadace demokratické iniciativy pro kulturu a politiku, Praha 1993.

Československá cesta k demokracii. Chronologie událostí 1985-1989.

Čs. dokumentační středisko, o. p. s., ÚSO AV ČR, Praha 1999.

Dubček známy, neznámy. Nakl. Prospero, Bratislava 1998.

DUBČEK, A.: Naděje umírá poslední. Svoboda – Libertas, Praha 1993.

Edice: Prameny k dějinám čs. krize v létech 1967-1970. ÚSD AV ČR a Doplněk Brno.

HANZEL, V.: Zrychlený tep dějin. Reálné drama o deseti jednáních. OK Centrum edice, Nadace Fondu demokratických iniciativ ČSFR, Praha 1991.

HAVEL, V.: Dálkový výslech, Melantrich 1989.

HAVEL, V.: Prosím, stručně. Gallery 2006.

HEJZLAR, Zd.: Praha ve stínu Stalina a Brežněva. Práce, Praha 1991.

HORÁČEK, M.: Jak pukaly ledy. Ex libris, Praha 1990.

HÜBL, M.: Cesty k moci. Naše vojsko, Praha 1990.

Charta 77, 1977-1989. Dokumentace. Čs. středisko nezávislé literatury, Scheinfeld Schwarzenberg a Archa, Bratislava 1990. Uspořádal: Prečan, V.

Idea Československa a Střední Evropa. Doplněk a Konvoj, Brno 1994-95.

KAISER, D.: Disident V. Havel. 1936-1989. Paseka, Praha 2009.

KOKOŠKOVÁ, Zd., Kokoška, St.: Obroda. Klub za socialistickou přestavbu. Dokumenty. ÚSD AV ČR, Maxdorf, 1996.

KREJČÍ, O.: Proč to prasklo, Trio, Praha, 1991.

KUSÝ, M.: Eseje, Archa, Bratislava 1991.

K vývoji sovětské politiky vůči státům Varšavské smlouvy. Dokumenty a materiály 1989-1990. Čs. dokumentační středisko, o. p. s. a ÚSD AV ČR, Praha 1999.

LALUHA, I.: Alexander Dubček, politik a jeho doba. Nová práca, Bratislava 2000.

LORENC, A.: Ministerstvo strachu... Tatrapres, Bratislava 1992.

LORENC, A.: Dešifrovaný svet. Vyd. Forza, a. s. 2000.

MAŇÁK, J.: Čistky v Komunistické straně Československa 1969-1970. ÚSD AV ČR, 1997.

MAXA, H.: Alexander Dubček. Člověk v politice. Kaligram Bratislava, Doplněk Brno, 1998.

November 1989 a Slovensko. Chronologie a dokumenty (1985-1990). Bratislava, 1999. Editor: Žatkuliak J.

OTÁHAL, M.: Opozice, moc, společnost, 1969-1989. ÚSD AV ČR, Maxdorf 1994.

Paměti V. Biláka. Unikátní svědectví ze zákulisí KSČ. II. díl. Agentura Cesty, Praha 1991.

PAUER, J.: Pohled na osmašedesátý z druhé strany. In: Historie a vojenství č 6/91, s. 168n.

PITHART, P.: Osmašedesátý. Index Köln 1980, Rozmluvy, Praha 1990.

PITHART, P.: Devětaosmdesátý. Academia, Praha 2009.

PLEVZA, V.: Vzostupy a pády. Gustáv Husák prehovoril. Tatrapres. Bratislava 1991.

Praha – Washington – Praha. K vydání připravil: V. Prečan, Praha 2004.

SUK, J.: Občanské fórum. Listopad-prosinec 1989, 1. díl- události. ÚSD AV ČR, Doplněk, Brno 1997.

SUK, J.: Občanské fórum. Listopad-prosinec 1989, 2. díl – dokumenty. ÚSD AV ČR, Doplněk, Brno 1998.

SUK, J.: Labyrintem revoluce. Prostor 1998.

SUK, J.: K prosazení kandidatury V. Havla na úřad prezidenta v prosinci 1989. In: Soudobé dějiny č. 2-3/1999, s. 346n.

ŠIMON, B.: Klobouk od Brežněva. Periskop, Praha 1997.

TIGRID, P.: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu. Odeon, Praha 1990.

Verejnost proti násiliu. Občianske fórum. Nadácia M. Šimečku, Bratislava 1999.

VRABEC, V.: Vybočil z řady. Medailon J. Smrkovského a doby v níž žil. Naše vojsko, Praha 1991.

ČASOPISY

Dějiny a současnost č. 2-3/1999.

Lidové noviny, roč. 1989.

Listy, ročníky 1971-1989.

Listy, mimořádné vydání: Praha – Berlín.

Listy č. 4/1993, č. 4/1995, č. 1/1998, č. 3/1998.

Literární týdeník č. 3/1992.

Mladá Fronta – Dnes.

OS – Fórum občianskej spoločnosti č. 8 a 9/1998.

Praha – Berlín – Paříž 1968. Záznam mezinárodní konference 21. -22. 5. 1993 v Praze. In: Listy. Mimořádné vydání 1993.

Právo lidu.

Právo.

Proměny politického systému v Československu na přelomu let 1989 – 1990 In: Mimořádné číslo Listů, Praha 1995.

Rudé právo.

Soudobé dějiny č. 1/93, č. 2-3/1995, č. 2-3/1999, č. 3 a 4/2000, č. 1 a 2-3/2002, č. 4/2004.

Svědectví č. 87/1989.

Výber z domácej a svetovej tlače. Mimoriadne číslo za I. štvrtok 1969

JMÉNA DŮLEŽITÝCH ÚČASTNÍKŮ DĚJE

Adamec, Ladislav
Afanasiev, Jurij
Ambarcumov, Jevgenij
Andreotti, Giulio
Andropov, Jurij
Antonetti, Luciano
Aragon, Louis
Barbírek, František
Barbulis, Genadij
Bartoška, Jiří
Battěk, Rudolf
Bejda, Vasil
Belda Josef
Benčík, Antonín
Benda, Václav
Berlinguer, Enrico
Biffi, Giacomo
Bilák, Dmitrij
Bilák, Vasil
Björck, Anders
Bonnerová, Jelena
Bourbonský, Juan Carlos
Brandt, Willi
Bratinka, Pavel
Brežnev, Leonid Iljič

Budaj, Ján
Bush, George
Bussotti, Flemini
Calzolari, Pier Ugo
Carrillo, Santiago
Ceaurescu, Nicolae
Cimr, Vratislav
Císař, Čestmír
Colajanni, Luigi
Colotka, Peter
Coppa, Giovanni
Cossiga, Francesco
Craxi, Bettino
Crespo, Enrique Barón
Čalfa, Marián
Čarnogurský, Ján
Černenko, Konstantin
Černík, Oldřich
Černý, Jiří
Červonenko, Stepan Vasiljevič
Čič, Milan
Dahrendorf, Ralf
Dejmal, Ivan
Delors, Jacques
Dienstbier, Jiří

Dobrovodský, Jozef
Dobrynin, Anatolij
Doležal, Bohumil
Dubček, Alexander
Dubská, Irena
Dvorský, František
Dzúr, Martin
Erdélyi, Károly
Faltus, Václav
Feješ, Ján
Feldek, Lubomír
Fischer, Heinz
Foa, Renzo
Fojtík, Jan
František z Assisi
Frolík, Jozef
Gál, Fedor
Gambetta, Guido
Genscher, Hans Dietrich
Gerasimov, Genadij
Goldstücker, Eduard
Gomulka, Wladystaw
Göncz Árpád
Gonzáles, Felipe
Gorbačov, Michail
Gortari, Carlos de
Gramsci, Antonio
Grečko, Andrej Antonovič
Gromyko, Andrej Andrejevič
Grósz, Károly
Hájek, Jiří
Hájek, Miloš
Hamouz, František
Hanzel, Vladimír

Hanzelka, Jiří
Havel, Václav
Havelka, Jozef
Havlíček, Dušan
Havlín, Jozef
Hejzlar, Zdeněk
Hoffmann, Karel
Hochman, Jiří
Holeček, Luboš
Honecker, Erich
Horáček, Michal
Horský, Vladimír
Hoření, Zdeněk
Houška, František
Hrabal, Bohumil
Hruškovič Miloslav
Hübl, Milan
Humann, Jacques
Humphrey, Hubert
Husák, Gustáv
Húska, Marián
Hvíždala, Karel
Chiaromonte, Gerardo
Chňoupek, Bohuslav
Imbeni, Renzo
Indra, Alois
Lotti, Nilde
Jakeš, Miloš
Jakovlev, A. Nikolajevič
Jakubovskij, Ivan Ignatjevič
Jamščikov, A. A.
Janáček, František
Janáčková, Jaroslava
Janajev, Gennadij

Janák, Ignác
Janouch, František
Jaroszewicz, Piotr
Jaroš, Oldřich
Jarošová, Věra
Jaruzelski Wojciech
Jazov, Dmitrij
Jeřcin, Boris
Jepišov, Alexej Alexejevič
Jičínský, Zdeněk
Jiřík, Jaroslav
Johnson, B. Lyndon
Kabrna, Vladimír
Kádár, János
Kadlec, Vladimír
Kadlecová, Erika
Kaliský, Roman
Kantůrková, Eva
Kapek, Antonín
Kaplan, Karel
Kaska, Radko
Katětov, Miroslav
Katušev, K. Fiodorovič
Kaucký, František
Kempný, Jozef
Kincl, František
Klaus, Václav
Klíma, Ivan
Kňážko, Milan
Kocáb, Michael
Kočtůch, Hvezdoň
Kohout, Pavel
Kojzar, Jaroslav
Kokoška, Stanislav

Kokošková, Zdenka
Kolder, Drahomír
Kolmistr, Vladislav
Komárek, Valtr
Kondrašov, Alexander
Kosík, Karel
Kosta, Jiří
Kosygin, Alexej Nikolajevič
Kováč, Július
Kováč, Michal
Kozlov, Boris
Krejčí, Oskar
Krempa, Ivan
Kriegel, František
Kriseová, Eda
Kroupa, Daniel
Křižan, Jiří
Kučera, Bohuslav
Kun, Miklós
Kural, Václav
Kusý, Miroslav
Kuznecov, V. Vasilievič
Kyncl, Karel
Laluha, Ivan
Langoš, Ján
Lazar, Štefan
Liehm, Antonín
Jaroslav, Jegor Ligačov
Labi, Eugen
Lomakin, Viktor
Longo, Luigi
Lorenc, Alois
Macek, Miroslav
Mackevič, V. Vladimirovič

Mahler, Zdeněk
Machiavelli, Nicola
Machovec, Milan
Majorov, A. Michajlovič
Malý, Václav
Maňák, Vladimír
Mandela, Nelson
Mandler, Emanuel
Marčenko, Anatolij
Mareš, Stanislav
Marchais, Georges
Matouš, Milan
Mauroy, Pierre
Maxa, Hubert
Mazurov, Kiril Trofimovič
Michnik, Adam
Miller, Arthur
Minařík, Pavel
Mitterrand, Francois
Mlynář, Zdeněk
Mohorita Vasil
Molinari, Elizabeth
Molnár, Bohumil
Monaco, Fabio Alberto Roversi
Moravec, Jan
Moučková, Kamila
Mucha, Alexander
Müller, Adolf
Musatov, Valerij
Napolitano, Giorgio
Natta, Alessandro
Navrátil, Jaromír
Nechanický, Vladimír
Nenni, Pietro

Nothombo, Charles Ferdinand,
Novotný, Antonín
Nový, Vilém
Obzina, Jaromír
Occhetto, Achille
Ogarkov, Nikolaj
Ondřej, Jozef
Opat, Jaroslav
Opletal, Jan
Orwell, George
Pachman, Luděk
Palach, Jan
Palme, Olof
Palouš, Radim
Papandreu, Andreas
Pauer, Jan
Pavel, Josef
Pavlovskij, Ivan Grigorjevič
Pelikán, Jiří
Pelnář, Jan
Pichlík, Karel
Piller, Jan
Pithart, Petr
Pješčak, Ján
Plevza, Viliam
Plocek, Evžen
Pluš, Leonid
Podgornyj, Nikolaj Viktorovič
Pokštefl, Jozef
Ponická, Hana
Popper, Karl
Prečan, Vilém
Prchlík, Václav
Prodi, Romano

Provalov, Konstantin Ivanovič
Reagan, Ronald
Regent, Pierre
Reiman, Michal
Rigo, Emil
Richta, Radovan
Rochet, Waldeck
Ruml, Jan
Rupnik Jacques
Rusov, Karel
Russell, Bertrand
Rychetský, Pavel
Ryžkov, Nikolaj
Sádovský, Štefan
Sacharov, Andrej
Sartre, Jean-Paul
Selecký, Anton
Selucký, Radoslav
Semionov, Viktor
Schuster, Rudolf
Sláma, Věroslav
Slánský, Rudolf
Slavík, Václav
Smirnov, Georgij
Smrkovská, Katrin
Smrkovský, Jozef
Smutný, Anton
Starovojtovová, Galina
Stevenson, Adlai
Stoiber, Edmund
Suk, Jiří
Sunay Cevdet
Süssmuthová, Rita
Svoboda, Ludvík

Šabata, Jaroslav
Šabatová, Anna
Šachraj, Sergej
Šalgovič, Viliam
Šamalík, František
Šelest, Piotr Illič
Ševardnadze, Eduard
Šik, Ota
Šilhán, Věněk
Šilhánová, Libuše
Šimečka, Milan
Šimon, Bohumil
Šiška, Miroslav
Špaček, Josef
Štěpán, Miroslav
Štrougal, Lubomír
Šútovec, Milan
Švéda, Ján
Švermová, Marie
Švestka, Oldřich
Thákur, Rabíndranáth
Thatcherová, Margaret
Thierse, Wolfgang
Thieu, Nguyen-van
Tigríd, Pavel
Tigrídová, Ivana
Tito, Josip Bros
Togliatti, Palmiro
Tomášek, František
Tosek, Vladimír
Tůma, Oldřich
Uhde, Milan
Uhl, Petr
Ulbricht, Walter

Urban, Jan
Urbánek, Karel
Urválek, Jozef
Vaculík, Ludvík
Vačok, Václav
Vajnar, Vratislav
Valesa, Lech
Vlasák, František
Vodsloň, František
Vondra, Alexandr
Voronov, Gennadij
Vostřáková, Milena
Vyšinskij, Andrej Januarovič
Waldeck, Rochet
Waldheim, Kurt
Weizsacker, Richard von
Wojtyła, Karel-Jan Pavel II.
Wörner, Manfred
Zajac, Peter
Zamagni, Vera Negri
Zavadil, Miroslav
Ziebart, Hans
Žantovský, Michal
Živkov, Todor

ANTONÍN
BENČÍK
**TÉMA:
ALEXANDER
DUBČEK**

Vydalo Křesťanskosociální hnutí jako svou 405. publikaci určenou pro vnitřní potřebu vlasteneckých organizací, Praha 2012.

ISBN 978-80-87493-20-5

E - knihu vydalo nakladatelství:
Krutina Jiří - Vacek, Krupská 26, Praha 10, 100 00

Obálka: Milan Sládek
Sazba: www.designtyponet.cz

Druhé vydání 2012

www.ceskenarodnilisty.cz